

DEFENSIO
FIDEI CATHOLICÆ
DE
SATISFACTIONE
CHRISTI,

Adversus

FAVSTVM SOCINVM

Senensem :

J.

Scripta ab

HVGONE GROTIŌ.

15.62

Cum Gerardi Iohannis Vossii
ad iudicium Hermannii Ra-
venspergeri de hoc libro
responsione.

OXONIÆ,

Excudebat GUILIELMUS TURNER,
Impensis GUILIELMI WEBB.

MDCXXXVI.

DEBENTURE

FOR THE

RAILROAD

AND

NAVIGATION

1297:00

PAID TO THE ORDER OF

THE RAILROAD AND NAVIGATION

COMPANY

VERITATIS EVANGELICÆ
STVDIOSIS

Gratiam & pacem à Domino.

Um in plurimis doctrinam Catholicam Socinus sibi deserendam putârit, tum majori cum periculo nusquam ab ea recessit, quàm in illis, quæ ad gloriam Christi pertinent, siue naturam alteram, eamque nobiliorem, siue beneficia summa abnegando. Est enim Christus naturâ Deus, ante omnia secula: sed in seculo anima rationalis & caro accessit in unitatem personæ. Beneficia ejus partim in iis consistunt, quæ vitâ & morte semel acquisivit nobis: par-

tim quæ quotidie confert. Acquisivit jus duplex: ad effugiendam poenam, & ad præmium consequendum. Confert verò non hæc ipsa duntaxat, quæ justificationis & glorificationis nomine designantur, sed fidem insuper, absque quâ Deo placere non possumus: & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Neque hæc operatur exteriori solum doctrinæ coelestis revelatione & perfectissimo vitæ exemplo: sed vel imprimis internæ gratiæ suæ donis, quibus in solidum, quicquid nobis salutaris boni inest, debetur. Ex his dogma æternæ Christi Deitati adversans, in *Paulo Samosateni* damnavit sancta & ab Apostolicis uberibus satis recens Ecclesia: ejusdem mali reliquias in *Ario* & *Nestorio* posterior ætas vidit & debellavit. Ad fidem sanctitatemque inchoandam, promovendam, consummandam necessaria esse interna ac gratuita Christi

Christi dona, humanarum virium
prædicator *Pelagius* negavit: mul-
tisq; Scripturarum testimoniis per
Synodorum judicia & Episcopalia
scripta convictus fuit. Superfunt
errores, quibus acquisiti juris be-
neficia evertuntur. Hi sincerâ qui-
dem veritatis confessione ab omni-
bus retrò seculis damnati fuere,
non tamen ad eos refutandos dili-
gentiam parem contulit quisquam,
quia nec qui propugnando hanc
sibi propriam causam faceret, ullus
erat. Quanquam nec modica in
istis tum *Samosateniani*, tum *Pela-
giani* erroris fibra apparet. Nam
actiones & perpeffiones Christi
minoris æstimet necesse est, quis-
quis illum, non quantus est, agnos-
cit: & vicissim qui factis humanis
nimium ponit pretium, facilè ad-
ducetur, ut sibi Mediatore haut o-
pus putet. Istos igitur errores ve-
tustati minùs notos, cum *Socinus* fe-
cerit suos, pro parte minùs tractata

parest majore studio laborari :
quod fieri quotidie videmus à
Theologis pro Ecclesiæ doctrina,
undique in aciem dimicationemq;
venientibus. Cum verò duo nobis
peperisse Christum dixerimus, im-
punitatem & præmium, illud satis-
factioni, hoc merito Christi distin-
ctè tribuit Vetus Ecclesia. Satisfa-
ctio consistit in peccatorum trala-
tione : meritum in perfectissimâ
obedientiæ pro nobis præstitæ im-
putatione. Utrumque horum ve-
hementi cum studio impugnavit
Socinus : sed in priori fundamenta
causæ suæ in quibusdam juris
quasi principiis collocavit. Vidit
hoc V. Cl. *Hugo Grotius*, Civitatis
Roterodamensis Syndicus, & in Col-
legio delegatorum ab Illustribus
Hollandiæ & Westfrisiæ Ordinibus
Senator. Quocirca pro suo erga
Ecclesiam Dei amore, non acqui-
escendum sibi putavit, quin, relictâ
aliis Meriti quæstione, ipse eam quæ
de

de Satisfactione est, tractandam
susciperet. Nimirum, certissimum
ei erat, quam *Socinus* oppugnat sen-
tentiam, clarissimis Scripturarum
verbis contineri : neque minus cer-
tum, Dei dona, verum scilicet juris
naturalis lumen, & augustius lu-
men fidei, minimè inter se pugna-
re. Itaque existimavit, facturum se
rem Christiano jurisconsulto non
indignam, si ea, quæ à jure petun-
tur arma, Catholicæ fidei adver-
sario extorqueret : quod facili ne-
gotio fieri posse, deprehendit. Mox
alia etiam *Socini* ruspanti obtulere
se plurima, quæ partim ad vocum
interpretationem, partim ad histo-
riam pertinerent. In quibus cum
non minùs aberrare *Socinum* vi-
disset, nec silentio transcendenda hæc
putavit. Post ista, non ita multa
ejus argumenti residua jam erant.
Ne igitur hiaret opus, illa etiam
perpetuâ serie connectere animus
fuit. Cæterum in his commentan-
dis,

dis, profitentem sæpè audivimus,
non tam Theologi, quàm Christi-
ani hominis officio fungi voluisse :
solere in bello hastas administrare
etiam illos, qui ad pugnam minùs
sunt idonei : talem velle æstimari
laborem suum : quem interim non
inutilem alii fore sperat, qui, animi
plenus, justum proelium molietur.
Est verò jam biennium & amplius,
quod opera hæc insumpta est. In-
terea liber iste vel delituit domi,
vel versatus est inter manus claris-
simorum aliquot S. Theologiæ
Professorum, doctissimorum Ec-
clesiæ Pastorum, aliorumque qui
non eruditione minùs, quàm dig-
nitate præstarent : premente foe-
tum hunc suum auctore, spe bonâ,
ut usui hic labor alteri esse possit,
qui singula diligentius elaboraret,
& huic de Satisfactione, alteram
adjiceret de Merito tractationem.
Nos verò, cum præstantium viro-
rum limato & acri judicio non
me-

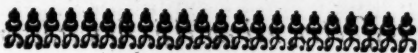
mediocriter probaretur hæc op-
ère & publicâ & Ecclesiæ esse ju-
dicavius, ostendere eum, qui vel
Princeps, vel inter primos eò con-
silia componit sua & composuit
semper, ut ne unquam noxiæ dog-
matum herbæ in *Batavia* solo pul-
lulent & succrescant, paratissimum
esse, ad eam rem symbolam quoq;
suam conferre. De summa rei,
quam defendit, planè se persuasum
esse, non semel retulit nobis : par-
ticularim autem, si quid minùs re-
ctum à se dictum sit, hoc indictum
se velle : piorum ac eruditorum
judicia gratissimo se animo accep-
turum. scire non suam agi causam,
sed Christi : cui grata fore se con-
fidere, & quæ alii ex uberiori gazâ
contulerint, & suum ex tenui (sic
ex animo loquitur) peculio qua-
drantem. Vale quisquis Catholicæ
doctrinæ faves, & nobiscum Vi-
rum Amplissimum, Reip. & Eccle-
siæ causâ, Deo precibus tuis etiam
&

& etiam commenda. *Lug. Batav. in*
Collegio Theolog. Ill. DD. Ord.
Holl. & Westf. 8. Kal. Sept. An. Chri.
c10 I0cxvii.

GER. IOANNIDES

Vossius,

Coll. Regens.

LECTORI.

REm nec ingratham, nec
inutilem tibi fore, bene-
vole Lector, spero,
quam in recudendo hoc Scripto-
rum eruditorum pari bonâ fide,
& cum aliquâ diligentia susce-
pimus, imò præstitimus: penuria
exemplarium, præsertim tracta-
tus posterioris, magnâ aviditate
expetitorum, operam hanc ex-
tor sit; accipe itaque perillustri-
viri Hugonis Grotii strenuis-
simi Fidei Catholicæ contra So-
cinistas assertoris opus perdo-
ctum, unâ cum hyperaspiste suo
clarissimo Vossio. Christi sa-
tisfactio,

tisfactio, uti nosti, infirmitatum
humanarum pallium est, quo mi-
seria nostra obtegitur, etiam
immensus Ecclesiæ thesaurus, hoc
surrepto, miserè sine spe, aut sa-
lutari consolatione languescere
nobis omnibus necesse est; oppor-
tunum, hîc ecce, auxilium in quo
tutò quiescere possis, librum hunc
Consule, & laborem nostrum in
tui gratiam susceptum, ne im-
proba. Vale.

DEFEN

DEFENSIO
FIDEI CATHO-
LICÆ, DE SATIS-
factione Christi;

Adversus

FAUSTUM SOCINUM
Senensem:

Scripta ab HUGONE GROTIŒ

CAP. I.

*Ostenditur Controversia status, &
vera sententia Scriptura ver-
bis explicatur.*

Ntequam ad hanc dis-
putationem veniamus,
ponemus primùm eam
sententiam quam ex sa-
cris literis depromptam
imperturbatâ fide hætenus Christi
Ecclesia defendit, ut deinde quid in-
ter hanc & Socini placitum intersit,
clare

2. DEFENS. FID. CATHOL.

clarè appareat : deinde eandem sententiam explicabimus allatis quibusdam Scripturæ testimonijs, quæ quia aliò detorsit *Socinus*, obiter vera eorum interpretatio vindicabitur.

Catholica ergo sententia sic habet : Deus motus suâ bonitate ut nobis insigniter beneficeret, sed obstantibus peccatis, quæ poenam merebantur, constituit, ut Christus volens ex suâ erga homines charitate, cruciatus gravissimos & mortem cruentam atque ignominiosam ferendo poenas penderet pro peccatis nostris, ut salvâ divinæ justitiæ demonstratione, nos, intercedente verâ fide, à poenâ mortis æternæ liberaremur.

Causa efficiens rei, de quâ agimus, prima est Deus : *Deus Filium suum unigenitum dedit, ut qui credit in eum non pereat : Joh. 3. 16. Deus proprie Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Rom. 8. 32. Deus impegit in Christum peccata nostra omnium. Esaias 53. 6. Deus Christum fecit peccatum. 2 Cor. 5. 21.*

Causa quæ Deum movit, prior est misericordia sive *οἰκονομία*. Ita Deus dilexit Mundum, ut Filium daret. Joh.

Joh. 3. 16. *Commendat Deus suam in nos charitatem, quòd, cùm peccatores adhuc essemus, Christus pro nobis est mortuus.* Rom. 5. 10.

Causa altera, quæ Deum movit, sunt peccata nostra pœnam commerentia. *Traditus est Christus propter peccata nostra.* Rom. 4. 25. Ubi est *διὰ τῶν* cum accusativo: quæ apud Græcæ linguæ Auctores sacros & profanos usitatissima est nota causæ impulsivæ. Ut cùm dicitur *διὰ τῶν*, propter hac venit ira Dei in filios contumacia, Ephes. 5. 6.

Quotie verò phrasis ista, propter peccata perpeffionibus jungitur, diversum à causâ impulsivâ sensum non recipit. *Corripiam vos septies propter peccata vestra.* Levit. 26. 28. *Propter ista abominanda Dominus Deus ejicit eas à conspectu suo.* Deut. 18. 12. Et passim alibi in sacris literis: neque usquam aliter. Idemq; planè valet phrasis altera *pro peccatis*, quoties & ipsa perpeffionibus adhæret. Huc illa pertinent. *Christus mortuus est ὑπὲρ ἡμῶν*, 1 Cor. 15. 3. *Christus semel passus est ὑπὲρ ἡμῶν*, 1 Petr. 3. 18. *Christus dedit se ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα*, Gal. 1. 4. *Christus obtulit sacrificium ὑπὲρ ἡμῶν*

4 DEFENS. FID. CATHOL.

Lib. 2.
cap. 7.

3. cap.
lib. 2.
25.

ἀναρπῶν. Hebr. 10. 12. His tamen in locis *Socinus* finalem causam, non impulsivam vult denotari: imò quod amplius est addit, *Pro* dictione & Græcâ ὑπὲρ nunquam impulsivam, semper autem finalem causam declarari. Posterius hoc, quo *Socinus* nititur, verum non esse multi loci evincunt. Nam ὑπὲρ & ὑπὲρ significare solent non minùs causam impulsivam, quàm causam finalem. Dicuntur *Gentes* laudare Deum ὑπὲρ πάντων. Rom. 15. 9. Gratia agantur pro nobis ὑπὲρ πάντων inquit *Paulus*, 2 Cor. 1. 11. ὑπὲρ πάντων, ad Ephes. 1. 16. & ὑπὲρ πάντων, Eph. 5. 20. Oramus ὑπὲρ Χριστοῦ, 2 Cor. 5. 21. Magna est mea gloriatio ὑπὲρ πάντων, 2 Cor. 7. 4. & 9. 2. & 12. 5. Angustia ὑπὲρ Χριστοῦ, 2 Cor. 12. 10. Gratias ago Deo ὑπὲρ πάντων, 1 Cor. 1. 4. Deus arguet impios ὑπὲρ πάντων τῶν ἐργῶν ἀσεβείας, Jud. 15. Sic & Latini dicunt, pro beneficiis gratias agere aut reddere, ut sæpissime *Cicero*. Idem dixit, ulcisci pro injuriis, pro magnitudine sceleris pœnas persolvere, supplicia pro maleficiis metuere: ut *Plautus*, castigare pro commerita noxia. Et *Terentius*, pro dictis & factis ulcisci. His omnibus locis *Pro* causam non finalem

nalem, sed impulsivam significat. Sic & cum pro peccatis passus, aut mortuus dicitur Christus, causam finalem (ut vult Socinus) intelligi res ipsa non patitur. Nam cum finis sit duplex, τέλος ὃ καὶ τέλος ἑ, ut finis cui fit medicina est æger, finis cuius gratia est sanitas, peccato neutrum convenit. Sive enim cum Socino dicas finem esse mortis Christi ut à peccatis retrahamur, sive etiam ut consequamur remissionem peccatorum (ut omittamus hunc finem ex ipsius sententia morti non potuisse tribui nisi remotissimè) neutrum indicari potest istis vocibus, propter peccata, vel, pro peccatis: Nam finis cui erit homo; finis autem cuius gratia non peccata, sed id quod peccatis maximè pugnat, destructio peccatorum vel remissio. Quis unquam dixit pharmacum sumi propter mortem, id est mortis avertendæ causâ? sed propter morbum sumi idèò dicitur, quòd morbus nos eo adigat. Sequitur ergo ut impulsiva causa hîc accipienda sit. Quare cum & particula ἵνα apud Hebræos causam antecedentem sive impulsivam denotet, ut Psal. 38. 9. & alibi sæpè, locus Esaia 53. 5. melius & Scripturis aliis congruentius trans-

ferri non potest quàm, *Dolore afficitur ob defectiones nostras ; atteritur ob iniquitates nostras : Et ille Roman. 6. 10. Christus τῆ ἀπορίας ἀπιδάειν*, quid aliud denotare potest, quàm, mortuus est ob peccatum ?

Causa autem impulsiva cùm possit esse multiplex, hoc loco meritoria accipienda est. Agitur enim de pœna, ut mox ostendemus. Peccata autem pœnæ causa sunt non aliter quàm per modum meriti. Neque verò ostendi poterit voces istas, *ob peccata*, vel, *propter peccata*, præsertim ubi perpeffionibus junguntur, aliter sumi usquam in sacris literis quàm in hoc meriti significatu. Non evincit contrarium locus ille 1 Reg. 14. 16. *Tradet Deus Israëllem propter peccata Jeroboami*. Nam peccata *Jeroboami* illo loco significant genus ipsum peccati; idololatriam scilicet, cujus populo autor fuerat *Ieroboamus* : idque manifestè explicant sequentia, *quibus peccavit, & quibus peccare fecit Israëllem*. Hæc enim verior est interpretatio, quàm illa à *Socino* allata, *qui peccavit, & peccare fecit Israëllem*. Peccata ergo illa, quorum autor erat *Ieroboamus*, imitator populus, traditionis istam pœnam

pœnam merebantur : Ut jam taceam, restari facras literas, meritò imitatores alieni peccati pœnas dare, non tantum ob sua, verumetiam ob aliena peccata ; quod tam manifestum est, ut Socinus ipse fateri cogatur, puniri aliquem posse, dum culpæ affinem ob peccata aliena. Locus autem *Psalmi 39. 12.* quem cap. 7. lib. 2. & lib. 3. c. 10. Socinus citat, manifestè contra ipsam facit: Ait enim, *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem, & liquefieri fecisti ut tineam desiderium ejus* : hoc est ; Si quem velis punire quantum meretur peccatum, profectò ei homini ipsa vita vitalis non erit. Hæc enim ratione Deum vult permos veread miserationem : ut alibi, *Si iniquitates observaveris* (hoc est rigide earum pœnas exegeris) *quis stabit, aut sustinebit?* *Psalm. 130. 3.* Manet ergo illud inconcussum, phrasin, ob peccata, causam denotare impulsivam, & quidem meritoriam. Nam quod Socinus alicubi hoc quærit effugium, ut dicat satis esse ad hujus phrasæ veritatem, ut qualiscunque occasio indicetur, id primum ipsius positioni repugnat, quæ dictionem *Pro* dixerat nunquam ad impulsivam, semper verò ad finalem

A 4 causam

causam referri, cum occasio causa finalis sit nullo modo : si autem causa dici meretur, ad impulsivam referri debeat. Deinde verò talem expositionem vocum *pro peccatis*, & *propter peccata*, tum Scripturæ, tum sermonis communis usus planè repudiat. Intelligi hinc potest, quàm non rectè *Socinus* neget, præter Dei & Christi voluntatem, causam antecedentem mortis Christi posse reperiiri : quod planè adversatur *Pauli* dicto, *Si per Legem justitia, ergo Christus deus est mortuus*, Gal. 3. 21. Ubi vox *deus*, *Socino* agnoscente, significat sine causa : sed addi debuit, sine causa antecedente : quæ originaria & maxime frequens hujus vocis est significatio. Origo est à voce *deus*, quæ donum significat, hoc est, dationem talem, quæ causam juris antecedentem non habeat : unde cœpit ad alia quoque transferri, in quibus antecedens causa non reperitur. Sic *David*, *Psal. 35. 19.* de inimicis suis loquens, ait, *Oderunt me* , hoc est, cum odij causas ipsis nullas præbuerim : quod sibi applicans Christus apud *Ioh. 15. 25.* ait, *oderunt me deus*, eodem planè significatu. Locus ipse *Pauli* de quo agimus aliam quàm

Lib. 3. cap.
10.

Lib. 2. cap.
24.

thinna

quàm antecedentem causam intelligi non patitur. Nam, quàm causam *Socinus* comminiscitur, nimirum ut fides fieret vitam emendantibus remissionis peccatorum, hæc causa finalis ad prædicationem & ad resurrectionem, non autem ad mortem pertinet. Quod cum videret *Socinus*, mortis nomine hîc Christum intelligi voluit, & prædicationem quoque ac resurrectionem includi: tum distortè, tum contra *Pauli* mentem. Negans enim *Paulus* Christum sine causa mortuum, indicat causam aliquam esse propriam, quæ ad mortem Christi pertineret. Nam aliqui potuit ob certam causam prædicasse, & ob certam causam præmio esse affectus, (nam juxta *Socinum* huc duntaxat refertur resurrectio) & non tamen esse mortuus. Præterea, mortem Christi à *Paulo* peculiariter respici, satis ostendit id quod præcedit, *qui tradidit semetipsum pro me*. Ista enim traditio mortem ubique in Scripturis designat. Et hoc ipsum Dei gratiam vocans *Paulus*, negat id à se sperni aut rejici, causamq; continuo reddit. Nam si per Legem est justitia, Christus jam sine causa erit mortuus: ex contrario desig-

Lib. 2. cap.
24.

nans causam propriam, cur se tradiderit Christus mortuusque sit, hanc esse, quod nos per legem iusti non essemus, sed rei poenæ. Nostra ergo ἀνομία causa est antecedens mortis Christi.

Causa efficiens altera est ipse Christus & quidem volens. Pono, inquit Christus, animam meam: nemo eam tollit à me, sed ego pono eam à memetipso, Joh. 10. 18. Christus tradidit se pro nobis, pro Ecclesiâ, Gal. 11. 20. Ephes. 5. 2. & 5. 25.

Causa quæ Christum movit, fuit ipse φιλανθρωπία. Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis alter alterum, sicut ego dilexi vos. Majorem hanc charitatem homo non habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis. Joh. 15. 13. In fide Filii Dei, qui amavit me, & tradidit seipsum pro me. Gal. 11. 20. Qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem. Eph. 5. 2. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ, Ephes. 5. 25.

Materia est tum cruciatus mortem antecedens, tum præcipuè mors ipsa.

Cruciatus

Cruciatus *Esaías* efficaci vocabulo
 77777 53.5. & *Petrus* *μῶλπα* appel-
 lavit, 1 *Pet.* 11.24. Ideoque & crucis
 mentionem videmus fieri, ubi hoc ar-
 gumentum tractatur: *Reconciliavit u-*
troque Deo per crucem, *Ephes.* 11.16.
Pace facta per sanguinem crucis, *Col.*
 1.20. Neque vero cruciatuum nomine
 intelligendi sunt soli dolores corpora-
 les, sed vel imprimis illæ perpeſſiones
 animi longe gravissimæ, quas *Evange-*
listæ vocibus *λυπεῖσθαι*, *ἐν δαμνέεισθαι*, *ἀδυνα-*
τεῖν, significant, & quas præcipuè respi-
 ciens *Christus* à *Deo* se derelictum ex-
 clamat. Altera materiæ pars, mors ipsa
 passim urgetur: *Pono animam meam*,
Joh. 10.18. *Reconciliavit nos per mor-*
tem, *Coloss.* 1.22. *Morte intercedente*
ad redemptionem transgressionum, *Heb.*
 9.15. Hæc mors consideratur in sacris
 literis cum duabus præcipuè qualitati-
 bus, ut cruenta, & ut ignominiosa. Qua-
 litas illa mortis cruentæ, voce *sanguinis*
 denotatur. *Hic est sanguis novi Fæde-*
ris, qui pro multis effunditur in remissi-
onem peccatorum. *Mat.* 26.28. *Luc.* 22.
 20. *Deus acquisivit Ecclesiam suo san-*
guine, *Act.* 20.28. *Deus Christum con-*
stituit propitiatorium per fidem in san-
 guine

guine ipsius, Rom. 3. 25. Iustificati in sanguine ipsius, Rom. 5. 9. Habemus redemptionem per sanguinem ipsius, peccatorum remissionem. Ephes. 1. 7. Qui longè eratis, propè facti estis in sanguine Christi : ipse enim est pax nostra, Eph. 11. 13. Habemus redemptionem per sanguinem ipsius, Col. 1. 14. Pace factâ per sanguinem crucis, Col. 1. 20. Non per sanguinem taurorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semet intravit in sancta, repertâ aternâ redemptione. Heb. 10. 12. Sine sanguinis effusione non fit remissio, Hebr. 10. 22. Accessistis ad sanguinem purificationis, melius loquentem quàm sanguis Abel. Heb. 12. 24. Secundum purificationem sanguinis Iesu Christi, 1 Pet. 1. 2. Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni peccato, 1 Joh. 1. 7. Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. 5. Qualitas autem altera mortis ignominiosæ notatur tum ipsâ crucis voce (ipsi enim isti supplicio inest maxima ignominia, unde dictum est : Pertulit crucem, spretâ ignominia, Hebr. 12. 2.) tum voce contemptus, quam usurpat Esaias 53. 3. Notetur hîc obiter non tantum locis nunc allegatis, alijsque similibus,

milibus, qui de remissione peccatorum aut solum aut potissimum agunt, mentionem fieri mortis, crucis, sanguinis; sed passim profiteri Apostolos, se nihil nosse, nihil docere nisi Christum, & quidem crucifixum, 1 Cor, 1. 23. & 2. 2. Ideoque ipsum Evangelium ab ipsis vocari sermonem crucis, 1 Cor, 1. 12. Adde jam quod Christus sanctissimum Cœnæ suæ ritum instituit non propriè ad vitæ aut resurrectionis, sed ad mortis fusique sanguinis memoriam. 1 Cor. 11. 26. Quæ toties repetita manifestè ostendunt proprium aliquem ac peculiarem effectum huic mortis & sanguini tribuendum, quod *Socinus* facere non potest. Nam exemplum sanctimonix tota vita Christi præbuit, magis quàm mors ipsa, quæ brevi momento peracta est. Confirmatio autem promissionis de vitâ cœlesti propriè in ipsa Christi resurrectione consistit: ad quam mors solam viæ habet rationem: ita ut huc respiciens Scriptura resurrectionis mentionem facere debuerit: non mortis: certè non toties & adjunctis notis *èquidnotis*. *Socinus* ipse, lib. 1. c. 3. laborans, ut ostendat viam salutis sanguinis effusione confirmatam, cum veram sustulisset, quam nos defendimus, nullam aliam pro-

Cap. 3.
lib. 1.

probabilem ejus confirmationis causam substituere potuit; neque ullum verum adferre discrimen, cur id Christi solius, non etiam Martyrum aliorum morti tribui debeat. Neque verò unquam explicare *Socinus* poterit, quomodo Christus sanguine suo fuso Deum nobis devinxerit (quod aliquo modo verum ipse concedit) si Deus ob fusionem sanguinis nihil promissit.

Lib. 3.
cap. 9.
& li. 2.
cap. 4.

Forma est poenarum pro peccatis nostris per solutio: quod districtè negat *Socinus*. Quare hoc ipsum breviter probabimus. *Hebraei* ut significant id quod *Latini* dicunt poenas pendere, nullam habent phrasin magis receptam quàm hanc, *ferre peccatum*, cui similis est *Latinorum* locutio, *luere delicta*, hoc est, delictorum supplicia. *Si quis blasphemum non indicaverit, feret peccatum ipsius*, Levit. 5. 1. *Qui nuditatem sororis suae retexit, peccatum suum fert*, Levit. 20. 17. Sic expiatoriæ victimæ dicuntur portare iniquitates offerentium, Lev. 10. 17. quia sanguis ipsarum est pro animâ humanâ, Levit. 17. 1. Neque tantum conjunctim, sed & separatim istæ voces inveniuntur sensu eodem. Sic *באשׁ לער תִּשָּׂא* dicitur, Gal. 5. 10. *Ferre ob peccata*, Ezech.

Ezech. 18. 20. Et supervenire alicui peccatum, id est, pœna peccati. 2 Reg. 7. 9. Eâdem planè phrasi dixit *Petrus* Christum peccata nostra sursum tulisse in corpore suo in lignum, 1 *Pet.* 2. 24. Poterat dixisse ἡνεγκε, sed quia simul significare voluit ascensum in crucem, dixit ἀνήνεγκε; hoc est, tulit sursum eundo: quod de dictâ phrasi nihil imminuit, sed ei addit aliquid. Itaque *Syrus* transtulit: *portavit, & ascendere fecit.* *Socinus* ut vim hujus loci enervet, primò ait ἀνήνεγκε significare *abstulit*: sed contra naturam usumque vocis. Nam nec particula ἀνὲ eam patitur interpretationem, nec quiscquam *Græcus* Scriptor ita usus est eâ voce. In Novo quoq; Testamento nusquam occurrit eo significatu; sed aut sursum ferre significat, *Luc.* 24. 51. aut sursum ducere, *Mat.* 17. 1. *Marc.* 9. 2. Et quia victimæ in locum superiorem, hoc est, in aram adferebantur, idè illæ quoque dicuntur ἀναφέρειν, *Heb.* 7. 27. *Iac.* 2. 21. unde & Christus ipse dicitur se ἀνένεγκεν, *Hebr.* 7. 27. & nos landis sive spiritualia sacrificia ἀναφέρειν dicimur: *Heb.* 13. 15. & 1 *Pet.* 2. 24. Unum duntaxat locum citat *Socinus*, *Hebr.* 9. 28. ubi vult Lib. 2. ἀνένεγκεν ἀψήτας, nihil aliud esse quàm cap. 6. auferre:

auferre ; sed immeritò, & citra exemplum, & non id exigente loci sententiâ. Nam opponuntur inter se duo Christi adventus: prior, quo peccata nostra tulit; alter, quo venturus sit *ῥῶϊς ἀμαρτίας*, hoc est, non gravatus, non oneratus ullis peccatis, sed ab ijs solutus & immunis. Non sunt autem ista ἀντίστυχα, esse *ῥῶϊς ἀμαρτίας*, & peccata auferre, sed esse *ῥῶϊς ἀμαρτίας*, & peccatis oneratum esse. Unde apparet illo quoque ad *Hebraeos* loco ἀνεβεγχεῖν esse aut sursum ferre, in crucem scilicet, ut in loco *Petri* (idque appositè, quia hîc quoque ad sacrificia alluditur : crux autem fuit velut ara) aut simpliciter perpeti, ut apud *Thucydidem* κινδύους ἀναδέπειν. Est ergo ἀναδέπειν ferre, non auferre : quod ipse *Petri* contextus evincit. Agitur enim non de quovis Christi beneficio, sed de summâ ejus patientiâ, quæ non auferendo sed ferendo ostenditur. Quod addit *Socinus*, cum hoc sensu, quo Christus dicatur tulisse peccata nostra, non satis rectè cohærere quod sequitur, ut peccatis mortui iustitiæ vivamus, sine ullâ causâ dicitur. Manifestè enim indicat *Petrus*, Christum ita tulisse peccata nostra, ut nos simul à poenâ liberaret: unde addit

addit statim ; *Ipsius vibice sanati estis.* Optimè autem hæc cohærent ; si Christus tam dura subiit, ut peccatorum veniam consequeremini, sanè eam adepti per fidem, à peccatis cavere debetis in posterum. *Dedit nobis Deus, ut, liberati ex manu inimicorum nostrorum, ipsi serviamus in omni sanctitate & justitia,* Luc. 1. 74. *Ecce sanus factus es, ne pecces posthac,* Joh. 5. 14. *Pretio empti estis: glorificate ergo Deum in corpore vestro :* 1 Cor. 7. 20. Nec aliud agit *Paulus*, cap. 7. & sequentibus ad *Romanos*, quàm ut ostendat, summis Dei & Christi beneficiis excitari nos debere, ut sanctè vivamus. Affinis *Petri* loco (imò quò proculdubio *Petrus* respexit, ut ex verbis quoq; sequentibus, *vibice ejus sanati sumus*, apparet) est apud *Esai.* 53. 11. *Iustificabit Servus meus justus multos, & iniquitates ipsorū bajulabit.* In Heb. est וְעוֹנָהוּ יִסְבֵּל : vox autem עוֹן iniquitatem significat: atq; etiam iniquitatis pœnam, ut 2 Reg. 7. 9. Vox autem סָבַל est sustinere, bajulare, quoties autem bajulare ponitur cum nomine peccati, aut iniquitatis, id in omni linguâ, & maxime in *Hebraismo* significat pœnas ferre. Nam נָשָׂא quidem interdum significat auferre :

auferre : חַטָּאת autem nunquam. Di-
 fertè ergo hîc dicitur Christus laturus
 pœnas eorum qui justificantur. Hæc
 phrasis nullam aliam interpretationem
 recipit. Neque obstat, quòd hæc portatio
 iniquitatis apud Prophetam videtur
 post mortem poni: est enim reverà morte
 posterior, non tempore, sed ordine, ut
 effectus causâ simul existente. Quod ve-
 rò, ait *Socinus*, hanc quoq; vocè חַטָּאת
 peccato ad junctam non semper include-
 re imputationem aliquam, sed satis esse
 si designet affigi quempiam occasione
 qualicunque facti alieni, id nullo exem-
 plo probat. neque unquam sacra Scrip-
 tura ita loquitur. Imò *Græci* etiam *La-
 tiniq;* Autores, cùm eâ phrasi utuntur,
 semper imputationem includunt. Citat
 firmandæ huic exceptioni *Socinus Iere-
 mie* locum, qui sic habet : *Patres nostri*
peccaverunt, & non supersunt ; nos verò
pœnas eorum ferimus: neque hîc patitur
 ullam imputationem intelligi. At quo
 argumento probat aliud hîc significare
 eam phrasin, quàm aliis omnibus in locis,
 ubi extat? Fateri cogitur ipse *Socinus*,
 quoties filii patrum sequuntur vestigia,
 non propria tantum sed & paterna pec-
 cata ipsis imputari. Est enim manifesta
 Dei

Dei vox. *Exod.* 20. 5. Eos autem de quibus agit *Ieremias*, parentibus suis fuisse similes, ostendit id, quod apud Prophetam sequitur, *Va nobis quia peccavimus*, vers. 16. Neque verò hoc alienum est ab *Ieremia* instituto. Ut enim eorum qui tum vivebant miseriam exaggeret, ait in ipsos redundare & priorum & avitorum scelerum pœnas: còq; multo meliorem ipsum forte fuisse parentum sortem, qui pariter rei antè tamen exempti essent viræ, quàm ista acerbissima supplicia velut in iræ divinæ thesauro coacervata tandem simul effunderentur. Etiam si verò ambigua esset harum vocum, *ferre peccata*, in sacris literis significatio, tamen tum hoc *Esaie*, tum isto *Petri* loco certam faceret interpretationem adjuncta mentio perpeffionum Christi & liberationis nostræ. Peccata enim ferre patièdo, atque ita ut inde liberentur alii, aliud indicare non potest, quàm pœnæ alienæ susceptionem. Apud eundem *Esaïam*, vers. 6. & 7. est; *Deus coniecit sive impegit in eum pœnā omnium nostrūm. Exigitur, & ipse affligitur* Hic nullum non lapidem movet Lib. 2.
cap. 50.
Socinus, ut sensum genuinum verbis extorqueat; novamque interpretationem
 com-

comminiscitur: *Deus occurrit per ipsum*
 (vel cum ipso) *iniquitati omnium no-*
strum. Sed reclamatione aperte vox *Hebræa*
 עָנִיָּה ejus conjugationis quæ non u-
 nicam, sed duplicem actionem significat.
 Quare cum עָנִיָּה propriè significet oc-
 currere, sequitur ut עָנִיָּה sit, fecit oc-
 currere & per metaphoram deprecatus
 est: quia deprecator preces suas quasi in-
 terponit. Deprecari hîc locum non ha-
 bet. Nam tum diceretur Deus pro Chri-
 sto esse deprecatus: ea enim est hujus vo-
 cis sequente ׀ particulâ significatio: *Ier.*
 15.11. Neq; fecit deprecari hîc cōvenit,
 tum quia sequitur בָּ, quod est, *in illum,*
 cum alioqui dici debuisset, *fecit illum de-*
precari, tum quia omnia, quæ proximè
 antecedunt & sequuntur, ad afflictionem,
 non ad deprecationem pertinent. Non
 ferunt ergo verba hæc sensum alium
 quàm hunc: fecit Deus illi occurrere,
 hoc est, impexit, incussit in illum pecca-
 tum omnium nostrum. *Exigitur pec-*
catum (hoc est, secundum phrasin Scrip-
 turæ pœna peccati) & *ipse affligitur.*
 Objicit hîc nobis *Socinus* locum *Levit.*
 16.21. & 22. ubi dicuntur peccata impo-
 ni hirco expiatorio, & ipse hircus ferre
 peccata populi in vastam solitudinē. Ar-
 bitratur

pagang

cc

bitratur autem nihil esse manifestius,
 quàm non posse ullo modo dici hunc
 hircum pœnas pro populi peccatis per-
 tulisse : quod quo jure sibi sumat non
 video. Nam pœna sanè generaliter sumpta,
 etiam in bestias cadit. *Sanguinem om-*
nium animarum vestrarum reposcam :
ab omni bestiâ reposcam illum, Gen. 9. 5.
Cum cornu ferierit bos aliquis virum aut
mulierem ita ut moriatur, omninò lapi-
dator bos ille, Ex. 21. 28. Si quis cubuerit
cum jumento, omninò morte afficitor ; ju-
mentum quoq; ipsum occiditote, Lev. 20.
15. Maledicta fuit diluvio terra propter
hominem, Gen. 8. 21. Creatura subjecta
est vanitati, Rom. 8. 20. Nec est quod
objiciat Socinus, Sæpius enim hunc hirc-
um interim non solitum : ad peccato-
rum autem remissionem fusionem san-
guinis, sive mortem requiri. Nam hunc
ipsum hircum de loco sublimi præcipi-
tatum in deserto atq; ita neci datum, etsi
Scriptura disertè non prodit, Hebræi In-
terpretes consentiunt, quod ut non esset,
quid tamen aliud illa in vastam solitudi-
nem abactio, quàm mortem minimè na-
turalem, aut ex fame, aut ex ferarum la-
niatibus minabatur ? Notanda quoq; est
apud Esaiam vox VII. Certissimum
 enim

nagash.
 nagas

enim est שׁוּן (*Schin* punctum habente in cornu sinistro) propriè significare, *exigere*, ut apparet 2 Reg. 23. 35. *Zachar*, 9 & 8. Metaphoricè autem sumi pro *opprimere*. Passivum ergò שׁוּן est aut *opprimitur* aut *exigitur*. Opprimitur hic locum non habet, quia sequitur in eodem commate נִוְּן, & ipse affligitur: unde apparet hoc verbum referri ad aliud nomen, quàm ad illud cui aptatur vox affligitur. Nullus enim erit sensus, si quis de eodem dicat: opprimitur & ipse affligitur. Restat ergò ut vox illa propriè sumatur, ut significet, *exigitur*, & referatur ad nomen proximè antecedens, quod est peccatum. Exigere autem peccatum nihil aliud est, aut esse potest, quàm exigere pœnam peccati. Cohærent ergò exactio pœnæ & Christi afflictio.

Præcesserat apud eundem Prophetam, *Castigatio pacis nostra imponitur ei, et livore ejus fit curatio nobis*. In *Hebraeo* castigatio dicitur נִוְּן, quæ vox afflictionem non qualemcumque significat, sed eam quæ pœnæ habeat rationem, sive sit *ἁγαστεριμαπνη*, sive *νυδερικη* tantum, quibus vocabulis commodè pœnarum genera olim distinxit *Taurus* Philosophus.

Musar

hus. Atque inde factum, ut qualibet
 voce *כסיו*, per *קטא' קטיו* signi-
 ficaretur. Cum verò *כסיו* significatio
 in Christo locum non habeat, præsertim
 cum de afflictionibus agatur mortem in-
 cludentibus; restat afflictionem intelli-
 gamus, quæ conjunctum habeat *מגן*
עליו. Nam ab omni culpæ respectu ses-
 positum vocis istius *Hebrae* usum non
 est reperire. Verum est pacis nomine a-
 pud *Hebraeos* bonum quaecunque signifi-
 cari: sed hic si ex subjecta materia in-
 telligamus bonum impunitatis, appare-
 bit inter se optimè opponi punitionem
 Christi & impunitatem nostram: quan-
 quam nihil vetat pacis nomine reconci-
 liationem intelligi, etiam nullâ factâ ini-
 micitiæ mentione, quàm præcessisse res
 ipsa & sequentia Prophetæ verba satis
 indicant. Nam nec inimicitiae mentio-
 nem fecerunt Angeli, cum pacem super
 terram promulgârunt venturam, *Luc. 2.*
4. nec Apostolus, cum pacem nos dixit
 habere apud Deum. *Rom. 5. 1.* Sicut au-
 tem peccatum pro pœnâ usurpant *He-*
braei, ut præter cætera loca nunc allega-
 ta apparet, *Zachar. 14. 19.* & *Gen. 4. 13.*
 ita & eum qui pœnam luit, peccatum
 eundem vocant, ut & *Latini* piaculum
 tum

tum pro crimine sumunt, tum pro eo quod criminis poenas pendit. Unde est quod hostiam piacularem pro peccato peccatum vocet Scriptura *Levit 4. 29. & 5. 6.* Hanc ergo loquendi formulam sequens *Esaïas* de Christo dixit, וְנִפְשָׁהּ וְנִפְשָׁהּ וְנִפְשָׁהּ : posuit peccatum animam suam : hoc est, animam suam fecit peccatorum poenæ obnoxiam. Nec aliter *Paulus* : *Eum, qui peccatum non noverat, Deus peccatum fecit, ut nos simus Deum* *justitia in ipso, 2 Cor. 5. 21.* Apparet apud *Paulum* in utroque membro adjectum sumi pro subjecto. *Socinus* ut *Paulini* loci auctoritatem eludat, per vocem *peccatum* vult intelligi hominem pro peccatore ab hominibus habitum : primum sine exemplo ; nusquam enim vox *Hebraea* aut *Græca* sic accipitur : deinde *Paulus* Deo hanc actionem tribuit, quod Christum peccatum fecerit. At verò quod Christum *Judei* & alij pro facinoroso & malefico habuerunt, ejus rei nullo modo autor est Deus : Imò contrà voce cœlesti, editisque miraculis hoc egit, ut omnibus testatam faceret Christi innocentiam. Deinde, ista nova *Socini* interpretatio verbis *Esaïæ*, quæ similem phrasin continent, aptari nullo modo

Lib. I.
cap. 8.

modo potest. Quod enim *Paulo* dicitur fecisse Deus, hoc *Esaias* Christo tribuit, quod nimirum animam suam posuerit peccatum; sive quod se peccatum fecerit. Præterea opponit *Paulus* peccatum & iustitiam. Nos facti sumus iustitia Dei, hoc est nos sumus iustificati, sive à pœna divina liberati, Christus verò ut id fieret factus est peccatum, id est, pœnam divinam tulit. Notanda in iisdem *Pauli* verbis altera quoque *apud* *Deum*: *Eum qui peccatum non noverat*, hoc est, qui pœnam non merebatur, *Deus peccatum fecit*, hoc est, pœnas ferre voluit. Christus innocens fuit non humanæ tantum, sed & divinæ legi. Requirit ergo vis oppositionis, ut pœnas tulerit legis etiam divinæ. Præterea innocentes à malis malè haberi quotidianum est: At hîc eximium aliquid notat Apostolus. Hoc autem quid esse potest aliud quàm quod Deus incommerito pœnam inflixerit?

Non multum dissimilis est prioribus ille *Pauli* ad *Galat.* locus 3. 13. *Christus nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim, Maledictus qui pendet in ligno: ut ad Gentes perveniret benedictio. Abraham in*

Christo Jesu. Hic eo minus laborare nos
 necesse est quid voluerit *Paulus*, cum
 Christum dicit esse factum *κατάραν*, hoc
 est, maledictum, sive execrationem, quan-
 do ipse semet interpretatur, & *Mosen*
 dicti sui autorem allegans ostendit per
κατάραν se intelligere *ἐπικατάρατον*: *Επικατά-*
ρατος autem, ipso *Paulo* interprete, est is
 qui est *κατὰ κατάραν*. Execratio, inquit *Soc-*
cinus, hoc loco ipsam execrationis pœ-
 nam significat: quod verum est. Nam
κατάρα passim pœnam ex legis sanctione
 proficiscentem significat: *2 Pet. 2. 14.*
Matth. 25. 41. Et hic addita legis men-
 tio verat maledictum aliter accipi. Hanc
 autem *κατάραν*, in Christo fuisse ipsam
 crucem fatetur idem *Socinus*. Crux ergo
 Lib. 2. Christi pœnæ rationem habuit: & hoc
 cap. 1. est quod nos dicimus. Concedet fortè
Socinus crucem pœnam fuisse, quia Chri-
 sto à *Pilato* Iudice per modum pœnæ
 irrogata est. Sed hoc sententiæ *Pauli* non
 satisfacit. Ut enim probet Christum fa-
 ctum fuisse pœnæ obnoxium, *Mosen* ci-
 tat apertè dicentem, eos qui suspendun-
 tur (secundùm legem divinam scilicet)
 esse *ἐπικαταραῖτες τοῦ Θεοῦ*: quare & in
Paulo *Mosen* citante, & ad Christum
 referente hæc verba vox eadem sup-
 plenda

plenda est : quasi dixerit, Christum factum πρὸς Θεῶν ὁμολογῶν : hoc est, poenæ à Deo irrogatæ & quidem ignominiosissimæ obnoxium. Nam Apostoli cum passionem Christi ad usus nostros referunt, non in eâ respiciunt hominum facta sed factum ipsius Dei : ut ex multis locis antè allegatis liquet.

His omnibus addi & illud potest, mortem ipsam, hoc est, destructionem ejus personæ quam corpus & animus constituunt, quatenus à Deo infligitur, semper aliquam habere poenæ rationem : non quod Deo jus non sit eam aliter homini infligere (est enim Dominus creaturæ) sed quod ipsius bonitati aliter visum fuerit. Ut rectè intelligatur hujus peculiaris controversiæ status : Non negamus hominem, cum conditus est, fuisse *χρῖστος*, cui adfuerit vis quædam vitalis, non autem vis vivifica, ut nos *Paulus* docet *1 Cor. 15. 45, 46.* ac proindè eam fuisse corporis conditionem, ut Deo non sit stitente interitura fuerit : attamen ex divino decreto non fuisse eum moriturum, si in innocentia perstitisset, contendimus. Evincit hoc ipsa creaturæ istius nobilitas atque eminentia, ut quæ sola ad imaginem Dei condita dicatur, hoc est,

mente liberóque arbitrio prædita, quod fundamentum est dominationis ipsius in cæteras creaturas. Non potest enim rerum aliarum esse dominus, qui suarum actionum Dominus non sit. Hæc igitur excellentia supra res cæteras argumento est, plus aliquid quàm temporarium usum in hominis creatione spectatum. Jam verò illâ divinâ voce quid clarius? *Si comederis, morieris.* De actu mortis hîc agitur, sive illa violenta esset futura, sive citra violentiam. Ipsum ergo mori non erat eventurum homini, nisi peccati conditio extitisset. Non minùs clarum & generale *Pauli* illud, *Stipendium*, id est pœna, *peccati mors*, Rom. 6. 23. Antè dixerat, *Per peccatum mors*, & ita in omnes homines mors pervasit. Omnes, inquit, homines: Agit ergo de communi totius humanitatis exitu. *Per hominem* ergo id est ex facto humano *mors*, & per hominem *resurrectio mortuorum*. Sicut in Adam omnes moriuntur (quotquot moriuntur) ita & in Christo omnes vivificabuntur (quotquot vivificabuntur) 1 Cor. 15. 21, 22. Quis vel ipsa verba legens non videat hanc sententiam ad Corinthios isti ad Romanos respondere ad amissum? Agitur ergo de morte, quæ com-

communis est *Adami* posteris, & ex qua
 resurgunt qui resurgunt. Quare & collato
 hoc loco cum illo ad *Romanos*, agi hîc de
Adamo peccatore dicimus. Quod enim
 hîc dixit *Per hominem*, ibi dixit *per pec-*
catum. Animalis *Adami* conditio viginti
 & ultra post versibus ab Apostolo attingitur,
 aliâ planè occasione: hîc enim
 mors resurrectioni opponitur: ibi verò
 qualitates primitus creati, ac deinde re-
 suscitati corporis inter se conferuntur:
 quorum illud habuit cum naturali mori-
 endi possibilitate conjunctam ex divino
 beneficio vivendi quoq; possibilitatem:
 hoc verò vitam ita in se habebit, ut nulla
 ei adsit naturalis moriendi possibilitas.
 Omittere non possum, quin hîc addam
 locum insignem præstantissimi Scriptoris
 libri *Sapientie*, qui etsi in *Hebræo* Cano-
 ne non est, venerandam tamen habet
 antiquitatem, & apud Christianos sem-
 per in pretio est habitus. Ita ergo ille:

ὁ Θεὸς θάνατον ἐκ ἐποίησεν, ἐδὲ τέρπνυμι
 ἀπώλεια ζώντων. ἔκπετ' ὃ εἰς τὸ εἶναι τὰ
 πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ χάριτες τῶ κόσμου, καὶ
 ἐκ εἰσιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου, ἐδὲ ἄδ' αὖ
 βασιλείον ἐπὶ γῆς. δικαιοσύνη ἢ ἀθανάτος
 ὄντιν. ἀτεβεῖς ἢ ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς λόγοις πυρεκα-
 λήσαντο αὐτὸν, φίλον ἢ ἡγοσάμενοι αὐτὸν ἐτάκη-

ταν, καὶ σωθῆναι ἐδυνάτο πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἀξιοί
 εἰσι τῆς ἐκείνου μερίδος εἶναι : 1.13. Et mox :
 ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσία καὶ
 εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν
 ἄθρονον ἢ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν
 κόσμον. περιέλαβεν αὐτὸν οἱ τὴν ἐκείνου μερίδα
 ὄντες. 2.23. Mortem hinc quam Deus di-
 citur non condidisse, nec velle, voluntate
 scilicet peccatum antecedente, qualem-
 cunque intelligi ostendit oppositum ἀφ-
 θαρσία, in cuius spem homo dicitur con-
 ditus, eaque spes pars fuisse divinæ ima-
 ginis, aut certè ejus consequens non ob-
 scurè indicatur. Αφθαρσία autem mortem
 omnem five violentam, five non violentam
 excludit. Et quod Apostolus dixit,
 per hominem & per peccatum intrasse
 mortem, auctor hic non minus verè
 dixerat, per Diaboli invidiam mortem
 introiisse. Omnes enim istæ locutiones
 idem factum notant, primum scilicet ho-
 minis peccatum Diabolo suggerente
 commissum. Nec obstat quod auctor hic
 specialem quendam mortis effectum cir-
 ca impios notat. Mors enim ex primo
 peccato ingressa, & in omnes homines
 jus adepta, per singulorum peccata
 gravia & continua vim quandam peculi-
 ærem accipit; quo sensu peccatum dicitur
 mortis

mortis stimulus, 1 *Cor.* 15. 56. Itaque hi, quibus morte obitâ omnis ad vitam meliorem aditus præcluditur, meritò federati mortis, sive dedititij, & peculium mortis appellantur. Facillimum esset demonstratu, si id ageretur, & *Indaorum* veterum & Christianorum perpetuam hanc fuisse sententiam, mortem qualemcunque hominis, peccati esse poenam: ut non immeritò Christiani Imperatores hoc in *Pelagio* & *Calestio* dogma præter cætera improbaverint, quòd dicerent, mortem non ex insidijs fluxisse peccati, sed exegisse eam penitus legem immutabilis constituti.

Ut ergo quæ hæcenus dicta sunt in unum colligamus, cum dicat Scriptura Christum à Deo castigatum, hoc est, puni- tum esse, tulisse Christum peccata nostra, (id est, poenas peccatorum) factum esse peccatum, (hoc est, peccatorum poenæ subditum) factum esse execrationem apud Deum sive execrationi, hoc est, poenæ legis obnoxium : ipsa autem Christi passio plena cruciatibus, cruenta, ignominiosa, aptissima sit poenæ materia: cum præterea dicat Scriptura, hæc ipsi à Deo inflicta ob peccata nostra, (id est, peccatis nostris ita merentibus) cum ipsa

mors stipendium, hoc est, pœna peccati dicatur : sanè quin quoad Deum pœnæ rationem habuerit Christi passio & mors, minimè est dubitandum: neque audiendæ sunt *Socini* interpretationes à perpetuo vocum usu citra exemplum recedentes : præsertim cum nulla obster ratio, quo minus recepta verborum significatio retineatur, quod infra planius fiet. Est ergo punitio in Deo activè, in Christo passivè : cujus tamen passioni actio quædam accedit voluntaria, scilicet pœnalis passionis susceptio.

Finis rei de qua agitur secundum Dei & Christi intensionem, qui in actu positus, effectus etiam dici potest, duplex est : justitiæ nimirum divinæ demonstratio ; & peccatorum remissio quoad nos, hoc est, impunitas nostra. Nam si summas pœnæ exactionem impersonaliter, finis ejus est divinæ justitiæ demonstratio: si verò personaliter, h. e. cur Christus sit punitus, finis est, ut nos impunitatem consequeremur. Finis prior indicatur à *Paulo* cum dicit de Christo; *quem Deus constituit placamen in sanguine ipsius ad demonstrationem justitiæ suæ : propter dissimulationem peccatorum præcedentium in tolerantia Dei.* Deinde addit verbis

bis prope ijsdem repenitis: *ad demonstrationem justitiæ suæ hoc tempore, ut sit ipse justificans enim qui est ex fide Iesu, Rom. 3. 25, 26.* Hic proximè sanguini, id est, cruentæ mortis connectitur finis *εἰς ἑνδεξιν ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ.* Iustitiæ Dei vocabulo non ea intelligenda est iustitia, quam in nobis Deus operatur, aut quam nobis imputat, sed ea quæ in Deo est: sequitur enim; *ut sit ipse iustus*, id est, ut iustus esse appareat. Iustitia hæc Dei, id est, rectitudo, pro diversis objectis diversos habet effectus. Circa bene aut male facta creaturæ effectus ejus inter cæteros est ἀνταπόδοσις: quo respiciens *Paulus* cap. 1. l. dixit *δικαίων ὧν θεὸς ἀνταποδοσύναι τοῖς ἐλπίουσι ἐλπίειν*, hoc est, *affligentibus afflictionem retribuere.* Et alibi: *Omnis transgressio & inobedientia accipit ἐνδικὸν μισοποδοσίαν.* Et illud, *ὡν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστι*, Rom. 3. 8. *Syrus* transtulit, *quorum condemnatio iustitia reservatur.* Itaq; idem est *ἡμέρα ὀργῆς & ἡμέρα δικαιοκρίσιας*, Rom. 2. 5. Et extremum iudicium dicitur futurum ἐν δικαιοσύνῃ, Act. 17. 31. Et alibi ἐν δικαιοσύνῃ κρίνειν, est severè vindicare, quod ostenditur additâ voce *pugnare*, multoque magis ijs, quæ paulò post sequuntur: *Ex ore ejus*

*prodibit gladius acutus ut percutiat Gentes; ipse enim reget eas in virgâ ferreâ; & ipse est qui calcabit lacum vini excandescencia & ira Dei omnipotentis: Apoc. 19. 11: & 15. Sic & Deus justus & judicia ejus justa dicuntur ideò quòd in peccata severè animadverterit. Apoc. 16. 5. 7. Unde & Δίκη vocatur tum illa ipsa justitia Dei puniens, Act. 28. 4. tum poena per eam illata. 2 Thess. 1. 9. Luc. 7. Et ἀντίδικια τῆ Θεοῦ explicatur à Paulo hoc esse, quòd qui mala committunt aut approbant digni sunt morte, Rom. 1. 32. His ἀντίδικια sunt ἐκδίκη & punitor, Rom. 13. 4. 1 Thess. 4. 6. Et ἐκδίκησις poenæ exactio, Luc. 21. 22. 2 Thess. 1. 8. 1 Petri 2. 14. ejus vis explicatur verbo ἀντιποδίστα, Rom. 12. 19. Hebr. 10. 30. Scimus justitiæ nomine sæpè veracitatem, sæpè etiam ἐμμεσίαν significari: sed cum ea voce, ut multis jam testimonijs ostensum est, etiam illa Dei proprietas indiget, quæ Deum movet ad peccata puniendâ, & quæ in ipsâ peccatorum punitione demonstratur, dicimus hanc significationem hujus esse loci propriam. Opponuntur enim diversa tempora, nempe ante Christum, & Christi tempus; priori tempori tribuitur παρὰ τοὺς
 pec-*

peccatorum, quæ etiam explicatur voce
 ἀνομή. Πάσις non remissionem, sed
 transiunctionem significat, cui rectè ad-
 ditur ἀνομή, sustentatio, quâ voce indu-
 cias etiam *Græci* appellant, quòd per
 eas ad tempus inhibeatur bellum. Huic
 transiunctioni atque inhibitioni opponi-
 tur demonstratio talis iustitiæ, quâ Deus
 fit iustus, id est, iustus appareat. Olim
 cum Deus pleraque peccata impunita
 transmitteret, non satis apparebat ipsius
 τὸ ἀνταποδοτικόν. Tandem ergo ostendit
 quam iustus esset ἀνταποδοτικῆς, cum filium
 suum voluit hoc nomine sanguinem
 fundere, ut placamen fieret humani ge-
 neris, redimeretque omnes eos, qui un-
 quam credidissent aut essent in Deum
 credituri. Ita simul conjunxit Apostolus
 gratiæ, id est, bonitatis divinæ quæ in
 creaturas fertur, & iustitiæ illius, quæ
 recti ordinis atque etiam ἀνταποδοτικῆς
 cultos est, apertam demonstrationem.
 Sanè ipsa vox sanguinis, vox placaminis,
 atque etiam redemptionis ostendunt
 non de sola bonitatis testatione hîc agi.
 Conjunxit etiam impetrationem cum
 applicatione : impetratio est per san-
 guinem, applicatio per fidem : rectèque
 dicitur illa ipsa, de qua agimus, Dei ius-

stitia manifesta fieri per fidem : illam nimirum, quâ Christi sanguis ad Deum placandum fusus creditur : quæ fides omnem operum gloriationem, omnem in Lege fiduciam penitus excludit. Finis hic, nempe divinæ justitiæ demonstratio ex forma quoque rei de qua agimus rectè colligitur. Pœnæ enim finis est demonstratio justitiæ ἀνταποδοτικῆς circa peccata : item ex causâ antecedente, quam suprà ostendimus esse meritoriam. Non potest autem alicujus actionis causâ impellens esse meritoria, nisi & finis sit τὸ ἀνταποδοῦναι.

Finis alter, ut diximus, est nostra impunitas. Hoc significanter dixit *Paulus*, διακονήσαντες ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθήμεθα ἀπὸ τῆ ὀργῆς, *Rom. 5. 10.* Nam ὀργή, ira Dei, ut & *Socinus* agnoscit, significat interdum affectum (si ita loquendum est) puniendi, *Joh. 3. 36. Rom. 1. 18.* Sæpè verò pœnam ipsam, *Mich. 7. 9.* unde & ἀπολείας, id est, exitij voce explicatur : *Rom. 9. 22.* Hinc Lex dicitur ὀργὴν operari, hoc est, pœnam parere, *Rom. 4. 15.* hinc ἀποφέρειν ὀργὴν est punire, *Rom. 3. 5.* & Magistratus dicitur vindex in maleficos constitutus εἰς ὀργὴν, id est, ad pœnam infigendam, *Rom. 13. 4.* eique parendum

non

Lib. 1.
cap. 1.

non solum διὰ τὴν ὀργὴν, hoc est, pœnæ
 formidine, sed & propter conscientiam.
 Impunitas autem pœnæ opponitur. Pœ-
 na est mors æterna, sive detentio sub
 morte, cujus fatelles diabolus: qui prop-
 terea mortis habens potestatem, per
 mortem (Christi) destructus dicitur. *Heb.*
2.14. Nam de veniē potius impetratione
 hic agi, quàm de peccati mortificatione,
 ostendit quæ sequitur mentio liberatio-
 nis à mortis metu. Et Christus dicitur, ὁ
 ὑποβλήσας ἑμῶς διὰ τὴν ὀργὴν τὴν ἐρχομένην ab ira
 futura, *1 Thess. 1.10.* Hæc ipsa impunitas
 receptissimā phrasi sacrae Scripturæ vo-
 catur peccatorum remissio, quæ propriè
 mortem Christi consequitur, ut multi
 loci ostendunt: quales sunt hi; *Hic est*
sanguis meus novi fœderis, qui pro multis
effunditur in remissionem peccatorum,
Mat. 26.28. *Habemus in ipso redemptio-*
nem per sanguinem ipsius, remissionem
peccatorum, Eph. 1.7. & Coloss. 1.14.
Sine sanguinis effusione non fit remissio,
Heb. 9.22. Qui loci explicant illum Pauli
 suprâ citatum; *Iustificati gratis ipsius*
gratiâ per redemptionē qua est in Christo
Iesu; quē proposuit Deus placamen per fi-
dem in sanguine ipsius, ad demonstrationē
justitiæ suæ, propter dissimulationem pec-
ccatorum

ratorum antecedentium in tolerantia Dei ad demonstrationem justitiæ suæ, ut sit ipse justus & justificans eum, qui est ex fide Iesu : ubi multis verbis idem significantibus res easdem exposuit, Rom. 3. 23, 24, 25, 26. Nam sicut demonstrationem justitiæ suæ bis expressit, & tertio addidit, *ut sit Deus justus* (id est ut justus appareat) quæ pertinent ad finem priorem : ita alterum quoque finem tum repetitâ voce justificationis, tum redemptionis indicavit. Justificatio, ut notum est, passim in sacris literis, sed maximè in epistolis *Paulinis* absolutionem significat, quæ præsupposito peccato consistit in peccatorum remissione, ipso *Paulo* semet clarè explicante, præsertim *Rom. 4. 2. & 6.* Quare his locis remissionem peccatorum sanguini Iesu adscribentibus adjungendus ille, quem modò citabamus, *Iustificati in sanguine ipsius, Rom. 5. 9.* Item hi, qui ablutionem peccatorum sanguini aut morti tribuunt. *Sanguis Christi mundat nos ab omni peccato, 1 Johan. 1. 7. In purgationem sanguinis Iesu Christi : 1 Pet. 1. 2. Christus lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo, Apoc. 1. 5.* Quam enim abluere, mundare, & voces

similes

similes significare possint aut efficere ne
 peccata committantur in posterum, aut
 commissâ ne appareant, posterior tamen
 interpretatio Scripturæ phrasi est con-
 venientior. Sic delere iniquitates expo-
 nitur peccatorum non recordari, *Esai.*
 43. 25. & mundare ab iniquitate idem
 esse ostenditur quod condonare, *Ierem.*
 33. 8. Et ἐξαλειφῆναι τὰς ἁμαρτίας manife-
 stè eundem habet sensum, *Act.* 3. 19. Pla-
 néque pro eodem sumuntur ἀφῆναι τὰς
 ἁμαρτίας peccata remittere, & καθαρίζεν
 ἀπὸ πάσης ἀδικίας, mundare ab omni ini-
 quitate, 1 *Ioh.* 1. 9. Et alibi ponantur ut
 συνώνυμα, τὸ καθαρίζειν, id est, mundari, &
 γίνεσθαι ἄφεσιν remissionem contingere:
Hebr. 9. 22. Quare & Socinus fateri co- Lib. 2.
 gitur, apud *Iohannem Apocalypseos cap.* cap. 17.
 1. vers. 5. ubi τὸ καθαρίζειν tribuitur san-
 guini, rectius liberationem à pœna quàm
 animi emundationem intelligi. His ad-
 jungatur illud *Esaiæ* modo citatum: *Ca-*
stigatio pacis nostræ super eum, id est, pœ-
 na ejus nobis pacem apud Deum parit.
 De qua pace agunt Angeli, *Luc.* 2. 14.
 Et illud ejusdem *Esaiæ*: *Livore ejus san-*
ctitas nobis; id est, per pœnam ejus impu-
 nitas nobis. Ex his ergo testimonijs ma-
 nifestum est impunitatem peccatorum
 nostrorum

nostrorum finem esse mortis Christi, atque etiam ejusdem mortis effectum.

Socinus qui hanc connexionem mortis cum remissione peccatorum nobis factam non vult agnoscere, alias adfert, mirum quam alienas à vocibus & scopo Scripturæ. Videntur autem omnes istæ, quas passim libro suo inspergit, reduci posse ad quatuor hæc capita. Primum est, quod Christus, cum prædicasset poenitentibus patere peccatorum remissionem, ad ei prædicationi testimonium perhibendum, mortem non recusaverit. Sed hic sensus mortem Christi magis effectum facit remissionis, quam remissionem mortis. Nam rei existentia causa est testimonij, non contrà. At Scriptura dicit nos remissionem consequi per sanguinem, *Ephes. 1. 7. Coloss. 1. 14.* & sanguinem delere peccata nostra, *1 Ioh. 1. 7.* Item sanguinis effusionem esse aliquid antecedens, sine quo non fiat remissio. *Heb. 9. 22.* Deinde si vera esset hæc interpretatio, possent & Martyres dici sanguinem fuisse in remissionem peccatorum, & nos per ipsorum sanguinem consequi remissionem: cum tamen Scriptura hoc privilegium soli Christo tribuat. Accedit quod causa interfectionis Christi

Soc. l. 1.
c. 2. & 3.

Christi quoad homines non propriè fuerit prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum, sed quòd Deum dixisset Patrem suum, parem se faciens Deo, *Joh.* 5.18. ac proinde Deum se profiteretur, *Joh.* 10.33. Quamobrem mors ejus propriè huic professioni, non prædicationi veniæ testimonium præbuit. Testatio denique de doctrina non minùs, imò magis etiam per miracula Christi facta est, quàm per mortem. At miraculis nusquam tribuitur effectus hic, quòd per ipsa habeamus peccatorum remissionem. Secundum quod adfert *Socinus*, est, quòd Christus suâ morte consecutus sit jus donandæ remissionis. Sed evertit hanc positionem *Socinus* ipse, qui ostendit Christum in terris viventem hoc hoc jus habuisse atque exercuisse. Quod autem meum est, id ampliùs meum fieri non potest. Ac nequis existimet (quòd *Socinus* innuit magis quàm affirmat) hanc Christi potestatem ad pœnas duntaxat spectasse temporales & vitæ præsentis, notandum est, cùm Christus dicitur jus habuisse remittendi in terra peccata, non illo additamento *in terra* effectum restringi, sed actionis locum *ἐν τῇ γῇ* denotari: nam & Apostolis dicitur,

*Soc. l. 1.
cap. 6.*

*Lib. 2.
cap. 6.*

qua-

quacunq̃ue solveritis in terra: ubi quan-
quam solvere est solutum declarare, illud
tamen in terra locum tantum actionis
designat: sequitur enim soluta erunt in
cælo. Illud ergo voluit Christus, sibi
 quantumvis in terris agenti, jus tamen
 illud adeo eximium ac cœleste compe-
 tere: neque aliud miratur populus, quàm
 jus tantum hominibus (hoc est, κατ' ἐνάλλ-
 λειν, uni ex hominum numero) datum.
 Ipse etiam Christus prius peccata remit-
 tit paralytico, quàm paralyſim, pœnam
 ſcilicet temporalem, tollit; apertèque
 jus utrumque diſtinguens, alterum per
 alterum probat, inviſibile per viſibile.
 Non eſt ergo Chriſtus morte demùm
 ſuâ jus remittendi peccata conſecutus,
 ac proinde huc trahi non poſſunt ſenten-
 tiæ, quæ morti aſcribunt effectum remis-
 ſionis peccatorum. Præterea, Scriptura
 modum connexionis inter mortem &
 remiſſionem explicat voce placaminis,
 aliſque ſimilibus, quæ ad jus donandæ
 veniæ aptari nequeunt. Tertium eſt,
 quod in Chriſti morte exemplum nobis
 patientiæ & obedienciæ proponitur. Sed
 exemplum hoc ad ſanctificationem, &
 quæ eam ſequitur gloriam æternam ali-
 quo modo, ad remiſſionem verò pec-
 catorum

quantorum planè non pertinet. Christus
 enim suâ obedientiâ & patientiâ nullam
 sibi veniam est consecutus, ut qui pecca-
 tum non haberet. Quare ubi Christus
 imitandus nobis proponitur, ut viam,
 quam ille ingressus est, insistentes, ad
 eandem metam perveniamus, nihil esset
 magis alienum quàm remissionis pecca-
 torum ullam mentionem facere. Et
 phrasæ Scripturæ, Sanguis nos mundat,
 Per sanguinem ipsius habemus remissio-
 nem, planè hunc sensum respuunt. Restat
 quantum quod maximè placuit *Socino*.
 Ita ut hoc ipsum plurimis locis velut
 causæ suæ statumen inculcet: Est autem
 hoc, quod mors Christi nobis id ipsum
 persuadeat, quod ad remissionem pecca-
 torum obtinendam requiritur, fidem sci-
 licet, sive, ut *Socinus* ipse explicat, spem
 consequendæ vitæ æternæ. Sed profectò
 quid magis est à vero alienum, quàm
 mortem innocentissimi hominis tam
 cruentam per se ad hoc valere, ut nobis
 persuadeat, sanctè viventibus summa
 gaudia à Deo esse præparata? Quare,
 hujus commenti absurditatem videns
Socinus, ait mortem quidem hoc non
 efficere, sed resurrectionem Christi, &
 quæ porro resurrectionem ejus sunt con-
 secuta.

Lib. 1.
 cap. 5. &
 passim.

secuta. Mortem autem debuisse præcedere. Sed hoc si uellet Scriptura, resurrectionis aut potius ejectionis in cælos & sessionis ad dextram Dei perpetuo meminisset, ubi de remissione agitur peccatorum; non mortis & sanguinis, certè non tam sæpè, & verbis tam significantibus. Illa enim tam frequens, tam usitata conjunctio sanguinis cum remissione effectum aliquem non communem, sed proprium, non longè remotum, sed propinquum indicat. Quæ enim istæ sunt ambages? Remissio peccatorum non contingit nisi sanctè viventibus (ita enim loquitur *Socinus* :) ad sanctimoniam vitæ facit fides & spes certa præmij: hanc fidem ingenerat exemplum Christi ob vitæ sanctimoniam (ut vult *Socinus*) à mortuis excitati & glorificati: istam excitationem mors antecessit: rectè ergò aptèque dicitur remissio per Christi mortem obtineri. Nonne hoc verè est, quod ipse in alijs reprehendit: *Utinam ne in nemore Pelio*? Pro causâ enim non propinquum aliquid aut saltem modico intervallo remotum, sed quod longissimè ab effecto dissitum est, adfertur: quod si uno in loco Scripturæ fieret, esset forte minùs mirum; sed

toties,

Lib. 3.
cap. 11.

Lib. 2.
cap. 2.

Lib. 3.
cap. 8.

oties, tam obscure, imò tam frigide lo-
 qui Scripturam, quis sanus crediderit?
 Multum dissimile est *Pauli* illud, Chri-
 stum à mortuis excitatum ad nostri ju-
 stificationem, *Rom. 4. 25.* quod ut ex-
 plicetur nihil opus est tam longo *Socini*
 ambitu. Resurrectio enim Christi fi-
 dem & fiduciam in Deum & Christum
 nobis ingenerat: cui fidei promissa est
 peccatorum remissio. Et hæc series ma-
 nifestè ostenditur, *Act. 13. 33. 38. Rom.*
4. 4. & 10. 9. Mors autem tantum abest
 ut apta sit fidem ingenerare, ut contrà
 maximè homines ab ea fide absterreat.
 Ideoq; in prædicâdo Evangelio Apostoli
 ignominie crucis & mortis miserie resur-
 rectionem semper opponunt. Per mortē
 verò, & quam plerūque Scriptura in
 hoc argumento exprimit, sanguinis effu-
 sionem, quæ causâ propriè non est resur-
 rectionis, sed antecedens duntaxat, ip-
 sam resurrectionem velle indicatam,
 quid est aliud quàm noctem nominare, ut
 per eam intelligatur dies? Præterea, si ad
 remissionē peccatorum mors non perti-
 neret, nisi propter resurrectionem secu-
 tam, quomodo accidere potuisset, ut re-
 missio hæc ad resurrectionē rarò admo-
 dum, ad mortem autem innumeris locis
 refer-

referretur? Adde jam quod morti etiam
seorsim, hoc est, quâ à resurrectione &
gloria Christi abstrahitur, effectum im-
petratæ redemptionis *Paulus* tribuit.
Ait enim: *Sic cûm inimici essemus, recon-*
conciliati fuimus Deo per mortem filij
ejus, multò magis reconciliati servabi-
mur per vitam ipsius. Rom. 5. 10. Oppo-
nitur mors vitæ gloriofæ, & ut illi recon-
ciliatio, ita huic conservatio distinctè
ascribitur. Reconciliatio impetratur
inimicis per mortem ut actum sacerdota-
lem: reconciliati custodiuntur regiâ
virtute, ad quam aditum fecit resurre-
ctio. Sic & alibi reconciliationem ipsâ
prædicatione, quæ fidem ingenerat, idem
Apostolus priorem statuit. *Deus erat in*
Christo mundum reconcilians sibi, non
imputans eis peccata ipsorum: & posuit
in nobis sermonem reconciliationis: itaq;
nomine Christi legatione fungimur, &
velut Deo rogante per nos oramus Christi
nomine, reconciliamini Deo, 2 Cor. 5. 19,
20. Duplex hîc reconciliatio ponitur,
prior quæ sermone annunciatur: altera
quæ fit per sermonem: illa est impetra-
tionis; hæc applicationis: illa sermone
prior; hæc sermone posterior. Nos de
priori illâ agimus, meritòque negamus
eam

eam referri posse ad fidei ingeneratio-
 nem quæ fit per sermonem. Accedat il-
 lud *Iohannis* 3.16. ubi *Christus* dicitur
datus (in mortem scilicet) *ut credentes*
non pereant. Ad aliud ergo prodest, quàm
 ut credant. Et sanè si libeat attendere,
 idem non obscure monstrat is ipse *Pauli*
 locus, qui à *Socino* citatur firmandæ suæ
 sententiæ: is nempe de quo jam egimus:
Qui traditus fuit (in mortem scilicet)
propter peccata nostra, & *resurrexit*
propter justificationem nostram. Cum
 peccata sint malum, justificatio bonum,
 apparet vocem *propter* in utroq; mem-
 bro non similiter sumi: & in posteriore
 quidem membro finalem causam notari
 convenit; in priore significari impulsivam
 satis, ni fallor, suprà ostendimus:
 planè ut si dicam pharmacum sumi prop-
 ter morbum, & propter sanitatem. Iusti-
 ficatio ergo finis est resurrectioni pro-
 positus, nempe per ingenerationem fi-
 dei, fatente *Socino*. Quanquam equidem
 nescio, an resurrectio hoc loco spectetur
 ut argumentum ad persuadendam fidem,
 an potius totum Christi statum glorio-
 sum designet, qui hunc sibi finem propo-
 situm habet, inter ceteros, ut Evangelij
 pracones mittantur, & uberrimè vi spi-
 ritus

ritus ipsorum opera promoveatur, eumque in modum effectâ fide homines peccatorum veniam adipiscantur. Ita enim Christus ipse : *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Profecti ergo docete omnes gentes. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, Matth. 28. 18, 19, 20. Antea verò, ut Iohannes ait, *nondum erat Spiritus* (eâ nimirum vi ac copiâ) *effusus*. Causa additur ; *quia Iesus nondum erat ad gloriam evectus*, Ioh. 7. 39 Paulus quoque de Christo : *Cum in sublime ascendisset, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus : dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad compactionem Sanctorum*, Ephes 4. 8. 12. Ulro autem modo sumas, apparet resurrectioni, quâ à morte distinguitur, finem aliquem ascribi peculiarem. Vicissim morti sive traditioni in mortem separatim ascribitur, quod ob peccata contigerit. Id autem ipsum & resurrectioni nusquam ascribitur, & hoc loco eidem non obscure adimitur. Mors ergo Christi in hoc negotio, & à resurrectione, & à fidei ingeneratione sequestranda est ; & in ijs locis
quæ

quæ ex morte Christi remissionem deducunt peccatorum, distinctus quidam effectus intelligendus est, quem præ se fert ipsa verborum simplicitas, consentiens cum aliis Scripturæ vocibus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum cruentâ morte, pœnasque nostrorum criminum ab ipso exactas fuisse pronunciant: de quibus jam egimus: cumque illis quæ Deum nobis per Christi sanguinem placatum ac reconciliatum, sanguinem ejus pretium fuisse pro nobis datum, Christum vice nostrâ mortuum, & piamentum fuisse nostrum non obscurè testantur, de quibus infra agendi erit locus.

CAP. II.

Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur considerandum ut rectorem.

INtellecto controversiæ statu, & firmatâ Scripturis eâ sententiâ, quâ fides Ecclesiæ nititur, ad disjiciendas objectiones, quas Socino sua ratio, aut, ut veriùs loquar, abusus rationis dictavit, inprimis opus est intelligi, quæ partes, sive quod officium sit Dei in hac re, de qua

C

agitur.

agitur. Fatetur *Socinus*, agi de liberatione à pœnis; nos addimus insuper agi etiam de pœnarum infictione. Unde sequitur, omnino hîc Deum considerandum, ut rectorem. Nam pœnas infligere, aut à pœnis aliquem liberare quem punire possis, quod justificare vocat Scriptura, non est nisi rectoris quâ talis primò & per se: ut putâ in familia patris; in republica regis, in universo Dei. Hoc etsi manifestum est omnibus, probari tamen facile potest ex eo quòd pœna sit ultimum in coactione: coactio autem non competat nisi superiori, *τῇ ὑπερῷον ἐξουσίᾳ*. Unde *Seneca* clementiam definivit lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis. Nec obstat quòd vindictio interdum privatis & nullâ superiori potestate instructis tribui videtur. Nam ista vindictio aut facti est, non juris, quæ pugnat cum ipsa naturali æquitate, aut jus aliquod significat non primò aut per se alicui competens, sed alienâ concessione; quomodo raptorem raptæ pater, proscriptum quivis interficit: aut denique non significat ipsum puniendi actum, sed postulationem duntaxat pœnæ infligendæ aut à Deo aut ab alio rectore: quibus vindicandi modis totidem

totidem modi respondent peccatorum remissionis sive condonationis, quam privatis sæpè & Scriptura & communis sermo tribuit. Sed hæc assertio eò minus Lib. 3. probationis indiget, quia ipse Socinus cap. 1. alicubi fatetur Deum in puniendis, absolvendisque hominibus statuendum esse tanquam Principem : quo nihil verius dici potuit. Nec aliud significavit *Iacobus*, cum dixit, unum esse Legislatorem qui possit servare & perdere, *Iac. 4. 12.*

Habemus ergo veram Dei in hoc negotio *æsisiv*, quâ repertâ facile est alias omnes removere. Primum ergo damus hoc postulanti *Socino*, Deum non esse hîc spectandum ut Iudicem sub lege constitutum. Nam talis qui sit Iudex is nocentem non posset à pœna liberare etiam pœnam in alterum transferendo : non quia id per se injustum sit, sed quia legi non congruat, cujus ipse minister electus est. Quod his verbis expressit *Lactantius*, de ira Dei, cap. 19. *Iudex peccatis veniam dare non potest, quia voluntati servit alienæ : Deus autem potest, quia est legis suæ ipse disceptator & iudex, quam cum poneret, non quique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* Rectè *Seneca*, *Cle-*

mentia, inquit, liberum arbitrium habet; non sub formula, sed ex aequo & bono judicat. Aequitas enim est etiam adstricti formulæ judicis: at clementia propriè ita dicta non est nisi summi in quaque communitate rectoris. Idem Seneca Principem hoc jubet cogitare: Occidere contra legem nemo non potest; servare nemo præter me. Agnovit hoc discrimen Augustinus: Iudicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam revocare. Nunquid & ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli licet revocare sententiam & reum mortis absolvere, & ipsi ignoscere. Et Symmachus: Alia est conditio Magistratuum, quorum corrupta videntur esse sententia, si sint legibus mitiores: alia Divorum Principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere. Quo & Cicero respexit, cum pro Ligario ad Cæsarem dixit: Non feci, non cogitavi. Ad judicem sic agi solet; sed ego ad parentem loquor, Erravi, temerè feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto; ut ignoscas, oro.

At Socinus, quanquam loco supra citato Deum ut summum Principem statuit, passim tamen in omni hoc actu longè

longè aliam ipsi ^{ἀέτιν} tribuit, nimirum partis offensæ. Vult autem partem omnem offensam esse pœnæ creditorem: atque in ea tale habere jus, quale alii creditores in rebus sibi debitis, quod jus sæpè etiam dominii voce appellat: ideòque sapissimè repetit Denim hîc spectandum, ut partem offensam, ut creditorem, ut dominum, tria hæc ponens tanquam tantundem valentia. Hic error *Socini* cùm per totam ipsius tractationem latissimè diffusus sit, & dici fermè possit in hac materia esse ipsius τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἰδού, accuratè refelli debet.

Id ut fiat prima hæc ponatur assertio: Punire non est actus competens parti offensæ quâ tali. Probatur hoc, quia alioqui oporteret omni parti offensæ competere per se jus puniendi: quod falsum esse ex eo apparet, quod punire probavimus actum esse τὸ ἰσορροπῆς: ipso etiam *Socino* fatente, cùm Deum hîc spectandum dicit ut Principem, unde aliud argumentum nascitur firmissimum: Si punit Deus & pœnam tollit ut Princeps, non ergo ut pars offensæ. Non potest enim idem duobus diversis tribui quâ talibus. Interim non negamus Deum, qui peccata punit, vel impunita dimittit,

rectè dici partem offensam ; sed punire, aut impunitum dimittere, ei tribui quàm pars offensa est, negamus. Notissimum enim est, posse aliquid de aliquo dici quod ei non conveniat quàm tali: sicut Iuriconsultus canit, non quàm Iuriconsultus, sed quàm Musicus. Notavit hoc rectè *Lactantius ; Surgimus ad vindictam* NON QUIA LÆSI SUMUS, SED UT DISCIPLINA servetur, mores corrigantur, dicentia comprimatur. Hac est ira justa, quæ sicut in homine necessaria est, sic utique in Deo à quo ad hominem pervenit exemplum. Est quidem recepta regula, neminem esse idoneum in sua causa iudicem : sed hæc regula non est juris naturalis, sed positivi, ideoque nec universalis. Planè enim locum non habet in summis rectoribus, sub quo nomine & parentes quo ad familiæ curam comprehendendo. Imperatores in sua causa iudicare, notant Iuriconsulti ad l. *Et hoc Tiberius D. de hære. instit.* Hoc accidere etiam in criminibus potest, ut in iudicio læsæ Majestatis, & in bellis quæ ob injuriam illatam Regi à Rege indicuntur : cujus rei insigne est exemplum, 2 *Reg. cap. 10.* Puniunt ergo aut impunita dimittunt crimina Principes etiam læsi, non

non tamen quâ læsi. Nam si id facerent ut læsi, jam & alijs læsis idem esset juris, qui tamen lædentem nec punire possunt, nec impunitum præstare. Rursum si punire aut impunitum dimittere Principibus quâ læsis competeret, jam jus illis non esset puniendi crimina, in quibus læsi non sunt, cujus contrarium ratio monstrat & experientia. Ac nequis existimet ideò à Principe maleficos puniri, quòd Reipublicæ noceant, cujus ipse præses est; videmus subditos etiam qui extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquerunt, rectè & cum laude puniri. Unde apparet manifestè jus puniendi non competere læso quâ læso, cum nec positâ læsione statim ponatur, nec remotâ removeatur: contra verò superiori ut superiori idem jus competere. Nam simulatque *καὶ ποινὴν* ponis, & jus puniendi ponis: eâque remotâ removes. Quicquid autem de jure pœnæ irrogandæ dicitur, id simul de jure dandæ impunitatis necesse est intelligi. Hæc enim naturali nexu inter se cohærent. Fefellit fortè *Socinum*, quod interdum in sacris literis, atque inter cætera in Dominicâ precatione nobis exemplum Dei peccata remittentis proponitur, ut

nos quoque læsi aliis peccata condonemus. Sed cogitare debuit exempla sumi non tantum à rebus quæ genere proximo sint eadem, sed ab iis quæ aliquid habeant similitudinis, præsertim cum rebus similibus, etsi genere proximo diversis, idem aliquod nomen ob similitudinem imponitur. Sic vetat nos Christus judicare, immisericorditer nimirum, ne & ipsi judicemur: additque, quã mensurã alios mensi fuerimus, eadem nobis remensum iri. *Matth. 7. 1, 2.* ubi judicare illud prius ab altero distat toto genere. Nam prius est iudicium libertatis: alterum iudicium potestatis. Eodem modo longè aliud est in Deo & in aliis rectoribus remittere peccata: aliud verò in privatis ab altero læsis. Illi enim oppositum est punire; huic verò pœnam postulare, aut optare, aut etiam conqueri. *Coloss. 3. 13.* Distant ergo intrinsecus, sed extrinsecus quodammodo conveniunt. Nam causa impellens ad utrumque est benignitas sive *φιλανθρωπία*: effectus verò est, quòd is qui peccavit ab incommodo aliquo liberetur: aut re ipsa, aut certè quantum est in remittente: quæ convenientia sufficit ut exemplo sua vis constet.

Altera

Altera hæc fit assertio : Naturaliter pars offensa quæ talis nullum jus habet in pœna. Hoc plus aliquanto est quàm quod prima assertio collegerat. Ibi enim negavimus actum ipsum puniendi competere parti offensæ : hîc negamus jus aliquod ipsi competere, non modò ad actum per se exercendum, sed etiam ad obligandum alterum ut exerceat: hoc est, partem offensam non esse in pœna verè creditorem: quòd tamen putat *Socinus*, & tanquam certissimum sæpè repetit. Creditorem hîc intelligo non strictâ significatione juxta vocis originem, eum qui fidem alterius secutus est, sed generalius juxta juris definitionem: Creditores sunt quibus ex qualibet causâ debetur. Verum autem esse quod dicimus, sic probatur. Notissimum est duplex esse jus, naturale aut positivum: quare debitum quoque omne aut hinc aut illinc oriri necesse est. Jus naturale consistit in ipsa rerum inter se adæquatione; tale ergo est & naturale debitum. At jus positivum est, quod ex libero actu voluntatis nascitur: qui est duplex, contractus & lex. Contractus est effectus ejus potestatis, quam quis habet in se & sua: lex verò effectus ejus potestatis, quam

C 5

quis

quis habet in alium & aliena. De positivo debito hîc non agimus : ideò addimus vocem naturaliter. cuius rei causam infra explicabimus. Natura verò ex facto tuo mihi nihil aliud debetur, ac ne deberi quidem potest quàm æqualitas secundum rem, hoc est, ut quantum mihi per te abest, tantundem reddatur : hoc uno verbo vocare licet indemnitatem aut restitutionem. Hinc creditorem τὸν ἐλαττον ἔχοντα rectè vocavit *Aristoteles*. Habet autem hoc locum tum in acceptionibus ἐκείνοις, tum in ἀκεσίτοις, ut idem *Aristoteles* notat. Sicut enim reddere teneris mutuum aut depositum, ita & rem furto sublatam. Et hæcenus naturaliter etiam ex delicto creditores fieri possumus. Neque id locum habet in his dumtaxat delictis, in quibus rei corporalis acceptio intercedit; sed in alijs etiam factis alicui noxiis : ita qui alterum vulneravit, debet & mercedes medicis præstitas, & impendia ob curationem facta, & operarum intertrimentum. L. ult. D. de his qui effud. Mirati sunt quidam quòd *Aristoteles* homicidium quoque posuerit inter συναλλάγματα, in quibus versatur τὸ διαφθορικὸν δίκαιον : sed rectè notavit *Eusebathius*, non alià id ratione fieri,

fieri, quàm quia uxori, liberis aut cognatis occisi aliqua soleat fieri damni compensatio : de qua videre est in *lib. 4. parag. 1. ad L. Corn.* Sic & is qui mendacio famam læsit alterius, veri professione refarcire debet id quod de dignitate ipsius delibavit. Ex quibus omnibus apparet id quod ex delictis naturaliter debetur diversum esse à pœna. Causa enim naturalis istius debiti est primò & per se non vitiositas actûs, sed quia mihi aliquid abest : nam etiamsi citra vitium absit, ut in deposito, non eo minùs mihi restitutio debetur. Causa autem pœnæ est ipsa actûs vitiositas, non autem quòd aliquid mihi absit. Nam etiamsi nihil absit cuiquam, rectè actus punietur, ut in gravis delictis, quæ inchoata tantum & non consummata sunt. Est & aliud discrimen non minùs insigne, quod restitutionis modum & quantitatem ipsa rei natura determinat : pœna etsi in genere suo causam habet naturalem aliquomodo (ut infrà dicemus) determinari tamen non potest, nisi per actum liberum voluntatis. Adde quod ante condemnationem, pœna, quatenus in dando aut in faciendo consistit, non debetur ordinari : at restitutio omnino debetur. Resti-

tutionis debitum in hæredem transit, pœna non transit. Quæ ideo duntaxat referre libuit, ne quis id quod læso propriè debetur, cum pœna temerè confundat. Interea verum est lege positivâ, ut & contractu, introduci posse ut creditori jus aliquod quæratur in pœnam, quam tunc quoq; à rei seu damni persecutione jura manifestè distinguunt L. Si pignore parag. cum furti. D. de furtis Instit. de lege Aquilia parag. his autem verbis. Sed hoc plerumque constitui solet in pœnis pecuniariis, quæ scilicet non modo damnum adferunt ei qui læsit, sed & læso lucrum. In pœnis autem corporalibus, in quibus nullum est verum lucrum læsi, hoc ipsum vix usurpatur. Ideoque videmus Reges aliosq; summos rectores pœnam remittere fontibus etiam invitâ parte læsâ, inunctâ ipsis solâ damni restitutione: quod injustum nemo judicet. Esset autem hoc injustum, si pœna læso deberetur, præsertim ubi nulla Reipublicæ necessitas remissionem postularet. L. 2. C. de in jus vocando. Quare quod minores Magistratus pœnas corporales nequeunt remittere, non id evenit ob jus aliquod læsi in pœna (nam læso consentiente nihilo magis possent) sed

sed quia lex superioris illam potestatem ipsis non concessit, imò expressè negavit : quod similiter intelligendum est de Regibus cum Deo comparatis, in iis delictis quæ omninò puniri ab ipsis lex divina imperat. Hæc eò spectant, ut appareat Deum quoque à nobis læsum in pœna propriè non esse creditorem. Nam id qui affirmat, aut eo jure nititur quod ex rebus ipsis nascitur, aut jure constituto. Eo jure quod ex rebus ipsis oritur læsum non esse in pœna creditorem, satis ut arbitror ostendimus. Ius autem constitutum, non quo pœna, sed quo creditum tale pœnæ sit introductum nec allegatur, nec, si allegetur, probari poterit : neque ulla cur ita constituendum fuerit dari potest ratio. Objiciet fortè aliquis, quòd Deus pœnam peccatorum remittens alicubi cum creditore de jure suo cedente comparatur, ut *Matth.* 18. 35. Sed, ut suprà ostendimus, comparatio non exigit ut res genere proximo convenient, sed quâvis similitudine contenta est. Sic Christus pedes discipulorum lavans exemplum dedit discipulis, ut quemadmodum ipse fecerat, sic & illi facerent : hoc est, interservirent alter alteri. Similitudo autem
Dei

Dei peccata remittentis, & creditoris de jure suo cedentis major est quàm Dei ejusdem peccata remittentis, & læsi condonantis offensas, quàm de similitudine modò egimus. Conveniunt enim Dei & creditoris actus non tantùm causâ movente, quæ est benignitas, & effecto, quod est liberatio à miseriâ aut molestiâ ; sed eo insuper, quod in utroque præcedit jus aliquod, in Deo ad puniendum, in creditore ad exigendum creditum : & utrinque contingit dissolutio quædam obligationis antea existentis ; quanquam in ipsâ obligatione, ut & in dissolutione aliquid sit dissimile, quod cum ad eam rem ad quam adfertur id exemplum propriè non pertineat, similitudinem sive ὁμοιότην vitare non potest.

Tertia assertio hæc esto : Jus puniendi in rectore non est aut jus absoluti domini, aut jus crediti. Probatur hoc primò ex fine, qui optimè solet distinguere facultates. Nam jus absoluti domini, ut & jus crediti comparatum est ejus gratiâ, qui id jus habet : at jus puniendi, non punientis causâ existit, sed causâ communitatis alicujus. Poena enim omnis propositum habet bonum commune ; ordinis
puni-

nimirum conservationem & exemplum: ita quidem ut rationem expetibilis, non habeat nisi ab hoc fine, cum jus domini & crediti per se sint expetibilia. Hoc sensu Deus ipse dicit se poenâ eorum qui puniuntur non delectari. Rursus nunquam cum justitia pugnat de jure domini aut crediti cedere: quia natura hæc est proprietatis, ut eâ tam uti quam non uti liceat. At quædam peccata impunita dimittere (putâ non resipiscentium) esset injustum in rectore, etiam in Deo, ut fatetur *Socinus*. Non est ergo jus puniendi Lib. v. idem cum jure domini aut crediti. Præ- cap. 1. terea, nemo ob id justus dicitur, ac justitiæ nomine laudatur, quod dominio suo utatur, aut quod creditum exigat. At quivis rector, atque ipse Deus, justus ob id dicitur, & justitiæ nomine laudatur, quod poenas non remittat, sed severe exigat. *Justus es Domine, quod sic judicasti*, Apoc. 16. 5. quod pluribus locis supra probatum est. Iterum, virtutum diversitas oritur ex diversitate objectorum. At virtus quâ de dominio aut de credito nostro cedimus, liberalitas vocatur, non clementia: illa verò quâ impunitas conceditur, non liberalitas, sed clementia

Quæ-

Quærat fortè aliquis cum deberi pœna dicatur, quis hîc sit creditor? Vix enim videtur posse intelligi debitor, ubi creditor sit nullus. Sed notandum est, vocem debere non semper notare relationem inter duas personas. Sæpè enim, debeo hoc facere, nihil aliud est, quàm convenit hoc à me fieri, sine respectu ad personam alteram. Ita debeo pœnam id est, dignus sum pœnâ, & pati eam teneor absolutè: non autem relatè ad hunc aut illum. Ideò perinde est in qua republica, sub quo rectore aliquis pœnas delicti luat; æquè enim apud omnes liberabitur: quòd non ita procederet, si, ut aliarum rerum, ita pœnæ certus extaret creditor: uni enim illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius facta solutio debitorem liberaret. Contrarium ferimè in præmio apparet: rectè enim dicitur, debetur illi præmium: at certa persona quæ debeat (sepositâ lege positivâ) non apparet. Nam si quis dicat Rempublicam esse certam quæ debeat præmium, quia beneficium acceperit, is gratiam à præmio non distinguet. Quin ipsa experientia docet, à rectoribus eos etiam præmiis ornari, qui non suæ reipublicæ speciatim, sed qui humano generi profuerunt, ut rerum

rerum in commune utilium repertores :
 imò etiam consiliis præclarè susceptis
 etsi successus defuerit, ac proinde utilitas
 ad neminem redundârit, reddi præmia
 videmus. Ergo ne hîc quidem ulla est
 inter definitas personas relatio, qualis
 in illo debendi genere, quod est ἐκ συν-
 αλλαγμάτων . Si quis tamen cupiat in
 pœna aliquid sibi dari, quod sit creditori
 ἀνάλογον, non ineptè fortè dicetur, ordi-
 nem rerum, bonumque publicum fungi
 vice creditoris, cujus ordinis bonique
 dispensatio rectori permessa est. Hoc
 enim indicare videtur trita sententia,
Delicta puniri publicè interest. Atque
 hinc evenit, quòd cùm in caussis aliis
 iudex inter duas partes cognoscat, in
 caussis criminum sæpè reus appareat,
 actor non appareat : quia ordo ipse seu
 bonum publicum quasi actoris loco est :
 quod & Scriptura videtur innuere, cùm
 dicit peccatum clamare contra pecca-
 torem. Et ubi quis agit ad pœnam,
 agit aut ut quilibet (quemadmodum iis
 in locis ubi accusationes promiscuè om-
 nibus patent) aut ut à lege ad hoc or-
 dinatus : quod iis in locis contingit,
 qui publicè constitutos accusatores ha-
 bent : quorum utrumque certum est
 indicium

indiciū natura & re ipsa nullum hīc esse definitum adversarium & pœnæ quasi flagitatorem.

Sequitur alia dubitatio, quæ vis sit ejus vocis cū rector aliquis dicitur peccata aut quod idem est pœnam ἀφέναι aut χα-είσαι. Hāc enim voce decepti multi existimāvunt dominium hic aliquod aut creditum antecedere, in quo multū falluntur. Nam vox Græca ἀφέναι propriè significat à se amovere; atque ita sumitur *Math.* 4. 20. & alibi sæpè: unde sumptā metaphorā significat & deferere & dimittere & permittere, frequentissimè autem rationem alicujus rei non habere: quod *Latini* simili locutione dicunt, missum aliquid facere: itaque Scholiastæ *Græci* passim τὸ ἀφέναι exponunt per τὸ ἀμείν. Ita sumi hanc vocem apparet *Matth.* 15. 14. 18. 12. 23. 23. *Marc.* 7. 8. Itaque & ἀποστῆναι ἀφέναι est peccata missa facere: quod alibi longiùs hanc translationem persequens Scriptura vocat peccata in mare projicere, *Mich.* 7. 19. Sicut & *Latini* Poëtæ ea quæ extra curam poni significant dicunt, ventis tradi in mare raptanda. Quare sicut opposita sunt missum aliquid facere & retinere, ita opponuntur inter

inter se ἀξιέναι τὰς ἀντιπρῆτας & κατὰ, Joh.
 20. 23. Missa ergo facere peccata. ut &
 delere peccata & tegere, idem est quod
 alibi planius effertur, non recordari. *Ier.*
 31. 34. Non recordari autem, ut Latinum
 ignoscere, significat punire nolle. Quare
 sicut in illis vocibus non recordari, tege-
 re, delere, retinere nolle, non est domi-
 nici juris aut crediti significatio, ita nec
 in voce ἀξιέναι. Sed quia vox ista quæ
 missam facere significat, generalis est,
 ideò & ad ea quæ in dominio habemus,
 & ad nomina, & ad res alias pari jure ap-
 patur. Sic & vox χαρίζεσθαι ad omne gra-
 tificandi genus pertinet. Christus cæcis
 τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο, Luc. 7. 21. ἐχαρίσατο
 vobis pro Christo pati, Phil. 1. 29. Ita &
 judex qui in gratiam alicujus hominem
 condemnat, aut absolvit, dicitur eum
 alteri χαρίσασθαι, Act. 3. 14. 25. 11. & 16.
 Quæ omnia declarant nullum eâ voce
 aut dominium aut creditum necessario
 significari. De *Latinis* vocibus, quæ in
 hoc argumento usurpari solent donandi,
 condonandi, remittendi, minus nos ne-
 cesse est esse sollicitos, cum in sacris lite-
 ris non extent. Et tamen earum quoque
 facile est rationem reddere. Accidit
 enim istis vocibus quod aliis pluribus,
 imò

imò fermè omnibus, ut à similibus ad similia producantur. Donare propriè est quod suum dominio sit, id gratis alienum facere: pœna ergo propriè non donatur: nam quod donatum est antea existit & postea manet: pœna nec fuit antequam donaretur, & donando efficitur ne existat. Sed in eo est similitudo, quod sicut donator jus habet in re, ita rector in pœna; non tamen idem jus aut æquè liberum. Nam jus domini, ut antè diximus, est domini causa: jus puniendi boni communis gratia: cujus ut aliarum rerum communium dispensatio ad rectorem pertinet. Secunda convenientia in eo est, quod tum in donatione jus donantis, tum in impunitatis concessione jus quod fuerat rectoris ad puniendum tollitur. Tertia quod & donatio & impunitatis concessio nascitur ex eodem fonte benignitatis: & alteri prodest. Neque hîc tantùm, sed & alibi sæpè donandi vox ad ea transfertur, in quibus jus dominicum locum non habet: ita donari dicitur aliquis à Magistratu civitate, vacatione, honore, præmio: ita *Seneca* moram donare dixit pro auferre moram in alicujus gratiam: ita tempus nostrum dicimur donare aliis. Remittere autem pri-

primigenio significatu est, ut *Gratum*
ἀφαιρεται, à se amovere. Sic librum remit-
 tit arbor : cques frena. Sic aures remit-
 tuntur, & per translationem custodia,
 disciplina, animus : passimque opposita
 sunt remitti & intendi. Hinc creditum
 remitti dicitur, cum ejus nulla habetur
 ratio : nec aliter pœna. Neque ea vox
 pœnæ aptatur propter creditum, neque
 credito propter pœnam ; sed utrique
 propter aliud, in quo illa inter se conve-
 niunt. Addi potest aliquo modo dici
 etiam posse pœnam deberi alicui ; non
 propriè, quia nemo hîc est verè creditor ;
 sed ob similitudinem quandam. Quia
 enim ut creditor jus habet sibi debitum
 exigendi, ita rector jus habet puniendi,
 & accusator pœnam flagitandi, propte-
 rea *κατὰ χριστὸν* interdum dicimur pœ-
 nam debere aut rectori ut Deo, aut ac-
 cusatori ut diabolo : quanquam nec dia-
 bolo fiat injuria, si pœna non infligatur
 homini, neq; cum Dei justitiâ consistat,
 ut de pœna quavis in infinitum remittat :
 quorum neutrum in veris creditoribus
 locum potest habere.

CAP. III.

*Qualis sit Dei actus in hoc negotio,
& ostenditur esse legis relaxatio-
nem, sive dispensationem.*

EXaminatis partibus, quibus in hoc negotio Deus fungitur, facile erit nomen aliquod ipsi actui dare. Ac primum, cum Deus hinc, quemadmodum probavimus, sit spectandus ut rector, sequitur actum hunc esse actum jurisdictionis generaliter dictæ. Unde sequitur, non agi hinc de acceptilatione, ut putat *Socinus*: illa enim actus non est jurisdictionis. Propius ut designetur suum huic actui genus, potest is ipse actus considerari, aut cum relatione ad divinam sanctionem, sive, ut recentiores Iurisperiti loquuntur, legem pœnalem, aut citra eam relationem: quod ideò adjicimus, quia etiam, si lex nulla pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, sive etiam extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem, merebatur: hoc est par erat hominem

minem peccatorem puniri. Hic si subsistamus, erit actus Dei de quo agimus, punitio unius ad impunitatem alteri consequendam : de cuius actus iustitiâ mox agemus. Si verò præterea respiciamus sanctionem sive legem pœnalem, erit actus ipse via ad indulgentiam seu temperamentum ejusdem legis, quam indulgentiam hodiè dispensationem vocamus : quæ definiri potest, actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur. Sanctio hæc est : Homo comedens de vetitâ arbore omnino morietur, *Gen. 2. 17.* ubi per unam speciem peccati, omne peccati genus indicatur, ut exprimit lex eadem clariùs explicata, *Maledictus qui non manserit in omnibus præceptis legis. Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.* Mortis autem & maledicti voce his locis intelligimus præcipuè mortem æternam. Perinde ergo se res habet, quasi in hunc modum lex esset concepta: Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ.

Non est ergo hic legis istius executio ; nam si legem Deus omnino exequeretur, non posset quisquam peccator servari à pœna mortis æternæ. At nunc scimus fidelibus non esse *grævia*, quia liberati sunt

sunt à morte, *Rom. 8. 2.* & redempti ab execratione, *Gal. 3. 13.*

Non est etiam hic actus legis abrogatio ; nam lex abrogata vim nullam habet obligandi. At infideles adhuc obnoxii sunt eidem legi. Ideò scriptum, est quòd ira Dei manet ἐπὶ τὰς ἀπειθήσοντας, *Joh. 3. 36.* & quòd illos occupat ira Dei ad finem usque, *1 Theff. 2. 16.*

Non est etiam interpretatio Legis *ἐρμηνείαν* : nam ea interpretatio ostendit aliquod factum aut personam sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam: sicut opera religionis & misericordiæ sub interdictione operandi in Sab- bato nunquam fuerunt comprehensa, *Matth. 12. 5. & 6.* At verò omnes homines (quippe conclusi sub peccatum, *Rom. 11. 32. Gal. 3. 22.*) etiam hi qui liberantur, naturâ sive per se filii sunt iræ, *Eph. 2. 3.* hoc est, obligati legis sanctione. Non ergo declaratur nulla esse obligatio: sed hoc agitur, ut ea quæ fuit, tollatur; id est, ut relaxatio seu dispensatio legis contingat.

Quæri hic possit, an lex ista pœnalis sit relaxabilis. Sunt enim leges quædam irrelaxabiles, aut absolutè, aut ἐξ ἀνάγκης. Absolutè irrelaxabiles sunt, quarum oppositum

oppositum immutabilem in se pravita-
 tem continet ex rei ipsius naturá, ut putà
 lex quæ vetat pejerare, aut falsum testi-
 monium contra proximum ferre. Sicut
 enim dicimus Deum non posse mentiri,
Hebr. 6. 18. aut semet abnegare, *2*
Tim. 2. 13. ita non minus rectè dice-
 mus, Deum non posse actiones per se
 pravas facere, aut approbare, aut jūis ad
 eas concedere. Εξ ὑπερθέσεως verò irre-
 laxabiles sunt leges, quæ feruntur ex de-
 finito decreto, quod Scriptura vocat τῆς
 βουλῆς ἀμετάθετον, sive ἀμετανόητον, qualis
 est lex de damnandis his, qui nolunt in
 Christum credere: *Hebr. 3. 18.* Leges
 autem positivæ omnes absolute sunt re-
 laxabiles : neque ad necessitatem hy-
 potheticam ex definito decreto confu-
 giendum est, ubi nota talis decreti nulla
 exstat. Quod autem quidam verentur,
 ne si id concedamus, injuriam faciamus
 Deo quasi eum statuamus mutabilem, in
 eo multum falluntur. Nam lex non est
 aliquid internum in Deo, aut ipsa Dei
 voluntas, sed voluntatis quidam ef-
 fectus. At voluntatis divinæ effectus
 mutabiles esse certissimum est. Neq;
 verò Deus legem positivam promul-
 gando, quam aliquando velit relaxare,
 D aliud

aliud se velle significat, quàm reipsā velit. Serio enim Deus ostendit velle se, ut lex rata sit atque obliget, salvo tamen jure relaxandi, quod legi positivæ suapte naturā cohæret, neque ullo signo à Deo abdicatum potest intelligi. Imò quod est amplius, ne abrogandi quidem jus Deus à se removet, ut exemplo legis cæremonialis apparet. Aliud sanè est, si legi positivæ adhæreat aut juramentum aut promissio, quorum utrumque notatur *Hebr. 6. 18.* Nam juramentum signum est immutabilitatis rei cui adjicitur. *Psal. 95. 11. 110. 4. Hebr. 3. 11. 18. 6. 17. 7. 21.* promissio autem jus dat parti, quòd ab ea auferri sine injuria non potest. Quanquam ergo promittere est liberum, tamen liberum non est promissa frangere: ideoque id ad ea referri debet, quæ immutabilem in se pravitatem continent. Hoc ergo Deus non potest, qui fidelis propterea dicitur, quòd promissa servet, *1 Thess. 5. 24.* Videamus ergo an in dicta lege pœnali insit aliquid, quòd relaxationem planè repudiet.

Ac primò objici potest, justum esse naturaliter ipsos fontes puniri pœnā tali, quæ delicto respondeat: ac proinde id non subjacere libero arbitrio, neque esse

esset relaxabile. Ut huic objectioni respondetur, sciendum est non sequi injustum ex quavis negatione iusti, etiam positis iisdem circumstantiis: quemadmodum enim non sequitur, si liberalis Rex dicendus est, qui alicui mille talenta dederit, ideo si non dederit, illiberalem fore: ita non est perpetuum ut id quod iuste fiat, non nisi injuste omittatur. Naturale autem aliquid, ut in physicis, ita in moralibus aut proprie aut minus proprie dicitur. Naturale in physicis proprie est, quod rei cuiusque essentiae necessario cohaeret, ut animanti sentire: minus proprie verò, quod alicui naturae conveniens & quasi accommodatum est, ut homini dextram uti. Sic ergo in moralibus sunt quaedam proprie naturalia, quae necessario sequuntur ex rerum ipsarum relatione ad naturas rationales, ut perjurium esse illicitum: quaedam verò improprie, ut filium patri succedere. Quod ergo is qui deliquit poenam meretur, eoque punibilis est, hoc ex ipsa peccati & peccatoris ad superiorem relatione necessario sequitur, & proprie naturale est. Ut verò puniatur quisvis peccator poenâ tali quae culpae respondeat, non est necessarium simpliciter & universa-

liter: neque propriè naturale, sed naturæ
 satis conveniens. Unde sequitur, nihil
 obſtare quo minùs lex hoc ipſum impe-
 rans ſit relaxabilis. Nota definiti decre-
 ti ſive irrevocabilitatis in ea, de qua
 agimus, lege non apparet: neque eſt
 lex promittens; ergo ne horum qui-
 dem quicquam relaxationem impedit.
 Neque enim admittendum eſt, ut com-
 minatio promiſſioni adæquetur. Nam
 ex promiſſione jus aliquod acquiritur ei
 cui facta eſt promiſſio: at comminati-
 one apertius duntaxat declaratur meri-
 tum pœnæ in peccante, & jus puniendi
 in comminante. Neque metuendum
 eſt, ne Dei veracitati aliquid decedat,
 ſi minas non omnes impleat. Omnes
 enim minæ, quibus non adeſt irrevo-
 cabilitatis ſignum, intelligendæ ſunt ex
 ſuapte naturâ de jure comminantis ad
 relaxandum nihil imminuere, ut antea
 expoſitum eſt: & divinæ adverſus *Ni-
 nevitæ* clementiæ exemplo manifeſtè
 apparet. Non eſt hîc omittendum Phi-
 loſophos veteres ex lumine rationis ju-
 dicâſſe, nullam eſſe materiam magis re-
 laxabilem lege pœnali. Itaque *Ariſto-
 teles* τὸν ὀμεικτὴν ait eſſe *συγγνωμονικόν*: &
Sopater in Epistoſta ad *Demetrium* ſic
 ait:

ait : τὸ λεγόμενον ὁπεικὲς δίκαιον τὴν αὐστηρίαν
 τοῦ νόμου φωνὴν ὡς αὐθιγόν, ἀμεμῆς ἐμοὶ
 δοκεῖ χαίρων ἀληθινῶν καὶ ἐλδοθεῶν πρὸς ἑαυτὸν.
 Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης
 ἐπανορθωτικὸν ἐκφέρει παντελῶς τὸ τοῦ χα-
 εῖτων ἡμῶν. τὸ δὲ ὅτι τοῖς ἐγκλήμασι κεί-
 νων ἐκ ἀναίμεται τὸ πρᾶον χαριζόμενον
 τοῦ χαίτων πρὸς ἑαυτὸν. Ex his, quæ huc us-
 que dicta sunt, legem istam Dei positi-
 vam & pœnalem dispensabilem fuisse
 apparet. Sed hoc non obstat quo mi-
 nus rationes quædam fuerint, quæ hanc
 relaxationem possent (ut more huma-
 no balbutiam) dissuadere. Hæ au-
 tem peti possunt aut à natura legum uni-
 versarum, aut ex propria legis mate-
 ria. Legibus omnibus commune est,
 quod relaxando aliquid videtur de au-
 thoritate legis deteri. Proprium hu-
 jus legis, quod etsi ea lex, ut dixi-
 mus, inflexibilem rectitudinem non
 habet, est tamen ipsi rerum naturæ at-
 que ordini perquam conveniens: Ex
 quibus sequitur, non quidem omninò
 non relaxandam fuisse legem, sed non
 facili, neque levi de causâ. Atque
 id secutus est solus ille πάνσοφος νομοθέ-
 της. Causam enim habuit gravissimam,
 lapso in peccatum genere humano,

legem relaxandi; quia si omnes peccato-
res morti æternæ mancipandi fuissent,
periissent funditus ex rerum natura diu-
res pulcherrimæ, ex parte hominum re-
ligio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ
in homines beneficentiæ testatio. Neque
verò Deus in relaxanda lege causas
duntaxat, & quidem gravissimas, secutus
est, sed & relaxationi modum adhibuit
singularem, de quo infra agendi aptior
erit locus.

C A P. IV.

*An injustum sit Christum puniri ob
peccata nostra, & ostenditur non
esse.*

ARgumenta, quibus Socinus hoc
dogma it labefactatū, non satis re-
cto ordine ab ipso posita, hoc modo no-
bis digerenda videntur, ut prima sit clas-
sis earum ratiocinationum, quæ id quod
factum defendimus injustum fuisse colli-
gunt: secunda earum, quæ causam ne-
gant fuisse ita faciendi: tertia, quæ id
quod asserimus, à Deo factum negant.
Nam si res ipsa injustitiam continet,
frustrà ejus causa quæritur, cum injusti
nulla

nulla possit esse rationabilis causa : frustra etiam an factum sit disputatur, cum nihil iniusti à Deo possit fieri. Causæ quoque examinatio, cum naturâ facti antecedit quæstionem, prius quoque tractanda est. Ut ergo ad iusti atque iniusti veniamus quæstionem, primum separanda sunt ista ; An iustum fuerit Christum puniri ob peccata nostra ; &, An id aliquid facere potuerit ad veniam nobis impetrandam. Nam posterius hoc ad secundam classem referendum est, quæ de causa facti disputat : ad primam verò hanc propriè non pertinet. Nam etiamsi talis causa pœnæ non fuisset, non inde sequeretur in ipsa pœna injuriam aliquam contineri. Injuria autem videtur quæri posse aut in ipsa materia, hoc est, in gravissimis afflictionibus & morte comparatis ad ejus qui ista patiebatur innocentiam, aut in forma, hoc est, in pœna comparata ad peccata aliena tanquam causam meritoriam. Ostendimus ergo in neutro esse injuriam.

Primum ergo non fuisse iniustum, ut Christus innocentissimus à Deo gravissimis cruciatibus, ipsâque morte afficeretur, fatetur *Socinus*, ut hinc nullum subsidium ipsius causæ possit accedere.

Lib. 5. c. 9. & c. 10.

Idemque res ipsa manifestissimè demonstrat. Nam gravissima passum esse Christum, mortuum quoque, sacra Historia ostendit; hoc ipsum à Deo factum, non minùs clarè Scriptura loquitur. Nihil autem à Deo injustè fieri, sine contumelia divini numinis negari non potest.

Contra
Soc. lib.
3. 6. 3.

Ad alteram ergo partem transgrediens affirmo, non esse simpliciter injustum aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob peccata aliena. Injustum cum dico, manifestum est me loqui de injustitia, quæ ex rebus oriatur, non quæ ex jure positivo, ut quo nequeat imminui divina libertas. Dictum probo; *Exod. 20. 5. & 34. 7. Deus visitat parentum iniquitates in filios, nepotes, & abnepotes. Patres nostri peccaverunt, & nos pœnas eorum ferimus. Thren. 5. 7. Ob factum Chami execrationi subjicitur Canaan, Gen. 9. 25. Ob factum Saulis suspensi sunt filii ejus & nepotes Deo approbante, 2 Sam. 21. 8, 14. Ob factum Davidis pereunt 70 millia, & exclamat David, Ego peccavi & iniquè feci; hæc oves quid fecerunt? 2 Sam. 24. 15, & 17. Sic ob factum Achanis filii puniuntur, Jos. 7. 24. & ob factum Jeroboami posteritas ipsius, 1 Reg. 14.*

Hi

Hi loci manifestè ostendunt, puniri aliquos à Deo ob aliena peccata. Videat, si cui otium est, *Chrysostomum Homil. 29. in Gen. cap. 4. Tertullianum adversus Marcionem.*

Objicit Socinus illud apud *Ezechielem*; *Anima qua peccavit ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem Patris, neque Pater portabit iniquitatem filii*: sed his verbis Deus non quid necessario sibi faciendum sit, docet; sed quid facere liberè decreverit. Non magis ergò hinc sequitur iniquum omnino esse, ut filius ullam paterni delicti poenam ferat, quàm iniquum esse, ut non moriatur peccator. Locus ipse evincit, non agere hîc Deum de jure perpetuo & immutabili, sed de ordinario providentiæ suæ cursu, quo se posthac adversus *Judeos* usurum proficitur ut omnes calumniæ anfas abrumpat.

Neque magis ad rem facit, quod scriptum est, *Deut. 24. 16. Ne morte afficiantur Patres pro filiis: neque filii pro patribus: sed quisque ob peccatum suum morte afficiatur.* Cujus etiam fit mentio, *2 Reg. 14. 6.* Lex enim hæc est ex parte positivâ, lata hominibus à Deo, quâ Deus non adstringitur, ut qui eam sibi

nusquam tulerit, neque verò ullâ lege possit adstringi. Manifesta quoque est rationis diversitas, quia potestas hominum arctior est quàm Dei; quod infra clariùs explicabitur, ut iam taceam in hominibus metui abusum potestatis, in Deo non metui.

Excipit *Socinus*, nusquam in Scriptura reperiri innocentes ob nocentum peccata punitos. Sed hæc exceptio ad rem non facit. Nam cùm legamus punitos aliquos non ob sua tantùm peccata (quorum ratione nocentes erant) sed insuper ob aliena, sequitur punitos etiam quàm non erant nocentes. Si autem ex parte aliquis potest puniri quàm non est nocens, quo minùs & in totum possit, natura non obstat; partium enim & totius ius est idem. Adde iam quod posteri *Saulis* omninò erant innocentes quo ad peccatum illud ob quod puniebantur. Si autem potest quis puniri quàm innocens est, poterit & innocens. Ac si quis rectè advertat, innocentia non magis obstat puniti-
oni quàm afflictioni: imò illi neutiquam, nisi propter hanc. Quare distinctio nocentis & innocentis ad quæstionem illam pertinet, An affligi quispiam iure possit: non autem ad hanc, An afflictio eius vim possit

possit habere pœnæ. Concesso enim non esse de essentia pœnæ relationem ad peccatum proprium, concesso etiam innocentem posse affligi (ut à Deo ad tempus posse fieri fatetur *Socinus*) nihil planè afferri potest, cur ex ipsâ rerum naturâ (nam de lege positivâ hîc non agimus) iniustum sit innocentem obnoxam alterius tali afflictione puniri, præsertim si ipse ad pœnam talem sponte se obligaverit, eiusque suscipiendæ in se potestatem habuerit : quod infra tractabitur.

Urget *Socinus*, saltem inter nocentem & eum qui puniatur, coniunctionem aliquam debere esse, quam agnoscit inter patrem & filium; inter Christum autem & nos non agnoscit. Dici hîc posset, non esse hominem homini alienum, naturalem esse inter homines cognationem & consanguinitatem, carnem nostram à Christo susceptam : sed longè maior alia inter Christum & nos coniunctio à Deo destinabatur. Ipse enim designatus erat à Deo ut caput esset corporis, cuius nos sumus membra. Atque hîc observandum est, perperam à *Socino* eam coniunctionem, quæ ad pœnas alteri ob alterius peccata irrogandas sufficiat, ad

D 6

carnem

carnem solam restringi: cum mystica conjunctio vim non minorem hinc habeat: quod in exemplo Regis & populi maxime apparet. Suprà citata est historia populi *Israëlitici* ob culpam *Davidis* puniti. Quà de re sapienter disserens autor vetus quæstionum & responsionum ad orthodoxos, quæ *Iustini* nomine circumferuntur, sic ait, ὡς σύγκειται ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἕως καὶ ἡ βασιλεία σύγκειται ἐκ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ βασιλευμένου. καὶ ὡς περ αὐτῆς οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐκ αἰμαρτήματος διὰ χειρὸς, καὶ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν νότον ἐκ ἀδικεῖ ὁ τυπῆσας αὐτὸν, ἕως ἐκ ἀδικεῖ θεὸς ἐπὶ τοῖς τοῦ βασιλέως πεισμοῖς τὸν λαὸν τιμωρεῖται.

Tandem huc *Socinus* devenit, ut dicat hoc saltem non inveniri in Scripturis, punitum innocentem ob eas culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit. Sed hoc quoque ad rem non facit. Nam cum per se & universaliter injustum non sit nocenti impunitatem dare (quod fatetur *Socinus*) neque sit injustum punire aliquem ob peccata aliena, ne in his quidem conjunctis injustitia esse poterit. Imò id ipsum injustum non esse, manifestum facit Scriptura, *Achabi* exemplo; qui ipse suorum peccatorum accepit

pit impunitatem, quorum pœna de filio ac posteritate ejus exacta est, 1 *Reg.* 21. 29. 2 *Reg.* 8. & 9. & 10. Sed hoc accuratius examinabitur, ubi ad illam veniemus quæstionem, Ecqua causa Deum moverit, ut Christum ob peccata nostra pœnis afficeret.

Neutiquam ergo stant à *Socino* sacrae literæ, quæ id à Deo factum ostendunt, quod ipse injustitiæ immerito accusat. Sed neque majus illi à recta ratione præsidium, quàm mirum est toties ab illo jactari, monstrari nusquam. Sed ut omnis hic error dematur, notandum est, esse quidem essentiale pœnæ, ut infligatur ob peccatum, sed non item essentiale ei esse ut infligatur ipsi qui peccavit: idq; similitudine præmii, gratiæ, & ultionis manifestum est. Nam præmium sæpè in benè meriti liberos aut cognatos, & gratia in propinquos ejus qui beneficium contulit, & ultio in ejus qui offendit amicos conferri solet: neque eo desinunt esse quod sunt, præmium, gratia, ultio. Huic illud accedit, quod si contra naturam esset pœnæ, infligi ei qui non peccavit, jam hoc ipsum non injustum esset dicendum, sed impossibile. Atqui vetat Deus ob patris delictum puniri ab hominibus

nibus filium, non vetantur autem impossibilia. Præterea, injustitia propriè non accidit relationi, (qualis est punitio) sed ipsi actioni, qualis est materia punitiõis. Et hîc verum discrimen quæri necesse est, cur non æquè sit omnibus liberum punire aliquem ob alienum peccatum atque est præmio afficere, aut gratiâ ob alterius meritum aut beneficium. Actus enim cui inest præmium aut gratia, est actus beneficus, qui sui naturâ omnibus permittitur. At actus cui pœna inest, est actus nocivus: qui nec omnibus, nec in omnes concessus est. Quare ut pœna justa sit, requiritur ut actus ipse pœnalis sit in potestate punientis: quod tripliciter contingit, aut antecedenti jure ipsius punientis, aut justo ac valido consensu ejus de cujus pœna agitur, aut ejusdem delicto. Cùm per hos modos actus factus est licitus, quo minus deinde ordinetur ad pœnam peccati alieni, nihil intercedit, modò inter eum qui peccavit & puniendum aliqua sit conjunctio. Conjunctio autem hæc est aut naturalis, ut inter patrem & filium; aut mystica, ut inter Regem & populum; aut voluntaria, ut inter reum & fidejussorem.

Provocat *Socius* ad omnium Gentium

tium judicia. Sed primùm ad Deum quod attinet, non dubitârunt Philosophi puniri ab ipso in liberis parentum peccata: quod *Plutarchus* facundè explicans libro *περὶ τοῦ κατὰ θεὸν βραδείας τιμωριμένων*, sic ait, ἐστὶ δὴ περὶ καὶ κατὰ ἐξηρητημένον ἀρχῆς μᾶς καὶ διωαμίν πνα καὶ κοινωνίαν διαπικυκῆσαν ἀναφερέσσης· καὶ τὸ θυνηδὲν ἔχ' ὡς πειμνέσσημα. πεποιημένον ἀπὶ λακτεῖ τῷ θυνησάτω. ἐξ αὐτῆ γὰρ, ἔχ' ὅπ' αὐτῆ γέρονεν, ὡς ἔχει π καὶ ἐξέρεται καὶ ἐκείνους μέρεθ ἐν ἐαυτῇ καὶ κολαζόμενον πρεσβύοντως καὶ τιμωριμένον. Et mox: ἐδὲν δὲν δὲν ἐδ' ἀποπὸν αὐτὸν ἐκείνων οὐτες ἔχαστ τὰ ἐκείνων. Addit deinde non dissimile quid ab eo, quod ex scriptore Christiano modò citavimus: καλοῖθ ὁ φάσκων ἀδικον εἶναι καὶ ἰσχαν πονόντων καίεν τὸν ἀντίχειρα. *Valerius* autem *Maximus* de *Dionysio Siculo* agens: *Tametsi debita tot sacrilegiis supplicia non exolvit, dedecore tamen filii mortuus pœnas rependit quas vivus effugerat.* Similes sunt loci sexcenti apud historicos & poëtas. Sic & populum à Deo puniri ob peccatum Regis non minùs recepta fuit sententia ab *Hesiodi* usque temporibus, qui dixerat Δίκην *Ζου*ς esse filiam, quæ *Ζοῦ* interpellaret ὅρ' ἀπατίσῃ.

Δῆμθ ἀπαθάλιας βασιλέων.

Puniri

Puniri alios ob aliorum delicta non audet negare *Socinus*. Est enim in pœnis pecuniariis res manifesta. Satisfactorum pro reo pœnâ pecuniariâ plecti, ait *Ulpianus l. si quis reum D. de cust. & exhib. reorum*. In pœnam furti rectè accipi fidejussorem ait *Caius*, quia pœnam ob maleficia solvi magna ratio suadeat, *l. Si à reo D. de fidejuss.* Atque hoc ipsum sufficit, ut appareat non esse de natura pœnæ, ut is & solvat, & necessariò plectatur qui deliquit. Cur autem in corporalibus pœnis idem jus non sit, hanc

Lib. 3.
cap. 3.

adfert rationem *Socinus*, quia pecunia alterius effici possit: atque ideò pro alio soluta brevis manus fictione videatur donata delinquenti, ac deinde ab ipso numerata; corporalis autem vexatio alterius effici nequeat; sed hoc subtiliter magis quàm verè dicitur. Nam ista ratio nonnihil facit ad pariendam ipsi reo liberationem. Verùm ut alteri infligatur pœna quam alter sit commertus ista ratio non efficit. Nam ea si valeret sæpè ne præmium quidem benemeriti solvi possit conjunctæ personæ; quia scilicet res in qua præmium consisteret, non posset fieri ejus, qui benè esset meritis: sive quia is esset mortuus, sive quia

res ipsa esset incorporalis. *Athenienses* benè meritorum filios publicè educabant. *Romani* veteranorum filiis privilegia indulserunt decurionum. Perfectissimorum (quos vocabant) & nepotes & pronepotes quæstionibus noluerunt subijci. Memoriam parentum liberis ad impunitatem profuisse, in *Græcis Romanisque* historiis legimus. At educatio, privilegium, impunitas liberorum non potest effici educatio, privilegium aut impunitas parentum mortuorum. Imò si verum esset quod dicit *Socinus*, jam à fidejussore nolente reum fortè absentem ab obligatione pœnæ pecuniariæ liberari, pœna non posset exigi. Hæc ergo quod ad hanc quæstionem attinet, non est vera differentia inter pecuniarias pœnas & corporales; verioremox indicabimus. Illud verò maximè miror, quod *Socinus* dicat, omnium Gentium ac sæculorum legibus & consuetudinibus probatum, non posse corporalem pœnam, quam unus debeat, ab altero persolvi. Nam apud *Persas* sanè antiquitus ob unius noxam peribat propinquitas, teste *Marcellino*. Apud *Macedonas* devota erant capita eorum, qui sanguine perduelles con-

contingerent, *Curtio* narrante. In *Græcia* civitatibus mos fuit cum tyrannis tyrannorum liberos occidi, ut *Halicarnassæus* & *Cicero* notant. Non sunt quidem hæc probanda, sed evincunt tamen illud de omnium Gentium consensu non esse usquequaque verum. Et in his quidem exemplis ad poenam sufficere videbatur citra consensum ullum sola personarum conjunctio : quod meritò à *Romanis* repudiatum notat *Halicarnassæus*. Ceterum ubi consensus aliquis antecederet, fermè ausim dicere omnium eorum, quos *Paganos* dicimus, neminem fuisse, qui alium ob alterius delictum puniri injustum duceret. O lendit hoc jus occidendorum obsidum humanissimis etiam populis usitatum! *Thessali* olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt, ut narrat *Plutarchus*. *Romani* *Volscos* trecentos securi percussere: *Tarentinos* de saxo *Tarpeio*, ut est apud *Livium*! *Gothorum*, *Dacorum*, *Anglorum* similia extant exempla. Et ut rectè notarunt viri doctissimi, ita jus esse creditum est. Sic & in capitalibus judiciis vades capite plecti solitos, si rei se non sisterent, unde *Græcis* ἀνίσχυροι appellantur, tum aliundè, tum ex nobili illa *Dæmonis*

& *Pythia* historia satis apparet. Neque
fanè mirum est ita ab illis judicatum.
Nam quia credebant unicuique homini
non minorem esse potestatem in vitam
suam quàm in res alias, ut docet frequens
atque adeò decantata apud *Græcos*, *Ro-*
manos, aliasque gentes *αὐτοχρεία*, planè
consequens erat, ut crederent vitā quoq;
non minùs quàm cætera validè posse ob-
ligari. Priore enim posito, posterius con-
cedi erat necesse. Ac fanè si quis omne
hoc negotium quā oportet diligentia
excusserit, inveniet verum discrimen,
cur ex consensu minùs aliquis ad pœ-
nam corporalem quàm ad pecuniariam
teneatur, hoc esse, quod consentiens pa-
rem in corpus ac pecuniam potestatem
non habeat. Neque tamen recentioribus
Iurisconsultis assentior, ex *Ulpiani* quo-
dam responso hoc probantibus qui dixe-
rit, Dominum membrorum suorum ne-
minem videri, L. liber homo. D. ad le-
gem Aquil. Domini enim vocem strictè
sumit ex usu juris civilis, quatenus servo
opponitur. Nam quia lex Aquilia distri-
ctè de servo loquitur, directam actio-
nem quæ verbis legis respondeat, negat
libero homini vulnerato posse accom-
modari: ita tamen ut ex paritate rationis
dandam

dandam putet utilem. Et ut verè dicam quod sentio, quanquam *Romanorum* æquitatem, in moderandâ hâc pœnarum extensione, maximè mirer, induci tamen non possum ut credam, ab illis existimatum esse rem planè & per se injustam, unum ob alterius noxam corporaliter plecti. Neque eo moveor, quod fidejussiones sub pœna capitali ab ipsis interdictæ fuerunt. Vetari enim solent multa, non quòd omninò injusta putentur, sed quòd periculosa, ut fidejussiones mulierum omnes, aliorum etiam prodote. Hoc ergo juris fuit civilis: quod cùm cesset inter populos externos, idèò in obsidibus aliter ab ipsis *Romanis* observatum est. Quid quòd tanto pòst Christiani Imperatores statuerunt, ut commentariensis, reo per familiæ suæ culpam carcere elapso, pœnam ipsius ferret? *L. ad commentariensem. C. de custod. reor.* Quid quòd hodiè quoque, aut non ita pridem, nobiles juris magistri tradiderunt regulam hanc, Ne quis obligare se posset ad pœnam capitalem, cessare si lex aut consuetudo eum morem firmaverit?

Ad eas verò pœnas quod attinet, quæ non consensum aliquem, sed solam personarum

sonarum conjunctionem respiciunt, quanquam vetant leges *Romane* filium paternæ pœnæ successorem constitui, aut ullâ ob patris crimen maculâ notari, hoc ipsum tamen, non ab initio, sed ab eo tempore, quo *Sp. Cassius* tyrannidis damnatus est, obtinuisse notat *Halicanassæus*. Quare nec ipsi quidem *Romani* hoc jus putârunt ex perpetua quadam & immutabili justitiæ regulâ descendere: quippe cùm *Arcadius* & *Honorius* Imperatores eorum qui Majestatem læsissent filiis vitam videri voluerint non ex juris necessitate sed Imperatoriâ lenitate concedere, cùm alioqui, ut ipsi loquuntur, paterno debuissent perire supplicio, *L. quisquis C. ad L. Jul. Majest.* Omitto jam quòd mortem perduellium liberis irrogatam non à *Tiberio* tantùm & *Severo*, sed & à *Theodosio*, ex historiis probari potest. Notandum præterea in eadem *Arcadii* & *Honorii* lege filiis perduellium auferri jus omne ab intestato, aut ex testamento cuiquam succedendi, infamiam ipsis inuri, vetari ne ad honores aut Sacramenta perveniant: deinde addi: *sint postremò tales, ut his perpetuâ egestate sordentibus, sit & mors solatium & vita supplicium.* Ex-

clusio

clusio ab honoribus circa liberos eorum, qui in Rempublicam peccassent, jampridem *Romanis à Syllanis* temporibus erat usitata. Ut autem scelera parentum filii suâ egestate luant, *Cicero* ait & antiquum esse, & *OMNIUM Civitatum*; ac nominatim addit *Themistoclis* liberos eguisse: quæ eò duntaxat adferuntur, ut appareat, non eum fuisse consensum gentium, quem pro se adducit *Socinus*: neque verò *Romanos*, quorum inter omnes populos conspicua maximè æquitas fuit, id discrimen respexisse in pœnis quod pecunia possit fieri alterius, corporalis pœna non possit. Nam nec egestas filiorum, nec infamia, nec ab honoribus exclusio potuit fieri parentum egestas, infamia aut exclusio ab honoribus, nisi fortè per fictionem quandam, quæ patrem, & liberos pro uno eodémque homine habet.

Illud quoque mirari libet, quod de *Zaleuci* facto, cujus historia est apud *Diodorum Siculum* & *Ælianum*, ita pronunciat *Socinus*, ut dicat eum pessimè audire, ejusque nomen inter impotentes & temerarios Principes ac populorum Iudices censerì. Antiquitas sanè omnis *Zaleucum*, tum ob leges sapientissimas, tum

tum & istius facti nomine maximè laudavit, ut & ex his quos dixi. Scriptoribus, & *Plutarcho* aliisque apparet: neq; puto ullum Scriptorem veterem de eo facto aliter iudicasse. In oculis est omnium *Valerii Maximi* sententia: Nihil illis etiam iustitiæ exemplis fortius. *Zaleucus* urbe *Locrensi* à se saluberrimis atque utilissimis legibus munita, cum filius ejus adulteri crimine damnatus, secundum jus ab ipso constitutum, utroque oculo carere deberet, ac tota Civitas in honorem patris pœnæ necessitatem adolescentulo remitteret, aliquamdiu repugnavit. Ad ultimum precibus populi evictus, suo prius, deinde filii oculo cruto, usum videndi utrique reliquit. Ita debitum supplicii modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, se inter misericordem patrem & justum legislatorem partitus. Ac profecto si quemadmodum exulandi, ita oculum sibi eruendi libera esset homini potestas, nihil posset isto *Zaleuci* tacto præclarius reperiri: præsertim cum legis præcisa obligatio aut propter ipsius principatum, aut propter populi consensum cessaverit. Erravit ergo *Zaleucus*, ut *Pagani* fermè omnes, quod ius sibi

in

in corpus suum maius vero asseruit. Cæterum factum istud tantoperè celebratum testimonium præbet contra notitiam illam, quam hominum mentibus impressam *Socius* putat, non posse quemquam alieni delicti in se pœnam suscipere.

Ut quæstionem hanc concludamus, non hoc quæritur, an cuilibet iudici liceat cuivis pœnas quasunque alieni criminis infligere. Nam Iudicibus inferioribus lex superiorum hanc potestatem adimit. Neque hoc quæritur, an summæ inter homines potestati in quavis pœnâ, & in quemvis hoc ipsum liceat. Obstat enim interdum aut lex divina, aut naturalis ratio : sed hoc propriè quæritur, an actus qui sit in potestate superioris, etiam citra considerationem delicti alieni, possit ab ipso superiore ordinari in pœnam alieni delicti. Hoc iniustum esse negat Scriptura, quæ Deum hoc sæpius fecisse ostendit, negat natura, quia vetare non probatur, negat aperte consensus Gentium. Et ut res nudior ponatur, ob oculos, quis iniustam putat decimationem usitatam in *Romanis* legionibus, ubi is qui deliquit, & cui posset ignosci non minùs quàm alteri, punitur non pro suo tantum,

tantum, sed pro omnium delicto? quis
 injustum putet, si summam potestate le-
 gem relaxante vir aliquis reipublicæ uti-
 lis, sed ob culpam exilium meritus, reti-
 neatur in Republica, alio tamen sponte
 sua se ad exilium obligante, ut exemplo
 satisfiat? quis injustum putet, si Reipub-
 licæ summus rector honores, quibus su-
 stinendis alii æque pares reperiuntur,
 perduellium liberis, alioqui non indig-
 nis, neget? Nihil profecto hic iniqui
 est. Nam in primâ facti specie delictum
 puniti proprium, in secundâ consensus
 validus ejus cujus res agitur, in tertiâ
 rectoris libertas permittebant id fieri,
 quo rector in pœnam utitur. In facto no-
 stro habuit Deus potestatem affligendi
 Christum innocentem ad mortem usque
 temporariam, fatente *Socino*, jure sci-
 licet dominico: habuit & Christus con-
 cessione divinâ, imò ut Deus ipse, po-
 testatem, quam nos non habemus, in vi-
 tam & corpus suum. *Ego*, inquit Chri-
 stus, *ignosce*, hoc est, jus & potestatem,
habeo ponendi animam meam, Ioh. 10. 18.
 Nihil ergo iniquitatis in eo est quod
 Deus, cujus est summa potestas ad omnia
 per se non injusta nulli ipsi legi obnoxius,
 cruciatu us & morte Christi uti voluit ad

statuendum exemplum grave adversus culpas immensas nostrum omnium, quibus Christus erat conjunctissimus, naturâ, regno, vadimonio: quod quàm non modò justè, sed & sapienter à Deo sapientissimo ac justissimo fuerit institutum, sequenti capite magis apparebit, ubi divini hujus consilii causam indagabimus.

CAP. V.

An sufficiens causa fuerit qua Deum moveret ad Christum pro nobis puniendum, & ostenditur fuisse.

Lib. 3.
cap. 1.

Socinus noluisse Deum, ut Christus Spœnas pro nobis penderet, sæpè hoc argumento probare nititur, quod cur Deus ita vellet nulla causa appareat. Non utemur hîc Jurisconsultorum per-
fugio, qui negant omnium, quæ à majoribus sunt constituta, rationem reddi posse: quæquam nobis hoc multò justius quàm ipsis patere debebat, cum humana voluntatis causas hominibus indagare ob communitatem naturæ non sit adeò difficile: divinæ autem voluntatis causa ipsâ sui sublimitate sæpè nos lateant.

Qui

Quis mentem Domini novit, à consiliis ipsi quis fuit? *Rom. 11. 34.* Itaque sæpè sunt ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, *Rom. 11. 33.* Addi poterat, sæpè voluntatem Dei ipsam sibi pro causa sufficere. Nam his exemptis quæ certam & ad unum determinatam rectitudinem in se continent, quæ Deus vult quia iusta sunt, hoc est, quia naturæ suæ congruunt; in cæteris omnibus quæ vult, iusta efficit volendo. Sic, *cujus vult miseretur, & quem vult indurat, Rom. 9. 18* Sed ad ista nos confugere nihil necesse est, cùm causas nobis sui consilii Deus ipse satis apertè patefecerit. Illud duntaxat præfari nos convenit, non rectè *Socinum* postulare, ut talis causa reddatur, quæ evincat Deum aliter agere non potuisse. Talis enim causa in his, quæ liberè Deus facit, non requiritur. Liberam autem esse hanc actionem qui dixerit, habiturus est ad stipulatorem *Augustinum*: qui non alium modum possibilem nos liberandi Deo defuisse, sed sanandæ miseriæ nostræ convenientiorem modum alium non fuisse, nec esse potuisse profitetur. Sed & ante *Augustinum Athanasius* dixerat, ἡδυνάτω καὶ μὴδ' ὅλας ἐπιδημίαστω αὐτῶν μόρον εἰπείν ὁ θεὸς καὶ λύσαι πλεῖν κατὰρ ἀλλὰ

σκοπεῖν δὲ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελεῖν, καὶ
 μὴ ἐν παντί τὸ θανάτῳ τῷ θεῷ λογιζέσθαι.
 Eo autem iniquior est ista Socini postu-
 latio, quod ne ipse quidem cruciatuum
 & mortis Christi causas reddit, quæ ali-
 quam secum necessitatem trahant. Nam
 ad sanctitatis viam nobis monstrandam
 poterant sufficere oracula & miracula:
 poterat & Christus sine morte, & mors
 sine Christo. Nam Prophetarum quoque
 & Apostolorum afflictiones & mortes:
 Christi quoque vita hunc usum abunde
 nobis præstare poterant. Potuit &
 Christus post vitam hinc innocenter ac-
 cessit, ut *Enoch* aut *Elias*, in cælum sine
 morte transferri, & inde maiestatem
 suam terris ostendere. Hæ enim sunt
 causæ, quibus Christi mortem *Socinus*
 ascribit, ut cuius appareret, cum isto effe-
 cto nullâ necessitate connexa. Quod si
 ipsi sufficit causas allegare non cogen-
 tes, ut ita dicam, sed invitantes & sua-
 dentes, ut aliis secum disputantibus du-
 rior legem ferat, æquitas non pati-
 tur.

Sufficientem autem causam & quidem
 gravissimam ex Scripturis assignare no-
 bis non erit difficile, siue id quæramus,
 cur Deus nobis remittere voluerit pœ-

nas æternas, siue cur aliter quàm Christo punito remittere easdem noluerit. Prius illud causam habet in bonitate, quæ proprietatum Dei maximè Deo propria est. Ubique enim Deus semetipsum hoc maximè attributo describit, quòd benignus sit & clemens: *Exod. 34. 7. Ioh. 4. 2. 2 Chron. 30. 9. Psal. 86. 4. & 14. Psalm. 103. 8. 111. 4, 5. 145. 8. Esai. 55. 7. Ierem. 31. 20. Ioel. 2. 13. Luc. 6. 36. Rom. 2. 4.* Propensus ergo est Deus ad iuvandum beandúmque hominem: at hoc non potest facere manente illà horribili æternæque pœnâ. Accedit quòd si mors æterna cunctis incumberet, felicitatis desperatione religio tota perierat. Magnæ ergo parcendæ causæ. Alterâ ex parte causam Deo, cur Christo pœnam imponeret, illa Scripturæ testimonia jam antè nobis adducta evincunt, quæ Christum ob peccata nostra traditum, passum, mortuum loquuntur. Hæc enim loquendi genera, ut ibi ostendimus, causam impulsivam notant. Ex his verò, quæ de fine diximus, intelligi potest, non modò causam fuisse aliquam, sed & quæ illa fuerit: nimirum quòd tot & tanta peccata sine insigni exemplo transmittere Deus noluerit.

noluerit. Hoc autem ideo quia omne peccatum vehementer Deo displicet, eoque vehementius quo ipsum est gravius: *Proverb. 11. 20. Psal. 5. 5. Esai. 66. 4. Rom. 1. 18. Zach. 8. 17. Psal. 45. 8. Hebr. 11. 2.* Cum vero Deus sit activus, & ratione utentes creaturas in id condiderit, ut suas proprietates magis testatas faceret, conveniens est illi, etiam quantoperè sibi peccata displiceant, actu aliquo testari: actus autem ei rei convenientissimus est pœna. Hinc est illud in Deo, quod quia aliud vocabulum significantius non suppetit, iram vocant sacræ literæ, *Exod. 32. 10, 11. Num. 11. 1. 16. 22. 25. 3. & seq. Psal. 2. 5. 6. 1. Ioh. 3. 36. Rom. 1. 18. 2. 8. Epb. 5. 6. Coloss. 3. 6. Apoc. 5. 16.* Hæc irâ Deus se impediri testatur, quo minùs bonè hominibus faciat, *Gen. 6. 7. Ierem. 5. 25. Esai. 59. 2. Deut. 32. 29, 30.* Præterea, omnis peccati impunitas per se hoc habet, quod efficit ut peccata minoris æstimentur, sicut contrâ ratio expeditissima arcendi à peccato est formido pœnæ. Hinc illud, *Veterem ferendo injuriam invitas novam.* Ergo prudentia quoque hoc nomine rectorem ad pœnam incitat. Augetur præterea causa puniendi, ubi lex aliqua publicata

publicata est, quæ pœnam minatur. Nam tunc omissio pœnæ fermè aliquid detrahit de Legis autoritate apud subditos. Hinc illud Politicorum præceptum τὰς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς διαφυλάττειν. Gravissimæ ergo Deo causæ puniendi, præsertim si & magnitudinem & multitudinem peccatorum expendere libeat. Quia verò inter omnes Dei proprietates attestat amor humani generis, ideo Deus cum iustè posset & moveretur ad puni-
 enda peccata omnium hominum dignâ & legitimâ pœnâ, hoc est, morte æternâ, his qui in Christum credunt parcere voluit: parcendum autem cum esset, aut aliquod exemplum aut nullum adversus tot & tanta peccata statuendo, sapientissimè eam viam elegit, quâ plures simul ipsius proprietates manifestarentur, nimirum & clementia & severitas, sive peccati odium, legisque servandæ cura. Sic *Zalenci* factum laudans *Ælianus* causas ejus refert duas, ἵνα μὴ ὁ νεανίας τυφλωθῇ τελέως, & ἵνα μὴ διαρραγῇ τὸ ἀπὸ καυρυμένον : quarum causarum illa eo spectat, ut aliquid de lege mutetur per clementiam; hæc verò ne nimium maretur. Notant qui de legum relaxatione scripserunt eas esse optimas relaxationes.

quibus annexa est commutatio, sive compensatio: quia scilicet eo modo & legis auctoritati minimum perit, & rationi ei quæ causa est legis aliquatenus mos geritur: ut si qui rem teneatur tradere pretium persolvendo liberetur. Proxima enim sunt idem & tantundem. Talis commutatio non modò inter res, sed interdum quoque inter personas admittitur, modò id fieri possit sine alterius injuria. Sic in carcerem filii patribus succedere permitti, ut *Miltiadi Cimon*. Et ne extra pœnalia judicia, & quidem divina abeamus, extant similis facti expressa in sacris literis vestigia. *Davidi* homicidæ & adultero pronuntiatur Dei mandato à *Nathane*: *Tralatum est à te peccatum* (hoc est, peccati pœna) *non es enim tu moriturus* (quod aliqui lex postulabat) *sed quia Dei inimicis occasionem omninò dedisti Deo contemptum obrectandi, filius iste qui tibi natus est* (tibi scilicet conjunctissimus, tuæq; pœnæ vicarius) *omninò moriturus est.* 2 Sam. 12. 13, 14. *Achabus* & homicidio se & rapinâ inquinaverat: denuntiat ei per *Eliam* Deus futurum, ut canes lingant ejus sanguinem. Veruntamen mox conspecto ipsius pavore, & quâdam divini

divini numinis reverentiâ, dixit idem Deus: *non inducam malum illud* (quod scilicet & ipse meruerat, & ego eram comminatus) *diebus ejus: diebus filii ejus* (qui scilicet præter suas, paternas quoque pœnas feret) *inducam malum illud super domum ejus.* Utrobiq; Deus relaxat legem seu pœnæ comminationem, sed non sine compensatione aliqua, ipsam pœnam in alterum transferendo: atq; ita simul & clementiam suam & severitatem sive peccati odium testatum facit. Sic ergo Deus credituris in Christum volens parcere, causas habuit sufficientes justas magnâsque, cur à Christo volente, pœnas peccatorum nostrorum exegerit, nempe, ut verbis *Æliani* utar, *ἵνα μὴ διαφθαῖν τὸ ἀπὸ κακῶν ἐργῶν,* & ne minoris penderentur peccata, si tot & tanta sine exemplo transmitterentur. Adde quod hoc ipso Deus non tantum suum adversus peccata odium testatum fecit, ac proinde nos hoc facto à peccatis deterruit; (facilis enim est collectio, si Deus ne resipiscentibus quidem peccata remittere voluit, nisi Christo in pœnas succedente, multò minùs inultosinet contumaces) verùm insigni modo insuper patefecit summum

erga nos amorem ac benevolentiam: quod ille scilicet nobis pepercit, cui non erat ἀνάγκη punire peccata, sed qui tanti id faciebat, ut potius quàm impunita omninò dimitteret, filium suum unigenitum ob illa peccata, pœnis tradiderit. Planè ut ὡς συγγνώμης dictum est à veteribus, esse eam ὡς καὶ νόμον, ὡς καὶ νόμος, ἀλλὰ ὡς νόμον καὶ ὡς νόμος, id de hac divina gratia sit verissimum. Supra legem est, quia nos non punimur. Pro lege, quia non omittitur pœna: & ideo fit remissio ut in posterum legi divinæ vivamus.

His rectè intellectis, concidunt omnia illa, quæ de causâ defectu objicit Socinianus: ita ut per singula ire minimè sit necesse. In quibus tamen non pauci notari possunt errores, ut cùm capite primo libri primi, item libri tertii capite primo tradit justitiâ punientem non residere in Deo, sed esse effectum voluntatis ipsius. Punire sanè effectus est voluntatis: sed justitia illa sive rectitudo ex qua nascuntur tum alia, tum pœnarum retributio, proprietas est in Deo residens. Scriptura enim concludit Deum esse justum, quia pœnas reddat delictis, ex effecto causâ colligens. Sed in hunc errorem inductus

inductus videtur *Socinus*, quod Dei proprietatum effectus quosvis esse credidit necessarios omnino, cum multi sint liberi, intercedente scilicet inter proprietatem & effectum actu libero voluntatis. Sic bonitatis Dei est effectus bona sua communicare: at hoc ante creationem non fecit. Eiusdem bonitatis est, parcere fontibus: at parcere Deum iis quos pœnis æternis punit, vix quifquam dixerit. Sunt ergo quædam Dei proprietates quarum exercitium, tum quoad actum, tum quoad tempus & modum actûs, imò etiam quoad objecti determinationem, pendet à liberâ ipsius voluntate, cui tamen semper præsidet sapientia. Neque ideò quia liber est Deo proprietatum istarum usus, dici potest cum iis utitur sine causâ facere quod facit. Neque enim quia licuit Deo mundum non condere, ideò frustra mundum condidit: neque quia licuit Deo quosdam non punire (quod in iis præsertim, quorum Deus pœnitentiam non expectat, verum esse fatetur *Socinus*) ideò cum eos punit, sine causâ punit. Multa quippe liberè fiunt, attamen ex gravî causâ.

Alter error est suprâ quoque indicatus;

quod Deum peccata remittentem planè idem vult facere quod homines, qui de jure suo decedunt. Ostensum est à nobis pœnam non esse in dominio aut credito, aut illis per omnia posse comparari. Suum donare, creditum remittere nunquam non per se honestum est. Per se cum dicimus, ea quæ adsunt *καὶ συμβεβηκός* excludimus, qualis est ipsius donantis indigentia: quæ præterea in Deo locum non potest habere. At pœnam remittere interdum non fuerit honestum: ne Deo quidem, ut *Socinus* agnoscit. Latum ergo hîc discrimen est: origo autem discriminis inde, quod juris dominici & crediti proximum fundamentum est relatio quædam rei ad personam: pœnæ autem, relatio rei ad rem, nimirum æqualitas delicti cum nocumento aliquo, conveniens ordini & bono communi: quare ne illud quidem verum est, quod ut certissimum posuit *Socinus*, Rempublicam nihil commissuram injusti, si nocentem absolvat, nisi jus proprium privati alicujus simul lædat, aut Dei legem infringat. Nam aut Reipublicæ voce multitudinem intelligit eam quæ regit, aut eam quæ regitur. Multitudo quæ regitur, ut jus legum ferent-

Lib. 3.
cap. 1.

ferendarum, ita & temperandarum non habet. Multitudo autem quæ regit, ut Senatus in statu optimatum, aut major pars comitiorum in statu populari, non plus potest quàm alii summi rectores, putà in regno reges liberi & respectu familiæ patres. At justitiæ rectoris pars est servare leges etiam positivas & à se latas, quod verum esse tam in universitate liberâ quàm in Rege summo probant jurisconsulti: cui illud est consequens, ut rectori relaxare legem talem non liceat, nisi causa aliqua accedat, si non necessaria, certè sufficiens: quæ itidem recepta est à jurisconsultis sententia. Ratio utriusque est, quòd actus ferendi aut relaxandi legem non sit actus absoluti dominii, sed actus imperii, qui tendere debeat ad boni ordinis conservationem.

Illud quoque reprehensione indiget Lib. 3.
quod dicit *Socinus*, præter Dei & ipsius ^{cap. 10.}
Christi voluntatem, non posse ullam legitimam causam reddi mortis Christi, nisi dicamus Christum meritum fuisse ut moreretur. Nam inest quidem in antecedente causâ meritum, ut suprà diximus, sed impersonaliter. Mere- ^{cap. 2.}
bantur enim peccata nostra ut pœna exige-

exigeretur : quod verò pœna in Christum collata fuerit, hoc ita ad Dei & Christi voluntatem referimus, ut ea quoque voluntas causas suas habeat, non in merito Christi (qui peccatum cum non nōisset à Deo peccatum factus est) sed in summa Christi aptitudine ad statuentium insigne exemplum : quæ tum in maximâ ipsius nobiscum conjunctione, tum in incomparabili personæ dignitate consistit. *Socini* autem illa collectio manifestis Scripturæ testimoniis refellitur. Cur mortuus sit infans *Davidis* causa antecedens aperta redditur ; quia *David* gravissimè peccando occasionem impiis dederat contumeliosè insultandi divino nomini. Est ergo hîc meritum, sed non infantis. Et in *Achabi* posteritate puniendâ præter meritum proprium, respexit Deus ad merita peccatorum *Achabi* : unde apparet causam antecedentem pœnæ esse quidem meritum, sed non semper meritum personæ quæ punitur.

CAP. VI.

An Deus voluerit Christum punire: & ostenditur voluisse; simulque satisfactoris natura explicatur.

Absolutis duabus quæstionibus, An justè potuerit Deus Christum volentem ob peccata nostra punire; & An causa aliqua sufficiens fuerit cur id Deus faceret; restat tertia, An reverà etiam hoc fecerit, aut quod eodem recidit, facere voluerit Deus. Id enim negat Socinus, tum alibi passim, tum ex professo lib. 3. cap. 2. Nos cum Scripturâ defendimus, voluisse hoc & fecisse Deum. Traditus enim, passus, mortuus dicitur Christus ob peccata nostra, Rom. 4. 25. 1 Cor. 15. 3. 1 Petr. 3. 18. Esai. 53. 5. Imposita est Christo castigatio pacis nostræ. Deus conjecit in Christum peccata nostra, id est, pœnas peccatorum, quæ ita exactæ sunt, ut ipse eo nomine affligeretur. Tulit Christus peccata nostra, hoc est iterum, pœnas peccatorum, Esai. 53. 5, 6, 7. 1 Petr. 2. 24. Christus se peccatum fecit, & Deus Christum fecit peccatum & maledictum, hoc est, pœnæ

pœnæ peccatorum obnoxium, *Eesai. 53. 10. 2 Cor. 5. 21. Gal. 3. 13.* Christi sanguis effusus est in remissionem peccatorum, ita ut ea remissio non obtigerit sine sanguinis effusione, sed per eam, *Matth. 26. 28. Hebr. 9. 22.* & alibi passim.

Opponit hic multa *Socinus* : exempla quedam & promissiones ante Christum: dicta quadam de his, quæ per Christum se dare dixit Deus: vocem remittere & condonare, & ipsam liberalitatis naturam, ex quibus consequi arbitratur, velle Deum impunitatem nobis resipiscantibus concedere, nullâ à quoquam pœnâ eo nomine exactâ.

Ad exempla indulgentiæ quod attinet (præterquam quòd ex iis nihil universale rectè concluditur) notandum est ea aut pertinere ad pœnas temporarias, aut ad æternas. Si ad temporarias tantum, ut in *Achabo*, manifestum est discrimen: nam, ut vulgò dici solet, quod differtur non aufertur. Adde jam quod in ipso *Achabi* facto, ut & in facto *Davidis*, contrarium ejus apparet quod inferre vult *Socinus*, illa ipsa pro se allegans. Poena enim temporaria ita ablata est à *Davide* & *Achabo*, ut in alios sit translata. Et in ipsa lege non remittuntur peccata,

cata, nisi fuſo viſtimarum ſanguine, ut in-
frà explicabitur. Si verò de pœnæ æternæ
remiſſione agitur, nullo argumento pro-
bat *Socinus*, eam eſſe factam cuiquam
citra reſpectum Dei ad Chriſtum.

De promiſſionibus idem ſtatuendum
quod de exemplis : obiterque notan-
dum, cùm Deus reſiſcentibus promit-
tit gratiam ſe facturum pœnarum tem-
poralium, non id ſemper intelligendum
de totis pœnis, ſed de tantis. Sæpè enim
Deus etiam reſiſcentes ſolet punire,
ſed paternè & leniter. Sic à *Babylonicâ*
captivitate populum pœnitentiâ du-
ctum in patriam reſtituit Deus, ſed pri-
ſtinam libertatem & regni gloriam non
reddidit. Ad pœnas verò æternas quod
attinet, nulla eſt remiſſionis promiſſio,
quæ Chriſti reſpectum excludat. Huc
pertinent illa ſacræ Scripturæ effata,
quæ ſine ullo temporis discrimine Chri-
ſtum oſtendunt pro omnibus guſtâſſe
mortem, dediſſe ſe λύτρον pro omnibus,
Hebr. 2. 9. 1 Tim. 2. 6. multòque
magis illa, quæ per comparationem
additam omnem temporis reſtrictio-
nem repudiant, ut cùm omnes dicuntur
peccâſſe & juſtificari per redemptionem
in Chriſto, *Rom. 3. 23.* & cùm per unum
Chriſtum

Lib. 2.
cap. 26.

Christum ita dicitur in omnes (quotquot scilicet justificantur) venisse iustitia, quemadmodum per unum *Adamum* in omnes venit condemnatio, *Rom. 3. 12. 5. 17. 18. 1 Cor. 15. 22.* Hinc est quod Christus dicitur agnus mactatus à jacto mundi fundamento, *Apoc. 13. 8.* quem locum à *Socini* interpretatione satis vindicant tum ipsa verborum series, tum similis *Petri* locus, ubi redemptio dicitur facta per sanguinem Christi agni inculpati & immaculati, præcogniti ante jacta mundi fundamenta, manifesti autem facti ultimis temporibus, *1 Pet. 1. 19, 20.* Quare alibi Christi mors dicitur intercessisse ad redemptionem etiam earum transgressionum, quæ sub priore pacto fuerant, *Hebr. 9. 15.* & per sanguinem ipsius iustitia Dei demonstrata dicitur ob dissimulationem peccatorum præcedentium, quæ Deus tolerasse interim & sustentasse ostenditur, ipsâ iustitiæ demonstratione in Christi tempus dilatâ. *Rom. 3. 25.* Accedit illustris ille ad *Hebraeos* locus *9. 25. & seq.* *Non ut sapius offerret seipsum sicut Princeps Sacerdos in sacrarium intrat quotannis eum alieno sanguine (alioqui oportuisset eum sæpè passum fuisse à jacto mundi funda-*

fundamento) sed nunc semel in consum-
matione seculorum ad peccatum per im-
molationem sui ipsius è medio tollendum
factus est manifestus. Et sicut statutum
est hominibus semel mori, deinde judi-
cium : ita & Christus semel oblatus, ut
sursus ferret multorum peccata, &c.
 Cujus loci tota series si rectè attenda-
 datur, & præsertim conferatur *Petri* ille
 locus, *1 Pet. 1. 19.* ubi de re eâdem
 iisdem propè vocibus agitur, apparebit
 hoc differre Christi sacrificium à *Levi-*
tico, quod hujus vis esset limitata annuo
 tempore, illius verò vis se per omnia
 sæcula extendat : quippe cujus passio
 apud Deum ante omne ævum pro pera-
 ctâ sit habita, etsi reipsâ certo tempore
 peractâ, & sic decretum Dei nobis aper-
 tissimè sit revelatum. Ni verò ita esset,
 oportuisset Christum sæpius subire pas-
 siones, non postquam cœpit prædicare,
 sed ab ipsa mundi origine. Quæ voces
 nullam planè habent significationem,
 nisi vis mortis Christi ad omnia peccata
 se extendat, quæ ab ipsa mundi origine
 hominibus unquam remissa fuerunt :
 planè sicut judicium post mortem ad
 omnia ea peccata se extendit, quæ vitâ
 durante homo commisit. Contraria verò

Lib. 2.

cap. 26.

Socini interpretatio non modò vocēs reddit inanes, sed argumentum quoque Scriptoris enervat. Non enim sequitur, posito Christum sapiùs offerendum fuisse, debuisse eum pati non tantùm sapiùs, sed etiam sapiùs à jacto mundi fundamento, nisi simul ponas Christum sapiùs offerendum fuisse à jacto mundi fundamento. Hac enim inter se connexa sunt; quia non latiùs porrigitur effectus oblationis, quàm immolationis dignitas. At offerri debuisse Christum sapiùs à jacto mundi fundamento, positâ, quam Scriptor epistolæ ad *Hebraeos* oppugnat, paritate sacrificii Christi & *Levitici*, non aliunde sequeretur, quàm quia effectus oblationis Christi ad ea peccata porrigitur, quæ à jacto mundi fundamento unquam sunt commissa & remissa. Nam si *Levitico* par esset (hoc est virtutis certo tempore limitatæ) certè à tempore, quo mortuus est Christus, efficacia ejus ad antiquissima peccata non posset pertingere, sed opus planè fuisset inter utrumq; tempus multos ejus generis actus interponi.

Ad ea nunc testimonia ut veniamus, quæ ad Christi & novi fœderis tempus *Socino* videntur propriè pertinere, dicit quidem

quidem *Hieremias* Deum propitium fore peccatis : sed non negat id, quod dicit *Paulus*, hanc propitiationem fieri in Christi sanguine; sive Christum à Deo respici, imò, omnes Prophetæ (in quibus & *Hieremias*) testimonium præbent, remissionem peccatorum per nomen, hoc est, vim atque virtutem Christi accipi, *Act.* 10. 43. Et liberatio per Christum obtigisse nobis dicitur juxta fœdus illud quod cum Patribus Deus fecerat, & juxta ea quæ per Prophetas prænuñciaverat, *Luc.* 1. 68, 70, 71, 72, 73, 74. *Baptista* quoque divino mandato poenitentiam ductis remissionem pollicetur, eamque propter viscera misericordiae Dei nostri ; sed idem Christum esse dixit agnum qui tollat peccata mundi, per satisfactionem scilicet, quod exprimit *Apocalypsis*, aut per sanguinem, ut *Petrus* loquitur: quibus locis Agni itidem facta mentio clarè monstrat quò *Baptista* respexerit.

Vox remittendi, quam urget *Socinus*, in *Græco* est ἀφίεναι, quod vetus interpres ἵνα μὴ διατρίβωις transtulit dimittere. Suprà autem ostendimus neque *Græcæ*, neque *Latine* vocis eam esse vim, quæ juris proprii cessionem omnimodam necessario

necessariò includat, cum origo & primi-
 tiva vocis significatio opposita sit πρὸς
 κρατεῖν, quod est retinere, aut adducere:
 unde porrò similitudine quâdam tum ad
 pœnas, tum ad credita transferri cœpit:
 nec ad illa tantum, sed & alia. Nam ἀφεσις
Græci vocant etiam rei insontis in ju-
 dicio factam absolutionem. Ostendimus
 etiam suprâ quantum intersit inter remis-
 sionem crediti & remissionem pœnæ: &
 in pœnæ remissione, quæ à rectore fiat,
 nullam esse juris talis proprii ac privati,
 quale *Socinus* indicat, dominii scilicet
 absoluti aut crediti, abdicationem. Hæc
 igitur illinc peti possunt. Nunc illud
 duntaxat addendum est, non esse verum
 quod vult *Socinus*, remissionem pugnare
 cum quavis solutione antecedente.
 Quod ut intelligatur, descriptionem
 quandam ponemus remissionis debiti,
 quæ species illas duas, nempe crediti &
 pœnæ, sub se contineat: idque juxta ejus
 vocis usum tum in jure civili, tum in ser-
 mone communi. Remittere ergo debi-
 tum est actus aut creditoris aut rectoris,
 pœnæ seu crediti obligatione reum libe-
 rantis. In gratiam eorum, quibus minùs
 sunt cognita juris vocabula, explicatio-
 nem fuliorem adhibebimus. Obligationis
 destructio

destructio in jure liberatio dicitur. Hanc præcedere potest solutio, sequi non potest; quia actus nullus versari potest circa id quod non existit amplius. Contingit ergo liberatio, interdum antecedente solutione aliquâ, interdum citra omnem solutionem. Sed alia solutio ipso facto liberat, alia non ipso facto. Ipso facto liberat solutio rei planè ejusdem quæ erat in obligatione. Perinde autem est ipse reus solvat, an alius pro eo hoc animo ut ipse liberetur: quod ideò notandum est, quia si alio animo alius idem solvat, liberatio non contingit. *L. si pœnæ. L. in summa. D. de cond. indeb. L. Cassius. D. de solut.* Ubi ergo idem solvitur aut à debitore, aut ab alio nomine debitoris, nulla contingit remissio: nihil enim circa debitum agit creditor, aut rector. Quare si quis pœnam pertulerit quam debet, liberatio hâc erit, remissio non erit. Ac talis liberationis professionem in jure crediti propriè ac strictè ἀπαρξιν vocant Jurisconsulti. *L. Si accepto parag. 1. D. de Acceptil.* Alia verò quævis solutio ipso facto non liberat, puta si aliud quàm quod in obligatione est, solvatur, *L. 1. parag. 2. D. de reb. cred.* Sed necesse est actum aliquem accedere

cedere creditoris aut rectoris, qui actus rectè & usitatè remissio appellatur. Talis autem solutio quæ aut admitti aut recusari potest, admissa in jure, speciale habet nomen satisfactionis, quæ interdum solutioni strictius sumptæ opponitur. *L. Satisfactio D. de solut.* Atq; hinc vera causa petenda est, cur pœnæ corporalis vicarius ipso facto reum, solvendo pœnam, nequeat liberare : hoc enim accidit primò & per se, non quia alius solvit, (id quippe liberationem non impedit, dum ea sit solventis voluntas) sed quia solvit aliud quàm quod est in obligatione. Est enim in obligatione afflictio ipsius qui deliquit : unde dici solet, noxam caput sequi : quod in aliis quoq; obligationibus ad factum merè personalibus videre est, ut in sponsalium contractu, & in obligatione operarum officialium. *L. opera. D. de operis libert.* In his enim omnibus, si alius solvat, ipso facto liberatio non sequetur, quia simul aliud solvitur. Quare ut ex pœna unius alteri liberatio contingat, actus quidam rectoris debet intercedere. Lex enim ipsum qui deliquit puniri imperat. Hic actus respectu legis est relaxatio sive dispensatio, respectu debitoris remissio.

Liberatio

Lit
sub
nin
nov
vat
tet
qua
nè
bus
acc
non
qua
riò
non
tia,
cun
us c
cep
vox
ad j
pot
git a
crim
acce
At p
sed r
sū p
tilat
und

Liberatio verò citra solutionem, aut fit substitutione novæ obligationis, aut omnimodâ ejus peremptione. Substitutione novæ obligationis quæ fit liberatio, novatio dicitur, & si persona debentis mutetur, delegatio. Illa autem liberatio, quæ citra ullam solutionem debitum planè perimit, si circa creditum verbis quibusdâ solennibus peragatur, in jure civili acceptilatio dicitur. Circa pœnam autem nomen proprium (quod solutionem qualemcumq; & quantamcumq; necessario excludat) non habet, sed communi nomine vocatur, gratia, venia, indulgentia, abolitio. Bis ergo fallitur *Socius*, cum ad eam remissionem quam nobis Deus concedit, desumptam ex jure vocem acceptilationis applicat. Primum enim illa vox, etiam cum solutio nulla anteceffit, ad jus crediti aptari potest, ad pœnas nec potest, nec solet. Nemo enim unquam legit ab ullo veteri scriptore indulgentiam criminum acceptilationem vocari. Nam accepto fertur ea res quæ accipi potest. At pœnâ corporalem rector reverâ exigit, sed non accipit, quia nihil ex pœna ad ipsum propriè pervenit. Deinde verò acceptilatio opponitur qualicunque solutioni: undè figuratè definitur, solutio imagina-

ria. At Christus *λύσας* dedit vitam suam pro nobis, *Mat. 20. 28.* Et pretio empti, hoc est, solutione aliquâ liberati sumus, *1 Cor. 6. 20. & 7. 23.* de quo infra latius. Non est ergo hîc acceptilatio ; non est etiam solutio rei ipsius debita, quæ ipso facto liberet ; nostra enim mors & quidam æterna erat in obligatione ; non est etiam novatio aut delegatio : neq; enim post nos liberatos aliud simile debitum aut debitor alius succedit : sed est remissio antecedente satisfactione ; quæ inter se pugnare malè arbitratur *Socinus*, cum contrâ omnis satisfactio (hoc est solutio recusabilis) ideò admittatur, ut remissioni sit locus. Cum verò dicimus satisfactionem antecedere, id intelligendum est aut actu ipso, ut in peccatis Christianorum contingit, aut in decreto certo & irrevocabili, ut in peccatis sub lege commissis & remissis. Quod enim Deus facere decrevit, pro jam facto habetur, & dum debitum verè solvatur, nihil refert quo tempore id fiat, præsertim apud eum, qui omnia quæ certò futura sunt compertissima habet, & ea tanquam præsentia perpetuò videt atq; intuetur, quæ est ipsius *Socini* confessio. Quæ ergo adfert *Socinus*, ut probet non posse satis.

satisfactionem sequi post remissionem, aut omnino simul contingere, neq; verò hîc ullam esse novationem aut delegationem, item liberationem esse aliquam posse, ubi non sit remissio, frustra dicuntur, neque ad nostram quæstionem pertinent. Illud verò quod dicit, satisfactione omnino & statim tolli debitum, ad rem quidem pertinet, sed verum non est, nisi satisfactio contra juris usum sumatur pro ipsius rei quæ debetur, ab ipso qui debet, factâ solutione: de qua nos non agimus. At ubi alius solvit pro debitore, & ubi aliud solvitur quàm quod debebatur, hîc ad liberationem duplex actus voluntatis requiritur. Nam & qui solvit hoc velle debet ut debitor liberetur, alioqui non contingit liberatio, ut suprâ ostendimus, & alterius rei pro alterâ solutionem debet creditor aut rector velle admittere. Quare cùm unusquisque actui ex suâ voluntate pendenti legem possit imponere, sicut id quod purè debetur, novari potest sub conditione. *L. quoties D. de Novat.* ita etiam possunt, is qui solvit pro alio, & is qui rei alterius pro alterâ solutionem admittit, pacisci, ut aut statim sequatur remissio, aut in diem, item aut purè aut sub

conditione. Fuit autem & Christi satisfaciens, & Dei satisfactionem admittentis hic animus ac voluntas, hoc denique pactum & fœdus, non ut Deus statim ipso perpeffionis Christi tempore pœnas remitteret, sed ut tum demùm id fieret, cùm homo verâ in Christum fide ad Deum conversus, supplex veniam precaretur, accedente etiam Christi apud Patrem advocacy sive intercessionem. Non obstat hîc ergo satisfactio, quo minùs sequi possit remissio. Satisfactio enim non jam sustulerat debitum, sed hoc egerat ut propter ipsam debitum aliquando tolleretur.

Voci remissionis, per se inefficaci, fulcrum addit *Socinus* ex parabola, *Matth.* 18. idque duplici argumento: primùm, quòd Deus comparetur Regi pecuniam debitam servulo remittenti, nullâ additâ cujusquam satisfactionis mentione: deinde, quòd nos tacitè jubeamur idem facere quod Deus: minimè verò nos oporteat ita in nos delinquentibus ignoscere, ut pœnas ab amicis ipsorum expetamus. Sed facilis est responsio, comparisonem ultra id tendi quo respicit: quod in omni argumento à similitudine ducto vitiosum est. Confert se Christus

suis furi, nos verò quæstori de alieno
 largienti : non quod aut ipse rem ali-
 enam subtrahat invito domino, aut
 quod nos idem facere oporteat : sed se
 quidem furi, quod superveniat impro-
 visus ; nos verò quæstori isti, quod nos
 de nostro facere oporteat id quod ille
 fecit de non suo. Sic in ista parabola
Matth. 18. commendatur nobis be-
 nignitas in proximum, quia Deus in
 nos benignus sit. In hoc conveniunt
 Rex ille in parabola & Deus, quòd
 benigni sint in eos qui longè infra se
 sunt positi. Hanc benignitatem Deus
 testatur pœnas remittendo : Rex ille re-
 mittendo pecuniam debitam. Ut aliud
 debendi genus, ita & aliud remitten-
 di. Disconveniunt quidem in eo Rex
 & Deus, quòd Rex citra satisfactionem,
 Deus non citra satisfactionem remittit :
 sed in eo sita non est comparatio. Ra-
 tio quoque est alia. Nam de credito,
 quod jus ad utilitatem creditoris com-
 paratum est, statuendi quisque habet
 liberrimam potestatem : & quo mi-
 nus exigit, eo est liberalior : exigen-
 do autem nullum actum virtutis exer-
 cet. At de pœna, quæ ad bonum
 commune, & ad ordinem pertinet,

habet quidem rector potestatem, sed quæ in infinitum non exeat. Et cum pœnam exigit, virtute quâdam utitur, quæ dicitur iustitia *αὐτοκρατορικὴ*, ut supra ostendimus. Ad alteram verò comparisonem quod attinet, quæ inter Deum & nos in parabola *ἐμπροσθεν* instituitur, nihil aliud inde inferri potest, quàm æquum non esse ut duriores simus in parem, quàm Deus tanto superior est in nos miseros homunciones. Hinc sequitur, non debere nos magis vindictam expetere quàm pœnam Deus expetat. Deus autem nos à pœna liberavit; debet ergo & nobis abesse vindictæ cupiditas. Quomodo autem Deus istam liberationem peregerit, ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet. In eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo. Deus enim iudex est; nos privati. Iudici convenit sollicitum esse de exemplo: privatos ea cura non spectat. Iudicis officio continetur puniendi potestas: eadem privatis adempta est. Quod si nimium prematur ista comparatio (ut fit à Socino) sequeretur homines quoq; Iudices non debere à fontibus ullis pœnas exposcere.

Remissionis vocem non satis esse validam ad omne genus solutionis sive satisf-

tisfactionis excludendum *Socinus* aliquatenus agnoscens, aliquanto plus subsidii sperat ab altera voce *χαρίζεσθαι*, quam in hoc argumento *Paulus* ter usurpat, *Col. 2. 13.* & *3. 13.* & *Eph. 4. 31.* cujus vocis non aliam esse vim supra indicavimus, quàm ut aliquod beneficium præsertim verò indebitum eâ indicetur. Quod verò *Socinus* ut certissimum ponit, ad ejus vocis significationem hæc quoque requiri, ut quisquam sibi aliquid adimat, suoque se commodo privet, id planè verum non est. Ut enim omittam omnia illa, quæ *ἐν τῷ χαρισμάτῳ τοῦ Θεοῦ* passim in Scripturis occurrunt, sicut inter alia, exempli causâ, cum nobis dicitur *χαριδοῦναι* in Christum credere, & pro Christo pati; Iesus cæco *ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν* nunquid id cum faceret ullo se privavit commodo? Hominem infontem in gratiam cujusquam qui condemnat, is illum ipsum hominem dicitur alteri *χαρίζεσθαι*, *Act. 25. 11.* & *16.* qui tamen proprius damnantis non erat. *Paulus* Apostolicæ animadversionis severitatem in reum incesti distrinxerat, non ipse læsus, neque ullo suo commodo: hanc remittens *χαρίζεσθαι* se dicit, *2 Cor. 2. 10.* *Corinthios* quoque admonens, ut

F 4

eundem

eundem hominem in pristinae amicitiae
 jus admittant, hoc quoque *χαρίζεσθαι* ap-
 pellat, *ib.* 7. & 10. Ex his aliisque plu-
 rimis tum Novi Testamenti, tum aliorum
 quoque Scriptorum locis liquidò appa-
 ret, ad vocis *χαρίζεσθαι* significationem
 sufficere, ut ad patientem aliquid com-
 modi non debiti perveniat, etiam si a-
 genti nihil decedat. Accedit quod supra
 ostendimus, rectorem in poena nihil
 proprium atque privatum à se abdicare:
 idque in hoc argumento eo est mani-
 festius, quia non Deo tantum tribuitur
τὸ χαρίζεσθαι, sed & Christo, *Eph.* 4.
 32. at peccati injuria propriè in Deum
 fertur, ita ut si eo nomine Deus remit-
 tens peccata dicendus sit suum sibi adi-
 mere, idem tamen de Christo quàm me-
 diatore dici nequeat. Neque magis ve-
 rum est quod ex illo antè posito deducit
Socius, nempe *τὸ χαρίζεσθαι* pugnare
 omnino cum satisfactione quavis. Neque
 enim pugnat cum ea quæ & liberè ad-
 mittitur cum posset repudiari, & ad
 quam is qui beneficio afficitur, nihil ipse
 contribuit: quorum utrumque accidit in
 Christi pro nobis satisfactione. De *La-
 tina* voce condonare, cum eo sermone
 nihil scribi curaverit Spiritus Sanctus,
 frustra

frustrà solliciti simus. Quod si tamen hæc quoque in sacris literis appareret, tamen cum in pœna donatio propriè dicta locum non habeat, neque inusitata sit ejus vocis translatio, nihil hinc quoq; inferri posset contra satisfactionem, quando condonari, quemadmodum & remitti aliquid rectè dicitur, etiam ubi solutio accedit, sed talis quæ sine actu voluntatis vim non habeat pariendæ liberationis. Nam & Principes cum capitalium criminum reis veniam concedunt, solent & multa aliquid, & publicam quandam culpæ deprecationem illis indicere. Neque tamen eo minùs condonare dicuntur crimina. Quanto ergo justius ea vox hîc usurpari poterit, ubi requisita satisfactio à nobis non procedit, sed liberatio contingit planè gratis quoad nos, etsi non gratis absolute: quod Scriptura indicat, cum justificatos nos dicit gratis, & confestim addit *διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*, & quæ sequuntur: *Rom. 3:*

24. Certè cum Scriptura non uno loco redemptos nos dicat, & quidem pretio, & Christum se, aut carnem suam dedisse ad nos liberandos, harum vocum vim omnem evertere, condonatio-

πιστὸ πᾶν, suprâ quàm usus vocis desiderat, urgendo, æquitas nulla patitur.

Ad aliud verò *Socini* argumentum, quod ab imperatâ nobis Dei & Christi ἐν τῷ χαρίζεσθαι imitatione depromitur, nihil aliud opus est responderi, quàm quod ad parabolam, *Matth.* 18. jam diximus: imitandam nobis proponi rem, non omnem modum rei. Res est ipsa benignitas, etiam post peccatum; & ex hac sequens remissio, sive (si ita loqui libet) condonatio: modus diversus: in Deo antecedente satisfactione: in nobis sine illa: neque mirum, cùm iudex sit Deus, nos privati. Quod si quis rem subtiliùs intueatur, reperiet fortè, ne ab ea quidem quæ nobis præcipitur, condonatione, omnem omnino satisfactionem removeri, sed eam duntaxat, quæ pro ratione personæ, paris scilicet, non superioris, modum superet. Nam ipsa culpæ confessio & deprecatio (quam expeti non vetat Christus, *Luc.* 17. 4, 5.) adeò à satisfactione non abhorret, ut hoc ipsum *Latini* elegantiores propriò quasi vocabulo, satisfacere appellent. Sic & *Paulus* vocem χαρίζεσθαι de *Corinthio* usurpat, cùm tamen præcessisset ἐπιτηδεύειν τὸ πλεόνων, 2 *Cor.* 2. 6.

2. 6. Et proximis post Apostolos faculis scimus lapsis publicè pacem (quam vocabant) Ecclesiæ non datam, nisi post quosdam demissionis actus publicos, quos propterea satisfactiones vocabant.

Ducta à liberalitate ratio fragili fundamento innititur. Nam ut antè ostendimus, ea virtus, quâ Deus in remittendis peccatis utitur, non est liberalitas, sed clementia, quam *Seneca* rectè definit lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis: *Cicero* nomen generis pro specie ponens, hanc ipsam clementiam lenitatem vocavit, eamque definiit, justitiam positam in moderatione animadvertendi; justitiæ nempe voce tam latè sumptâ, ut & pietatem, & fidem, & amicitiam complectatur. Hæc ergo clementia ad eam virtutem pertinet, quam *Aristoteles* in *Ethicis* vocat *πραότης*. Est enim clementia τὸ ἀρχοντὶ πραότης. Multum autem disjuncta sunt *πραότης* & *ἐλευθεριότης*. Scriptura hanc Dei clementiam nomine aliquanto generaliiori vocat *χρηστότητα*, *Rom.* 2. 4. & *II.* 22. *Tit.* 3. 4. *ἐλευθεριότης* autem nunquam. Imò quod amplius est, vox *ἐλευθεριότης* siue liberali-

tatis ne in aliis quidem rebus quæ dari & accipi solent, de Deo usurpatur; sed hæc quoque virtus charitas potius Dei dicitur; quia liberalitatis propriè est ita dare aliquid, ut danti pereat. Quod autem *Socinus* magnâ sermonis intemperantiâ perpetuam Ecclesiæ sententiam impietatis damnat & sacrilegii; idè quòd ipse, ut dicit, duplicem agnoscat Dei liberalitatem, nos autem simplicem duntaxat, in ea re magnam veritati injuriam facit. Nam duplicem Dei non liberalitatem (ea enim vox ab hoc argumento aliena & Scripturæ inusitata est) sed beneficentiam, nostra quoq; sententia agnoscit, & quidem majorem multo quàm ista nuper nata *Socini* opinio. Prior est beneficentia, quod cum Deus magno odio contra peccatum incitaretur, possetq; tam nobis parcere omniò nolle, quàm peccatoribus Angelis parcere omniò noluit, tamen ut nobis parceret, non modò solutionem talem, quam admittere non tenebatur, admiserit, sed ipse quoq; ultrò eam repererit. Hoc certe beneficium multò est majus atque illustrius, quàm si Deus planè judicans nihil referre exemplum statueretur aliquod necne, peccata nostra reliquisset impunita,

ta, quod vult *Socinus*. Non ergo clementia Dei pœnæ solutione evertitur, cum talem solutionem admittere multoq; magis invenire ex solâ clementiâ processerit. Altera beneficentia est, quod Filium suum sibi charissimum, imaginem sui, & si ita loqui licet) alterum se, morti dederit, non tantum ut doctrinæ veritati testimonium redderet, & sic ad resurrectionem perveniret (intra quæ sistit se *Socinus*) verum vel imprimis ut eam solutionem five satisfactionem perageret, pœnas peccatorum nostrorum ferendo: in qua profecto parte fateri debet *Socinus*, multo se Christo minus debere velle quam nos debeamus: imò & Dei charitatem à nobis majorem predicari, vel hoc evincat, quod beneficia non ex solo impendio, sed precipue ex utilitate, quæ ex impendio ad beneficio affectum manat, par est estimari. Nos autem præter utilitates quas nobiscum *Socinus* confitetur, unam eximiam, quam ille abnegat, grato animo agnoscimus. Neq; dicimus à Deo impensum esse Filium, ut ipse Deus suum reciperet, ac sic Deum fordidum facimus, quod nobis exprobrat *Socinus*, sed ideo id factum à Deo dicimus, ut peccati meritum suumque adversus peccata odium palam

palàm testata faceret, & simul, quantum ejus nobis parcendo fieri poterat, rerum ordini, legisque suæ autoritati consulere-
ret. Neque illud minùs iniquum, &, ut ipsius voce utar, immane est, quod à nobis immanem Deum dicit statui. Nam finis iste satisfactionis superadditus nihilo graviores Christi perpeffiones facit: quas sine ulla crudelitate ipsi à Deo inflictas *Socinus* cogitur fateri: imò quo fines sunt plures, eo à crudelitatis specie longiùs absceditur. Nam crudelis est qui frustrà aut levi de causa aliquem torquet. Adde jam quòd finis hic satisfactionis sive pœnæ ferendæ multò apertius, imò multò etiam certiore nexu cum morte Christi cohæret, quàm isti fines quos agnoscit *Socinus*. Nam testimonium doctrinæ satis atque abundè præbere poterant miracula: gloria quoque cœlestis conferri Christo non interveniente morte facilè potuit: at pœnæ luendæ mors, talis præsertim, propriè accommodata est, & pœna ipsa parientæ liberationi.

Quanquam verò hætenùs ostendimus Christi pœnâ Deo satisfactum, negare tamen nolumus vim satisfactionis esse etiam in ipsa Christi actione. Solet enim
sæpè

sapè etiam actio grata admitti velut in
 poenæ compensationem. *Beneficium su-*
pervenienti, inquit *Seneca*, *injuriā ap-*
parere non patitur : *De benef. lib. 6. cap.*
5. quo loco ostendit reddere esse rem
 pro re dare, & solutione non idem solvi,
 sed tantundem. Quamvis autem bene-
 ficium accipere Deus *arē dūc* non potest,
 ipsius tamen summa bonitas quaecunq;
 obsequium quasi pro beneficio accipit.
 Sic *Achab* poenam temporalem lu-
 crificavit Deum suppliciter venerando.
 Neque tantum sua actio alicui ad impu-
 nitatem solet prodesse, sed & alterius,
 quicum ipse conjunctus est. Sic posteris
Davidis propter ipsum *Davidem* poena
 remissa est, 2 *Reg.* 8. 19. non tantum ob
 promissiones *Davidi* factas, verum eti-
 am quia *Davidis* actiones Deo benignè
 eas æstimanti placuerant, 1 *Reg.* 11. 13.
 2 *Reg.* 8. 19. & 20. 6. Sic *Æschylus*
 narrat *Ælianus* à poena liberatum, quia
 frater ipsius *Amyntas* pro patria fortiter
 fecisset. Sic apud Romanos *Tito Quinctio*
 accusato profuit patris *Cincinnati* me-
 moria. *Livius* de *Appio*, majorum me-
 rita in rempublicam commemorabat, quo
 poenam deprecaretur. *Plantio Laterano*
 (inquit *Tacitus*) mors remittitur ob
 patris

patrui egregium meritum. Et in universum Salustius : Si deliquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia presidio adsunt. Cicero : oportebit eum, qui sibi us ignoscatur postulabit, majorum suorum beneficia, si qua extabunt, proferre.

Quintilianus : Periclitantem commendant merita majorum. Sicut autem opera temporaliter bona valent ad temporalem impunitatem, ita Christi opus perfectè & spiritualiter bonum ad liberationem à poena æterna valuit. Quò illud

Contra *speculat : Per obedientiam unius, justi*
 Soc. 1, 2. *constituuntur multi, id est, justificantur,*
 cap. 25. *habentur quasi insontes, Rom. 5. 19. Et*
alterum : Propter nomen ejus. (Christi scilicet, folius enim Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente Socino, ac præterea hoc ipsum evincit similis sententia, *Act. 10. 43. Remittuntur nobis peccata, 1 Joh. 2. 12.* Certum enim est hæc phrasi *propter nomen alicujus*, denotari causam impulsivam : neque ullo Scripturæ loco diversum Socinus evicerit. Quod verò de satisfactione jam diximus, eam primò quidem poenæ, deinde verò ipsi etiam actioni obsequio sætribui, idem de placatione Dei, de redemptione nostra, & de expiatione intelligi

intelligi debet, ad quæ explicanda jam accingimur.

CAP. VII.

*De placatione & reconciliatione per
Christi mortem factâ.*

NEquis arbitretur de solâ voce disputationem institutam, satis cavet ipse *Socinus*, cum passim profitetur, à se non vocem nudam satisfactionis, sed rem ipsam eâ voce expressam oppugnari. Itaque hæc omnia, Christus morte suâ nobis Deum reconciliavit, Christus nos è manibus justitiæ divinæ sanguinem suum redemptionis nostræ pretium illi dans liberavit, Christus scelera nostra suâ obedientiâ compensavit, Christus ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur dignè commertus est, Christus vitæ jacturâ Dei iram nobis placavit, non minùs quàm ipsam satisfactionis vocem repudiat. Neque tamen si de voce instituta esset disputatio, æquum foret Ecclesiam Scripturas interpretandi libertate fraudari, in qua hoc quoque est comprehensum, ea quæ aut Prophetæ *Hebraicis*, aut Apostoli

Lib. 2.
cap. 26.

Apostoli *Græcis* vocibus, *Hebraismum* plerumque aut *Syriasum* redolentibus, elocuti sunt, in alios sermones quàm commodissimè transferre, aut quæ ad idem argumentum pertinentia diversis locis tradidit Scriptura perspicuo verborum compendio in summam redigere. Sic quod Scriptura dixit ob peccata morti traditum Christum, & peccata, id est, peccatorum pœnas tulisse, fuscumque sanguinem ad remissionem peccatorum, *Latine* & significanter exprimitur satisfaciendi vocabulo. Nam ea dictio in Jure & usu communi significat facti alicujus aut rei exhibitionem, ex qua non quidem ipso facto, sed accedente voluntatis actu liberatio sequatur; solètque non tantum in pecuniariis debitis, sed & in delictis hoc sensu usurpari: quod linguæ ex *Romana* depravatæ appellant, aliquem contentare. Ut autem appareat idem valentes locutiones, imò illas ipsas, quas rejicit *Socinus*, in sacris literis reperiri, ad ea quæ suprà in prima sententiæ hujus explicatione ex sacro codice deprompta sunt, addemus alia quædam testimonia, eaque referemus ad classes quatuor. Prima classis erit earum locutionum, quæ iræ aversionem designant.

Akera

Alteræ earum, quæ liberationem per redemptionem seu pretio dato factam indicant. Tertiæ earum, quæ subrogationem innuunt. Quarta earum, quæ morti Christi vim adscribunt sacri expiatorii.

Ad primam classem ut accingamur, notissimum est iram alicujus avertere, id dici *Gracè* ἱλασθεῖν, εἰρηνοποιεῖν, καταλλάσσειν, ἀποκαταλλάσσειν, *Latinè* placare, pacare, conciliare aut reconciliare, item propitiare. Tum actus ipse, tum id quo propriè actus peragitur, *Gracis* ἱλασμός, *Latinis* placamen dicitur. In Deo ira, ut suprâ diximus, appellatur ἀνδροπολιτός puniendi quasi affectus; quam Apostolus ait retegí sive revelari cœlitus in omnem impietatem atque injustitiam hominum, ut qui veritatem in injustitia detineant, hoc est, cognitis Dei mandatis reluctentur. Nemo autem excipitur, cum omnes simus naturâ filii iræ, hoc est, iræ divinæ obnoxii. Hæc ira super quosdam manet, *Joh. 3. 36.* Super quos non manet, ab iis avertitur. Hanc aversionem Christus suâ morte impetrat, ideóque placamen rectissimè dicitur. Sic eum bis appellat *Johannes* Apostolus, cum dicit: *Si quis peccârit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum illum innocentem:*

Et

Et ipse est *ἱλασμός* pro peccatis nostris: neque verò pro nostris tantum, sed & pro peccatis totius mundi: Epist. 1. cap. 2. vers. 2. Item, In eo sita est dilectio, non quòd nos Deum dilexerimus, sed quòd ipse dilexerit nos, & Filium suum miserit *ἱλασμόν* pro peccatis nostris, cap. 4. vers. 10. Cum quo loco conferendus est iste Paulinus: Commendat Deus suam charitatem, quòd cum peccatores adhuc essemus Christus pro nobis est mortuus, Rom. 5. 8. Uterque enim tam Paulus quàm Iohannes eodem argumento probant, non priores nos dilexisse, sed dilectos à Deo: & quòd Paulus dicit mortuum esse, hoc Iohannes vocat placamen esse factum. Addendus præterea locus ille Pauli: *ἡμῶν*ustificamur gratis per redemptionem in Christo Iesu, quem Deus proposuit *ἱλασμίον* per fidem in sanguine ipsius. Factus est ergo Christus *ἱλασμός* sive *ἱλαστήριον* in sanguine suo: quòd quid est aliud quàm id ipsum quòd negat Socinus, placatum à Christo Deum? Nam quòd *ἱλασμόν* apud Iohannem expiationem interpretatur, expiationis autem voce peccati destructionem intelligit, id facit nullà de causà, nullo munitus exemplo: *ἱλάσκειν* apud Græcos Scriptores omnes, Poëtas, Historicos,

Lib. 2.
cap. 20.

D
Histo
strui
nam
70 I
tur.
2. 17
confi
sū la
venie
dici
πῶν.
eam
voci
natur
ficat
lem
destr
ista
ἱλασ
tema
id, in
nega
cong
Arce
σῆριον
bula
prop
prop
pati

Historicos, alios, est placare, solétq; con-
 strui cum accusativo designante perso-
 nam, cujus ira avertitur. Nec aliter apud
 70 Interpretes, & *Luc.* 18. 13. usurpa-
 tur. Uno duntaxat loco, qui est *Hebr.*
 2. 17. dicitur Christus summus Sacerdos
 constitutus *εις τὸ ἱλάσκειν τὰς ἀμάρτίας*
τοῦ λαοῦ: ubi est enallage ex *Hebraismo*
 veniens *ἱλάσκειν τὰς ἀμάρτίας*, cum usitatè
 dici debuerit *ἱλάσκειν θεὸν ὡς ἢ ἀμάρ-
 τῶν*. Significat ergo ibi expiationem, sed
 eam quæ fit placando. Alioqui hic vocis
 vocis usus nihil haberet commune cum
 naturâ vocis ac perpetuâ ejusdem signi-
 ficatione. Quare talē expiationem, qua-
 lem *Socinus* comminiscitur, idest, peccati
 destructionem, quæ fit sine placamento,
 ista quidem vox *ἱλάσκειν* & inde derivata
ἱλασμός, denotare non potest; *ἱλαστήριον* au-
 tem apud *Paulum* interpretatur *Socinus*
 id, in quo se Deus placatum ostendit. Non
 negamus posse hanc significationem voci
 congruere, ac tali aliquâ ratione tegmen
 Arcæ apud scriptorem ad *Heb.* vocari *ἱλα-
 στήριον*. Sed cum ejus terminationis voca-
 bula propriè vim quandam effectivâ, im-
 propriè verò declarativam indicent, à
 proprietate nos hic discedere nulla ratio
 patitur. Apparet enim Christum ita apud
Paulum

Lib. 2.
cap. 6.

Contra
Soc. lib.
2. cap. 2.

Paulum dici ἱλασθῆιον, ut apud *Johannem* ἱλασμών. At ἱλασμός omnino significat placamen, non placationis testimonium: quare Scripturā Scripturā interpretante, vox quoq; ἱλασκεῖς de Christo activè, non declarativè exponenda est. Accedit quod hoc ipsum ostendit vox adjuncta *sanguinis*, cui placandi vis tribuitur: quia *χωρὶς αἱματεκχυσίας ἔχεται ἄφεσις*. Trita sunt,

*Sanguine Placātis ventos & virgine
casa.*

Et similia apud Poëtas, de quibus infrā accuratius agendi erit locus.

Similis placandi voci est vox καταλλάσσειν & ἀποκαταλλάσσειν, conciliare five reconciliare, quam in hoc ipso argumento usurpat *Paulus*, *Rom.* 5. 10, & 11. 2 *Cor.* 5. 18. & *Eph.* 2. 16. & *Col.* 1. 20. Opponit *Socinus* scriptum esse, non Deum nobis conciliatum, sed nos Deo, idq; idcirco quia non Deus nobis iratus, ideoque placandus, sed nos à Deo averti fu-erimus. Verum quod sibi sumit, eum reconciliari qui infesto sit animo, non autem ipsi alterum, id minimè verum est. Nam reconciliandi vox, ut & pacandi vox, promiscuè utrivis parti, tum quæ infensa est, tum quæ neutiquam aut minus

Contra
Soc l. 1.
cap. 8.

mini
accu
nos
phoc
AN
Tve
Ubi
dixe
A
A
M
Vi
Θεοῖ
iram
reco
verf
mo
tos
N
iden
imp
Chr
enu
tos
10. E
con
ret,
mag
serv

minùs infensa est, modò dativum, modò accusativum assignat. Idem ergò valet nos Deo conciliari & Deum nobis. *Sophocles Ajax* :

Ἀλλ' οἵχεταί τοι πρὸς τὸ κέρδιον τραπεῖς

Γνώμης, θεοῖσιν ὡς καταμαχθῆ ῥόλε.

Ubi *Chorus* id exprimit, quod antè *Ajax* dixerat,

Ἀλλ' εἴμι πρὸς τελευτὰ καὶ παρακτίς

Λεμῶνας, ὡς αὖ λύμαθ' ἀγνίστας ἐμαί,

Μήνιν βαρβάρην ἐξαλδύσσωμαι θεῶς.

Videmus híc manifestè καταμάσσεσθαι Θεοῖς, Diis conciliari, idem esse quod iram ipsorum effugere. Et sanè de hac reconciliatione, hoc est, divinæ iræ aversione, aut certè etiam de hac agi nemo negabit, qui locos ipsos modò citatos diligentius inspexerit.

Nam *Rom. 5. Paulus* suo more bis idem exprimens, quod antè dixerat, pro impiis & pro peccatoribus mortuum esse Christum, vers. 6. & 8. mox his verbis enuntiat, cùm hostes essemus reconciliatos nos Deo per mortem filii ipsius, vers. 10. Esse autem hoc beneficium prius ipsâ conversione ex opposito membro apparet, si hæc inquit, ita se habent, multò magis nunc iustificati per ipsum ab ira servabimur, vers. 9. Item, multò magis recon-

reconciliati servabimur in vita ipsius.
A majori procedit Apostolica argumen-
tatio. Si tam bonus erga nos necdum
conversos Deus fuit, quis futurus erga
conversos? Non potest hic vox conci-
liationis in membro priore conversio-
nem denotare. Singulare enim aliquid
in Christo Apostolus notat. Tale autem
non est, peccatores convertere: neque
enim convertuntur unquam nisi pecca-
tores: sed rarum planéque singulare est
pro peccatoribus mori, & conciliare per
mortem peccatores, cum paucissimi sem-
per fuerint, qui pro amicis viris bonis
mortem oppeterent, *vers. 7.* Deinde
conversio rectius vitæ Christi gloriosæ,
quam morti fertur accepta: at reconci-
liatio ista morti tribuitur distinctæ atque
discriminatæ à vita gloriosa, ut ostendit
dictionis τὸ ἀντίσταν. Præterea ex po-
steriore beneficio quale sit prius datur
intelligi. Posterius quod conversis con-
tingit, est pacem habere apud Deum,
vers. 1. servari ab ira Dei, vers. 9. &
10. Hoc ipsum appellat Apostolus,
accipere reconciliationem, *vers. 11.* Quid
hic est aliud accipere reconciliationem
quàm accipere remissionem peccato-
rum, ut Scriptura loquitur, *Act. 10. 43.*

& 26. 18. At conversionem accipere ignotum est loquendi genus. Si ergo in posteriore membro accipere reconciliationem est accipere peccatorum reconciliationem, ipsoque effectu ab ira sive à pœna liberari, in priore quoque membro reconciliari significationem habere debet *ἀνάλογον* : ut prius beneficium sit jus ad rem, posterius ejusdem rei exhibitio. Adde his omnibus, quod non possit, nisi incommode aut ineptè etiam dici charitas Dei ex eo colligi, quia nos ab odio Dei discesserimus. Nam etiamsi de conversionis nostræ beneficio agere voluisset Apostolus, erat id aliâ planè voce exprimendum, quæ non nostram, sed Dei actionem significaret. Nostrâ verò interpretatione nihil planius, nihil Apostoli proposito convenientius. Quod autem *Socinus* objicit, satisfactionis mentionem non esse hîc appositam, imò charitatis laudem per eam imminui, vanum est. Non enim satisfactionis fit mentio quatenus pœna est, sed quatenus modus nos liberandi. Neque potest, ut suprà probavimus, ullâ ratione manifestius ostendi Dei charitas adversum homines, quàm quòd iratus, id est, pœnas

G

expe-

expetens, nostrę tamen impunitati viam, Christo in id impenso, invenerit.

In loco 2 *Cor.* 5. circa finem, ut in illo ad *Romanos*, duplicis invenitur reconciliationis mentio. Prior reconciliatio est quā Deus omnia, sive mundum sibi reconciliavit per Christum, sive in Christo, *vers.* 18. & 19. Posterior est ad quam Apostoli, ut ministri reconciliationis, quibus impositus est reconciliationis sermo, homines adhortantur Dei ac Christi nomine, *vers.* 18, 19, 20. Prior ergo illa non potest esse ipsa conversio; est enim antecedens & materia præcipua ejus sermonis per quem fit conversio. Deinde *Paulus* ipse ostendit eam consistere in non imputatione peccatorum, id est, in decreto non imputandi. Non imputare autem peccata & remittere idem valent, *Rom.* 4. 6, 7, 8. Quomodo autem hoc non imputandi decretum in Christo fundatum est? Dicit *Paulus*: *Eum enim qui peccatum non noverat pro nobis Deus peccatum fecit.* Quod objicit *Socinus*, non imputationem peccatorum pugnare cum isto reconciliandi modo per satisfactionem, caret ratione. Nam, ut suprà explicatum est, præcedit satisfactio; sequitur deinde remissio
sive

sive non imputatio : ut jam taceam non absolutè dici, Deum non imputare peccata, sed non imputare ipsis, hoc est, peccatoribus. Posse autem & huic peccatum remitti sive non imputari peccatum & alteri ob exemplum imputari, sive alterum eo nomine affligi atque puniri, tum ex multis, quæ suprà allegavimus, tum imprimis ex eo quod *Davidi* contigit, satis apparet. Neque verò quia non verbis *αὐτοῖς* coharent, *Non imputans peccata*. Et ; *Eum qui non noverat peccatum, peccatum fecit*; idè non ad eandem rem ista pertinent. Coniunguntur enim ista inter se per voculas *συνδετικὰς* & *καί*. Neque ullus novus, & ab hoc argumento alienus sermo intercedit: sed hoc dicitur, Deum beneficii à se præstiti legatos & ministros tecisse Apostolos: in hoc scilicèt missos per orbem terrarum, ut ejus beneficii fidem hominibus prædicatione suâ insererent. Ei autem fidei faciendæ argumentum validissimum est, à traditione Christi in mortem. Minimè enim credibile est, voluisse Deum filium charissimum & innocentissimum tam graviter affligi, nisi egregio aliquo fine sibi proposito. Hic autem finis, proprius inquam & cum isto facto

proximè cohærens, Scripturâ ubique
& ipsâ ratione aliquatenus κατ' ἐπαγωγὴν
testante, alius esse vix potest, quàm
impetrandum jus veniæ per anteceden-
tem satisfactionem. Illud verò, *Roga-
mus pro Christo reconciliamini Deo*,
quanquam ex vocis naturâ potest signi-
ficare, aut odium in Deum abjicite, aut
accipite remissionem peccatorum, (per
pœnitentiam scilicèt, ut ostenditur *Mar.*
1.4. Luc. 3.3. Act. 3.19. & 5.31.) ex
rei tamen naturâ de qua agitur, posteri-
orem sensum rectiùs admittit. Neque
enim solet infirmior rogari, ut poten-
tiores in gratiam recipiat: & illa *Pauli*
verba exprimunt ipsum reconciliatio-
nis ministerium, quam reconciliatio-
nem jamjam non-imputatione pecca-
torum descripserat. Sic Christus ipse
missum se dixit κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄρεσιν,
Luc. 4.18. & Apostolis præcipit κη-
ρύσσειν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἄρεσιν αἰσῶντων, *Luc.*
24. 47. Sic ipse *Paulus* dicit se κα-
ταγγέλλειν ἄρεσιν αἰσῶντων, *Act. 13.*
38.

Eph. 2. 16. scribitur de Christo, ἵνα
ἀποκαταλλάξῃ τὰς ἀμφοτέρους (*Judaos &*
Gentes) ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς Θεῶν. Hic dati-
vus Θεῶν non potest regi nisi à verbo ἀποκα-
ταλλάξῃ.

τῶν ἀνθρώπων. *Socini* autem interpretatio, ut
 Deo hîc per se subsistat, aut reconciliare
 Deo sit reconciliare ipsos inter se ut
 Deo serviant, distorta est, dura & sine
 exemplo. Neq; valet argumentum inde
 ductum, quod eo loco *Paulus* propriè
 agat de pace factâ inter *Iudeos & Gen-*
tes : neque enim sequitur ab hoc argu-
 mento alienam esse mentionem pacis
 quæ utrisque cum Deo comparata est.
 Duo enim diversa quæ junguntur, ita
 junguntur inter se, ut prius ac porius
 jungantur ipsi vinculo: neque enim jun-
 guntur inter se nisi per & propter vin-
 culum. Amici ergo facti inter se *Gentes*
 & *Iudæi* per amicitiam cum Deo. Ac
 mirum est hoc non agnoscere *Socinum*,
 cùm dicat ipse *Col. 1. 20, 21, 22* Aposto-
 lum instituto sermone de partâ inter
 creaturas concordia, statim καὶ αὐτέως sub-
 jicere mentionem reconciliationis ejus
 quâ homines amici Deo sunt facti, &
 quidem interjectâ voce καί, quæ non so-
 let res nullo modo coherentes conne-
 cttere. Unde manifestum est esse hæc in-
 ter se conjuncta, ita ut rectè *Paulus*, isto
 quo de agimus ad *Ephesios* loco, recon-
 ciliationem hominum cum homini-
 bus ad reconciliationem hominum

cum Deo, tanquam effectum ad causam suam, retulerit. Illud addendum est, nominari eo ipso in loco sanguinem Christi, tanquam per quem effecta sit reconciliatio. At sanguini Christi passim Scriptura subjungit, tanquam effectum maximè proprium, peccatorum remissionem, *Matth. 26. 28. Eph. 1. 7. Coloss. 1. 14. Hebr. 9. 22. Rom. 3. 25. Rom. 5. 9. 1 Ioh. 1. 7. 1 Pet. 1. 2. Apoc. 1. 5.* per viam scilicèt placatricem, *1 Ioh. 2. 2. & 4. 10.*

Isti ad *Ephesios* loco persimilis mihi videtur is cujus jam injecta est mentio, ad *Col. 1. 20.* planè ut ad explicationem istius hunc potiùs adferendum existimem quàm illum, *Eph. 1. 9, 10.* Plurima enim congruunt; quod illic separatim dicitur *per sanguinem & per crucem*, hìc dicitur conjunctim *per sanguinem crucis*. Ibi est *ποῖόν ἐφ' ἡμῶν*, hìc *ἐφ' ἡμῶν ποῖόντος*: ibi, *ut reconciliaret ambos Deo*; hìc, *reconciliare omnia in seipsum*, hoc est, in Deum. Hoc interest, quòd ibi duntaxat mentio fiat de hominibus inter se conciliatis, quia conciliati erant Deo, hìc verò de hominibus conciliatis, & inter se & cum Angelis, ideò quia homines conciliati erant Deo. *Εἰς αὐτόν*, omninò

ninò est in sese, Deum scilicèt, ut & *Syrus* interpretatur $\eta \lambda$, hoc est, sibi. Nam si hoc vellent istæ voces quod *Socinus* vult, in unum, scribendum fuerat $\epsilon\iota\varsigma \tau\omicron$ $\alpha\upsilon\tau\omicron$, aut saltem $\epsilon\iota\varsigma \alpha\upsilon\tau\omicron$, non $\epsilon\iota\varsigma \alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, aut $\epsilon\iota\varsigma \alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, quod ad personam certam necessariò refertur. Neque novum est præpositionem **I N** cum accusativo poni vice dativi, cum apud *Hebraeos* frequentissima sit particularum \imath & η permutatio. Quid quod ipso *Socino* fatente, usitata est apud *Græcos* phrasis $\kappa\alpha\tau\alpha\lambda\upsilon\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma \pi\upsilon\alpha \omega\epsilon\varsigma \epsilon\tau\epsilon\rho\upsilon$? At $\epsilon\iota\varsigma$ in Apostolico sermone poni vice $\tau\omega\varsigma \omega\epsilon\varsigma$ negare nemo poterit, qui vel paucos locos diligenter inspexerit, quales sunt *Matth.* 15. 24. *Act.* 16. 40. *Eph.* 3. 19. earundemque vocum commutatio in profanis quoque Scriptoris non rarò occurrit. Quare verisimile non est, quod vult *Socinus*, hoc commate de sola agi creaturarum inter se conciliatione: sequenti autem commate de conciliatione hominum cum Deo. Contrà enim quod universim dicitur *vers.* 20. id 21. ad *Colossenses* speciatim applicatur: quod notat vox $\eta \upsilon\mu\acute{\alpha}\varsigma$, hoc est, *quin vos etiam*, sive *vos quoque ipsos*. In hoc verò commate non id dicitur quod ait *Socinus*, reconcilia-

liationem factam nos inculpato red-
dendo : sed reconciliatos nos ut redde-
remur inculpati. *Socinus* ex fine modum
fecit, sanè prælicenter. Passim indicat
Scriptura remitti nobis peccata, ut in
posterum sanctè vivamus tanto benefi-
cio obligati, *Luc. 1. 74.* Et notandum in
hoc quoque commate corporis Christi
fieri mentionem, quod quidem pro no-
bis fractum est, in remissionem peccato-
rum, *1 Cor. 11. 24. Mat. 26. 28.* & mortis,
cui similiter remissionem tanquam effe-
ctum passim tribui jam antè ostendimus.
Quod autem addit Apostolus, reconci-
liatos nos esse cum alienati & inimici
mente essemus, simile est ei quod alibi
dixit, Christum pro nobis, cum pecca-
tores & impii essemus, mortuum esse,
Rom 5. 6, 8. & Deum esse qui iustificet
impium, *Rom. 4. 5.* Quare hic quoq; de
eodem agi beneficio eo iustius creditur,
quia initium, quo in hunc sermonem A-
postolus devenerat, hoc fuit, habere nos
in Christo redemptionem, peccatorum
scilicet remissionem. Et profectò non po-
test rectius intelligi, quantum nos Deus
amaverit & Christus, quatumq; nos Deo
& Christo debeamus, quàm si considere-
mus nobis sub ira adhuc Dei constitutis,

& peccatorum reis, remissionem peccatorum primò impetratam, deinde & applicatam; quæ diu plerumq; conjungit Scriptura. Quod autem alio loco dicit *Socinus*, oportuisse Deum nobis esse placatissimum minimèq; iratum, antequam Christus mitteretur ad fœdus pangendū: id quàm sit à vero alienum alibi ipse videtur agnovisse, cum Deum statuit eo ipso momento, cum ad amicitiam redintegrandam nobis condiciones offerret, fuisse animo non placato, sed placabili. Et profectò hoc ipsa dicat ratio. In omnibus enim conditionatis conditionalia priora sunt absolutis. Neq; verò conditio offerri, sed & impleri debet, antequam sequatur actus absolutus. Quare pacem apud Deum habere nos dicit Scriptura, postquam per fidem sumus justificati. *Rom. 5. 1.* Antea sumus iræ filii, *Eph. 2. 3.* peccata enim nostra causa sunt separationis, hoc est, Deum à nobis aversum faciunt. *Esaï. 59. 2.* Hæc ira excludit pacem sive amicitiam: non autem qualemcunque dilectionem generaliter dictam: ut apparet *Joh. 3. 16.* & *1. Ioh. 4. 10.* Et sanè peccata remitti hominibus ante pœnitentiam, ne *Socinus* quidem sentit: placatus autem

tem actu, aut quâ voce *Socinus* utitur, placatissimus, dici non potest qui adhuc imputat peccata. Quæ res ut clariùs intelligatur, distinguenda sunt omninò tria, ut ita dicam, momenta divinæ voluntatis. Primum est ante Christi mortem positam, aut reipsa aut in Dei decreto & præscientia. In hoc momento iratus peccatori est Deus, sed ita ut non aversetur omnes iræ deponendæ vias ac rationes. Secundum momentum est positâ jam Christi morte: in quo Deus jam non constituit tantùm, sed & promittit iram se depositurum. Tertium est, cùm homo verâ fide in Christum credit, & Christus ex fœderis formulâ credentem Deo commendat. Hic jam Deus deponit iram, hominémque in gratiam recipit. Cùm verò verba activa & passiva iisdem respondentia duplicem soleant habere significatum, aut ut intra vim atque efficaciam consistant, aut ut effectum simul includant, sequitur in primo momento neutrum horum locum habere; itaque ejus respectu Deum dici posse tantùm placabilem: in secundo & tertio rectè dici eum placari, distinctis duobus quos jam indicavi sensibus. In priore sensu dicitur, *Deus mundum sibi in Christo*

Christo conciliâsse : &, Nos Deo reconciliati cùm hostes-essemus : in posteriore illud, conciliamini Deo : &, reconciliationem accepimus. Eademque vocum redemptionis & expiationis, & ejus locutionis, quâ Christus interdum pro omnibus, interdum pro aliquibus mortuus dicitur, est ratio. Illud postremò notandum est, vocem reconciliationis non excludere satisfactionem sive præstationem omnem & impendium. Nam apud Livium est ; Ut eo munere reconciliaret sibi civium animos : & alibi passim similia occurrunt : ut eo quidem nomine nihilo minùs reconciliator noster Christus dici debeat : quod ipsum quoque monstrat Scriptura, cùm reconciliationi addit mentionem sanguinis.

CAP. VIII.

De redemptione nostra per Christum mortem factâ.

AD secundam testimoniorum classem, quæ de redemptione est, ut veniamus, ante omnia ponendum est extra controversiam, redemptionem similisque voces in sacris literis aptari ad libera-

Contrâ
Soc. l. 2.
c. 1, 2, 3

liberationem nostram à pœna commerita, quod ita esse apparet *Gal.* 3. 13. *Rom.* 3. 24. & præcipuè *Eph.* 1. 7. & *Coloss.* 1. 14. neque diffitetur *Socinus*. Quin & illi loci, qui nos ab iniquitate & vanâ conversatione dicunt redemptos, ut *Tit.* 2. 14. & *1 Petr.* 1. 18. eodem pertinent, cùm peccatum pro peccati pœnâ poni sit receptissimum: idque in loco ad *Titum* addita vox *καταρτήσιν*, id est, expiare, quam infra explicabimus, & in *Petri* loco *agni*, hoc est victimæ mentio apertum faciunt. Hanc redemptionem morti Christi tanquam causæ ascribi, cùm passim testetur Scriptura, ut *Eph.* 1. 7. *Rom.* 3. 24. *Hebr.* 9. 12. ne id quidem inficiari potuit *Socinus*. Sed quomodo causa redemptionis sit mors Christi, id est, de quo quæritur. Nos enim ideò causam redemptionis esse mortem Christi dicimus, quòd ea Deum moverit, ut nos à pœna liberaret: id ipsum verò negat *Socinus*. Quanquam verò si quid esset ambigui in his testimoniis, in quibus redemptionis fit mentio, fatis esset iis interpretandis alia ejusdem argumenti loca afferre, qualia multa citavimus, quæ Christum ob peccata nostra mortuum, pœnas pro nobis tulisse, &

& sic impetrâsse nobis peccatorum remissionem, Deo scilicet per ipsius mortem placato, non obscure significant, confidimus tamen eandem sententiam satis aperte ex iis etiam locis, quæ redemptionis vocem similésq; alias usurpant, posse comprobari. Duplex autem in Scriptura *ῥεῖσις* occurrit, altera, quæ delictorum redemptionem nominat, altera quæ nostram, diverso loquendi genere, at significatu eodem.

Prior illa *ῥεῖσις* *Hebr. 9. 15.* ubi Christi mors dicitur peracta *εἰς ἀπολύτρωσιν ἡμῶν ἀδικάσιων*. Hoc autem loquendi genere *ἀπολύτρεν τὰς ἀδικάσεις*, aut *Latine*, culpas, delicta, crimina redimere, non tantum significari causam moventem ad liberandum, sed talem etiam, quæ compensationem aut satisfactionem includat, tam manifestum est, ut fateri id quoque debuerit *Socinus*. Cum hæc ergo istius locutionis usitatissima sit significatio, non licet inde nobis recedere, nisi duo probentur, interdum, etsi minus frequenter, aliud eâ locutione significari, & causam hîc esse iustam, cur infrequentior significatio frequentiori præferri debeat. Horum neutrum à *Socino* probatur. Nullum enim

enim adfert locum aut sacri aut profani
 Scriptoris, ubi ἀπολυτῶν τὰς ἁμαρτίας,
 redimere peccata, culpas, offensas, aliud
 quippiam ab eo quod diximus, designet.
 In gnoma *Salomonis*, *Prov.* 16.6, est vox
Hebraea כפר, quæ voci *Græcæ* ἀπολυτῶν
 propriè non respondet: quod ipsum
 quoque *Socinus* agnoscit, cum ait expi-
 ationem potiùs quàm redemptionem eâ
 voce designari. Addi potest nativam
 maximè significationem ejus vocis esse,
 obtegere, atque inde ad alia similitudine
 quâdam produci. Neque verò sequitur,
 si vox כפר, quæ apud *Hebræos*, ut multa
 aliæ, ob primitivarum vocum in ea lin-
 gua penuriam, est πολύσημος, ita ut cum
 alia, tum ἀπολυτῶν quoque possit signifi-
 care, ideo & vicissim *Græcum* ἀπολυτῶν
 omnes habere significationes quas habet
 כפר, cum vocis ἀπολυτῶν simplex sit
 usus apud *Græcos* origini suæ respon-
 dens, alias autem significationes vocis
 כפר aliæ *Græcorum* voces exprimant.
 Apud *Danielem* 4. 24. est vox *Hebraea*
 פרק, quæ voci *Græcæ* ἀπολυτῶν minimè
 ἰσχυραῖς: sed & propriè & frequenter
 significat conterere, frangere, avellere:
 & propter hoc postremum, etiam libe-
 rare. Quanquam etiam si redimere hoc
 loco

loco cum veteribus interpretemur, nihil nos coget hanc vocem sumere extra eam quam defendimus significationem. Movetur enim Deus pœnitentiæ fructibus ut inhibeat pœnas temporales, ut antea quoque notatum est.

Altera verò locutio, quæ personam redemptam indicat, sæpissimè in sacris literis nostro argumento accommodata invenitur, ut *Rom. 3. 24. Eph. 1. 7.* & alibi. In *Græco* est verbum *λυτρον* & *ἀπολυτρον*, & hinc verbale *λύτρωσις* & *ἀπολύτρωσις*. Quæritur, hic actus Christo propriè, an impropriè tribuatur. Redemptionem, hoc est, *ἀπολύτρωσις* (nam alioqui vox redimendi *Latinis* est *πολύσημι*) propriam, definit *Socinus*, liberationem captivi è manibus detinentis pretio detinenti dato: nimis angustè. Nam vocis & natura & usus non ad captivitatem solam restringitur, sed ad omne genus incommodi, ut & liberationis vocabulum. Rectius ergò definias; *Ἀπολύτρωσις*, sive redemptio, est liberatio alicujus ab incommodo, *λύτρω* intercedente. Sic *Maro* redemptionis vocem propriè usurpavit, cum dixit,

Sic fratrem Pollux alternâ morte redemit.

Libe-

Liberatur *Castor* à morte perpetuâ λύτρωσιν intercedente morte fratris alternâ. Impropiè verò ἀπολύτρωσις & redemptio qualemunque liberationem significat, etiam cui λύτρον non intercedit. Sed ut *Socinus* fatetur, & jura nos docent, non est nisi gravibus de causis recedendum à verborum proprietate. In dubio ergo ἀπολύτρωσις intelligenda est fieri λύτρωσιν intercedente. Sed nunc ne dubitandii quidem est locus, cum Scriptura ipsum λυτῶν aperte nominet. *Venit enim filius hominis dare animam suam λύτρωσιν pro multis.* Matth. 20. 28. Marc. 10. 45. cum quibus locis illi conjungendi sunt, qui per mortem, aut in sanguine factam testantur redemptionem, ut *Lib. 2. cap. 2. Hebr. 9. 12.* Hi loci cum validè *Socino* refragarentur, nihil aliud comminisci potuit, quàm ut diceret λύτρον sive pretium hîc dici impropiè. Propriè autem dictum λύτρον seu pretium definit, id quod à detinente accipitur. Hîc primum id quod modò diximus repetendum est, non debere deferri proprietatem, nisi res urgeat; at causas comminiscendæ impropietatis *Socinus* si quas attulit, eas à nobis, *cap. 4, 5, & 6.* solutas confidimus. Nam *Mosis* cum Christo instituta

instituta collatio, responsione vix indiget, cum omnis similitudo certos habeat terminos, quos extra protendi nequeat. Comparantur illi, quia liberatores, non ob liberandi modum. Neq; magis ex eo sequitur, Christum satisfaciendo nos non liberasse, quia *Moses* id non fecerit, quam Christum nos liberasse per hostium mortem quia id fecerit *Moses*. Quod si ad modum quoq; liberandi comparatio pertineret, ea ut rectius procederet, dicendum esset, Christum nos liberasse miraculis, (ut *Moses*) non autem suam morte suamq; sanguine, quod *Mose* nec ascribitur, nec ascribi potest. Sed praeipuum est, quod vox λύτρε, de cuius vi hic agimus, liberationi per Christum partae additur à Scriptura, liberationi per *Mosen* partae nusquam additur. Quid quod ne ex *Socini* quidem sententia modus liberandi idem est? Nam *Moses*, *Iosue* & alii liberarunt, non aliquid faciendo circa liberandos (quod Christo *Socinus* tribuit) sed amovendo eos qui libertati obstabant, hostes sc. Retinenda est ergo ἡ κωμολογία: definitione tamen *Socini* non nihil correctā: ut proprie λύτρον sit res aut factum, quo movetur quispiam, ut aliquem incommodo alioqui affecturus, eo liberari patiatur. Quod λύτρον definitimus

nimus factum aut rem, in eo nobis cum *Socino* non disconvenit, qui fatetur propriè dici λύτην sive pretium, non pecuniam modò, sed omne id quo alteri satisfit. Sed immeritò ille λύτην ad solam captivitatem restringit, cum & servituti, & exilio, & morti, & omni incommodo, à quo liberari possumus, ea vox conveniat. Nam & origo, λύω scilicèt, ad ea quoque pertinet, & communis usus non refragatur. Illud quoque non probamus, quod λύτην propriè dictum omninò velit ab aliquo accipi. Nam si vox accipiendi rigidè sumatur, ut in definitionibus fieri solet, aptari factis non potest, sed rebus solis. At factis quoque potest satisfieri & liberatio impetrari. Atque hoc præcipuè apparet in ea liberatione, quæ fit per pœnæ translationem. Pœnam enim propriè non accipi à quopiam, ex iis apparet quæ suprà dicta sunt, ubi ostendimus in pœna neminem esse propriè & naturaliter creditorem. Præterea acceptionis vox propriè sumpta, si non dominii translationem, certè utilitatem aliquam accipientis indicat. At in pœna non spectatur propria utilitas punientis, sed bonum commune & ordo rerum. Acceptor ergo hic nullus est, nisi libeat
admo-

admodum improprie acceptorem dicere
 judicem, tanquam juris & æqui ac boni
 communis curatorem. *λύτῃ* nihilomi-
 nus proprie locum habet & in pœna. Ita
Zaleuci oculus *λύτῃ* fuit oculi filii : &
 in decimatione qui puniuntur *λύτῃ* sunt
 totius legionis. *Latini* veteres, quorum
 lingua tota *Græcæ* erat depravatio, li-
 tera una interposita, *λύτῃ* lustrum dixê-
 re, & *λυτροῦ* lustrare. Lustrare ergo ur-
 bem est eam à pœna liberare per lu-
 strum, hoc est, per pœnam succedaneam,
 quod & piaculum dicitur. Sic ex fatua
Gentium opinione, *Decii* lustrârunt *Ro-*
manum exercitum: *Thebas* olim *Mencæ-*
ceus, de quo mater apud *Papinium*,

LUSTRALEMNE feris ego te, puer in-
clyte, Thebis,

Devotumque caput, vilis cen mater
alebam ?

Ad quem locum *Lucretius*, aut quisquis
 ille est scholiastes vetus : *Lustrare civi-*
tatem humanâ hostiâ Gallicus mos est.
 Lustrare dixit, quod *Cæsar* dixerat pla-
 care Deorum immortalium numen. Est
 ergo idem in pœnis placamen & lu-
 strum, *Græcè* *ἱλασμός* & *λύτῃ* : quæ ut
Pagani in re falsò creditâ, ita in re verè
 creditâ Apostoli sensu eodem usurpant.

Itaque

Itaque in Epistola ad *Hebraeos* pro eodem ponuntur λύτρωσις & κατάρτισις, ut apparet *cap. 9. vers. 12, 14, 15, 22, 23.* Neque verò ex eo tantum infertur, λύτρον in hoc argumento sumendum propriè, quia nulla efficax ratio nos cogit ad improprietatem descendere, sed hinc etiam multo magis, quod neq; ex profano, neq; ex sacro Scriptore locus ullus profertur, in quo λύτρεω significatio extra descriptionem à nobis positam porrigatur. E *Græco* locum nullum profert *Socius*, ex *Hebraeo* unum duntaxat, *Prov. 13. 8.* in quo est כפר. Sed præterquam quod latius potest patere כפר quàm λύτρον, quia λύτρον est à λύειν, quod liberare significat, cùm כפר, ut suprà diximus, verbum sit πολύσημον, non potest ullo argumento probari isto in loco voce כפר aliud designari quàm id quod nociturum movere potest ne noceat, sive ille potentiam & affectum nocendi tantum habeat, sive insuper jus etiam & potestatem. Simile enim est *Salomonis* illud; כפר, aut si ita placet, λύτρον viri sunt divitiæ ejus; isti sententiæ apud *Iobum 2. 4.* quicquid habet aliquis, id pro vitâ suâ daturus est. Est enim hic inter cætera divitiarum usus, quod multorum

mult
possi
nent

Ac p
rum,
gans
place
est o
esset
impe
nem
prob
Pan
est,
one
posi
mut
tas
com
cè d
mor
rent
quo
mal
esto
pegi
expi

multorum iram aut justam aut injustam possunt placare, atque ita noxam imminuentem avertere; juxta illud,

*Munera, crede mihi, PLACANT
hominesq; Deosq;.*

Ac planè est in istâ gnomâ commodorum, quæ secum fert utraq; fortuna, elegans comparatio : Dives habet quo placet iratum ; Pauper iræ alienæ minùs est obnoxius. Quod si maximè verum esset, λύτρον accipi posse pro qualicunque impendio, etiam quoad liberandum nemo moveatur, (quod nullo exemplo probatum est) tamen vox ἀντὶλυτρον, quâ Paulus utitur, 1 Tim. 2.6. significantior est, quàm ut tam frigidam interpretationem admittat. Vox enim ἀντί, in compositione aut contrarietatem, aut commutationem significat. Hîc contrarietas locum non habet : significatur ergo compensatio. Neque aliâ formâ Græcè dicuntur ἀντίλυτροι, qui pro altero morti se devovent, ut ipsum liberent. Sic ἀντίλυτρον est tale λύτρον, in quo liberator simile quiddam subit ei malo, quod ei imminebat, qui liberatur : estque egregia ejus vocis quasi σπινθηρις, Galat. 3. 13. *Christus ἐξηγόρασεν nos ab execratione factus pro*

pro nobis execratio : de cuius loci sensu supra egimus. Ad hæc accedit, quod sanguinem Christi *Petrus* auro & argento comparat, tanquam majus quiddam eo ipso quàm pretium est, 1 *Petri* 1.18. Solent autem aurum & argentum esse verè pretium, non figuratè: quare & sanguis equè aut multò etiam magis verè sit pretiū, necesse est. Est autè pretium id cuius impendio res aut jus aliquod acquiritur: eaque est pretii natura, ut sui valore aut æstimatione alterum moveat ad concedendam rem, aut jus aliquod, puta impunitatem. Addi his possunt illi loci, qui ostendunt à Christo datam carnem suam, aut seipsum, pro vita mundi, & ut nos liberaret, *Joh.* 6.51. *Tit.* 2.14. Est enim hæc phrasis, dare aliquid propter aliquid, vero pretio accommodatissima.

Socinus hæc, aliàque loca plura, in quibus mors aut sanguis Christi pretium liberationis nostræ vocantur, aliter eludere non potest, quam ut dicat, esse quidem effectum mortis Christi liberationem nostram à pœnis (de liberatione enim à servitute peccati hîc agendi non est locus) sed quoad nos, non quoad Deum; id est, non Deum per eam ad-

duci

duci ut nos liberet, sed nos ut ad libera-
 tionem perveniamus. Sed hoc effugium
 tum ea quæ diximus, tum alia multa ei
 præcludunt. Primum enim vox λύτρε,
 multoque magis ἀνπλύτρε, ejus sunt na-
 turæ, ut rem denotent, cujus prior sit
 effectus circa liberatorem, quàm circa
 liberatum. Deinde, quanquam emere
 interdum sumitur pro acquirere simpli-
 citer, ut vendere pro mancipare, tamen
 addita voci emptionis vox pretii (ut *1*
Cor. 6. 20. & 7. 23.) propiorem simili-
 tudinem requirit. Est enim pretii maxi-
 mè proprium, ut ab aliquo tanti æstime-
 tur, quanti res. Præterea Apostolus ἀπο-
 λύτρωσιν exponit per ἰλασῆσιον, *Rom. 3.*
24. Est autem ἰλάσκειν actus, qui versatur
 circa liberatorem prius, quàm circa li-
 berandum. Et alibi *Hebr.* nempe. *9. 12.*
 λύτρωσις exponitur per καθαρισμὸν, id est,
 expiationem : de cujus vocis vi postea
 agemus. His adde, quod cùm effectus
 alicui rei tribuitur admodum frequen-
 ter, atque ita ut nusquam inveniatur
 tributus rebus aliis (quemadmodum ef-
 fectus redemptionis ad mortem & san-
 guinem Christi refertur, *Gal. 3. 13. Mat.*
20. 28. Marc. 10. 45. Tit. 2. 14. Heb.
9. 15. Apoc. 5. 9. & 20, 28. Rom. 3. 24.
Eph.

Eph. 1. 7.) tum necesse est finem proprium magis & propinquum, quàm communem & remotum intelligi. Ac circa nos effectus liberationis & multis gradibus est remotus à morte Christi & adeò non proprius, ut aliis rebus, quibus ascribi non solet, multò magis conveniat. Quicquid enim *Socinus* de nexu liberationis nostræ cum morte Christi loquitur, ita summatim explicari potest. Liberatio (ut ipse sentit) ex sanctimoniam vitam sequitur; sanctimonia ex spe præmii: spes primò ac potissimùm ex resurrectione nascitur: morti autem tribuitur, aut quàm via est ad resurrectionem, aut quàm resurrectioni conjuncta ac comparata spem eandem confirmat. Unde sequitur, fatente etiam *Socino*, multò magis liberari nos resurrectione Christi quàm morte: imò, si verum agnoscimus, mors illi effectui non nisi per accidens cohæret: quia resurrectio fidem non facit, nisi quàm est pars gloriæ Christi: at gloria summa Christo etiam non mortuo potuit contingere: quod autem Christus patiendò exemplum nobis quod sequeremur præbuit, id ad remissionem peccatorum, quæ Christo non contigit, aptari omninò non potest. Quo ergo

Lib. 2.
cap. 3.

illa toties repetita mortis mentio in hoc redemptionis negotio ? Duo adfert *Socinus* ; primum quia in morte est impendium aliquod, quod non est in resurrectione, ideoque mortis mentio redemptioni est aptior : deinde quia charitas Dei & Christi in morte magis indicatur. Ad primum quod attinet, eodem relabimur. Nam si ex morte Christi per se liberationis nostræ effectus non est consecutus (quæ est ipsius *Socini* Lib. 3. claris verbis edita professio) nihil o- cap. 3. pus erat Christum & Apostolos aut redemptionis aut pretii meminisse, præsertim toties : cum liberatio aliis verbis commodius posset explicari. Altera verò illa consideratio, ut ad illas pertineat sententias, quæ charitatem Dei commemorant, ad alias certè quæ non hoc agunt, & ad ipsam redemptionis vocem explicandam parum commodè adfertur. Omitto jam, quod ne ostenditur quidem charitas eâ re, quod boni nostri non tam causâ fuerit, quàm nuda occasio. Putat se *Socinus* nostram sententiam premere cum dicit, ita de redemptione per Christi mortem factâ agere Scripturam, ut quiddam apertum ante oculos ponat, non autem ut occul-

tam quandam indicet virtutem, qualem esse eam putat, quam nos ex Scripturâ deducimus : sed hoc cum dicit nos non vulnerat, & in se potius telum subministrat. Ea enim quæ sunt Dei, quis novit, nisi spiritus Dei, & cui ille voluerit revelare ? 1 *Corinth.* 2.10.11. At mortem Christi in hoc à Deo procurari, ut de ipso pœnæ peccatorum nostrorum exigerentur, & ipse λύτρον nostrum fieret, dixerat multò antè *Esaias*, dixerat Christus ipse, nec aliud adumbrârant sancti ritus in prisco fœdere : ita ut qui ad ista attenderet, non posset Dei circa hoc negotium voluntatem ac decretum ignorare ; ut jam taceam, ipsam quodammodo naturam loqui, mortem esse peccati stipendium. Hâc Dei voluntate ex oraculis cognitâ, colligitur deinde ingens Dei erga nos charitas, ut *Ioh* indicat 1 *Epist.* 4.10. & *Paulus*, *Rom.* 5.10. Nec aliud est quod voce ὁπτις indicatur, 1 *Tim.* 2.6. ut ex his quæ antecedunt *vers.* 4. promptum est cognoscere. Et hæc quidem sine ullo quærendi labore ipsa verba sacræ Scripturæ simpliciter intellecta secum ferunt : cum istam liberationis ex morte consequentiam, quam per tot gradus, ac tam variè deducit *Socinus*, adeo

ex

ex
col
po
tio
vel
P
tio,
tio.
batu
libe
ta n
rede
quò
tat.
quo
cari
tum
debe
enim
ptior
mort
de r
comm
statu
bitor
& pr
viden
ret,
demp

ex ipsis Scripturæ verbis nemo possit colligere, ut ne ex *Socino* quidem facile possit intelligi, quem esse in istis locutionibus proprium Scripturæ sensum velit.

Probata ergo est à nobis vera redemptio, sicuti modò probata est vera placatio. Utrovis autem horum probato, probatum est id quod intenditur, nos scilicet liberatos pœnâ Christi, quam ob peccata nostra pependerit: non quòd omnis redemptio, aut reconciliatio talis sit, sed quòd subjecta materia aliam non admitat. Inane ergo est, & abs re alienum, quod aliquoties dicit *Socinus*, tum placari aliquem posse, etsi nihil præstetur, tum redimi aliquem verè posse, qui nihil debeat, ac proinde citra solutionem. Nos enim de eâ agimus placatione & redemptione, quam rei alicujus præstatione, morte scilicet fieri Scriptura indicat, & de redemptione eâ, quâ nos à pœna commerita liberari eadem Scriptura testatur. Talis autem præstatio, quæ debitorem pœnæ à pœna liberet, & rectè & propriè satisfactio appellatur: quod videns *Socinus*, ut satisfactionem tolleret, placationem quoque & veram redemptionem sustulit.

Lib. 1.
cap. 7.

Libet hîc obiter in alia quædam animadvertere, quæ non quidem dum argumentum tractat redemptionis, ad hoc tamen argumentum pertinentia, alibi disseruit. *Μεσίτης* vocem in sacris Literis nihil aliud vult significare quàm Dei Interpreterem. Mihi aliud planè persuadent loci duo: alter 1 ad *Tim. 2.5.* ubi unus dicitur *Μεσίτης* Dei & hominum Iesus Christus, qui se dedit *ἀντίλυτρον* pro omnibus. Alter verò *Heb. 9.15.* ubi novi foederis *μεσίτης* dicitur Christus, ut morte intercedente ad redemptionem transgressionum, vocati vitam æternam adipiscerentur: quibus meritò addatur tertius *Heb. 12.24.* de quo infra agetur. Apparet hîc τὸ *μεσίτης* statui in ipsa redemptione, aut etiâ in istâ. Neq; vox repugnat. Nam ad *μεσίτης* officium non minus pertinet hominum vice apud Deum fungi, quàm Dei vice apud homines. Neq; apud ineruditos tantum, sed & apud eos, qui elegantius loquuntur, *μεσίτης* dicitur is, qui placat aliquem. Unde *Suidas* eam vocem voce *εἰρῶν ποιῶν* interpretatus est.

Lib. 3.
cap. 4.

Alibi dicit *Socinus*, personæ dignitatem nihil facere ad pœnæ ælimationem, atq; adeò divinam Christi naturam & summam ipsius perfectionē ad pœnæ

valorem nihil afferre ponderis. Nos verò aliter credimus : nempe pœnam hanc inde fuisse æstimandam , quòd is qui pœnam ferebat , erat Deus , et si eam non ferebat quàm Deus. Huc enim spectat illa locutio , quàm Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam **PROPRIO** sanguine, *Act. 20. 28.* Quomodo & alibi Dominus gloriæ crucifixus dicitur, *1 Cor. 2. 8.* Personæ quoque totius, hoc est, Christi dignitas, non parum ad hanc æstimationem contribuit : idèò *euangelizans* in Scriptura dicitur sanguis Domini, *1 Corinth. 11. 27.* sanguis Christi, *Hebr. 9. 14.* sanguis Iesu Christi filii Dei, *1 Ioh. 1. 7.* Venit in eandem æstimationem & perfectissima Christi innocentia ac sanctitas. Hinc pretiosus dicitur sanguis, utpotè agni inculpati, *1 Petr. 1. 19.* allusione factâ ad morem, non *Hebrais* tantum, sed & *Gentibus* receptum , ut sacris adhiberentur pecudes candore, omnique corporis formâ præstantes, quæ quod à toto grege eximerentur, inde vocabulo nato in sacris , sed mox ad profana translato, eximix dicebantur. Eodem & ista pertinent : *Iustificabit servus meus iustus multos* : *Esai. 53. 11.* *Eum*

qui peccatum non novit, fecit peccatum, 2 Cor. 5. 31. Quod autem Socinus argumentatur, quia divinitas ipsa non patitur, ideò hanc in pœnæ considerationem non venire, perinde est ac si dicas, nihil referre privatum an Regem, item ignotum, an patrem verberes, quia verbera in corpus dirigantur, non in dignitatem aut cognationem; cui crasso errori jamdudum occurrit *Aristoteles*. Commune etiam judicium à Socino dissentit. Nam populi, quorum instituta maximè laudantur, pœnas æstimârunt ex personarum dignitate, & attributis aliis. Quare ex *Romanorum* legibus, quas constat æquitatis esse plenissimas, pœnæ variantur pro conditione personarum, atque ea vera æqualitas creditur, si inæquales inæqualia patiantur. *L. Adoris. parag. ista. L. in servorum. & L. Ant facta parag. persona. L. Capitalium parag. ult. D. de pœnis. L. 1. parag. ult. & L. Quicquid. D. Ad L. Corneliam de sicariis. L. ult. parag. 1. D. de incendio. L. 3. D. de Privil. vet. L. ult. D. de sepul. viol. L. 1. & ult. D. de furib. barneariis*. Neque aliter itatuiffe gentes alias sapientiæ nomine celebratas, ab his qui de Republica scripserunt, abundè demonstratum est

Pro-

Probántque id ipsum juris *Romani* interpretes.

CAP. IX.

Quid sit Christum pro nobis esse mortuum.

IN tertia classe posuimus ea testimonia, quæ subrogationem indicant, ut cùm Christus dicitur pro omnibus mortem gustasse, *Hebr. 2. 9.* mortuus pro populo, *Joh. 11. 50.* passus pro nobis, *1 Pet. 2. 21.* pro nobis impiis & peccatoribus mortuus, *Rom. 5. 7, 8.* unus pro omnibus mortuus, *2 Cor. 5. 14.* Receptum est in omni linguâ, ut cùm aliquis aliquid fecit aut passus est vice ac loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur. Sic apud *Terentium* est: *Pro illo te ducam: Ego pro te molam.* Neque hæc phrasis personis tantùm accommodatur, sed & rebus: dicitur enim hoc pro illo dari, poni, haberi, quod ejus voce ac loco datur, ponitur, aut habetur. Declinat hanc interpretationem *Socinus* ambiguitate voculæ *pro*, quæ sæpè utilitatem duntaxat alterius significat: quod de *Latinâ* voce verum est, ut & de *Grecâ*

Contra
Soc. l. 2.
cap. 8.

ἡ. sed vocula ἀντὶ, quæ reperitur apud
Matth. 20. 28. & *Marci* 10. 45. hanc
 significationem planè repudiat: & com-
 mutationem requirit. Sic dicitur reddi
 κακὸν ἀντὶ κακοῦ, *1 Petr.* 3. 9. *Rom.* 12.
 17. ὀφθαλμοὺς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὁδὸς ἀντὶ
 ὁδοῦ, *Matth.* 5. 38. Sic dari ὅτις
 ἀντὶ ἰχθῦος, *Luc.* 11. 11. τὰ πρωτόκτνια ἀντὶ
 βρώσεως μᾶς, *Hebr.* 12. 16. κόμην ἀντὶ ψευ-
 δολαίᾳ, *1 Corinth.* 11. 15. Quoties verò
 personis applicatur ea particula, signifi-
 cat alterum successisse in alterius locum.
 Sic *Archelaus* in *Judea* regnâsse dici-
 tur ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, hoc est, ipsi
 in regnum successisse, *Matth.* 2. 22.
 Sic *Petrus* jubetur dare staterem pro
 se & Christo, *Matth.* 17. 27. quia ipse
 unus in ea actione duorum vicem susti-
 nebat. Neque aliter apud profanos
 Scriptores εἰς ἀντὶ πολλῶν, & similia. Con-
 strictus hîc *Socinus*, negare non audet
 illo ἀντὶ πολλῶν commutationem quan-
 dam indicari; sed miserè effugium quæ-
 rit. Cùm de redemptione agitur, inquit,
 locus est illi præpositioni ἀντὶ, etiamsi
 captivus nihil pro redemptione debeat.
 Verum hoc est, sed præter rem. Non
 enim ex voce ἀντὶ directè inferimus so-
 lutionem: sed inde colligimus vice
 nostra

nostra Christum mortuum, hoc est, nisi Christus esset mortuus, nos fuisse morituros, & quia Christus mortuus est, nos non morituros morte aeternâ. Omnino enim vox *ἀντὶ* juncta personæ, & verba *ἀντὶ*, requirit ut persona in genitivo indicata idem in genere aut specie datura fuerit, quod nunc alius dedit. Neque refert, jurene, ut in nexu ob debitum, an injuriâ, ut in capto à prædonibus. Hoc verò posito, futurum scilicet ut nos morte afficeremur, si mortuus esset Christus, solutio deinde rectè colligitur ex ipsâ rei naturâ. Aut enim injuriâ eramus morte affiendi, aut jure: non injuriâ: mortem enim commeriti eramus; jure igitur. Si jure, eramus igitur mortis debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Christus impetravit aliquid dando. Dare autem aliquid, ut per id ipsum alter à debito liberetur, est solvere aut satisfacere. Commutationem ergo illa locutio *ἀντὶ τοῦ* veram indicat, ut semper: non metaphoricam, quam Socinus sine exemplo comminiscitur.

Ad alteram verò præpositionem *ὅτι* quod attinet, primum notandum est

est illam quoque non quidem semper, at
 sæpè idem valere quod ἀντί. Optat *Pa-*
ulus ἀνὰ θύαν esse ἱερὸν τῷ ἀδελφῶν, hoc est,
 vice *Judeorum*, quos alioqui perseve-
 rantes in incredulitate sciebat futuros
 ἀνὰ θύαν, *Rom. 9. 3.* [Apostoli] ἱερὸν Χριστοῦ
 προσβάσεις, hoc est, legati sunt ipsius
 Christi vice, 2 *Cor. 5. 20.* Quare cū
 ἀντί necessario commutationem desig-
 net, ἱερὸν autem pro eodem poni non-
 nunquam soleat, quid vetat vocem no-
 tationis dubiæ ex certâ interpretari, præ-
 fertim cū eodem de argumento agi-
 tur? Imprimis verò eam interpretatio-
 nem videtur requirere locus ille 2 *Cor.*
5. 14. *Si unus pro omnibus mortuus, om-*
nes ergo mortui. Deinde verò etiam si
 non vox per se ambigua ἱερὸν iis in locis
 esset usurpata, sed apertè esset dictum,
 Christum bono nostro mortuum, hoc
 ipso tamen commutatio illa non exclu-
 deretur, imò collatis aliis locis include-
 retur potius. Nam & qui in hoc mori-
 tur, ut eo ipso alterum à morte liberet,
 ejus bono moritur. Neque potest hic
 sensus rejici, quia alicubi Christi factum
 nobis in exemplum proponitur. Nam ad
 exemplum sufficit generalem quandam
 esse similitudinem, cū differentia sit in
 modo

modo speciali, cuius tamen mentio fit interdum rei certiùs denotandæ gratia. Quod manifestò liquet ex *Petri* adhortatione, 1 *Petr.* 2. 19. Vult nos patientes esse in tolerandis afflictionibus, quas infontes patimur. Adfert Christi exemplum: qui inquit & ipse passus est. Satis hoc erat ad comparisonem: sed addidit, *ἵνα*, *ἵνα*, quod ad comparisonem non pertinet, sed rem ipsam, hoc est, Christi passionem clarè designat. Comune ergo est patientia; modus ille differt. Alioqui frustrà *Paulus* quæreretur, an *Paulus* pro fidelibus esset crucifixus, 1 *Cor.* 1. 13. Poterat enim & ipse pro Ecclesia, hoc est, in usum Ecclesiæ crucifigi, sicut pati se dixit pro Ecclesia, *Col.* 1. 24. & postea magno Ecclesiæ bono ipse gladio percussus est, *Petrus*, alique Apostoli crucifixi. Sed eo modo, quo Christus crucifigi, pœnas vice nostrâ ferendo, nec *Paulus* poterat, nec alius quisquam. Vox ergo illa *pro* peculiare hîc aliquid denotat, quod Apostolis communicari non potest. Posset autem, si mortis Christi utilitas gradu tantum à morte Apostolorum, non etiam sine proprio segregaretur. Sic in epistolâ ad *Hebr.* 2. 10. exemplum in eo est, quod Christus per-

H. 6. pas-

passiones ad gloriam pervenit: modus specialis in eo, quòd Christus passus est: *ὡς μάρτυς. vers. 9.* Ut autem illis in locis patientia, ita aliis in locis charitas nobis commendatur eodem Christi exemplo: modus autem specialis factum Christi apertius designat. Quanquam si eos locos penitiùs expendere libeat, videbimus, non tam actum mortis quàm periculum mortis illuc respici. Nam *πρὸς τὸν θάνατον*, quo solus *Iohannes* utitur 10. 11. 15. & 1 *Ioh.* 3. 16. ut & *Ioh.* 13. 37. & 38. item *Ioh.* 15. 13. non est ibi propriè amittere vitam, sed eam quasi oppignerare, hoc est, mortis periculum subire. Atque ideò illis locis, etiam id quod nobis præscribitur, non solam utilitatem alienam, sed & commutationem quandam continet, eo nimirum sensu, quem *Horatius* illis versibus expressit.

*Paratus omne Caesaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo.*

In *Caiapha* autem dicto, non tantum quàm ignaro vaticinium excidit, sed & ex ipsius sententiâ vera quædam substitutio indicabatur. Fingebat enim ille inevitabile excidium *Iudeorum*, si Christus vivere permetteretur: & contrâ, si
Christus

Christus occideretur, incolumitatem certam ob hoc ipsum obtinendam: verè ergo mortem Christi excidio alioquin imminenti substituere voluit. Atque ita idem in genere Christo voluit accidere, cum eo quod alioqui populo erat eveniturum; & mortem Christi liberationis populi causam propinquam & per se idoneam credidit. Quod perinde est ac si dicas: loco populi alioqui (hoc est, sub contrariâ conditione) perituri, perire Christum voluit. Notandum hîc obiter, *Caipham* mortis Christi effectum primum non circa *Judaos* posuisse, quorum liberationi consulebat, sed circa rectores *Romanos*, quorum iram volebat effugere: ita ut si verum est quod urget *Socinus*, eam sumendam verborum *Caiaphæ* interpretationem, quæ simul & Spiritûs Sancti & ipsius menti respondeat, omnino illud mori pro populo, incolumitatē ab altero impetrandam significet: ille autem alter ex mente Spiritûs Sancti nemo esse potest, nisi Deus: unde sequitur, actû hunc Christi prius circa Deum, quàm circa homines versari, quod præfractè abnuît *Socinus*. Ea autem quæ de cōmutationis significatione in particula *pro* à nobis hætenus dicta sunt, ex sacrificii expiatorii

expiatorii naturâ multum illustrantur. Nam in iis dari sanguinem pro anima Scriptura & communis Gentium opinio testatur : quod jam nunc apertum fiet.

CAP. X

*De expiatione factâ per mortem
Christi.*

Restat quippe classis ultima testimoniorum, quæ Christi mortem sacrificii expiatorii esse significant : quæ, Lib. II. à cap. 9. ad c. 23. quia *Socini* artificio plurimis nebulis involuta sunt, postremo loco reservavimus, ut ex his quæ antè dicta sunt, aliquid lucis acciperent. Constat nobis & *Socino* de voce: Christi mortem fuisse sacrificium expiatorium sive victimam pro peccato, id ipsum clarè testante divinâ ad *Hebraeos* Epistolâ, imprimis cap. 9. Sed de ejus vocis vi propriâ aliter *Socinus*, aliter sentit Christi Ecclesia. Dissensus breviter ac perspicuè sic explicabitur, si dicamus, juxta *Socinum* expiationis effectum primò ac propriè versari circa peccata futura ; quia fidem ingenerando mors Christi nos à peccatis abstrahat : quoad peccata verò præterita non nisi

secun-

secundario, & eatenus quoque omnem hanc actionem circa nos versari, non circa Deum, hoc est, non Deum moveri ad remittendum, sed nos parari ad accipiendam remissionem, per vitam scilicet emendationem: juxta sensum verò Ecclesiæ, qui Scripturis congruit, expiationis effectum propriè versari circa peccata præterita, & actionem primam esse circa Deum, qui ad remittendum moveatur. Actionem primam esse circa Deum, non circa homines, probatur ex naturâ sacerdotii. Sacerdos enim *ἵερὸς ἀνδραποῦτος* *ἡγιασμένος τὰ ὄργια τοῦ Θεοῦ*, *Hebr.* 5. 1. non autem *ἵερὸς Θεοῦ τὰ ὄργια τοῦ ἀνδραποῦτος*, quod est Prophetæ. Cum autem sacrificium, præsertim expiatorium, sit actus Sacerdotis quâ talis, (statuitur enim in id Pontifex, ut offerat *θυσίας ἱερὸς ἀνδραποῦτος*, *Hebr.* 5. 1. 8. 3.) sequitur sacrificium esse eorum, quæ fiunt pro homine apud Deum.

Sed tota res manifestior fiet collatione sacrificiorum legis veteris cum hoc sacrificio, cujus collationis autor est nobis Scriptor Epistolæ ad *Hebræos*, & alibi Prophetæ atque Apostoli. Lex vetus dupliciter spectatur: aut carnaliter, aut spiritualiter. Carnaliter, quâ instrumentum fuit *καταλείας* *Ἰουδαίας*. Spiritualiter, quâ

Contra
Soc. l. 2.
cap. 9.

quā *ταύτην εἶχε ἡς μὲν ἁπάντων* : *Hebr. 10. 1.*
 Quod ad priorem considerationem at-
 tinet, sacrificia Legis expiatoria sancti-
 ficabant ad carnis puritatem, *Hebr. 9.*
13. quod quale sit explicabimus. Lex
 Dei hanc habuit sanctionem : *Execra-*
bilis est quisquis non manserit in omni-
bus verbis legis, *Deut. 27. 26. Gal. 3.*
10. Reus ergo pœnæ erat quisquis vel
 minimum à lege deflexisset, ut osten-
 dit *Iac. 2. 10.* Pœna hæc juxta carnalem
 sensum erat mors violenta: quod ex con-
 trario liquet, quia Legem implenti vita
 promittitur. *Levit. 18. 5. Gal. 3. 12.* Sicut
 autem in omni republicâ rectè institu-
 tâ Rex pœnas exigit per judices suos,
 & hi si cessent, per se ipsum : ita & in
Hebraicâ republicâ, quam *θεοκρατία*
 rectè dixit *Iosephus*, (quia Deus erat
 Rex ejus, *Jud. 8. 23. 1 Samuel. 8. 7.*)
 Deus ordinariè pœnas legis per judices
 exigebat : ita tamen ut ipsemet exi-
 geret pœnas easdem, si judices in offi-
 cio cessarent. Populus, inquit, obruun-
 to eum lapidibus, aut ego opponens
 iratam faciem viro illi excindam illum,
Levit. 20. 3. Neque hoc tantum com-
 minatus est, sed & præstitit sæpè, ut
 multis exemplis veteris Testamenti ap-
 paret

paret. Sed quia Legislatori licet suam legem, præsertim pœnalem, nonnihil relaxare, Deus Rex *Hebraorum* in quibusdam delictis victimas expiatorias admisit vice ipsius peccatoris, & per illas ac non aliter peccatorem à mortis pœna liberare voluit. Temerè jurans mortem merebatur ex lege *Exod. 20. 7.* sed per victimam expiari poterat: *Levit. 5. 5. Expiabit eum Sacerdos,* inquit lex, & remittetur ei, *Levit. 5. 13.* Sic qui fidem depositi aut societatis fefellisset, aut alium dolo decepisset, aut furatus esset quippiam, reus erat inquit lex, *Lev. 5. 23.* Ex edicto nimirum, quod extat *Exo. 20. 15. & 16. 17.* Sed idem reus præter damni restitutionem, ad quam tenebatur læso, victimâ datâ expiabatur, & remittebatur ei quod fecerat, *Lev. 5. 26.* Et passim conjunguntur ista, expiatio & remissio, *Num. 15. 28. Lev. 4. 20. Lev. 5. 13, 18, 26.* In quibusdam ergo delictis quod ad pœnam carnalem attingebat, admittebatur placamen, redemptio, satisfactio, compensatio denique mortis belligæ cum morte hominis alioqui debita. In universum autem pro delictis omnibus lex talem relaxationem pœnæ carnalis non admittebat: quo respiciens

spiciens *Paulus*, dixit per Iesum remissionem peccatorum (spiritualem scilicet) annunciari: & credentem justificari in ipso ab omnibus à quibus *Iudaei* in lege *Mosis* justificari (etiam carnaliter) non potuerant, *Act.* 13. 38. quod ita explicat Scriptor sanè vetustus responsionum ad Orthodoxos, quæ *Iustinus* solent ascribi; ἡ δὲ ὁ ἄλλων πταιμάτων μαρτυμένων εἰς βλάβειν πολιτείας (gravem scilicet & minùs tolerabilem) ἢ ζωῆς ἀνθρώπων. ἡ δὲ τοιούτων πταιμάτων ἐδίδωσι (ὀνόματι scilicet) συγχώρησιν, ἔτε διὰ τῆ βαπτίσματος, ἔτε διὰ τῆς ἡμῶν ἀλόγων δυσίας, ἀλλὰ δικαίαν ἔχει ἀξίαν ἀμοιβῇ δίδωσι τοῖς ἡαίσασιν διὰ τῆ ἰσῆ τῆς ἀντιλήξεως. ψυχὴν, φρενὶν, ἀντιψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὁδόντι ἀντὶ ὁδόντι· ὅπου ὅ τὸ ἴσον τῆς ἀντιδόσεως ὄντι ἀπρεπὲς, ἐκείν τὸν διὰ πνεύς, ἢ λίθου, ἢ ξίφους θάνατον ἀνταποδίδωσι τοῖς ἡαίσασιν. πῶς ὡς γὰρ θυγάτηρα τῆ ἱερέως πορνείαν διὰ πνεύς ἀναλίσκει· πῶς ὅ τῶ λαϊκοῦ ἀνδρὸς, διὰ λίθου· πῶς ὅ ὑπανδρον, διὰ ξίφους. καὶ ὅδαμὸς ἰσὺς τῶ νόμου ἐκ φιλανθρωπίας διὰ βαπτισμοῦ ἔχει καὶ δυσισιῶν οὕσαι ἡ δὲ τοιούτων πινά. Neque male observârunt *Hebraorum* Magistri ad *Psal.* 51. 18. *Davidem* pro homicidio atque adulterio victimam non polliceri, quia lex nullam pro istis delictis expiationem

onem prodiderat. Quod autem supra diximus, in expiatione mortem pecudis morti hominis subrogari, id ipsum manifestum quoque est ex eo, quod *Deut. 21.* constituitur, ut homicidâ non re-
 pecto populus expietur pecude *casâ* : ubi & expiandi vox explicatur : *Expiâ populum tuum Deus, & ne imputes sanguinem innocentem.* Alioqui verò non poterat terra expiari à sanguine effuso, nisi per sanguinem effusoris, ut ait lex, *Num. 35. 34.* Huic loco addatur alter *Levit. 17. 11.* *Anima cujusque carnis in sanguine ; ego verò destinavi vobis eum in altari, ad expiationem faciendam pro animis vestris. Nam sanguis est qui pro animâ expiationem facit.* Item tertius *Levit. 10. 17.* ubi victima dicitur eorum iniquitates portare, cujus phrascos vim Lib. 2.
 alibi explicavimus. Hanc subrogationem cap. 10.
Socius non vult agnoscere, neque fateri per victimas ullo modo Deum motum, ne peccata puniret. Idque ut probet, duo hæc adfert ; non potuisse errata hominum in bestiis puniri, quia nulla inter homines & bestias sit speciei communio : neque Deo dari quicquam posse, qui est omnium Dominus : quorum prius falsum est : nam quemadmodum differ-
 rentia

rentia individualis (ut loquuntur) non impedit, quo minus alter possit luere poenas peccati alieni, modò ipsa mali inflictio per se injusta non sit (ut supra ostensum est) ita nec speciei diversitas impediet, quo minus bestia, quæ aliqui etiam justè poterat occidi, impendatur exemplo, ut in ipsius morte appareat, quid homo sit commertus. Neque conjunguntur homo & bestia solo genere animantis, verum eâ quoque relatione, quæ est inter possessorem & rem possessam. Est enim bestia in universum sub humano dominio : & specialiter expiandus de suo dare victimam jubebatur, *Levit. 5. 6, 7.* Alterum verò nihil ad rem pertinet. Neque enim sequitur, Si Deo nihil accedit per sacrificium, ideò Deum sacrificio non moveri. Hoc ipso enim *δαεισῆναι* *Θεός*, quòd homo re sibi concessâ in honorem divini numinis semet ipse defraudat: solere autem satisfieri ut per poenam, ita per aliquam actionem gratam ac placentem, alibi comonstratum est. In victimis finè non rem solam spectari, sed & offerentis animum, cum sacra Scriptura indicat, tum *Gentes* ipsæ crediderunt. *Ne in victimis quidem*, inquit Seneca,

Seneca
geat
volu
Chr
chan
tion
cui
pecc
ârin
nam
tisfa
typi
na
quo
ctis,
licet
rem
fect
seim
in ty
ne e
sacri
guin
9. a
nis p
tor
xâ dâ
vete
12. i

Seneca, *licet opima sint auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed piâ ac rectâ voluntate venerantium*. Unde & de Christi morte agens Scriptura, modò charitatis, modò obedientiæ facit mentionem. Ex his quæ diximus, perspicuum jam est, quomodo victimæ pro peccato in veteri fœdere peccata expiarent, nimirum Deum movendo, ut pœnam carnalem remitteret, idque per satisfactionem quandam : quod autem typi præstiterunt carnaliter, hoc & *ἀντίτυπος* Christus præstat spiritualiter, & quod typi in quibusdam duntaxat delictis, id Christus in omnibus, Deum scilicet movendo, ut spirituales pœnam remittat, idque per satisfactionem perfectissimam. Plus enim non minus semper est in re typo designatâ, quàm in typo; ut ratio monstrat. Commune est sacrificio expiatorio legali & sacrificio Christi illud, quòd sine sanguinis effusione non fit remissio, *Hebr. 9. 22.* Hanc impetrationem remissionis per sanguinem ibidem divinus Scriptor appellat modò *ἀνάστυψιν* 13. modò *ῥαδάεισιν* *vers. 14. & 22. & 23.* Sed in veteri lege victimæ erant pecudes, *vers. 12.* in hoc nostro Christus ipse non Sacerdos

cerdos tantum, sed & victima, *vers. 14. & 24.* legalis illa expiatio hujus coelestis five spiritualis *μυστήριον 23, & ἀντίπov 24.* quomodo? quia illa praeftabat carni munditiam, 14: id est, reatus ablationem: non autem spiritui five conscientiae 9. hæc autem ipsi conscientiae 14. Quia quod in veteri lege erat mors temporalis, hoc in novo fœdere est mors æterna, *Hebr. 10. 29.* ac proinde illic liberatio erat temporalis, hinc vero αἰώνιος λύτρωσις, *Hebr. 9. 12.* Quare sicut eodem loco ab effectu legalis victimæ ad effectum hujus per spiritum oblatae argumentum producitur, *Quanto magis, &c. vers. 14.* sic & nobis licet hunc in modum certissimè argumentari: Victima legalis reatum carnalem sustulit, Deum movendo ad remissionem, ergo multò magis reatum spirituale, Deum itidem ad remissionem movendo, tollit oblata per spiritum victima.

Eodem respiciunt loci, in quibus Christus agnus dicitur. Neque multum ad rem faceret, etiamsi non soliti essent in lege agni pro peccato immolari. Nam etiam sic licuisset viris sanctis pro pecude pecudem alteram nominare, ut simul & in generali pecudis significatione

com.

comparatio consisteret, & tamen agno
 potius, quàm ariete aut caprâ nominato
 innocentia victimæ exprimeretur. Ideò
 enim & *Petrus* addidit ἀμῶν καὶ ἀσπίς,
 1 *Pet.* 1. 19. potuitque simul & quodam
 verborum compendio respici ad vatici-
 nium *Esaie* 53. 7. in cuius interpretatio-
 ne *Greca* erat vox ἀμῶν, ut apparet *Act.*
 8. 32. Verùm insuper liquet agnum in Contra
 contaminationibus expiandis fuisse usur- Soc. lib.
 patum, *Levit.* 14. 12. *Num.* 6. 12. quæ 2. cap. 9.
 quidem contaminationes in lege veteri
 peccato eousque æquabantur, ut & pec-
 cati nomen acciperent. Unde & agnus
 ille in reatum sive delictum offerri utro-
 bique dicitur : & altero loco disertè ad-
 ditur, *quia peccavit circa cadaver*. Ef-
 fectus quoque idem aliquatenus. Nam
 contaminati non admittebantur ad soci-
 etatem πολιτείας *Iudaica*, nisi per talem
 expiationem. Quin & Paschalis victima
 (quam plerumque agnum fuisse constat,
Exod. 12. 5.) in prima institutione ali-
 quid habuit expiatorii. Ait enim Deus se
 respicientem ad ejus sanguinem aversum
 ab *Hebraeis* id exitium quod alioqui
 cum *Aegyptiis* (quorum imitatione se
 contaminaverant) habituri erant com-
 mune, *Exod.* 12. 13. *Hebr.* 11. 28. Sed &
 pro

pro peccato, putà, temerarii juramenti, agnam offerri solitam ostendit lex, *Lev. 5.4.6.* Agnus autem cùm dicitur Christus, sacrificium notari non tantùm *Petrus* ostendit, redemptos nos dicens agni sanguine, *1 Pet. 1.18.* sed & *Iohannes* in *Apocalypsi* multis locis, atque inter cæteros ubi mactatum eum dicit, *Apoc. 5.6.9.12. & 13.8.* Sacrificium autem aliud quàm pro peccato intelligi non potest, quia *Petro* teste, fuit redemptorium. Tale est solum sacrificium pro pec-

Contra
Soc. l. 2
cap. 17.

cato. Unde plus quàm manifestum est, cùm dixit *Baptista* Christum esse Agnum, qui auferret Mundi peccata, *Ioh. 1.29.* de peccatis ibi præteritis agi, non de futuris; & de auferendo reatu per remissionis impetrationem apud Deum, non autem per fidei ingenerationem.

& cap.
9. l. 2.

Neque verum est, quod dicit *Socinus*, solum Sacerdotem summum Christi, solamque anniversariam expiationem sacrificii ipsius figuram gessisse; quanquam enim in summo Sacerdote, & illo solenni sacro figura quædam fuit excellentior, quam propterea singulari curâ Spiritus Sanctus in epistola ad *Hebræos* persequitur, negari tamen non potest, quin & Sacerdotes alii, & sacra alia expiatoria

exp
Mo
ver
pun
pun
gis
cui
in l
qua
tor
ava
ipav
ver
Chr
loci
exp
quod
terp
false
ver
isse.
quo
vit.
sacri
isse,
1 Co
Q
teran
um n

expiatoria obscuriùs eodem respexerint. Monstrat hoc eadem illa epistola, *cap. 9. vers. 13.* ubi omnis carnalis per victimas purificatio cum spirituali per Christum purgatione confertur, multòque magis *vers. 21.* & sequentibus, ubi cùm dictum esset universaliter, omnia fermè in lege sanguine purgari, neque aliter quàm fuso sanguine contingere peccatorum remissionem, subjungitur deinde, ἀνάγκη ἐν τὰ μὲν ἰσχυροῦσθαι καὶ ἐν τοῖς ἑσπέραις, τέτοις καθαιρέσθαι. Sic & *cap. 10. vers. 11.* quotidiana sacrificia cum Christi sacrificio comparantur : cujus loci sententiam evertit *Socinus*, quotidie Lib. 2. exponens *quotannis*, nullo exemplo. Nam cap. 16. quòd locum *Hebr. 7. 27.* adfert huic interpretationi firmandæ, frustrà est, cùm falsò sumat Sacerdotem in solo anniversario sacrificio pro se offerre debuisset. Contra enim offerre pro se debuit, quoties peccati sibi erat conscius, *Levit. 4. 3.* Paschale quoque sacrificium sacrificii à Christo peracti figuram fuisse, ostendit. *Joh. 19. 36.* & *Paulus 1 Cor. 5. 7.*

Quamquam autem hæc sufficere poterant, libet tamen ex communi Gentium notitiâ, aut potiùs ex vetustissimâ

traditione per omnes terras diffusâ, sacri
expiatorii naturam paulò uberius expli-
care. Quin ante legem *Mosis* sub statu
legis naturalis qui dicitur, sacrificia fue-
rint, dubitari non potest, quorum ritus à
Deo traditos hi, qui diluvio superfuere,
per terras omnes dispersi ad posteros
transmiserunt : mansitque aliquamdiu
non tantum apud *Semi*, sed & apud
Japheti, (fortè & *Chami*) posteros in-
corrupta religio, donec plurimum ideòq;
falsorum Deorum cultus in ejus locum
succresceret: sed tunc quoque Deo mu-
tato mansere ritus & ceremoniæ à pio
usu ad impium translatæ, magnum ad-
versus ipsos testimonium acceptæ veri-
tatis, sed per injustitiam detentæ ; ut in-
quit Apostolus, *Rom. i. 18.* Persuasissi-
mum ergo habebant Gentes istæ, deli-
ctis hominum offendi & irasci Deos. Ex
hâc irâ sequi solere magnas calamitates,
quâ privatas, quâ publicas. Videatur
egregius *Plutarchi* libellus *de iis quæ
Deis βροτέων τιμωρεύονται*, in quo si pro Diis
Deum rescribas, plurima invenies digna,
quæ à Christiano dicantur. Ira ista colli-
gebatur ex causis aut effectis. Ex causis,
si qua facinora ad notitiam pervenissent.
Ex effectis, portentis, prodigiis, signis
cœlestibus.

coelestibus. Videatur *Cicero de Haruspi-*
cum responsis. *Lucanus* 1. *Pharsalia*.
 historici *Græci*, *Romanique* passim. Iram
 tamen hanc sperabant averti posse qui-
 busdam victimis. His dicebatur placari
 numen, reus ipse, aut homo, aut populus
 purgari, sive antiquo verbo februari,
 peccatum ipsum piari atque lustrari.

Quare eadem sacrificia dicebantur
ἱλαστικά, ἀγνιστικά, καθαρτικά; Latine placā-
 mina, februa, piamina. Vox *ἱλάσκεσθαι* ad
 victimas ab *Homero*, aliisque sapientissime
 aptatur. *Ἀγνίζειν τὴν πόλιν καθαρμοῖς* est
 apud *Plutarchum* in *Romulo*: hoc *ἀγ-*
νίζειν, ἀγίζειν, quoque & *ἀγιάζειν* dicitur.
 Apud *Herodotum* lib. 1. *Phryx Adra-*
stus homicidio pollutus *καθαροῖς ἐδέετο*,
 opus habuit sacro expiatorio: *Cræsus*
 ipsum *ἐκάθηρε*, expiavit. Similem autem
 dicit esse *κάθαρσιν*, expiandi rationem,
 apud *Lydos* & *Græcos*. Apud *Hermo-*
genem est; *καθαρὰν ἐκ τῆς ἀσέλγη-*
μάτων. *Plato* 2. de *Rep.* pro eodem poni
λύσεις & καθαρμοὺς ἀδικημάτων. *Plutarchus*
 in *Romanis* *καθάρσια* interpretatur *ἀπο-*
τρόπαια, hoc est, averrunca, iram divi-
 nam avertentia. Placandi voce apud *Vir-*
gilium aliósq; in sacris nihil frequentius;
 cujus vim *Horatius* ita expressit,

Macrata veniet mitior hostia.

Livius sæpè : *Pacem Deos exposcere.*
Plinius pecori gratiam esse ait in Deorum placamentis. *Ovidius* Fastorum primo per victimas ait homini Deos CONCILIARI : quam vocem cum placandi voce idem valere suprà ostendimus. Purgare & purificare ex *Græco* ἀγνίζω translatus inde sumitur, quod reatus immunditia quædam videtur. Purificandi vox est apud *Suetonium* & *Plinium*. Purgare mœnia lustrò, dixit *Lucanus* ; sed receptius est lustrare : de cuius origine suprà diximus. Sic exercitum suo vetaurilibus lustrare est apud *Livium*. *Ovidius* per expurgare exposuit 13. *Met.*

—— *Ego lustror ab illis,*

Expurgante nefas novies mihi carmine dicto.

Servius apud *Virgilium*, *Lustramurque Iovi*, 3. *Æn.* exponit, purgamur, piatur. *Seneca* in *Troadibus*, lustrale sacrum, explicat ipse, quo piantur rates. Et *Papinius Mœncea* dixit, caput lustrale, quod sic exponit,

Terrigenam cuncto patria PRO SANGUINE poscant : Item ;

—— *Date gaudia Thebis*

Quæ

*Qua pepigi, & toto qua SANGUINE
prodigus EMI.*

Lustrale ergò sacrum, est quod sanguinem emit, hoc est, redimit sanguine, quod pertinet ad ea comprobanda, quæ de redemptione superius à nobis sunt disputata. Notandumque imprimis, sacrissimè, cum de sacris expiatoriis agitur sanguinis fieri mentionem, quia ex vultissimâ Dei lege *Noacho* datâ, *Gen. 9. 4.* atque inde ad populos omnes propagatâ, sanguis est vice animæ, ac propterea animæ nomine appellatur : Hinc illud *Virgilii* :

*Sanguine quarendi reditus, animâque
litandum :*

Quæ verba explicans ex *Trebatio Macrobius* eas hostias ait animales fuisse appellatas. *Piari* propriè dicuntur ipsa peccata, hoc est, *lui* : sive solvendo pœnam debitam, sive aliud quod pœnæ debitæ in locum succedit. Ut ecce apud *Virgilium* :

— *Et culpam miserorum morte pi-
abunt :*

Hoc est, efficient ut luantur. *Plinius* : *Luxum populi expiare solent bella.* *Cicero* : *Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt.* Apud eundem

Contra
Soc. l. 2.
cap. 13.

scire est scelera supplicio expiare : & apud *Salustium*, eadem eade, sanguinem sanguine expiare : imò & supplicii vox primum in sacris fuit, unde ad poenā translata est. Sed in sacrificiis piare, est luere per successionem rei alterius in locum poenæ debitæ. Hinc *Plautus* :

*Men' piaculum oportet fieri propter
stultitiam tuam,
Ut meum tergum stultitia tua subdas
succedaneum.*

Hinc autor distichorum, quæ *Catonis* nomen præferunt, ait :

*Cum sis ipse nocens, moritur cur vi-
ctima PRO TE ?*

Ubi, pro te, est tuo loco. Atque ibidem eos, qui victimas offerunt, ait morte alterius suam salutem sperare. Hinc piacula propriè ipsa sacrificia : *Ea prima piacula sunt*, Virg. 6. *Tæque piacula nulla solvent.* *Horatius* : quæ & piamina *Ovidio* :

*Februa Romani dixerè piamina Pa-
tres :*

Cujus vocis vim ipse mox exprimit, quo crimina nostra piantur : Et piamenta *Plinio*. Impropiè piacula crimina, propter quæ piacula debentur, ut rectè *Servius* ad illud *Virgilii*,

Distulit

*Distulit in seram commissâ piacula
mortem.*

Quamquam autem, ut diximus, piare propriè est luere, ideòque de ipsâ pœnâ aut peccato, id est, reatu & debito, propriè dicatur, cœpit tamen sumi pro significationis propinquæ vocibus, placare & lustrare. Sic *Cereris* numen expiandum, dixit *Cicero*. Sic *Livius* : *Ut cedes manifesta aliquo piaculo lueretur, imperatum est patri, ut filium expiaret*, id est, lustraret. Sic *Seneca* in *Troadibus* dixit, piare rates, id est, classem lustrare. Prodigia, quoque piare, dixit *Tacitus*, pro facinoribus ob quæ orta ira prodigiis indicabatur. Locus est ubi de *Iudeis* agit : *Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare, fas habet gens superstitiioni obnoxia, religionibus adversa*. Ubi obiter notari potest, quod suprâ diximus, non esse ad quamvis iram divinam placandam in lege *Iudeorum* piamenta prodita. Ex his manifestò apparet, sacra lustralia, sive piamenta, pertinuisse ad placandum numen, & sic impetrandam impunitatem antè commissorum : quod *Plinius* ita exprimit, *Vetus priscis temporibus opinio obtinuit, februa esse omnia, quibus malefactorum CON-*

SCIENTIÆ PURGARENTUR, DELE-
 RENTURQUE PECCATA. Neque verò
 omittendus est insignis de expiatoriis
 sacrificiis *Porphyrii* locus: Πάντες γὰρ ἐν
 τῷ αὐτῷ μολύνησαν οἱ θεολόγοι, ὥς ἕτε ἀπὸν ἐν
 ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις καὶ θυομένων καθαρ-
 σίοις τε χρῆσθον· μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς αὐτοῦ, μὴ δ'
 εἰς οἶκον ἰδίον, μὴ πρῶτερον ἐδῆτα καὶ σῶμα πο-
 ταμοῖς ἢ πηγῇ ἀποκαθάρσας, φασιν. Quod ait
 convenire Theologis, iis qui attigerint
 victimas expiatorias lavanda esse vesti-
 menta, planè cum Lege per *Mosen He-*
brais tradita congruit, ut apparet *Levit.*
16. 26. & 28. Quia verò Gentes istæ
 non ignorabant naturæ ductu, quo majus
 esset quod daretur Deo, eo facilius posse
 veniam impetrari, præsertim si ἀντὶ-
 βῆ cum eo quod redimeretur, aliqua esset
 æqualitas, ideò à pecudum mactatione
 in piaculis faciendis ventum est ad mā-
 ctationem hominum. Causam expli-
 cat *Cesar de Gallis* agens: *Pro vita*
hominum nisi vita hominis reddatur, non
posse Deorum immortalium numen PLA-
CARI arbitrantur. Primi omnium hoc
 factitasse reperiuntur *Cananai*, hoc est,
Phœnices. Nam de his in sacris literis
 legimus, solitos eos *Molochum* placare
 liberorum suorum mactatione: is
 Mo-

Molochus fuit *Saturnus*, ut *Hebraeorum* Magistri rectè explicant. *Phœnicum* Historiam à *Sanchuniathone* conscriptam plenam fuisse ejusmodi sacrificiorum narrationibus, narrat is, qui apud Interpretem *Philonem*, Byblium legit, *Porphyrins*. Pars horum fuerunt *Tyrri*, apud quos antiquitus usitatum, ut ingenuus puer *Saturna* immolaretur: narrat *Curtius libr. 3*. Idem rectè notat, *Carthaginienses*, colonos *Tyriorum*, id sacrum à conditoribus accepisse: de quibus est illud *Ennii*;

*Ille suos Divis mos sacrificare pu-
ellos.*

Narrat idem de *Pœnis* *Diodorus*, & *Justinus* his verbis: *Homines ut victimas immolabant, & impuberes aris admovebant PACEM Deorum SANGUINE eorum exposcentes, lib. 18*. *Silius Italicus* solitos eos dicit, *Poscere cade Deos VENIAM*. *Lactantius* ex *Pescennio Festo* narrat, *Carthaginienses*, *IRATUM* sibi *DEUM* putantes, ut *PIACULUM SOLVERENT*, immolasse ducentos *Nobilium* filios. Meminit & *Minutius Felix*; & *Tertullianus Apologético*, qui *Saturnum* propterea appella-

tum ait tumultum filiorum, & *Plutarchus* libello de superstitione. In *Aegypto* quoque homines, & quidem formæ exquisitæ sacrificatos fuisse antiquitus, scripsit *Manethos*, addiditque, servatum morem ad *Amosis* tempora, qui pro hominibus cæreas imagines substituerit. Et de *Heliopoli* traditum, diligenter ibi inquisitum, an mundi essent, qui mactandi destinabantur. In *Cypro* similiter homo mactatus ad *Diphili* Regis tempora, qui bovis immolationem subrogavit. Idem factum olim in *Rhodo*, *Chio*, *Tenedo*, *Salamine*: item *Laodicea*: & apud *Arabas Dumathios*. *Persæ* vivos defodiebant. De *Albanis* hoc specialiter proditum, solere ab ipsis immolari eum, quem crederent sanctimoniâ maximè pollere. *Jones*, teste *Pausaniâ*, virginem & puerum immolabant, ut iratam *Dianam* placarent. De *Blemyis*, *Massagetis*, *Tauris*, *Neuris*, & in universum de *Scythis*, similia legimus: quæ pro *Asiâ*, *Africâ*que possunt sufficere: quibus addi potest, eundem ritum repertum tum in veteri *India* (de quâ idem jam olim *Mela* tradiderat) tum in *Americano* orbe ab his, qui illas oras notitiæ hominum reddiderunt. In *Canariis* quoque Insulis non
d iu

diu esse, cum id fieri est desitum. Ad *Europam* ut veniamus, olim in *Cretâ Saturno* pueros, *Lacedamone* hominem *Marti* immolatum, *Ister* & *Apollodorus* tradiderunt. Quin *Græcis* communiter omnibus morem fuisse eundem *Phylarchus* tradidit, *Plinio* assentiente, extantque exempla etiam belli *Persici* temporibus. *Roma* etiam quotannis mactati *Græcus* & *Græca*, *Gallus* & *Galla*: Latiaris quoque *Iuppiter* humanâ victimâ colebatur: nec minùs *Diana Aricina*; olîmque usitatissima fuisse per *Italiam* & *Siciliam* id genus sacrificia, narrat *Plinius*: neque *Roma* abrogata ante annum Urbis sexcentesium quinquagesimum septimum. Nec aliam habent originem *Deciorum* devotiones, quibus antiqui, ut *Cicero* ait de *Naturâ Deorum* tertio, PLACATOS Deos censebant: *Livius* vocat *Decios* piacula omnis *Deorum IRÆ*: item piacula *LUDENTIS* periculis publicis. Nec omittendus insignis *Juvenalis* locus:

Plebeia Deciorum anima, plebeia fuerunt

Nomina: PRO totis legionibus hi *tamen*, & PRO

Omnibus auxiliis, atq; omni plebe Latina

SUFFICIUNT DIS *infernis, Terrarq,*
parenti :

PLURIS enim *Decii, quàm qui ser-*
uantur ab illis.

Quo in loco primum is conspicitur usus
particulæ *pro*, quem nos suprà frequen-
tem admodum esse indicavimus, & hu-
jus argumenti quasi proprium, ut idem
sit quod, loco alterius. Apparet deinde,
creditum à *Romanis*, sacrificii æstimati-
onem ab ejus, qui mactatur, dignitate
augeri. Postremò ex collatione Auto-
rum manifestum fit, ista *ἱεροσυναιμία* :
Deum placari aliquâ victimâ : Deo-
rum iram expiari : aut animam cujus-
piam Diis sufficere pro aliorum animis.
Gallorum mos ex *Casare* notissimus, de
quo suprà attigimus : quem mansisse
ait *Plinius* ad *Tiberii* principatum.
De iisdem *Cicero* : *Galli humanis ho-*
stis Deos PLACANT. Placare Deos,
dixit *Cicero*, ut & *Cesar* : *Luctatius*,
lustrare civitatem. Idem *Cesar* inter-
pretatur, pro vita vitam reddere. Sic
Thraces Zamolxin, sic *Germani Mer-*
curium, Deosque alios colebant : de
quibus ita *Lucanus* :

Et quibus immitis PLACATUR san-
guine duro Tentates.

In *Britannia* quoque celebrata hujus generis sacra, *Tacitus* & *Plinius* prodiderunt. *Procopius* ad sua, hoc est, ad *Iustiniani* usque tempora idem factitatum scribit in *Thule* Insulâ. Alias verò per gentes non exolevisse eum morem ante *Adriani* imperium, *Porphyrus* scriptum reliquit. De *Massiliensibus* specialiter memoriæ est proditum, quoties pestilentia laborarent, solere pauperem ali publicis sumptibus, qui verbenis ornatus & sacris indutus vestibus, per urbem duceretur cum execrationibus, ut in ipsum omnia civitatis mala reciderent: & sic Diis immortalibus immolaretur. Quêis omnibus in unum collectis, videbimus haud immerito de his sacris *Plinium* exclamasse: Adeò ista TOTI Mundo consensere quamquam discordi & sibi ignoto. Et hæc quidem de humanis victimis obiter dicta sunt: in quibus non ideò tantum peccarunt Gentes, quòd Diis falsis sacra fecerunt, verumetiam, quòd divinum numen istâ ratione colendi mandatum nullum habebant, quale *Abrahamus* habuit. Cæterum mos ille Gentium in expiandis peccatis hominum aut pecudum mactatione, non parum affert lucis

Lib. 2.
cap. 9.

lucis ad intelligendam ipsam sacrificii expiatorii naturam, & vocabula propria ejus argumenti. Eoque minus sperni potest hic labor, quod dicat *Socinus*, *Baptistam*, cum Christum agnum Dei appellavit, ad sacrificia in universum respexisse, quibus non solum apud *Hebraeos*, sed & apud *Gentes* peccata expiari credebantur. Neque verò dubitandum est, cum in hoc ipso sacrificii expiatorii argumento voces *Gracas* ἡγιασμένος & ἁγιάζων sæpissimè usurpat divinus Scriptor ad *Hebraeos*, quin eo sensu usurpaverit, quem *Graca* lingua receperat.

Lib. 2.
cap. 16.
& 17.

Unde jam promptum est intelligere, quid illud significet, quod Christus sacrificium pro peccato sive expiatorium dicitur. Nam cum tres interpretationes afferat *Socinus* : primam, quòd Christi mors fidem nobis ingenerando nos à peccatis in posterum retrahat : alteram,

Lib. 2.
cap. 20.

quòd mors ipsa antecedens sit quiddam ad peccatorum remissionem consequendam : tertiam, quòd ipsi remissioni aut decreto de eà facto testimonium quasi præbeat : ex his tribus sola secunda huc pertinet : non quòd non alia quoque illa Christus fecerit, & quidem multò quàm *Socinus* opinatur efficacius, sed quia

quia ista ad sacrificium pro peccato non pertinent. Similitudinem enim legalium sacrificiorum pro peccatis (quibus conjungi possunt similia sacrificia *Gentium* non secundum rem, sed secundum *Gentium* opinionem considerata) & sacrificiū à Christo peracti fatetur *Socinus* consistere in ipsa expiatione. At sacrificia illa non abstrahant à peccato, præsertim fidem alicujus rei faciendo : neque etiam remissioni peractæ, aut certò decretæ testimonium præbebant, sed, ut ipse *Socinus* agnoscit, erant aliquod antecedens requisitum ad remissionem : quod ostendunt illa legis verba : *Expiabit & remittetur*. In hoc ergo versatur comparatio, planèque necesse est idem significare expiationem cum sacrificiis legalibus, & cum Christo applicatur, quia utranque deducit Scriptor ad *Hebraeos* ex eodem decreto, nempe ut sine sanguinis effusione remissio non fiat, sed expiatio fiat in sanguine, *Hebr. 9. 21*. Non obstat, quod dicitur ad *Hebr. 10. 4*. fieri non posse ut sanguis taurorum & hircorum tollat peccata: repetendū enim est ex superiori *χρὶ τὸ σωτῆρ*, ut manifestò apparet, si cum hoc loco similes conferas *cap. 9. vers. 9. & 14*. Sanguis pecudum

Lib. 2.
cap. 10.

pecudum tollebat peccata, id est, reatum temporalem, non autem tollebat reatum spirituales; ut supra ostensum est. Neque in *Apocalypsi* illud λέειν ἡμᾶς
 Contra Soc. l. 2. ἐπὶ τοῖς ἁμαρτιῶν ἡμῶν 1. 5. sine insigni de-
 cap. 17. torsione interpreteris, qui lotos nos declaravit, aut 1 *Ioh.* 1. 7. ubi est, Sanguis Christi καθαρίζει ἡμᾶς ἐκ πάσης ἁμαρτίας, exponere licet, mundos nos esse declarat. Repugnat enim manifestè & verborum proprietas, & perpetuus Scripturæ usus in hoc argumento. Immunditiæ nomine significari passim reatum, fatetur *Socinus*. Hinc καθαρίζειν & ἀνορίζειν, est eum reatum tollere, sive efficere remissionem, ut ipse Scriptor ad *Hebraeos* exponit vocem καθαρίζειν. 9. 22. Christus per seipsum fecit hunc καθαρισμόν, *Hebr.* 1. 3. Christus καθαρίζει conscientiam ab operibus mortuis, *Hebr.* 9. 14. hoc est, ipso *Socino* interprete, à reatu & poenâ,
 Lib. 2. cap. 15. poenæque timore conscientiam liberat. In veteri quoque Testamento וָטַח eundem habet sensum, *Psal.* 51. 9: Quod autem his in locis est καθαρίζειν, hoc ipsum simili ratione dicitur παντίζειν 10. 22. & λύν, hoc est, lavare, *vers.* eodem: quo respicit etiam vaticini-
 nium

nium, *Zach. 13. 1.* Cur ab hoc sensu discedatur duobus illis locis Apostoli *Iohannis*, ratio planè nulla est. Non enim, si Iesus testis fidelis dicitur, *Apoc. 1. 5.* ideò lavare illud ad testimonium referri debet. Non enim coheret ἀμέσως, illud, μάρτυς ὁ πῦρς, & ἔλυσαν, sed intercedit mentio primogenituræ mortuorum, regni, deinde charitatis : ut vel cæco appareat, multa officia ac beneficia Christi ad illustrandam ipsius dignitatem unà conjungi. In Epistolâ autem *Iohannis* omninò absurdum est καὶ ἀρί-
 ζειν de declaratione mundationis, non de ipsa mundatione interpretari, cùm paulò post jungantur ἀρίνεαι & καὶ ἀρί-
 ζειν. Argumentatur Apostolus à conjunctis : Si in luce ambuletis, habetis mundationem, hoc est, remissionem per sanguinem Christi : quia nemini in luce ambulanti imputantur peccata. *Baptiste* verò prædicatio, Christum agnum nominantis qui mundi peccata tollat, cùm sacrificia expiatoria respiciat tum *Hebraorum*, tum *Gentium*, agnoscente *Socino*, planè non permittit nos, Tollere peccata, aliter interpretari, Lib. 2.
 quàm reatum tollere. Hoc enim faciebant expiatoria sacrificia, non autem ab-
 strahebant

Contra
 Soc. lib.
 2. cap. 13.

cap. 9.

strahebant à peccando. Neque aliud est
 eis ἀθέτησιν αὐπτίας, *Hebr. 9. 26.* quàm
 πρὸς τὸ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς, πρὸς τὸ ζῆναι
 ἡμῶν ἀφ᾿ ἑστί, ut ex *vers. 22.* apparet. Illa
 autem ἀθέτησις αὐπτίας facta est διὰ τῆς
 δουτίας αὐτῆς. *d. vers. 26.*

Quanquam verò *Socinus* quosdam
 locos vero sensui conatur eripere, ta-
 men, multis aliis convictis, agnoscit in-
 dicari in Christi sacrificio expiationem
 factam, quæ antecedit remissionem pec-
 catorum, tanquam requisitum aliquod.
 Attamen negat, Deum isto sacrificio
 moveri ut remittat, sed nobis fidem
 quandam ait ingenerari, quâ, perducti
 ad emendationem vitæ, porro remissio-
 nem peccatorum consequamur: in quo
 primum parum meminit ejus quod dix-
 erat, figuram cum figurato congruere
 debere in eo in quo fit collatio. Neque
 ejus quod ostendit Scriptura, illud πάντα
 καθαρίζεται ἐν αἵματι, eodem modo ad le-
 galia sacrificia, & ad Christum pertine-
 re, *Hebr. 9. 22.* Sacrificia autem legalia
 planè talem fidem non ingenerabant.
 Neq; tolerabilis est illa vocis expositio,
 expiare, esse aliquid facere, quod ad
 remissionem requiratur. Contrà enim
 voces istæ omnes, καθαρίζειν, ἀπαλγεῖν
 &

Lib. 2.
 cap. 10.

& similes quibus utuntur Apostoli, suapte naturâ & usu perpetuo non solum ordinis antecessum, sed & efficaciam quandam designant. Alia quoque evertendæ huic à *Socino* repertæ interpretationi certissima argumenta nobis Scriptura suppeditat. Dicit enim opus fuisse novo Sacerdote ex ordine *Melchisedech*, *Hebr. 7. 11*. At fidem in Deum prædicare, imò & prædicationem hanc morte confirmare potuerant etiam *Levitici* Sacerdotes. Quare si nihil præterea efficit Christi Sacerdotium (quod vult *Socinus*) sequitur eo opus non fuisse. Præterea hoc ipsum, Christum esse mortuum pro peccatis nostris, ad salutem creditur, *1 Cor. 15. 2, 3*. Non ergo Christi expiatio ad hoc primò comparata est, ut ad credendum adducat aliquem, cum ipsa sit inter credenda. Quod enim ad fidem duntaxat alicujus rei faciendam inservit, id à re credendâ diversum sit, necesse est. Præterea post insitam demum fidem expiatio Christi in nobis effectum habet. Christus enim Pontifex est constitutus ad expianda peccata populi sui, id est credentium, *Hebr. 2. 17*. Non potest ergo expiare, esse ad fidem perducere.

Contra
Soc. lib.
4. cap. 10.

Iam

Iam verò, ut non tantum demoliamur *Socini* falsam interpretationem, sed veram simul adstruamus, quæ hæc est, Christi morte ad remittenda peccata Deum moveri, notetur illud ad *Hebraeos* 12. 24. ubi sanguis Christi purgatorius dicitur melius loqui, quam sanguis *Abel*. Sanguis *Abel* clamabat ad Deum pro vindictâ. Sanguis Christi clamat ad Deum pro remissione. Negat *Socinus* placari Deum sacris expiatoriis. At contrarium testantur Scriptores supra à nobis allegati, qui placandi vocem ad exprimenda ea sacra usurpant: unde & illa nata est phrasis in Epistolâ ad *Hebraeos* positâ. *ἵνα δώσω αὐστρίας*, placare peccata, id est, placando Deum peccata expiare. Satisfactionem nullam *Socinus* in sacris expiatoriis agnoscit. Atqui vox ipsa piandi sive expiandi nihil aliud proprie significat quam luere; passimque autores à nobis citati, cum expiare volunt *ἀντὶ τῆς ἁμαρτίας* dicunt dare sanguinem pro sanguine, vitam pro vitâ, animam pro animâ: sanguine aliquid emere, morte alterius salutem consequi. Neque voces *Hebraeae* hinc dissident. Nam כפר non modò est tegere, sed & redimere,

Contra
Soc. lib.
2. ca. 11

Exodi

*Exodi 21. 30. Psalm. 49. 7. & placare Gen. 32. 20. atque inde porro expiare. NUM est luere, Gen. 31. 39. unde & hoc cœpit ad expiationem significandam usurpari. Tribuitur autem expiatio primò victimis, ut apparet Hebr. 9. 13. & 23. deinde Sacerdoti propter victimas quas exhibet, ut scèpè in *Levitico*: postremò etiam Deo istam luitionem admittenti. Sicut autem redimendi vox impropriè pro quavis liberatione cœpit usurpari, ita & expiatio dici cœpit ob similem effectum, etiam ubi luitio nulla intercedit. *Psal. 51. 8.* Christo autem expiatio tribuitur ut victimæ, ideóque additur vox sanguinis: sanguis autem in victimis, ut suprà probatum, datur vice animæ peccatoris. Unde non potest hîc non propriè sumi vox expiationis. His adde, quod si verum esset, quod vult *Soci-nus*, expiationem multò magis fieri per resurrectionem ac ascensionem in cœlos, quàm per mortem & fusionem sanguinis, (quia illa aptiora sint persuadendæ nobis fidei quàm mors ipsa) saltem aliquo Scripturæ loco istis actibus expiatio tribueretur: quod nusquam fit.*

Falsum

Lib. 2. Falsum est quod ait *Socinus*, patefa-
 cap. 20. ctioni divinæ voluntatis expiationem
 aut καθάρσιον tribui: neque hoc evin-
 cunt loca allegata. Nam *Hebr. 1. 3.* Chri-
 stus omnia verbo suo portare dicitur,
 quia illius imperio omnia parent: sicut
 vox πῆμα eodem sensu invenitur *cap. 11.*
vers. 3. & *Luca 5. 5.* capite verò 10.
vers. 26. & 29. non pro eodem ponit-
 tur cognitio veritatis, & sanctificatio
 per sanguinem, sed plura beneficia con-
 junguntur, ut eo spectabilius sit crimen
 hominis ingrati. Adjicitur quidem ali-
 quando sanguini fœderis mentio: sed
 Lib. 2. sapius multò τῆς θυσίας, quare ea sumen-
 cap. 13. da est interpretatio, quæ ista jungat.
 & pas- Hoc autem fiet, si fœderis illam specte-
 sin. mus partem, quâ Christus stipulatus est,
 si mortem subiret, fore ut remitterentur
 peccata in se credentibus, Deus autem
 id ipsum promisit, ut apparet *Esaia*
53. 10.

Quod verò Christus dicitur in cœlo
 offerre sanguinem, hoc est, Patri mortem
 suam ostendere, & quasi ejus Deum ἀνα-
 μνησκέν, quod insuper interpellare pro
 nobis legitur, hæc expiationem in cruce
 peractam non tollunt. Expiatio enim
 in cruce peracta, Deum movet ad remit-
 tendum

tenc
 cer
 com
 pell
 expl
 gere
 Soci
 gat
 lum
 ra r
 asqu
 mor
 Obla
 fed
 eum
 cont
 Chri
 reser
 spex
 refu
 tur
 tunc
 Gra
 cant
 fican
 ad a
 mod
 xj sp
 neris

tendum & jus nobis acquirit, sed sub
certâ conditione & modo : in quibus
comprehenditur ex parte Christi inter-
pellatio, ex parte nostrâ fides vera, ut
explicatum est, cùm de satisfactione a-
geretur. Pugnat autem cum Scriptura Lib. 2.
cap. 13.
& c. 15.
Socinius manifestè, cùm expiationem ne-
gat esse factam antequam Christus cœ-
lum ingrederetur. Passim enim Scriptu-
ra τὴν ἀπολύτρωσιν, τὸν καθάραισμον, τὸν ἀγ- Contra
Soc. l. 2.
cap. 21.
ασμὸν, τὴν ἀθέτησιν τῆς ἀσθενείας tribuit
morti, eâque ipsâ jam peractâ indicat :
Oblatio verò in cœlo quidem facta est,
sed ita ut nec morti in terris peractæ
eum titulum denegare debuerit *Socinius*
contra clara verba *Pauli, Eph. 5. 2.* ubi
Christus se dicitur tradidisse pro nobis
περὶ ὁσέων. Solam verborum seriem in-
spexisse, ipsius interpretationem abundè
refutâsse est. Ibidem meritò conjungun-
tur περὶ ὁσέων & θυσία. Peragi autem θυσίαν
tunc cum morti datur hostia, omnes
Græcorum, omnes *Latinorum* libri indi-
cant : unde evenit, ut mactare tum sacri-
ficare significet, tum etiam à sacrificiis
ad alia porrectâ significatione quovis
modo interficere. Hinc *Ammonius* θύειν
καὶ σφάλλειν distinguit, ut appellationes ge-
neris & speciei : θύειν καὶ γὰρ ὅταν ἐπὶ
τιμῇ

μηδ' αὖ, σφάηδαι ἢ τὸ δὲ ἡνναῖν αἰτίαν
 φονδίσαι. Et *Plutarchus Gallis &*
Scythis ait creditum, διὲς εἶναι χαίροντας
 ἀνδρώπων ΣΦΑΤΤΟΜΕΝΩΝ αἵματι, καὶ
 ταῦτίῳ τελευτάτιῳ ΘΥΣΙΑΝ. Est ergo
 θυσία ἐν τῇ σφάηδαι, in mactatione sa-
 crificium. Neque aliter in hoc argu-
 mento loquitur Scriptura. Iussus *Abra-*
ham offerre filium, *Gen. 22. 2.* parat e-
 um occidere, *vers. 10.* atque adeò,
 quia mactationem etsi non manu, ani-
 mo jam peregerat, obtulisse filium di-
 citur, *Hebr. 11. 17.* Est & ubi δύνῃ
 simpliciter & extra sacrificium mactare
 significat, ut *Ioh. 10. 10.* Et *Iohanni*
Christus dicitur ἀμνίον ἐσφαρισμένον, ag-
 nus ille mactatus sive occisus, *Apoc.*
5. 6, 12. & 13. 8. quod *Paulus* sic enun-
 tiat, πάντα ἡμεῖς ἐπὶ τῇ χειρὶ. *1 Cor. 5.*
7. non solebat autem Pascha in adytum
 inferri: est ergo ἐπὶ τῇ idem quod
 ἐσφαγίδι, ut πάντα idem quod ἀρνίον.
 Et apparuit *Christus* in cœlo apud Pa-
 trem διὰ τῆς θυσίας, *Hebr. 9. 26.* præ-
 cessit ergo sacrificium, secuta est ap-
 paritio. Sic alibi in eâdem epistolâ
 dicitur *Christus* in sanctuarium cœleste
 intrâsse per sanguinem suum, αἰωνίαν λύ-
 τωσιν δι' αὐτοῦ. *Θ.* id est, repertâ æternâ re-
 demptione

demptione Hebr. 9. 2. & sedisse ad dex-
 tram divini solii καθαισμεν ποιμαίνεθ
 ἡμῶν ἀποτίων ἡμῶν, factâ peccatorum no-
 strorum expiatione: quibus in locis voces
 antea acti temporis ostendunt, factam re-
 demptionem aut expiationem, priusquam Christus cœlestem regiam intra-
 ret. Quamquam ergo Christus ejusmodi
 est Pontifex, qui non in terra manere,
 ut Sacerdotes *Leviti*, Hebr. 8. 4. sed
 cœlum penetrans ipso cœlo celsior de-
 buit evadere, Hebr. 4. 14. & 7. 26.
 quippe cujus Sacerdotium debuit esse
 æternum & ἀπαράλειπτον 7. 24. verus ta-
 men Sacerdos fuit & vera victima, jam
 tum cū in terris morti se traderet. I-
 deoque dicitur venisse in mundum, Hebr.
 10. 5. (hoc est, in orbem terrarum, ip-
 sâ Scripturâ interprete, Ioh. 18. 37. 1
 Tim. 1. 15.) ut voluntatem Dei face-
 ret, vers. 7. & 9. hoc est, ut corpus
 suum à Deo aptatum, id est, sanctifica-
 tum, vers. 6. offerret Deo, vers. 10. pro
 peccatis, vers. 8. & 12. Quo loco obser-
 vandum simul est, sanctificatos nos dici
 oblatione ἱεράμεν: cū interpellat Chri-
 stus toties, quoties opus est nobis: ita ut
 hic non interpellatio, sed mactatio sit in-
 telligenda. Est ergo duplex, ut legalium
 K quarun-

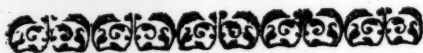
Conq. 1.
 Soc. lib.
 2. c. 23.

quarundam victimarum, ita Christi oblatio : prior mactationis, altera ostensionis. Legalium victimarum prior peracta in templo, altera in ipso penetrati: Christi prior in terris, posterior in cælo: prior tamen illa non sacrificii præparatio, sed sacrificium: posterior non tam sacrificium, quàm sacrificii facti commemoratio. Quare cum apparitio & interpellatio non sint actus propriè sacerdotales, nisi quatenus peracti sacrificii virtute nituntur, sacrificium illud qui tollit, ne sacerdotium quidem Christo verum relinquit, contra manifestam Scripturæ autoritatem, quæ distinctam à Propheticâ & Regiâ Pontificiam dignitatem Christo assignat: non figuratè dictam, sed maximè veram, quippe cum sacerdotium ipsius *Levitico* sacerdotio, quod verum fuit sacerdotium, opponatur, ut ejusdem generis species perfectior alteri speciei minus perfectæ: neque rectè inferri potuerit, necesse fuisse ut haberet quod offerret Christus, *Hebr.* 8. 3. nisi ex veritate ejus in quod constitutus erat sacerdotii. *d. vers.* 3. Sed profectò minimè mirum est, si qui Christo gloriam naturalem, hoc est, veri nominis Deitatem, sustulerunt, iidem & officii

officia ipsius imminuunt, & beneficia
ipsius præcipua recusant agnoscere. Tibi
Domine Jesu ut vero Deo, ut vero Re-
demptori, ut verò Sacerdoti, ut veræ pro
peccatis victimæ, cum Patre &
Spiritu, uno tecum Deo, sit
honos & gloria.

FINIS.

K 2

Sequuntur
TESTIMONIA
VETERVM.

T

nem

2

Thee

in ad

ἐξῆρτο

T

Chri

tibus

ad v

cora

peru

O

initia

quæ

facri

cato

tener

debi

cit, u

TESTIMONIA VETERVM.

Renews lib. 5. cap. 1. Ne-
que enim carnem ac san-
guinem, quibus nos rede-
mit, verè habuisset, nisi
veterem *Adami* fictio-
nem in sese instaurâset.

Quem locum ex Ireneo Gracè citat
Theodoretus Dialog. 2. cap. 26. Οὐδὲ γὰρ
ἦν ἀλλθῶς σάρκα καὶ αἷμα ἐχθρῶς, δὲ ὧν ἡμᾶς
ἐξηγορασάμεθα.

Tertullianus adversus Judæos cap. 13.
Christum oportebat pro omnibus gen-
tibus fieri sacrificium, qui tanquam ovis
ad victimam ductus est, & velut agnus
coram tondente se sine voce, sic non a-
peruit os suum.

Origenes in Leviticum homil. 3. penè
initio. Si quis benè meminerit eorum
quæ dicta sunt, potest nobis dicere, quia
sacrificium quod Pontificem pro pec-
cato diximus obtulisse, figuram Christi
tenere posuimus, & conveniens non vi-
debitur vero Christo, qui peccatum nes-
cit, ut pro peccato dicatur obtulisse sa-

crificium, licet per myſterium res agatur: & idem ipſe Pontifex, idem ponatur & hoſtia. Vide ergo ſi & ad hoc poſſumus hoc modo occurrere, quia Chriſtus peccatum quidem non fecit, peccatum tamen pro nobis factus eſt, dum qui erat in forma Dei, in forma ſervi eſſe dignatur, dum qui immortalis eſt, moritur, & impaſſibilis patitur, & inviſibilis videtur, & quia nobis hominibus vel mors vel reliqua omnis fragilitas in carne ex peccati conditione ſuperducta eſt: ipſe etiam qui in ſimilitudinem hominum factus eſt, & habitu repertus ut homo, ſine dubio pro peccato quod ex nobis ſuſceperat, quia peccata noſtra portavit, vitulum immaculatum, hoc eſt, carnem incontaminatam obtulit hoſtiam Deo.

Origenes homil. 4. in numeros. Si non fuiſſet peccatum, non neceſſe fuerat filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne poſitum jugulari, ſed manſiſſet hoc, quod in principio erat, Deus Verbum. Verum, quoniam introiit peccatum in hunc mundum, peccati autem neceſſitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit niſi per hoſtiam, neceſſarium fuit provideri hoſtiam pro peccato.

In

In
quid
muta
pro a
tion
Nec
gent
agni
In
ſine
in ep
non
ſed p
pret
adſti
ſumu
popo
mitt
nos
pecc
noſt
nec
ſus f
one
inſtr
pro
futu
dare
plet

In Matth. cap. 16. Tract. 11. Homo quidem non potest dare aliquam commutationem pro anima sua, Deus autem pro animabus omnium dedit commutationem pretiosam sanguinem filii sui. Nec enim empti sumus corruptibili argento vel auro, sed pretioso sanguine agni immaculati.

In epist. ad Rom. lib. 2. cap. 2. Fatemini sine dubio verum esse quod scriptum est in epist. *Petri*: Quia redempti sumus non corruptibili pretio argenti & auri, sed pretioso sanguine unigeniti. Si ergo pretio empti sumus, ut etiam *Paulus* ad stipulatur, ab aliquo sine dubio empti sumus, cujus eramus servi, qui & pretium poposcit quod voluit, ut de potestate dimittat quos tenebat. Tenebat autem nos Diabolus, cui distracti fueramus peccatis nostris. Poposcit ergo pretium nostrum sanguinem Christi. Verum donec Iesu sanguis daretur, qui tam pretiosus fuit, ut solus pro omnium redemptione sufficeret, necessarium fuit eos, qui instruebantur in lege, unumquemque pro se velut ad imitationem quandam futuræ redemptionis sanguinem suum dare: & propterea nos pro quibus completum est pretium sanguinis Christi,

non necesse habemus pro nobis ipsis pretium, id est, sanguinem circumcisionis offerre.

Cyprian. Epist. 8. ad Clem. & plebem.
Orabat ille pro nobis cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret.

Idem Epist. 63. ad Caciliam, parag. 9.
Nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat.

Idem lib. ad Demetrianum, parag. 22.
Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiae suae tribuit, subigendo mortem trophæo crucis, redimendo credentem pretio sanguinis sui, reconciliando hominem Deo Patri, vivificando mortalem regeneratione cœlesti.

Idem, sive alius potius Scriptor libri de cardinalibus Christi operibus ad Cornelium Papam, serm. 7. qui est de ratione Circumcisionis. Tantæ dignitatis illa una redemptoris nostri fuit oblatio, ut una ad tollenda mundi peccata sufficeret, qui tantâ autoritate in sancta introivit in sanguine proprio, ut deinceps nulla supplicantium postulatio sanguine indigeret alieno.

Idem serm. 16. qui est de ascensione Christi : Qui pro nobis triginta argenteis appretiat, intelligi voluit, quanta fuerit

fuer
& i
dili
em
nat
pos
neg
quo
obe
mor
quo

Q

S

R

T

In

F

Ew

Eva

Θεῶ

ἱερ

ἱερ

ἱερ

ἱερ

ἱερ

fuerit in pretio quod pro eo datum est, & in eo quod ipse dedit, pro mundo dissimilitudo, cum ipse exiguo argento emptus & venditus, tanto pretio damnatos redimeret : ut dubium esse non possit, quin pretii magnitudo superaret negotium : nec æquari posset damnum, quod omnino damnatio iusta meruerat, obedientiæ Christi, quæ gratis usque ad mortem progressa est, & ultrò solvit quod non debebat.

Lactantius de beneficiis Christi.

Quisquis ades mediq, subis in limina templi,

Siste parùm, insonitumque tuo pro crimine passum

Respice me, &c. Et mox :

Te propter vitamque tuam sum virginis alvum

Ingressus : sum factus homo atque horrentia passus

Funera, &c.

Eusebius Casariensis lib. 10 de demonstr.

Evangel. in prefat. Ἐστί γδ ὁ ἀμὸν ὁ Θεὸς ὁ ἰσὺς τῆ μεγάλης ἀρχιερέως ἀναληφθέντα, ἰσὺς ὁ ἰσὺς τοῦ πάντων συγγενῶν ἀμνῶν καὶ ἰσὺς πάσης ὁ ἀνθρωπίνης ἀγέλης, θυσιάζει πρὸς Θεῷ προσευχόμενος. Ἐπειδὴν γδ δι' ἀνθρώπου ὁ θόναται, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις, ἡ ἐκ νεκρῶν.

διὰ ζώων δυσίαν ἐπινενοῦσιν τοῖς πάλαι θεω-
 λείοι. Τέτε ὅ ἢ λογιζομένων ἡγεῖσθαι εἶναι ἐ τὸν
 τυχοῦντα, ἐδ' ἀνθρωπίνως κακηνηρόν, καὶ θεῖαν
 δ' ἐπίνοιαν ὑποβεβλημένον. ἐπειδὴ γὰρ ἐώρων,
 ἅτε τὸν τρόπον ὑπεβείης καὶ θεῶν περὶ σωκευμένων,
 δειῶ τε πνύματι τὰς ψυχὰς περὶσσομένοι, με-
 γάλῃς αὐτοῖς θεωροῦσθαι εἶναι εἰς ἀποχάδαρσιν τῶν
 θνητῶν πλημμελημάτων λυῖναι ἢ αὐτῶν σωτη-
 είας τὰ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῶν περὶσσοφειλῶν
 ἡγεῖντο. ἐπειτα μηδὲν κρείττον καὶ πμωτερον ἢ
 οὐκείας ψυχῆς καὶ διερεῖν ἔχοντες, ἀντὶ ταύτης
 τέως τίω διὰ τῶν ἀλόγων ζώων θεωροῦν δυσίαν,
 ἢ σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα θεωροῦντες. ἐδὲν
 καὶ τὸτο πλημμελεῖν ἐδ' ἀδικεῖν ἡγεῖσθαι, ὅτι
 μηδὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων λογικῇ καὶ νοερεῖσθαι
 μετὰ πλῆθος εἶναι τίω ψυχῶν τῶν ἀλόγων
 ἐπαρδύοντο, ἐδ' ἄλλο τι εἶναι αὐτῶν ἢ τὸ αἷμα
 αὐτῶν μαμαθηκότες, καὶ τίω ἐν τῷ αἵματι ζω-
 πκῶ δυνάμιν. ὃ καὶ παρέχεν αὐτὸς, ὡς περὶ ψυ-
 χῶν ἀντὶ ψυχῆς ἐναφῆρσιν τὰς θεῶν. τὸτο δ'
 αὐτὸ μωσῆς ἀκούσας τὰ περὶ διασφῆ, λέγων, ψυχῇ
 πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτὸ βρῖν καὶ ἐγὼ δέδωκα ἡμῖν
 τὸ αἷμα ἐπὶ τῇ δυσιασθεῖν. ἐξιλιάσκειται οὖν τῶν
 αἰσθητῶν ὑμῶν. τὸ γὰρ αἷμα αὐτῶν ἀντὶ ψυχῆς
 ἐξιλιάσεται. διὰ τὸτο εἴρηκα τοῖς υἱοῖς ἰσχυρὰ, πάντα
 ψυχῇ ἐξ ὑμῶν ἐφάγετο αἷμα. περὶ γὰρ γένεσις ἐπιμε-
 λως ἐν τέτοις, ὅπως εἴρηται τὸ, ἐγὼ δέδωκα ὑμῖν
 ἐπὶ τῇ δυσιασθεῖν ἐξιλιάσκειται οὖν τῶν ψυχῶν
 ὑμῶν. τὸ γὰρ αἷμα ἀντὶ τῇ ψυχῆς ἐξιλιάσεται
 σαφῶς γὰρ ἀντὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τὸ τῶν
 σφαγιαζομένων ζώων αἷμα φησὶν ἐξιλιάσκειται.
 τὸτο ὅ αὐτὸ καὶ ὃ οὖν τῶν δυσίων νόμος ὑπο-
 βάλῃ νοεῖν τῷ θεωρημένῳ σκοποῦνται. παύται
 γοῶν τὸν θύοντα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν περὶ
 αὐτῇ τῇ κεφαλῇ τῷ θυμένῳ, θεωροῦντες δ'

τὸ ζῶον τῷ ἱερεὶ τῇ κεφαλῇ ἐχόμενον, ὥστε εἰ ἡ κεφαλὴ
τῇ ἐαυτῆς κεφαλῇ τὸ ἱερεῖον προσφύροντα λέγει
δ' ἐν ἐφ' ἐκείνῳ προσάξει καὶ τὸ ἑαυτῆς κεφαλῆς, καὶ
ἐπιθήσει τὰς χεῖρας αὐτῆς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τῆς κεφαλῆς, καὶ
ὕτως ἐφ' ἐκείνῳ τετήρηται δύναται, καὶ μετὰ τὴν δύνα-
μιν αὐτῆς ἀναστρέφεται, δι' ὧν ὁ λόγος ἐπὶ τῇ ἀντί-
ψυχῃ τῇ αὐτῆς ψυχῇ προσήγατο τὰ ζωοποιτικὰ.

Antonius Eremita Epist. 2. In quo & creaturarum Genitor visceribus motus pro plagâ nostrâ, quæ sanari non poterat, nisi per solam ipsius bonitatem, misit Unigenitum nobis, ut per servitutem nostram, servitutis assumeret formam, traderetq; se pro peccatis nostris. Et peccata quidem nostra humiliaverunt eum, sed livore ejus nos omnes sanati sumus.

Macarius Episcopus Hierosolymitanus l. 2. act. concil. Nicani. Sed venit ipse Salvator omnium, & à nobis debita supplicia in suâ carne nomine nostro suscepit.

Athanasius de incarnatione Verbi Dei. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἐπιλάμβανον παρὰ πάντων ἔδει λοιπὸν ἀποδοθῆναι. ὠφείλετο γὰρ πάντας ὡς προσέπων ἀπαθανεῖν, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν, τέτε ἐνέκιν' αὐτῆς πρὸς τὴν θεότητα αὐτῆς, ἐκ τῆς ἐργασίας ἀποδείξαι, ἥδη λοιπὸν καὶ ἡ κεφαλὴ πάντων τῶν θυσιῶν ἀνέφερεν, ἀπὸ πάντων τῇ ἐαυτῆς ναὸν εἰς θάνατον παραδίδας. ἵνα καὶ μὴ πάντας, ἀνυπατάθους καὶ ἐλαδίστους τῆς κεφαλῆς παραδίδας ποιήσῃ. Διὲν δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου καί τῳ, καὶ παρὰ τὴν τῆς ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἡ φθορὰν ἐπιδεικνύμεθα.

Εἰ ποτε θανάτου γὰρ ἡ κεφαλὴ καὶ θάνατον ἡ κεφαλὴ πάντων

πάντων ἴδρι γένεσθ· ἵνα τὸ θεῶν πάντων ἐφελε-
 μνον γένῃ· ὅθεν ὡς περὶ πον, ὁ λόγος ἔπει ἔχ-
 οῖον τε ἡ αὐτὸν ἀποθανεῖν (ἀθάνατος γὰρ ἡ)· ε-
 λαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ θνητὸν ἀποθανεῖν, ἵνα
 ὡς ἴδριον ἀντὶ πάντων αὐτὸ περσενέγκῃ· καὶ ὡς αὐ-
 τὸς ὑπὲρ πάντων πάγων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ ἐπίστα-
 σιν· κατὰ γένῃ καὶ τὸ κατὰ ἔχοντα τὰ θανάτου,
 τετέστι καὶ διαβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τέτρες ἑσσι φόβου
 θανάτου ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας ἀμείλει καὶ κρινεῖ πάν-
 των σωτῆρι· ἀποθανόντι ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκένει
 ὅπως πάλας καὶ τὸ νόμος ἐπειλὴν θανάτου
 ἀποθνήσκουσι οἱ ἐν χριστῷ περσῶ.

Idem ibidem. Καὶ τῷ τοιαύτῳ ᾧ θανάτῳ τῷ ὅπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γένηται, καὶ ἡ κηλὶς πᾶσι λελυτρωται. ἔτος ἐστὶν ἡ πᾶντων ζωὴ καὶ ὡς πρέβαντο ἑαυτοὶ ὅτι πᾶντων σωτηρίας ἀντίψυχον τὸ ἑαυτῶ σῶμα εἰς θάνατον ᾤκησεν.

*Idem in pass. ioh. c. 11. v. 14. Deponi. Αλλ' ὁρῶν τὸ μὴ
τὴ χάρις αὐτοῦ ποιεῖν. καὶ τὸ θνητὸν γένος ἔχ' ἰσχυρὸν
ἐν πνεύματι πρὸς τὸ θάνατον, ὅτι τὴ πτωρίαν τῆς κα-
ρῶν λύσασθαι ὑποδιδάσκει. ὡς ἦρε γὰρ πᾶσαν πτωρίαν
ἢ τὴ χάρις ὡς ἐκ τῆς ὁρῶν τῆς καὶ τῆς πτωρὸς ἀγαθό-
τητα. ὁρῶν καὶ τὴ ἐλπίδα ἰσχυρὰ καὶ λύσασθαι. Χριστὸς
γὰρ θεὸς διδάσκει καὶ θεὸς σοφία καὶ ἐν τῇ φιλο-
φρονίᾳ, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν τῇ ἐλπίδι
ταύτῃ αὐτὸς γὰρ ὡς ὁ πτωρὸς τῆς φρονίᾳς αὐτὸς ἐλπίδας
ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐλάσσει. καὶ ἐλπίδας τὸ θνη-
τὸν ἡμῶν, περὶ αὐτὸς τὸ πτωρὸς. λέγει γὰρ ὁ Παῦλος,
ἐπαγγέλλουσιν αὐτὸν μέγας θάνατος, θανάτου δὲ
καρῶν. ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πτωρὸς τὸ ὑποδιδάσκει ἡμῶν τὴ πτω-
ρίας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτῃ αὐτὸς. Χριστὸς
γὰρ γένονεν ὡς ἡμῶν κατὰ τὴν, καὶ ὡς τὸ πτωρὸς τῆς ἀν-
θρώπων κατὰ ἀλλότῃ καὶ ἀμειψασθαι, ὡς
ἐλπίδας τὰ ἡμῶν προσήγαγε τὸ πτωρὸς, ἐν ὡς αὐτὸς
πᾶσιν ἐλπίδας τῆς ἀνθρώπων πᾶσιν κατὰ σκῆμα-
τα, καὶ μετὰ τὸ πτωρὸς ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ἐλπίδα.*

*Hilarius Pictaviensis in cap. 14. Mat.
cap. 14. Dominus solus passurus pro om-
nibus omnium peccata solvebat.*

Hymno de Epiphania.

*Iesus refulsit omnium
Pius redemptor gentium, &c.
Felix Ioannes mergere
Illum tremiscit flumine,
Potest suo qui sanguine
Peccata mundi tergere.*

*Optatus Milevitanus De schismate
Donatistarum adversus Parmenianum
lib. 3. Cum dicitis, redimite animas ve-
stras: unde illas emistis, ut vendatis? quis
est nescio qui Angelus, qui nundinas fa-
cit animarum, quas ante ejus adventum
Diabolus possidebat? Has sanguine suo
Christus Salvator noster redemit, Apo-
stolo dicente: Empti estis pretio magno.
Constat enim sanguine Christi omnes
redemptos.*

*Victor Antiochenus ad cap. 15. Marci.
Et cur, inquis, universorum Dominus &
opifex nostri causâ homo effectus, tan-
tam ignominiam, tantâque supplicia
pertulit? Nobis ille assimilatus est, no-
strâsq; in se misérias, & cruces suscepit,
quo naturam nostram per peccatum col-
lapsam erigeret, & in pristinum digni-
tatis*

tatis gradum denuò revocaret. Com-
moda itaque, quæ per illius cruciatus in
nos defluerunt, sunt permulta : Ipse
enim nostra pro nobis debita luit, ipse
peccata nostra tulit, ipse nostri causâ &
doluit, & gemit.

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi

13. Ἐλευσε ὁ πᾶντας τοὺς ὑπὸ τῇ αἰσχροῦς κα-
τεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο·
καὶ μὴ θαυμάσης εἰ κόσμον ὅλον ἐλυτρώθη. ἔ-
τι δὲ ὡς ἀνθρώπου φίλος, ἀλλὰ ὡς Θεὸς μονο-
γενῆς, ὁ ὑπαποθνήσκων καὶ τοιγαύτως ἐνδὸς ἀνδρὸς
τῷ Ἀδάμ ἢ αἰσχροῦς θάνατον ἐνέγκει τῷ
κόσμῳ· εἰ ὁ τῷ Θεοῦ πνεύματι τῷ ἐνδὸς θάνατον
ἐξασπασάμενος εἰς τὸν κόσμον, πῶς ἔτι μᾶλλον τῇ
δικαιοσύνῃ τῷ ἐνδὸς ἢ ζωῇ βασιλεύσει; καὶ εἰ
τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεβλήθησαν ἐκ
Θεοῦ· ἀλλὰ, διὰ τὸ ξύλον ἡμεῖς νῦν ἀποκτά-
μερον οἱ πεσόντες, εἰς Θεοῦ εἰσελεύ-
σονται; εἰ ὁ πρῶτος πλάσας ὑπὸ γῆς ἤνεγκαν οἰκα-
δικὸν θάνατον, ὁ πλάσας αὐτὸν ὑπὸ γῆς,
ἀλλὰ ἔφειρε ζωὴν αἰώνιον αὐτὸς ὡς ἡ ζωὴ; εἰ
Φιτεὺς ζιλωτῆς τῆς αἰσχροποιοῦν, κατέπαυσεν τῷ
Θεῷ τὴν ὀργὴν· Ἰησοῦς ἐκ ἄλλον ἀνεκάν, ἀλλὰ
ἑαυτὸν ἀνέπλυσεν Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν ὀργὴν ἐ-
λύκει κατ' ἀνθρώπων;

Basilii homiliâ in Psal. 48. Ευρέθη

ἐν, οὐκ ἐπὶ πάντων ἀντάξιον, ὁ ἐφύθη εἰς πάλιν ὑ-
ψώσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ ἅγιον καὶ πολύτι-
μον

μον αἵματι κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ Χριστοῦ.

Gregor. Nazianz. Oratione 42. quascunda est in Pascha. Τὸ μέγα καὶ αὐτον (ὡς ἔπος εἶπεν) ὅσον ἐπὶ τῇ φωτὶ φύσει τῇ νομικῇ δυσίαις ἐγκαταμέμικτο, καὶ ἐμικρὰ μέρη τῶν οἰκονομίας, ἐξέως ὀλίγον, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διαωνίζον καθαίρεσον.

Idem ibidem. Ραῖδες αἵματι ὀλίγα κόσμον ὅλον ἀναπλάττειν, καὶ γίνοντο καθαίρεται ὅπως γαλακτὴν ἀνθρώπου εἰς ἐν ἡμᾶς σιωδέσθαι καὶ σωθῆναι.

Et eadem. Ἐστὶν τοίνυν ἐξετάσαι πρῶτον καὶ ὄνομα, τίς μὲν πολλοῖς παρενώμων, ἐμοὶ δὲ καὶ λίαν ἐξεταζόμενον. τίνι γάρ τὸ ἱερόν ἡμῶν αἷμα, καὶ οὗ τίνος ἐχέσθαι, τὸ μέγα καὶ πεισθόντων τῶν Θεῶν καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ δυνάμεων καὶ μετὰ μὲν τοῦ ἱεροῦ πονηρῶν, πεπεσμένοι, ὑποπλῆν ἐμωδία, καὶ ἀνπλαθόντες τῆς κακίας τὴν ἡδονήν. εἰ δὲ τὸ λυτὸν ἐκ ἄλλης πρὸς, ἢ τῶν κατέχοντων γίνετο. ζητῶ τίνι τὸ εἰσπνέσθαι, καὶ εἰ ἦν πᾶσι αἰτία. εἰ μὲν τῶν πονηρῶν, φάτο τῆς ὑβρείας, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν λυτὸν ὁ λογιστὴς λαμβάνει, καὶ μὴδὲν ἕτως ἱεροῦ τῆς ἐαυτοῦ περὶνίδος, εἰ δὲ καὶ ἡμῶν φειδεῖται δίκαιον ἦν· εἰ δὲ τῶν πατρῶν, πρῶτον μὲν πῶς; ἔχοντες ἱερόν ἐκείνην τοῦ ἐκαστέμεθα· δεύτερον δὲ, τίς ὁ λόγος μονοφυῆς αἷμα τέρπειν πατέρας, ὅς ἐξέ τὸν Ἰσαὰκ ἐδέξατο παρὰ τοῦ πατρὸς φερόμενον. ἀλλ' ἀντιλάξας τὴν δυσίαν, κειὸν ἀνθρώπος τοῦ λογικοῦ δυνάμεως. ἢ δὴλον, ὅτι λαμβάνει μὲν ὁ πατήρ, ἐκ αὐτήσας, ἐξέ δὲ διηθείς. ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὸ χεῖναι ἀναδύναι τὸ ἀνθρώπινον τῶν Θεῶν τὸν ἀνθρώπου ἐν αὐτὸς ἡμᾶς ἰξέληται, τῶν τρεῖν βία κρατήσας, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπαγαγάγη, διὰ τῶν ἡμῶν μισο-
τῶσαντες,

τὸ αὐτὸ, καὶ εἰς πλεὺν τὸ πατρὸς τῆτο οἰκονομή-
σαντ', ὃ τὰ πάντα ᾧ ἀρχαίων φαίνεται.

Gregorius Nyssenus ad Olympium Monachum de perfecti nominis formâ. Απο-
λύσωσιν ὃ εἶναι τὸν Χριστὸν μαδόντες, τὸν ἑαυτὸν
δόντα λύττον ὑπὲρ ἡμῶν. τῆτο διὰ τῆς τοιαύ-
της φωνῆς παιδιδόμεθα, τὸ μαθεῖν ὅτι κατὰ
πρὸς πλεὺν πρὸς τῆς ἑκάστης ψυχῆς ἀρχαίων
ἡμῶν, πλεὺν ἀθανασίας καὶ ἰδίου τοῦ ἐκ τῆ
θανάτου παρ' αὐτῆς διὰ τῆς ζωῆς ἐξαγοραδέντας
ἐποίησεν.

Ambrosius lib. de Tobia cap. 10. Ecce
venit hujus mundi Princeps & in me su-
um nihil invenit. Nihil debebat, sed
solvebat pro omnibus, sicut ipse testatur
dicens, Que non rapui, tunc exsolvebam.

Idem lib. de Joseph Patriarcha cap. 4.
Venditus est Ioseph in Ægypto, quia
Christus venturus erat ad eos quibus di-
ctum est, Peccatis vestris venditi estis. Et
ideo suo sanguine redemit, quos propria
peccata vendiderant. Sed venditus
Christus conditionis susceptione, non
culpæ, peccatîque pretio non tenetur,
quia peccatum ipse non fecit. Pretio
igitur nostro debitum, non suo are con-
traxit: chirographum sustulit, scenerato-
rem removet, exuit debitorem, unus ex-
solvit, quod ab omnibus debebatur.

Am-

Ambrosius de Esau sive de Fuga seculi cap. 7. Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret : & factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim mortem, ut impleretur sententia, satisfieret iudicato per maledictum carnis peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit divina conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia.

Idem lib. 9. Epist. 71. Veniens Dominus Iesus, peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirurgum nostrum sui sanguinis effusione delevit. Hoc est quod ait : Superabundavit peccatum per legem : superabundavit autem gratia per Iesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit.

Lib. 1. Epist. 11. Vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in seipso obtulit atque in suo immolavit corpore. *Et paulò post :* Quod verò ad altare effundit sanguinem, intelligere licet ablu-tionem mundi, remissionem omnium pec-

pec
ad a
tor
host
nat
dict
toll
mun
fed

ver
lioni
ver
tia,
fui
mag
stolu
Et b
sed
est C
liber
mac
guis
ledic
mor

Id
22.
nem
pret

peccatorum. Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus non irrationabilis naturæ, sed divinæ potentia: de quo dictum est. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Non solum enim mundavit sanguine delicta universorum, sed etiam divinâ potestate donavit.

Idem super Lucam lib. 7. cap. 12. Adversarius tanquam captiva mancipia vi-
liori pretio æstimationis addicit. At
verò Dominus tanquam speciosa servi-
tia, quæ ad imaginem & similitudinem
sui fecit, idoneus operis æstimator,
magno pretio nos redemit: sicut Apo-
stolus: Empti enim estis pretio magno.
Et benè magno, quòd non æstimatur ære,
sed sanguine. Quia pro nobis mortuus
est Christus, qui pretioso nos sanguine
liberavit, &c. Et benè pretioso, quia im-
maculati corporis sanguis est, quia san-
guis est filii Dei, qui non solum de ma-
ledicto legis, sed etiam de impietatis
morte perpetuâ nos redemit.

*Idem lib. 10. super Lucam in illud cap.
22.* Peccavi quòd tradiderim sangui-
nem innoxium: Pretium sanguinis est
pretium dominicæ passionis. Ergo pre-
tio

tio sanguinis emitur mundus à Christo.

Lib. 3. de virginitate sub finem : Eramus oppignerati malo creditori peccatis : contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Et *mox* : Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus, qui te mundavit, qui te redemit, & si te in peccato invenerit, dicat tibi: Quæ utilitas in sanguine meo ? Quid profeci tibi dum descendo in corruptionem ?

Lib. 1. de apologia David cap. 13. Præclare Apostolus ait, Quia donavit nobis peccata Dominus Iesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit affigens illud cruci. Delevit sanguine suo atramentum *Hevæ*, delevit hæreditatis obnoxia obligationem.

In Epist. ad Hebr. cap. 9. Sed illius fuit tota veteris Testamenti corporalis mundatio : nunc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi. Ideò dicit : Hic est sanguis novi Testamenti in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie adspergebatur, & iterum diluebatur aspersus : neque enim cruentatus

tat
rin
co
ens
din
sio
libe
tia
leg
ren
cat
nun

Ep
ad
fun
vire
den
car
suu
I
cali
nen
mu
nos
salv
salu
nos
I

tatus semper deambulabat populus. In anima verò non ita est, sed ipsius essentiae commiscetur sanguis, fontem illum faciens mundum & inenarrabilem pulcritudinē producens. Propter hoc agni occisio fuit & sanguis eius super liminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris Testamenti leguntur, ut hoc sacrificium designarent; per quod vera est remissio peccatorum & mundatio animæ in æternum.

Idem, seu potius Scriptor comment in Epist. Pauli Ambrosio tributorem in I. ad Cor. cap. 6. Quia caro pretio empti sumus, propensius Domino nostro servire debemus, ne offensus à qua nos redemit, morti nos reddat. Quam enim carissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis.

Idem in ejusdem Epist. cap. 11. Nos calicem mysticum sanguinis ad tuitiōnem corporis & animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit. Caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro animâ nostrâ effusus.

Idem in Epist. ad Cor. 11. cap. 5. Quoniam

niam oblatus est pro peccatis, non inmerito peccatum factus dicitur, quia & hostia in lege, quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, ut nos essemus iustitia Dei in ipso, qui peccatum nesciebat: dicente *Iesaiâ*, Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, quasi peccator occisus est, ut peccatores iustificarentur apud Deum in Christo.

Eriphanius Heresi 55. Πρῶτον μὲν ἑαυτὸν θεογονέχας, ἵνα λύσῃ δυσίαν παλαιᾶς διαθήκης, πῶς ἐντελεσέραν ζῶσαν ὑπὲρ πάντος κόσμου ἱερουργήσας, αὐτὸς ἱερεῖον, αὐτὸς δύμα, αὐτὸς ἱερῶς, αὐτὸς δυσπασχείον, αὐτὸς Θεός, αὐτὸς ἀνθρώπων, αὐτὸς βασιλεὺς, αὐτὸς ἀρχιερεὺς, αὐτὸς ποιεῖσθαι, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πάσιν ὑπὲρ ἡμῶν ἡγοῦμεθα, ἵνα ἡμῖν ζωὴ καὶ πάντα τρόπον γένηται, καὶ τὸ ἱεροσύνῃς αὐτῇ τὸ ἀμετάσθαι ἐδαίωμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσθαι.

Andreas Cesariensis ad cap. I. Apoc. Illum, inquit, decet honor, gloria, & imperium, qui ardenti charitate incensus, suâ morte genus nostrum à mortis vinculis liberavit, sanguinisque vivifici, & aquæ effusione à peccatorum sordibus nos abluit, ac in regium sacerdotium cooptavit.

Prin-

H
R
C
erga
ut p
ut re
guin
F
nos.
rat v
holo
univ
pro
pop
hirc
puli
effe
Deu
Id
& ig
& fa
nost
Deu
14.

Prudentius in Rom. Mart.

Hæc illa crux est omnium nostrum salus.

Romanus inquit, hominis hæc redemptio est.

Chrysostomus præmio Comment. in Esaiam. Quam multæ est Deus

erga nos clementiæ? Filio non pepercit, ut parceret servo: unigenitum tradidit, ut redimeret servos planè ingratos, sanguinem filii sui luit in pretium.

Hieronymus lib. 1. adversus Pelagianos. Cùmque ait, voluerit intrare, offerat vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, duosque hircos accipiat ab universo populo: unum ex eis offerat pro peccato suo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocaustum. Alter hircorum cuncta peccata suscipit populi, in typum Domini Salvatoris, & effert in solitudinem: & sic placatur Deus omni multitudini.

Idem in Esai. cap. 53. Despectus erat & ignobilis, quando pendebat in cruce, & factus pro nobis maledictum, peccata nostra portabat, & loquebatur Patri, Deus meus, quare me dereliquisti?

Augustinus de Trinitate, lib. 13. cap. 14. Quæ est iustitia quâ victus est Diabolus?

bolus? Quæ, nisi iustitia Iesu Christi? Et quomodo victus est? Quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique iustum est, ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. Hoc est quod iustificari dicimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionem peccatorum nostrorum, innocens sanguis ille effusus est.

Et mox: Pergit inde ad passionem, ut pro debitoribus nobis, quod ipse non debebat, exolveret. *Et cap. proximo:* Tunc sanguis ille, quoniam ejus erat qui nullum habuit omnino peccatum, ad remissionem nostrorum fusus est peccatorum, ut quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obtrinxit, hoc per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reum immerito poenâ mortis affecit. Hâc iustitiâ victus & hoc vinculo vinctus est fortis, ut vasa ejus eriperentur, quæ apud eum, cum ipso & Angelis ejus fuerant vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterentur.

Idem in Ioannem tract. 41. Non reconciliamur, nisi ablato peccato, quod est medium separans: sed mediator est reconlians.

reconcilians. Ut ergo tollatur maceria separans, venit ille Mediator, & factus est sacrificium Sacerdos ipse.

Lib. 7. de Civ. Dei cap. 31. Deus misit nobis Verbum suum, qui est ejusunicus Filius, quo pro nobis in assumptâ carne nato atque passo, quanti Deus hominem penderet nosceremus, atque illo sacrificio singulari à peccatis omnibus mundaremur, ejusque spiritu in cordibus nostris dilectione diffusâ, omnibus difficultatibus superatis in æternam requiem veniremus.

Enarratione in Psal. 95. Tenebantur homines captivi sub diabolo, & dæmonibus serviebant; sed redempti sunt à captivitate. Vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit Redemptor, & dedit pretium, fudit sanguinem suum, & emit orbem terrarum. Queritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit. Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? Quid, nisi omnes gentes? Valdè ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt qui dicunt, aut illud tam parvum esse, ut solos *Afros* emerit: aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo exultent,

I.

non

non superbiant, pro toto dedit, quantum dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit, & quanti dederit.

In Psal. 129. Sacerdos noster à nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim à nobis carnem : in ipsa carne victima factus est, holocaustum factus est, sacrificium factus est.

Lib. 4. contra duas Pelagianorum Epist. cap. 4. Sed Pelagiani quomodo dicunt solam mortem ad nos transisse per Adam? Si enim propterea morimur, quia ille mortuus est, ille autem mortuus est, quia peccavit, pœnam dicant transire sine culpa, & innocentes parvulos injusto iudicio puniri trahendo mortem sine meritis mortis. Quod de uno solo Mediatore Dei & hominum homine Christo Iesu Catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est. Sicut enim solus ideò factus est hominis filius, ut nos per illum Dei filii fieremus: ita solus pro nobis suscepit sine malis meritis pœnam, ut nos per illum sine bonis meritis consequeremur gratiam. Quia sicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali.

Lib. 14. contra Faustum Manich. c. 4.

Suscepit

Su
no
str
str
A
Du
De
est,
tier
vin
phe
por
min
suo
non
sed e
ctita
De
super
Chri
vince
dum
Et
Chri
culpā
nam.
De
Culpa
quia n

Suscepit Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum.

Idem Sermone octavo de Tempore :

Duplex principaliter causa est, ob quam Dei filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem, omnia pati-
tiendo pro nobis, à peccatorum nos
vinculis liberaret. Sic enim *Esaias* Pro-
pheta prädixerat : Hic peccata nostra
portavit, &c. Altera verò causa est do-
minicæ passionis, ut nos, quos sanguine
suo redemit, à vitiis atque criminibus,
non solum doctrinæ auxilio & gratiæ ;
sed etiam exemplo suo ad studium san-
ctitatis accenderet.

De Temp. serm. 51. Mors nisi à morte
superari non poterat : ideo mortem
Christus sustinuit, ut injusta mors justam
vinceret mortem, & liberaret reos justè,
dum pro eis occidebatur injustè.

Et serm. 141. Dominus noster Iesus
Christus communicando nobiscum sine
culpâ pœnam, & culpam solvit & pœ-
nam.

De serm. Domini in Luc. serm. 37.
Culpa est quod injustus est : pœna est,
quia mortalis es. Ille ut esset proximus,

suscepit pœnam tuam : non suscepit culpam tuam : & si suscepit, delendam suscepit, non faciendam. *Et mox :*

Suscipiendo pœnam & non suscipiendo culpam, & culpam deleuit & pœnam,

Cyrillus in Leviticum lib. 10. Tunc clamavit omnis populus, ut *Barrabam* dimitteret, Iesum vero morti traderet. Ecce habes hircum qui dimissus est in eremum vivus peccata populi secum ferens, clamantis & dicentis, crucifige, crucifige. Ille est ergo hircus vivus dimissus in eremum, & ille est hircus qui Domino oblatus est hostia ad repropitianda peccata, & veram propitiationem in se credentibus populis fecit.

Idem contra Iulianum lib. 9. Vide igitur Sacramentum & quomodo in duobus hircis benè delinietur. Caper enim, hoc est, hircus pro peccatis Sacerdotis & populorum occidebatur, secundum quod in lege jubebatur. Quoniam autem pro peccatis nostris immolatus est Christus, hirco assimilatur. Nam sic dicit Propheta *Iesaias*, omnes sicut oves erravimus, homo viâ suâ erravit, & Dominus tradidit ipsum pro peccatis nostris. Nam duo hirci assumuntur : non quod duo Christi, hoc est, duo filii secundum aliquos,

aliquos, sed magis quod oportebat videri etiam occidendum pro nobis & morientem quidem secundum carnem, viventem autem secundum spiritum.

Idem in Iohan. lib. 2. cap. 1. Unus pro omnibus agnus occiditur, ut omne genus hominum Deo Patri offerat. Unus pro omnibus, ut omnes lucrifaciat, ut omnes non ulterius sibi ipsis, sed Christo, qui pro omnibus mortuus est, & pro omnibus resurrexit, vivant. Nam quoniam in peccato eramus, atque iccirco morti atque interitui debebamus, filium suum pater in redemptionem pro nobis dedit. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse melior est.

Idem Homil. Ephesi in Nestorium dicta. Revera (impii hi hæretici) perditionis sunt filii, & semen iniquum, qui Dominum, à quo sunt empti, negent: Empti enim sumus pretio, non quidem corruptibili, puta auro & argento, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati & incontaminati, Christi. Quomodo fuisset autem sanguis vulgaris hominis similis nobis orbis redemptio?

Exegeti ad Valerianum de Verbi incarnatione: quæ extat concil. Eph. T. 6. c. 17.

Qui corporis expers erat ut Deus, corpus sibi aptatum fatetur, quo eo pro nobis oblatio, suo nos omnes livore, juxta Prophetæ vocem sanaret. Quo pacto autem unus pro omnibus mortuus justum pro omnibus pretium exsolvere potuit, & perpeſſionem illam puri cuiuspiam hominis fuiſſe dicamus? Quod ſi verò Verbum ſecundum humanam naturam paſſum propriæ carnis perpeſſiones, quaſi proprias in ſe tranſtulit, ſibiq; vindicavit, tunc demum unius mortem ſecundum carnem omnium hominum vitæ præponderaſſe rectiſſimè aſſerimus.

Theodoretus Quast. 9. in Num. Μόρϑ
 γάρ ὁ Θεωτόης Χειρὸς καὶ ὡς ἄνθρωπος τὸ αἶμα
 μὲν ἔχει, καὶ τὰ τοιαυτῶν ὁ περὶ τῆς Ἡοίας
 βοᾷ ὅς αὐρτίαν ἐκ ἐποίησεν, καὶ ἐξέβη δὲ αὐτὴν
 ἐν τῷ σώματι αὐτῆς. τότε καὶ τὰς τῶν ἄλλων
 αὐρτίας ἀνέλαβεν, οἰκείας ἐκ ἔχων. ἔτι γάρ
 εἰσι τὰς αὐρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ὑμῶν ὁμο-
 ναῖται. καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης· Ἰαὶ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ
 αἶρων τὰς αὐρτίας τοῦ κόσμου. διὰ τοῦτο καὶ ἐν
 νεκροῖς ἐλάττει, ὡς αἰθίως καταμείνας τὸν
 θάνατον.

Idem Serm. 10. de Providentia sic Dominum inducit loquentem. Ἀποδείκνυται γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ χεῖρον. ἐκ ὑφίλων γὰρ δια-

νατον, θάνατον ὑπόμεινα, καὶ μὴ ὑποκείμενον
θανάτῳ ὑπεδεξάμην τὸν θάνατον καὶ ἀνέστην
αὐτὸν, ἐνεγρέφω πῆς ὑποδύνοις. καὶ ὀφλημάτων
ὑπάρχων ἐλάττωσθαι, μὴ ἤν' ὀφειλόντων ἐπάχ-
θην. ἀπέδωκα τοίνυν τὸ τῆς φύσεως ὄφλημα. καὶ
θάνατον ἀδίκον ὑπομείνας, καταλύω τὸ δίκαιον.
καὶ τὰς ἐσθλὰς καταχευόμενος, ἀδίκως καταχευόμενος
τῆς εἰρηκτῆς ἀπολύω. βλέπε τὸ τραυματικὸν τῆς
φύσεως ἀπειλημένον ὡς πικρὸ θάνατε. βλέπε
αὐτὸ πᾶσι σαμῶσι προσηλωμένον, καὶ ἤν' τραυματικὸν
τὸ αἰσθητικὸν ἀπικλασμένον. βλέπε αὐτὸ πορνείας
ὑπογραφεὶ ἐκ δεξιῶν. ἀπέδωκα τοίνυν οὐ
τῷδε τῷ σώματι ὀφθαλμοί, ὑπὲρ ἧν κακῶς
διασπαρμένων οὐμάτων. αἱ τῷδε ἀκοαί, ὑπὲρ ἧν
ἀκοῶν τὸν μολυσμὸν δεξαμένον. ἡ γλῶττα,
ὡσώπως, αἱ χεῖρες, καὶ τὰ λοιπὰ μέλη, ὑπὲρ ἧν
ὑψιπνᾶν αἰσθητικὴν διασπαρμένων μελῶν. τὸ
χεῖρας ἐκπένεσθαι, προσήκει τὰς τέρας χάριν
καθηρμύμενος, τὸ εἰρηκτῆς ἀπικλασθῆναι, καὶ πῶς
προσέτερον ὑπολαβεῖν ἐλάττωσθαι, καὶ εἰς τὸ πα-
ρῶν χειρὸν ἐπανελθεῖν.

Proclus Constantinopolitanus homil.
de Christi nativitate, Πολλὰ ὤφειλεν εἶ-
αισθητικὸν ἢ ἤν' ἀνθρώπων φύσις, καὶ ἡπύρει πρὸς
τὸ χεῖρ. Διὰ γὰρ τὸ Ἄδὰμ πάντες πῶς αἰσ-
θητικὴν ἐκπερπατήσαν. δόλος ἡμᾶς κατεῖχεν ὁ
διέκολλε. τὰς ὡνάς ἡμῶν προσέφερε τραπὴ κα-
χευόμενος πᾶσι πολυπαθεῖ ἡμῶν σώματι. εἰσέκει
ὁ κακὸς ἡμῶν παθῶν πλαστοποιεῖσθαι, ἐπιπλεῖν ἡμῶν
τὸ χεῖρ, καὶ ἀπαιτῶν ἡμᾶς πῶς δίκαιον. εἶδε
τοίνυν δύο θάνατον, ἢ πᾶσιν ἐπαχθῆναι τὸν
ἐκ τῆς καταδίκης θάνατον, ἐπεὶ δὲ καὶ πάντες
ἡμῶν, ἢ τῶν θανάτων πρὸς ἀντίδοσιν τί-
μημα, ὃ πᾶν ὑπὲρ χρεώματα πρὸς παρὰ τὴν
ἀνθρωπὸν μὲν ἐν σῶσι ἐκ ἡλίου ἀπολύετο

γὰρ πρὸ χρεὶ πῆς αὐριτίας. Ἀγγελ^Θ ἐξαρχ^Θ-
 σαδαι τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ ἰσχυρ^Θ. ἠπύρει γὰρ
 τοῖς τε λύτρ^Θ. λοιπὸν ἔν ὁ ἀναμάρτη^Θ Θεὸς
 ἰσχυρ^Θ ἢ ἠυρίτηκόντων ὑποδάνειν ὠφειλεν. Αὐτῇ
 γδ' ἐλείπετο μόνη τῶ χακῶ ἢ λύσις. Τὶ ἔν; αὐτὸς
 ἐπ' αὐτῶν φύσιν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὠφθαλ-
 μῶν, ὅ μὴ δὲν πρὸς παρῶν ἀπορρ^Θ, ἐξ ὧν τοῖς
 κατακείτοις, ζῶν ἀσφαλεσάτω, καὶ πρὸ θανάτω
 λύσιν ἀπορρ^Θ αὐτῶν, καὶ γίνεται ἀνθρωπ^Θ ἐκ
 παρθένης, ὡς οἶδεν αὐτός, λόγ^Θ γδ' ἐμυλιδίται
 τὸ δαῦμα ἐ δυνάται. καὶ ἀποθνήσκει ὅ ἐγένετο.
 καὶ λυβούται ὅ ὑπῆρχε, καὶ τὸν λέγοντα Παῦλον,
 ἐν ὃ ἐχρῶν πῶ ὑπολύτρωσιν διὰ τῶ αἵματ^Θ
 αὐτῶ, πῶ ἀρεσιν ἢ ὠφθαλμῶν. ὅ ἢ
 μεγάλων περῶν ! ἄλλοις ἐπερῶν αὐ-
 σατο τὸ ἀθάνατον. αὐτὸς γὰρ ὑπῆχεν ἀθά-
 νατ^Θ.

Leo de pass. serm. 12. Quam sibi in
 hujus Sacramenti præsidio spem relin-
 quunt, qui in Salvatoris nostri corpore
 negant humanæ substantiæ veritatem?
 Dicant quo sacrificio reconciliati, quo
 sanguine sint redempti? Quis est qui
 tradidit semetipsum pro nobis oblatio-
 nem & hostiam in odorem suavitatis?
 Aut quod unquam sacrificium sacratius
 fuit, quàm quod Pontifex verus altari
 crucis per immolationem suæ carnis im-
 posuit? Quamvis enim in conspectu
 Domini

Domini multorum sanctorum preciosa fuerit mors, nullius tamen infantis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona iustitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Iesus Christus existerit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati.

Claudianus Mamertus de statu anime lib. 2. Pictavius Hilarius inter complura præcelsarum disputationum suarum, quiddam secius sentiens, duo hæc veris adversa disseruit. Unum quod nihil incorporeum creatum dixit. Aliud, nihil doloris Christum in passione sensisse. Cujus si vera passio non fuit, redemptio quoque nostra vera esse non potuit.

Anastasius Sinaita, Episc. Antiochenus de relictis fidei Catholice dogmatibus lib. 4. de passione & impassibili Deitate Christi. Effusus est sanguis ejus, qui multis redimendis sufficeret: forsitan melius fuerit dicere omnibus; sunt siquidem & omnes multi.

Procopius Gazæus in Exodi cap. 24.
 Cum Christus naturâ sit conjunctus Patri, si ejus participes facti fuerimus per Spiritum, connectemur per ipsum quoq; Patri, in divinæ naturæ societatem venientes. Nec aliter illi contenderunt in montem, quàm prius exercitati sanguine Christi, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro nobis, offerens carnem suam, ut irreprehensibile sacrificium Deo & Patri.

Gregorius M. lib. 3. Moral. cap. 13.
 Alius ad Paradisum conditus divinæ potentia similitudinem superbè rapere voluit: sed tamen culpas hujus superbiæ sine culpa mediator exsolvit. Hinc est quod patri quidam sapiens dicit: Cum sis justus, justè omnia disponis: eum quoq; qui non debet puniri, condemnas. Sed pensandum est, quomodo justus sit, & omnia justè disponat, si eum qui non debet puniri, condemnat. Mediator enim noster puniri pro seipso non debuit, quia nullum culpæ contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam mortem non susceperet, nunquam nos à debitâ morte liberaret. Pater ergò cum justus sit, justum puniens omnia justè disponit: quia per hoc cuncta justificat, quod eum qui
 sine

sine peccato est pro peccatoribus damnatus.

Isychius in Levitici cap. 16. Lex filios *Israël* reos maledicto & morti constituit, ut propterea necessariam haberent expiationem, & pro eis quidem principaliter unigeniti immolatur sacrificium. Immolatur autem & pro omnibus hominibus, ita ut *Caiphas* diceret: Oportet ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quòdque dictum erat confirmans, simulque & corrigens Evangelista *Johannes*, addidit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed eum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quia moriturus esset Iesus pro gente, & non solum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant in unum colligeret: gentes videlicet. Et paulò post: Pro sensibili *Israël* Iesus immolatus, & pro omni humano genere ad expiationem immunditiarum nostrarum obtulit.

Antiochus in Exomologesi. Verbum tuum nullà prorsus aspergine peccati decoloratum, quem per tuæ viscera misericordiae misisti, sum ut plasmam revocaret in viam, caro factus, nostri causa passus est crucifigi, & abolevit quod adversum nos erat chirographum, peccatorum

torum nostrorum factus propitiatio.

Sophronius Hierosolymitanus Epist ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham. Pro hominibus Christus mori dignatus est, & pro eorum redemptione suum divinum sanguinem fudit, & munus præ omni dignitate divinius suam animam posuit.

Elias Cretenfis ad orat. 1. Nazianzen. Christus dictus est redemptio, ut nos, peccato venditos, in libertatem asserens, & quia pro totius orbis expiatione tanquam redemptionis pretium seipsum dedit.

Nicephorus Constantinopolitanus Ep. ad Leonem 3. quæ extat apud Baronium tom. 9. annal. pag. 587. edit. Mor. 2. Credo eum crucifixum esse, non in quâ splendet cum Patre substantiâ, etsi Dominum gloriæ crucifixum fuisse dicitur, in sermone retributionis, sed in terrena nostra natura, in qua terrestrem nostram massam suscepit, & maledictum pro nobis factus est, ut benedictionis, quæ ab eo est, socios nos efficeret, & malefactorum secundum carnem sustinuit mortem pati, ut mortis aculeum mortem sustinendo condemnaret in carne sua, & destrueret hunc, qui habebat mortis imperium, hoc est. diabolus.

Marcus

Marcus Eremita lib. de his qui putant se operibus justificari, cap. 20. Χειρὸς δευτέρης κατ' ἐπίαν καὶ δευτέρης κατ' οἰκονομίαν, ὅτι καὶ μὴ ὄντας ἐποίησεν, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ δυνάμεναι, διὰ τὴν ἰδίαν αἰματὶ ἐξέρχεται, καὶ τοῖς ὑποπιδύσει ἢ χάρις ἐδωρήσατο.

Theodorus Abucara Episcopus Carum diss. 15. cap. 5. Deus justo iudicio suo à nobis omnia exigebat, quæ in lege scripta sunt : quæ, cum solvendo non essemus, iccirco pro nobis Dominus noster illa persolvit : & maledictionem condemnationemque, cui obnoxii eramus assumpsit, ultròq; in se recepit : quæ pati debueramus, illa ipse pertulit.

Idem ibidem. Iam mihi quinam sint hostes illi quinque ediffere, à quibus nos Christus liberavit. A. Mors, Diabolus, legis maledictio, atque condemnatio, peccatum, & infernus. B. Quod ad mortem quidem attinet, eam Christi obedientia destructam esse dixisti : sic etiam quonam modo nos à Diaboli servitute liberarit : eloquere jam quæ nos à legis maledictione redemerit, factus pro nobis maledictio? *Et post pauca.* A. Iusto suo iudicio Deus à nobis omnia illa exigebat, quæ in lege scripta sunt, quæ cum solvendo non essemus, idcirco pro nobis

nobis Christus Dominus noster illa persolvit, & maledictionem, condemnationemque, cui obnoxii eramus, assumpsit, ultroque in se recepit, & quæ pati debu-
eramus, illa ipse pertulit, flagellatus, sputis confusus, percussus, colaphis cæsus, crucifixus, & pro nobis mortuus est.

Theophylactus in cap. 1. ad Hebr. verba illa: Per seipsum faciens purgationem peccatorum nostrorum. Cum locutus esset de majestate divinitatis Verbi, deinceps de curâ ipsius, quam in homines per carnem gerit, disserit, quod multò majus est, quàm quod omnia ferat. Duo autem hîc ponit, tum quod mundârit nos à peccatis, tum quod per seipsum hoc fecerit. Nam per crucem & mortem, quam ipse sustinuit, purgavit nos, non solum, quòd mortuus sit pro peccato nostro, cum ipse omni peccato vacaret, quòdque pœnas luerit, quas ipse tamen nobis non debebat, ac solverit naturam quæ simpliciter ob *Adami* peccatum ac transgressionem condemnata erat, &c.

Ad cap. 9. Eam ob rem mortuus est Christus, ut nos mundaret, ac in testamento reliquit nobis condonationem noxæ, ac usum paternorum bonorum, Mediator factus Patris nostri. Pater enim noluit

noluit nobis dimittere hæreditatem, sed irascebatur ut filiis rejicientibus ipsum & abalienatis. Christus itaque Mediator factus reconciliavit nobis ipsum. Quomodo? Quod nos oportebat pati, (mori enim debuissimus) hoc ipse pro nobis sustinuit, nosque dignos testamento reddidit.

Anselmus de conceptu Virginis & pecc. Orig. cap. 21. Dicit aliquis, Si non habent singuli peccatum *Ade*, quomodo asseris nullum salvari sine satisfactione peccati *Ade*? Nam qualiter justus Deus exigit ab illis satisfactionem quod non habent? Ad quod dico, Deus non exigit ab ullo peccatore plus quam debet: sed quoniam nullus potest reddere quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui salvantur, plusquam debetur.

Bernardus Epist. 190. ad Innocentium. Homo qui debuit, homo qui solvit. Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur, qui forefecit, alter qui satisfecit: quia caput & corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis.

Arnol.

*Arnoldus Carnotensis opusc. de septem
verbis novissimis à Christo in cruce pro-
latis: Tract. 1.* Deseritur cum derelictis,
& pro natura quam assumpserat tribu-
tum solvit, & evecturus secum genus
suum ultra hujus seculi pelagus, piratis
rapacibus naulum carnis suæ protulit,
inviscatisque dentibus eorum illudit vo-
racibus, & tam se quàm prædam suam
abstraxit & evexit. Pro debitoribus de-
bitorem se objecit, & quod ex se non
debebat, ultrò debere non abnuît, ideòq;
totius debiti summam ab eo qui pro om-
nibus se tradebat, exactor exegit.

*Nicetas Choniates in annalibus, in
Joanne Commeno. Τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως
πῶμα πῶτον ἀνίγειεν ὁ Χεῖς ἐπὶ σαυρὲ τὰς
χεῖρας δεῖς, καὶ μικραῖς ῥανίσι κόσμον ὅλον εἰς
ἐνώστιν ἀγαγόν.*

*Nicolaus de Cusa Cardinalis Exci-
tationum lib. 10.* Propter nostram justi-
ficationem sic actum est per Christum.
Nam nos peccatores in ipso infernales
pœnas, quas justè meremur, exsolvi-
mus.

FINIS.

S V M M A
E O R V M Q V Æ
in Libro tractantur.

C A P U T. I.

O Stenditur Controversia status,
& vera sententia Scriptura
verbis explicatur. Pag. 1.

Sententia defensa summa. 2

Ejusdem per causas explicatio. ib.

Causa efficiens prior Deus. ib.

Causa impulsiva prior Dei *ἐκ τῆς προαιρέσεως*.
(ib.

Causa impulsiva altera peccata homi-
num pœnam merentia. 3

Hanc causam impulsivam significari per
præpositionem διὰ, id est, propter. ib.

Item per præpositiones *ἐκ* & *ἐξ*, ut quæ
non minùs impulsivam quàm finalem
causam denotent, ut & Latinum pro
& Hebraum min. 4.5

Phrasi propter peccata significari semper
causam impulsivam, & quidem meri-
toriam, cum solutione ad objecta loca,

1 Reg. 14.16. & Psalm. 39.12. 6.7

Causam aliquam esse antecedentem mor-
tis

INDEX.

<i>tis Christi probatur ex Gal. 2. 21.</i>	8
<i>Causa efficiens altera Christus.</i>	10
<i>Causa impulsiva Christi ex auctoritate.</i>	ib.
<i>Materia cruciatuum interni atque externi, præcipue verò mors ipsa cruenta atque ignominiosa.</i>	ib. & 11
<i>Loca indicantia morti Christi peculiarrem effectum tribuendum esse.</i>	ibid. & (12. 13
<i>Forma pœnarum pro peccatis nostris per solutio.</i>	14
<i>Hæc phrasi ferre peccatum, significari penam ferre peccati.</i>	ib. & 15
<i>Id Christo tribui 1. Pet. 2. 24. qui locus vindicatur ab objectionibus.</i>	ib. & 16
<i>Item per Esaiam 53. 2. qui locus itidem vindicatur.</i>	17. 18
<i>Idem significari cum exigi peccatum à Christo dicitur Esaias 53. 6, 7. qui locus itidem vindicatur cum solutione ad obiectum locum Levitic. 16. 21, 22.</i>	(19. 20
<i>Idem etiam significari voce castigationis quæ Christo applicatur eodem Esaiæ loco 5. 5.</i>	22
<i>Item cum Christus positus aut factus peccatum dicitur, apud Esaiam dicto loco 10. & Paulum 2 Cor. 5. 21. qui loci vindicantur.</i>	24
	Item

INDEX.

Item cum Christus factus maledictum
dicitur Gal. 3. 13. qui locus similiter
vindictur. 25. 26

Probatum id ex eo, quod mors omnis ha-
beat poena rationem, quod ipsum ex-
plicatur, & testimoniis confirmatur,
cum solutione ad objectum locum, 1
Cor. 15. 27. &c.

Applicatur eodem locus ex Lib. Sapi-
entiae, cap. 1. 11. 29

Collectio argumentorum pertinentium
ad id quod de forma dictum est. 30

Finis, prior divinae iustitiae demonstratio,
quod probatur ex loco Rom. 3. 25. 26.

(32
Iustitiam Dei etiam in puniendo spectari
multis locis probatur. 33. 34

Cur talis iustitia hoc loco est intelligenda.
(ibid.

Finis alter, nostra impunitas. 36

Pertinere huc loca quae dicunt nos san-
guine Christi ab ira servari. 37. 38

Per sanguinem contingere peccatorum
remissionem. ibid.

Aut justificationem. ib.

Aut mundationem, purgationem, lavati-
onem, quarum phrasium interpretatio
firmatur. 39

Probatum idem ex loco Esaiae 53. 5. ib.
Non

INDEX.

<i>Non quadrare his locis Socini interpretationes.</i>	40
<i>Non primam, qua est de testatione doctrina per mortem.</i>	ib.
<i>Non secundam, qua est de adepto per mortem jure condonandi peccata.</i>	41
<i>Non tertiam, qua est de exemplo patientia & obedientia præsfito in morte.</i>	(42
<i>Non quartam, qua est de fidei persuasione per mortem quod refellitur argumentis.</i>	43
<i>Item loco Rom. 5. 10.</i>	46
<i>Et 2 Corinth. 5. 19, 20.</i>	ib.
<i>Et Johan. 3. 16.</i>	47
<i>Et Rom. 4. 25. qui locus explicatur.</i>	ib.
<i>Collectio eorum qua ad fidem pertinent.</i>	(ib. & 49

CAP. II.

<i>Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur considerandum ut rectorem.</i>	49
<i>Pœnas infligere aut à pœnis aliquem liberare primò & per se esse rectoris.</i>	(50
<i>Quomodo vindicta tribuatur privatis.</i>	(ib.
	Deum

INDEX.

Deum ergo hâc spectandum ut rectorem,

(51

Non ut iudice sub lege constitutum. ib.

*Nec ut partem offensam, quod specialiter
probatur. 53. &c.*

*Primò quia punire non est actus compe-
tens parti offensa, qua tali. ib.*

*Non obstare quod parti offensa exem-
plum Dei peccata remittentis proponi-
tur. 55. 56*

*Secundò, quia naturaliter pars offensa
quâ talis nullum jus habet in pœna. 57*

*Distinctio debiti restitutionis & debiti
in pœnam. 59. 60*

*Non obstare quòd Deus pœnam remit-
tens creditori comparatur, Matth. 18.
ver. 35. 61*

*Tertiò, quia jus puniendi in rectore non
est jus absoluti domini aut jus cre-
diti. 62*

*Non obstare quod deberi pœna dicitur,
& quid sit vice creditoris in pœna.*

(64

*Non evinci contrarium per phrasin ἀφί-
vac peccata. 66*

Neque per vocem χαίρειν. 67

*Nec per Latinas phrasas his responden-
tes. 68. 69*

CAP.

INDEX.

CAP. III.

Qualis Dei sit actus in hoc negotio,
& ostenditur esse legis relaxationem
sive dispensationem. 70

Actum hunc esse jurisdictionis generaliter dicta. ib.

Nempe punitionem unius ad impunitatem alteri consequendam. 71

Simul cum legis dispensatione. ib.

Non esse hic legis excusationem. ib.

Non abrogationem. 72

Non interpretationem nudam. ib.

Quae leges sint indispensabiles absolute aut ex hypothesi. ib. &c.

Hanc talem non esse. 73

Non ob stare quod naturale esse dicatur puniri fontes, nec quod communicatio hic praecesserit. 74

Fuisse tamen hanc legem non facile dispensandam. 77. 78

CAP. IV.

An iniustum sit Christum puniri ob peccata nostra: & ostenditur non esse. 78

Verus ordo questionum ad hanc materiam

INDEX.

- riam pertinentium : & primam esse
questionem, an iustum fuerit Chri-
stum puniri ob peccata nostra. ib.
- Ostenditur fuisse, quia non fuit iniustum
Christum gravissimè à Deo affligi ad
mortem usque. 79
- Quia simpliciter iniustum non est ut quis
puniat ob peccata aliena, quod pro-
batur Scripturae autoritate. 80
- (Solvitur locus apud Ezechielem 18. 20.
(81
- Et locus Deut. 24. 16.) ib.
- Quia nec innocens ob aliena peccata pu-
niri simpliciter iniustum est. 82
- Quia summa est nobiscum Christi con-
iunctio. 83
- Quia ne id quidem iniustum est puniri
innocentem ob culpas quarum nocens
impunitatem ferat. 84
- His omnibus rectam rationem non obsta-
re. 85
- Quandoquidem de essentia poena non est
infligi ei qui peccavit. ib.
- Necesse tamen est, ut actus qui in poenam
ordinatur, & jam citra illam ordina-
tionem licitus fuerit. ib.
- Non discrepare huic communia gentium
iudicia. 87
- Secundùm quæ alii pro aliis puniti sunt,
non

INDEX.

<i>non tantum pœnis pecuniariis.</i>	88
<i>(Quarum differentia à corporalibus al- lata refellitur.)</i>	ib.
<i>Vernumetiam in corporalibus pœnis : sive ex sola personarum conjunctione, sive ex consensu solo.</i>	89
<i>Solutio eorum quæ ex jure Romano al- legantur contra pœnam ex consensu.</i>	91.92
<i>Item contra pœnam ex conjunctione.</i>	ib.
<i>De Zaleuci factò.</i>	94
<i>Collectio hujus questionis à summa re- ctore conjunctissimum nocenti puniri justè pro peccato alieno, si actus in quo pœna consistit justus fuerit ex delicto ejus qui punitur proprio, valido con- sensu ejus qui punitur; aut antecedente rektoris jure.</i>	96
<i>Hic jus antecedens fuisse penes Deum.</i>	(97
<i>Accessisse Christi consensum: & quidem validum ; quia jus in vitam suam habueris.</i>	ibid.

C A P. V.

AN sufficiens causa fuerit qua De-
um moveret ad Christum pro nobis
puniendum: & ostenditur fuisse. 98
Causas

I N D E X.

Causas esse etiam ubi reddi non possunt.

(ibid.

Voluntatem Dei sapè pro causa sufficere.

(99

Non requiri causas tales ex quibus sequatur Deum aliter agere non potuisse.

ib.

Causa quare nobis voluerit remittere pœnas aternas Dei bonitas erga homines, & cura conservanda religionis.

(101

Causa cur Christus sit punitus, Dei odium adversus peccata.

102. &c.

Cura abstrahendi homines à peccato,

ib.

Cura tuendi auctoritatem legis latæ.

ib.

Electam à Deo viam quâ plures proprietates testatas faccret.

ib.

Optimam dispensationem esse qua sit compensando.

103

Dei amorem erga nos hinc optimè colligi.

105. 106

Iustitiam secundum quam pœna irrogantur in Deo residere.

ib.

Neg. eo minus pœnas plerâq; liberè irrogari.

107

Remittere sine causa non aequè liberum esse atque est creditum remittere.

108

Causam antecedentem mortem Christi

M

esse

INDE X.

esse meritum peccati, sed aliena. 109,
(110)

CAP. VI.

AN Deus voluerit Christum punire: & ostenditur voluisse: simulq; satisfactionis natura explicatur. 111

Loca Scripturae quibus ostenditur placuisse Deo, ut Christus puniretur. 112

Non ob stare exempla remissorum peccatorum sub veteri Testamento. 113

Neque promissiones sub eodem Testamento. 113

Remissionem poenae aeternae nemini contigisse citra Christi respectum ostenditur pluribus locis. 114

Praesertim eo qui est ad Hebraeos 9. 25. qui explicatur. 114

Non ob stare loca novi Testamenti de remissione. 116

Quod aliis locis collatis demonstratur. (117)

Non ob stare ipsam vocem remittendi. 118

Quid sit remittere. 118

Modi destruenda obligationis explicatur. 119

Satisfactio in jure quid sit. 120

Acceptilationis vocem huc non pertinere

INDEX.

here.

122

Satisfactionem cum remissione sequente
non pugnare. 123

Remissionem datâ satisfactione contingere
posse, & in diem & sub conditione.
(ibid.

Non ob stare his parabolam, Matth. 18.
82, 83. 124

Nec vocem *χαρίζεσθαι*, ut qua satisfactio-
nem non excludat. 127

Nec quod in eo ipso Deus nobis propona-
tur imitandus. 130

Liberalitatem propriè dictam hic locum
non habere. 131

Sed beneficentiam eamq, duplicem: pri-
mum in admittenda inveniendâq, solu-
tione. 132

Deinde in impendendo filio ad eam solu-
tionem peragendam. 133

Quomodo actio Christi ad satisfactio-
nem concurret. 135

C A P. VII.

DE placatione & reconciliatione per
mortem Christi factâ. 137

Non esse questionem de nuda voce. 138

Quatuor classes locutionum qua satisfac-
tionem indicant. 138

M 2

Prima

INDEX.

*Prima classis ad iræ aversionem perti-
nens.* 139. &c.

*Quo refertur vox ἰλασμός, & vox ἰλασί-
εως cum solutione objectionum.* ib.

Item voces καταλλάσσειν, & ἀποκαταλλάσσειν.
(142

*Etiam ubi illis verbis datus Deo jun-
gitur.* ib.

*Locus Romanorum v. 16. huc applicatus
& vindicatus.* 143

Item 2 Cor. 5. 146

Item Ephes. 2. 16. 148

Item Coloss. 1. 20. ib.

*Deum ante decretum Christi mittendi
placatum nobis non rectè dici.* 153.

(154.
*Rectè verò placatum dici positâ Christi
morte quoad efficaciam.* ib.

*Positâ autem hominis fide, & Christi in-
tercessione placatum dici etiam quoad
effectum.* ib.

*Reconciliationis voce non excludi om-
nem præstationem.* 155

CAP. VIII.

DE redemptione nostra per Christi
mortem factâ. 155

*Secunda classis ad redemptionem per-
tinens.*

INDEX.

tinens.	ibid.
Ut cum Christus dicitur redimisse peccata nostra (cujus phraseos vera interpretatio vindicatur.)	157
Aut nos ipsos.	ib.
Ad hanc redemptionem λύτρον requiri, ex proprietate vocis.	159
Et ex claro Scriptura testimonio.	160
Non ob stare quod Moses & alii redimisse populum dicantur.	161
Λύτρον esse rem aut factum quo moveatur quispiam, aut aliquem incommodo aliqui affecturus, eo liberari patiatur.	ib.
Vocem λύτρον extra dictam significationem non inveniri, cum solutione ad loca objecta.	162, &c.
Urgetur pressius vox ἀντιλύτρον, & quod sanguis Christi pretium dicitur.	(165
Aliaq; locutiones idem valentes.	ib.
In hac liberatione priorem esse effectum circa Deum quam circa homines probatur.	166
Item inde sequi quod hac liberatio peculiariter morti tribuatur, non resurrectioni cum solutione ad objecta.	(168. &c.
Quomodo ex placatione & redempti-	one

INDEX.

- one in hac materiâ satisfactio certò
colligatur. 171
- Vox *uoluit* explicatur & ostenditur eti-
am ad placationem sive redemptionem
pertinere. 172
- Quomodo Christi persona, dignitas, atq;
innocentia in pœna estimationem ve-
niat ex sacris literis, & gentium con-
sensu probatur. 173. 174

CAP. IX.

- Q**uid sit Christum pro nobis esse mor-
tuum. 175
- Tertia classis ad subrogationem perti-
nens. ib.
- Eam significari vocabula pro. ib.
- Propositionem Gracam an aliam signi-
ficationem pati. 176
- Propositionem *et* in hac materia non
aliter exponendam, cum solutione ad
objecta. 177. 178
- Caiapha dictum, Joh. 11. 50. exponitur.
(180. 181

CAP. X.

- D**E expiatione factâ per mortem
Christi. 182
- Quarta

INDEX.

Quarta classis ad expiationem pertinens.
(ibid.

Circa sacrificium expiatorium vera & erronea explicationis discrimen. ib.

Actionem primam esse circa Deum, non circa hominem. 183

Quomodo in veteri Testamento victimæ per modum surrogationis homines expiaverint, explicatur, & probatur.
(184. 185

Non obstare differentiam speciei quæ inter hominem & bestiam. 187

Nec quod per sacrificium Deo nihil accedat. 188

Christi sacrificio Deum moveri ad remissionem probatur ex collatione Christi cum ultimis legalibus. 189

Et ex locis qui Christum agnum vocant.
(190

Aliis etiam sacrificiis præter expiationem, anniversariam, adumbratum

Christi sacrificium probatur. 192. 193

Gentium consensus de victimis expiatoriis & placationem, redemptionem, surrogationem iis tribui. 194. &c.

Unde orta & quàm latè patuerint hominum mactationes. 200. &c.

Expiatione non significari abstractionem à peccatis futuris, cum solutione ad

INDEX.

<i>loci objecta.</i>	207. &c.
<i>Neque solam ante cessionem ordinis ad remissionem sine efficacia quod claris locis probatur.</i>	211
<i>Expiationis voce propriè lutionem significari.</i>	212
<i>Patefactioni divina voluntatis non tribui expiationem</i>	214
<i>Expiationem factam antequam Christus cælum ingrederetur.</i>	215
<i>Oblationem & in terra & in cælo factam duplici vocis significatu.</i>	ib.
<i>Oblationem in terra factam propriè dicitur dici.</i>	ib.
<i>Hæc sublatâ etiam Christi sacerdotium tolli.</i>	218
<i>Operis conclusio.</i>	219

FINIS.

Gerardi Iohannis Vossij

Responsio ad Iudicium

**HERMANNI
RAVENSPERGERI,
DE LIBRO,**

AB

HUGONE GROTIO,
V. CL. pro Catholica fide
de Satisfactione Iesu Christi,
scripto adversus FAVSTVM
SOCINVM.

OXONIÆ,

Impensis GULIELMI WEBB.

M.DC.XXXVI.

M5

P R Æ F A T I O.

N confesso est apud omnes. hæreticis cum melius quam Catholicis consulere, qui callidum fidei Christianæ hostem ita in tabella populo spectandum offert, quasi dogmati faveat Catholico, cui bellum *et armis* indixit: strenuum autem veritatis defensorum ita depingit, quasi cum hæretico colludat, quem fortiter oppugnat. Aut qui de manibus excutere conatur argumenta valida munitaque, quibus ad incitas redigi adversarius possit: & ubi quasi decretoria ad sunt arma, pugnare illis jubet, quæ apta magis sint ad ludendum, quam lœdendum. Nihil verò horum in gravissima controversia de Satisfactione Christi, facere veritus est, non mystes primo suo quadriennio in subdivali hærens, sed epopta aliquis, vel etiam supra epoptam, cujus animus, in disceptatione

PRÆFATIO.

ejus quæstionis contra *Socinum*, tantâ caligine obseptus fuit, ut neque ea vidisse videatur, à quorum conspectu nec initiati ipsi prohibentur. Est is *Hermannus Ravensbergerus*, Theologus *Groningensis*, qui libello quodam oppugnandam capit Defensionem Catholicæ Fidei de Satisfactione Christi adversus *Socinum*, susceptam ab Amplissimo, & non divinarum minus quàm humanarum rerum scientissimo, *Hugone Grotio*. Hoc libello suo Censor iste ea, quæ certa sunt, in dubium vocat, de quibus in Ecclesia Dei disputatur, inter certissima reponit; quæ dixit *Grotius*, dixisse negat; quæ non dixit, dixisse comminiscitur; & quod caput est, dum credibile faciat, vidisse se aliquid *Grotio* invisum, nihil dixisse *Grotium Socino* indictum, parùm pensi habet, si in cardine controversiæ, ubi longissimè à Catholicis abest *Socinus*, fingat eos consentire: aut si Scripturas, quibus velut amentatis hastis validè pugnatur in *Socinum*, ex ejus mente exponat, & contra eum pugnaturis pro gladiis acutis præbeat hebetes & plumbeos. Hoc ut liqueat omnibus, interest Catholicæ veritatis, ne ejus & defensores & hostes albâ, ut dicitur, lineâ signentur, & sine

PRÆFATIO.

sine curâ discriminis legantur : interest
 studiosæ juventutis, ne ab hoc Censore
 discat malè rem gerere adversus *Socium* :
 interest *Grotii*, cui si pro utili operâ ho-
 norem habere nolumus, saltem ne malam
 rependi gratiam sinamus : interest multo-
 rum præstantium virorum, qui autores
 fuerunt Amplissimo Viro, ne præclarum
 laborè suum diutiùs publico invideret :
 interest deniq; nostra, qui hoc ipsum sua-
 sisse nos, proloquio operi *Grotiano* præ-
 misso, publicè jamdudum testati sumus :
 ut cum *Ravenspergerus* inclementer a-
 deo in *Grotium* dicit, nō ejus solūm dig-
 nitati illudat, quod per se ipsum grave
 erat, sed eādē tum Catholicæ veritati
 injurius sit, tum omnibus ejus studiosis
 plurimūm incommodet, tum tacitè tot
 magni nominis virorum judicium repre-
 hendat, tum, si hoc quoq; in rationē ve-
 nire æquum est, non obscurè immanis in-
 scitiæ me reum agat. Et si igitur minimè
 placent, qui avium *venosorum* instar, nisi alie-
 nis infideant humeris, quiescere non pos-
 sunt : ac multū eorū mores semper sim-
 averfatus, qui criminando viros præclare
 de Rep. vel Ecclesiā merentes ad hono-
 rem grassantur (a quâ culpā quā immu-
 nis sit Censor, rectius alii judicabunt)
tamen

P R Æ F A T I O.

tamen hoc tempore, ut ipse potissimum acerbissimæ *Ravenspergeri* accusationi responderem, passus sum mihi persuaderi à viris aliquot piis juxta ac eruditis: qui judicabant, nebulas, controversiæ de Satisfactione Christi à Censore offusas, ociùs esse detergendas: atque id ob eam quam dixi causam, à me potissimum fieri debere. Sanè, ut verum dicam, propriis quidem papulis mederi malim quàm alienis: & minùs molestiæ capiam cum hoste Ecclesiæ configendo, quàm ejus injuriis occurrendo, quem alioqui ut fratrem amem, & æstimem ut virum eruditum. Sed tamen æquum fuit retundi à nobis gladium, quem Censor in virum incomparabilem strinxit, eumque non de humanitatis studiis solum, sed & Rep. Ecclesiæque præclare admodum merentem: cui nunc ille protervè adeò insultat, quasi in controversiâ hæc, in quâ nihil nisi cucurbitas lippit, videat solus: tot clari Dei servi, atque alii non dignitate minus quàm eruditione præstabiles, qui præclare admodum de *Grotii* libro sentiunt, circumvolitent tanquam umbrae. Nec satis fuit Censori, si inscitiam, quâ ipse laborat, *Grotio* exprobraret: etiam candidissimam animam malitiæ suspectam

P R Æ F A T I O.

suspectam facit: in quo ut fidem facilius inveniret, ad *Græcicas* artes se convertit. Eas unde hauerit, scire non laboro: sed in mentem venit comparis ejus apud festivissimum *Horatium*, quo nemo vel venustate, vel industriâ majori mores hominum expressit: adeo ut quam laudem apud *Athenam Theophrasto* tribuit æqualis ejus *Hermippus*, hanc inter *Latinos* suo sibi jure vindicet poëta ille *Venusinus*. Inter alios verò *χαρὰν μένους* habemus *εὐχόρα* hominis maligni, qui rogatus de Petillio, primum ejus comitatem, & quæ alia sunt hujus farinae prædicat: mox mirari se ait, judicio fuisse absolutum, cum coronæ e *Capitolio* sublatæ accusaretur.

— *Hic nigra succus loliginis, hac est*

Ærugo mera: inquit Poëta.

Placuisse exemplum videtur *Raven-
spergero*. Nam prius extollit ingenium admirandum, & multijugam eruditio-
nem *Grotii*: quæ, eo etiam tacente, nemo ignorabat. Mox melleis verbis, non

— *Abfinthia tetra medentum,*

Ut Poëta canit, sed, uti terribiles no-
vercas facere, ait Poëta alius, lurida mis-
cet aconita. Nam ea subjungit, quibus
suspicionem injiciat imperitis, quasi vit
ille

PRÆFATIO.

ille non minùs pietate & numinis reverentiâ quàm ingenio & omnigenâ eruditione spectabilis, non quidem imprudens (quod si diceret, præceps iudicium laudare non possemus, ferremus tamen, cùm homo etiam *Grotius* sit, & errare possit) sed verò, ut Censoris utar verbis, *sciens Socino suppetias ferat, eumq; imitetur, qui osculo prodidit os veritatis*: quâ cæcâ suspitione, quod magis venenatum telum in *Grotium* jacere potuisset? aut quid de ipso *Socino*, & quibusq; infestissimis Catholicæ fidei hostibus (quorum multi cum *Paulo* ex ignorantia Ecclesiam sunt persecuti) atrocius valuit suspicari? Minùs miraremur, si tenuissimæ suspitioni *Grotius* dedisset locum. Nunc quis non stupeat prorsus, hæc de illo concipere potuisse, qui in Illustrium *Hollandia* Ordinum Pietate apertè est professus, cùm heresis sit venenum Ecclesiæ, & quidem presentissimum: sed tamen hereseos aliqui sint gradus, ut sit hæc illâ nocentior, pejorem aliam non reperiri heresi *Socini*, ad cujus etiam mentionem pii omnes exhorreant. Tamen hîc aquâ hæret censori, eòq; ad Deum cordium scrutatorem provocandum scilicet putavit. *Socino*, inquit, *iterum iterumq; suppetias fert*:

PRÆFATIO.

fert: quòd an consultò sciensq; faciat, judicet judex ille summus & tremendus, qui justè judicat, et judicabit omnia. Sanè Grotius quoq; Deo *καρδογνώστην* atrocem hanc injuriam committit: cui hâc parte innocentiam suam scit esse compertissimâ. Inscitiâ verò culpa utrùm ipsum teneat an censores: (nam malitiâ illū accusare etsi fortè possit, abstinere tamen mavult) illis judicandū relinquit, qui argumentum intelligunt, & pravis affectibus non abripiuntur. Post illa profitetur *Ravenspergerus*, velle se totum illum à *Dn. Grotio* conscriptū librum in calamo adhuc herere scriptorio. Quod votum illi commune est partim cum *Socini* amasiis, qui magis quàm antè periclitari causam suam vident: partim cum iis, quibus cegrè est tantam in quoquam Remp. capeffente rerum sacrarum intelligentiam inveniri: partim iis, qui rebus suis sic expedire censent, si calumnia ista inveniatur locū apud vulgus, quasi proceres illi, qui moderatione aliquâ piâ & necessariâ Ecclesiæ paci consultū volunt, à *Socini* dogmate non sint alieni. At eorū nos iudicio accedimus, quos nec *Socini* amor abripit, nec alienę eruditionis splendor strabones facit, nec infelicitas tēporum,

PRÆFATIO.

rū, quam omnes peccatis nostris promerui-
mus, ad potestati summæ maledicen-
dum compellit. Sane quibuscunque is
animus est, siue harum siue illarum par-
tium fuerint, uno ore prædicant; pul-
cherrimum hunc summi viri fortum-
maximo Ecclesiæ bono natum esse.
Quem cum Censor ille negat, vel char-
tis concipi, vel conceptum in lucem edi,
vel editum tellure suscipi, vel susceptum
in acta referri debuisse: quid mirum, si
nunc conceptum, editum, susceptum,
actis insertum, tam inclementer & inhu-
manè censorius suis virgis castiget, ut
etiam cæco appareat, quæ fuerit illi vo-
torum summa. Nempe quæ alia, quàm, ut
quia in manu ejus non erat, ut qui natus
erat, hemerobiorum instar, denasceretur
quamprimum; saltem tanquam quartâ
lunâ natus æumnabilem viveret vitam,
lateraque inhonestis vibicibus à Censore
suo iniusta circumgestans, atque ab eo-
dem in Ceritum tabulas relatus, non jam
ad genitoris sui gloriam per ora homi-
num viveret, sed ad perennem contume-
liam. At benè est, quòd censuram hanc
exercet sine suffragio eorum, qui illum
ut atate, ita rerum Theologicarum pe-
ritia longè antistant: quibus non sua-
den-

PRÆFATIO.

dentibus tantum, sed & impellentibus, non quidem librum hunc edidit Vir Amplissimus, sed ut ederetur permisit. Horum numerum inire animus non est. Sed tamen partim propter eos, qui auctoritate magis, quam ratione ducuntur, partim etiam honoris causâ, aliquos eorum nominabimus, qui diatribam illam *Græti*, cum cura legerunt, ac præclarum de ea judicium tulerunt. Fecit hoc Vir Cl. *Iohannes Polyander*. S. Theologiæ in *Lugdunensi* hac Academiâ Professor, & nunc temporis Rector Magnificus: qui Amplissimo Viro librum suum de Satisfactione Christi remittens, rescripsit in hunc modum:

Disputationem tuam adversus Socinum non minus aptis & homogeneis, quam eruditis & solidis argumentis, perspicuisq; diversarum vocum ac phrasium interpretationibus exornasti: ex quibus, sicut te legum, divina scilicet & humana, linguarumq; peritum: sic Socinum aut earum fuisse imperitam, aut, si eas intellexit, veritatem sibi cognitam & ad se detinuisse, quilibet insignes tuas observationes, absque præjudicio perlegens, facile animadvertet. Et mox: Gaudeo quòd hostilia arma adversus Immanuelis hostem

PRÆFATIO.

hostē capitalem indueris, atq; opto, ut alii, vestigiis tuis insistentes, errores ipsius perniciosissimos similibus scriptis refellant.

Fecerat idem præstantissimus vir, *Antonius Thysius*, S. Theologiæ in Illustri *Hardervicenâ* Scholâ Professor, qui eodem de libro iudicium suum perscripsit ad Amplissimum Virum *Fredericum Sandium*. Est verò istiusmodi :

Scriptum illud eruditissimi viri super Redemptione & Satisfactione Salvatoris nostri Iesu Christi in Socinianam blasphemiam conscriptum (quantum quidem ego iudicare possum) variâ est eruditione expolitum, Socinianas hypothesas, iisq; firmandis adducta argumenta seu sophismataq; ex lingua Hebræa, Græca, Latineq; proprietate, Sacra Scriptura testimoniis, Philologorum sermocinationibus, ac Philosophorum ratiocinationibus, atq; Iuris & Naturalis Gentiumq; & Civilis (quantum quidem humana cum divinis componere licet) collatione & consensu, eleganter & solide refutat.

Idem etiam factum ab eximiæ virtutis & eruditionis viro, *Antonio Walao*, fido Dei servo in Ecclesiâ *Middelburgensi* : cujus hæc sunt verba ad Amplissimum Virum : *Defensionem, quam ad*

me

PRÆFATIO.

me misisti, non tantum diligenter, sed etiam cum voluptate legi. Adcò & doctè & solidè sententiam orthodoxam in ea affirmas, & contrariam infirmas. Deus animum illum tibi perpetuum servet, ut similia pietatis & doctrina monumenta nobis plura publicentur, quibus veritas salutaris ab hæreticorum malitiâ vindicetur. Et aliquantò post : Argumenta nostrorum à violentis Socini torsionibus egregiè vindicas, & ea quæ à naturâ & autoritate humanâ petuntur, meo iudicio satis plenè refutas.

Tergeminum hoc Clârorum Theologorum iudicium, eò adduxi, quia vel Censore iudice, nîs op̃s doct̃ias sunt retinentissimi : cùmque provinciis totis sint divisi, tamen sententiis inveniuntur concordēs.

Huic τριᾶδι τετραῖδα adjungam, ut ita compleam πέντεῖς, quam tanti fecere Pythagorici, ut nunc οὐκ ἔτι τετραῖς vocârint, tanquam numerum οὐκ ἔτι ac veneratione dignum : nunc etiam Ἀθηνᾶν : ut ἐπὶ τὰς ἑπτά præstantissimorum virorum verè nobis esse possit, quod proverbio dicitur, τῆς Ἀθηνᾶς ἱερός, Minervæ calculus. Commemorabo autem tales, qui (ne Censor de compacto rem agere caussetur,

PRÆFATIO.

tur, uti in velabro olearii solent) majori etiam locorum intervallo disjungantur, quam quos produxeram prius.

Familiam horum ducat Reverendissimus, nostraque laude major *Iohannes*, Episcopus *Coventrensis & Lichfeldensis*: cujus hæc verba sunt literis ad *H. Grotium*: *Ceterum quod ad tuos libros attinet, Clariss. D. magnum sanè & Iurisperitum & Theologum & Politicum te prastitisti. Defensionem tuam fidei Catholicae de Christi D. N. satisfactione adversum Socinum, non possum non plurimum probare & laudare.*

Alter est Nobilis & Amplissimus Vir, *Georgius Michael Lingelsbems*, Electori Palatino à consiliis arcanis, cujus verba ipsa apponemus ex epistola ejus ad *Ampl. Grotium*: *Ternas tuas pr. Kal. 3. & 8. Sept. datas rectè accepi, cum longè gratissimo munere Apologia tua de Satisfactione Christi, ad quas ideo tardius respondeo, ut desideria tua satisfacere possem. Summâ cum voluptate & fructu legi tractatum tuum, in quo admirabilem industriam in tuendâ cœlesti veritate adhibuisti, & rectam rationem propugnanda veritatis ostendisti. Omnia ex fundamentis sacrae Scripturae, & rationibus*

PRÆFATIO.

tionibus ita demonstrasti, ut dubii nullus amplius locus relictus sit. Non tu hic pro more aliorum adversarium exagitasti, ut invidiam conciliares, aut in improbitatem adversarii invec tus es: rem ipsam clarè & perspicuè exhibuisti, & demonstrationibus ita firmasti, ut veritas nuda pateat, & fallacia omnes profligentur. Idem judicium est omnium, qui laudatissimam hanc tuam lucubrationem legunt. cumq; hætenus doctrinam tuam in bonis literis ac scientiis admiratus sim, jam etiam exactam peritiam tuam in sacris suspicio & exosculor. Det tibi Dominus vitam & vires, ut porro de Ecclesiâ & Rep. optimè mereri possis.

Tertius est è vicina Geldria, Amplissimus & Doctissimus Fredericus Sandius, à quo & qui Clarissimi Thysii judicium, quod antè adscripsimus, in Batavi- am transmisit, suoque calculo approba- vit. Eo verò libentius Sandii memi- nimus, quia Cl. Theologus, Sibrandus Lubertus, in scripto nupero, hoc eum elogio ornat, ut virum excellentem ac præstantem appellet; magnâque digni- tates magnâ cum laude obisse testetur.

Quartus esto Clarissimus Geuerartus Elmthorffius, vir sine ambitione do-
tissimus,

P R Æ F A T I O.

ctiſſimus, déque Patribus antiquis opti-
 mè merens, quod inter alia oftendunt
 ejus *Arnobius & Gennadius*, & teſtati-
 ſcient *Zonaras* in Concilia, *Euthymius*,
 Concilium *Calchedonenſe*, aliâque plu-
 rima, quæ ejus beneficio, magno Eccleſiæ
 bono, propediem adſpicient lucem. Is
Hamburgo ad virum maximum inter
 alia hæc ſcribit: *Nemo hac ætate extitit*
qui tam dextrè hanc partem tractaverit:
quod verè, non oratoriè dico.

Simile planè judicium tulerunt com-
 plures alii, atque hi partim in *Batavia*,
 (ubi ſi numerare occipiam ſuffragiorum
 puncta,

Ante diem clauſo componat Veſper
Olympo: ſed, ne quaſi domeſticos teſtes
 cauſaretur, Cenſori hoc dandum pu-
 tavi ut in ea præter uñum nominarem
 neminem:) partim etiam extra *Bata-*
viam: neque iſti homines vulgares, ſed
 qui in inclytis *Germaniæ* ac *Belgiæ*
Academiis vel *Scholis* illuſtribus, aliis
Theologiæ, alii alias facultates & ſci-
 entias magnâ hætenus cum laude pro-
 fiteantur. Hæc etiam adducere in pro-
 cliui erat; cum ſponte judicium ſuum
 in *Bataviæ* perſcripſerim, ſed non
 omnia ſacia ſua ſuaſuſ pandit. *Vel,*
 ſuſcipiſſiſ

PRÆFATIO.

Vel, ut apertius promam, quod iam-
dudum cogito, putidius sit istis diutius
immorari, quando vera virtus alienis
præconijs non eget. Et sanè ea, quæ an-
tea adduximus, commemoravimus pro-
pe inviti. Sed temporibus aliquid dan-
dum fuit: quoniam quibus nunc vivi-
mus, magis à quibus dicatur, quàm quid
dicatur, spectare homines solent. Nobis
verò φίλος Πλάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια.

Sed porro Censoriæ præfationis ver-
ba persequamur. Scripseram præfatione,
quam Amplissimi viri libro præmise-
ram, existimâsse eum *facturum se rem*
Christiano jurisconsulto non indignam, si
ea, quæ a iure petuntur arma, Catholica
fidei adversario extorqueret. Ad hoc re-
spondet Ravenspergerus: *Persuasum se*
esse, ita adversario satisfactionis, arma
illa ex iure petita extorqueri, ut reliqua
eiusdem, ex scripturis præsertim desum-
ta, non levitèr firmentur. In quo quan-
to perè eum fallat opinio sua, responso,
quod nunc damus, ostendere propositum
fuit. Imò non tantum hanc accusatio-
nem eius exarmabimus, sed etiam doce-
bimus, cuius ille criminis Amplissimum
Virum reum agit; huius ipsum meliori
iure peragi reum posse.

PRÆFATIO.

Præfatione eâdem etiam dissidentes Bataviæ fratres ad pacem & concordiam adhortatur Ravenspergerus: quod dum facit, atrocibus quibusdam suspicionibus, ut ego quidem cenſeo, mirum in modum indulget. Verùm iſtæ iis examinanda relinquo, quos ea res propriè tangit. Interim moderationem illam animi, quâ ſchilma diſſuadet, non poſſum non utroque, ut aiunt, pollice laudare. Siquidem unicè hoc ſemper habui in votis, ut Eccleſiæ homines charitate potius quàm odiis certent: nec tam ea conſilia ſectentur, per quæ cauſæ adverſæ oppreſſionem, ſuxque certioſam victoriam ſperent: quàm hoc agant, ut citra Catholici fidei jacturam, concordibus animis iterum coaleſcamus: quod ſaxit ille miſericors Deus in Chriſto cum Spiritu S.

Atq; hæc ea ſunt, quæ præfari viſum fuit partim ut argumentum commentiuſculæ noſtræ exponerem: partim ut iudicium reſellerem, quod præfatione ſuâ de Grotij diatribâ perperam tulerat Ravenspergerus. Nunc ad ipſam eius diſſertationem accedo: in cuius examine, non verborum profluvium conſectabimur, ſed operam dabimus, ut ea ſo-

PRÆFATIO.

Iam dicamus, quibus illustretur doctrina de plenissimâ Christi satisfactione pro peccatis nostris: & honos fidesq; libri eius vindicetur, qui nobile hoc beneficium Christi contra Catholicæ fidei adversarium fortiter defendit.

GER. IOANNIDES VOSSIVS
Coll. Regens.

ОТГОВОР

1. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 2. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 3. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 4. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 5. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 6. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 7. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 8. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 9. *Amphispiza bilineata* (Aud.)
 10. *Amphispiza bilineata* (Aud.)

LECTORI.

Q Vis nescit perterritum latè mundum contremuisse, cùm primò Christum, justitia solem salutaris spargentem radios, Socinianismi nimbus ab inferno exhalatus obtenebraret? Quid horribilius vel ab hominibus credi, vel ab ipso Damone excogitari poterat, quàm totam posteritatem in pristinas catenas conjicere, & redemptum orbem novæ captivitati prodidisse? En victos, (amice lector) hostes tuos, tuos inquam, & saculorum omnium hostes infestissimos, qui vivificam ruinam æterni redemptoris, morbofo mundo inviderunt: & medicinalem lacerati Dei sanguinem, quo enutrita anima nunquàm morientur. En illos qui Deum quem crucifixum negant, negando crucifigunt: qui vulneratum spinis lilium, et sanguineo rore distillantè conculcarunt, parùm hoc, nisi mortis et Inferni victorem, proprijs telis transfigerent, et temporale dei Verbum, adversus æternum, armarent. Difficile quidem, deum aliquando mortuum credere, quem

LECTORI.

semper vixisse, nulla unquam secula negarunt, at dixit Deus, quem periculosius est, mendacem, quam crucifixum confiteri, hoc enim mirum. Sed illud impossibile. O dogma cruentum, et homicidale, quod si obtineret,

Post obitum nemo, supremaq; funera, falix,

Quanto melius fuerat mortem Christi quam mortis vigorem denegasse, quanto innocentius dixissent non perisse, quam frustra perisse? cuius sanguis, si frustra diffluxerit frustra etiam nostra lachryma: frustra bibimus vilem illius sanguinem, quem credidimus tantum, mundi redemptorem. Quis nimium? imò vel satis meditetur felicissimum, morientis vitam, prodigium? & furoris paterni telis, innocentissimi filij sulcatam animam? Quis nescit quid illi mereantur, qui Christum nihil meruisse contendunt? quis nescit cuius sit ille filius, qui Christum Dei filium esse negat? In qua opinionum monstrum quam facile seruntur, qui veritatis amorem perdididerunt? Multi gloriosum putant, toti antiquitati bellum indicere, nec floccipendunt, si haeretici, modò & docti, habeantur. Sperandum quidem erat cum Socino, ipsum, etiam Socinianismum expirasse

LECTORI.

pirasse, & diram haresin in tanti patroni
tumulo obdormivisse, sed eâ Grotii mo-
destia quâ patet illum haresin, non hare-
ticum odio habuisse, occasionem dedit, ut
quibusdam imbellis, nec veritatis hostem
satis furiose insecutus videretur. Hinc est
quod careat vindice: habes igitur in hoc
posteriori tractatu, doctissimum Vossium,
Grotij vindicem, in priori, Grotium Chri-
sti vindicem, utrumq; Socini hostem,
quem victrici furore insequentes toti hu-
mano generi invisum reddiderunt, nec
immerito qui hominem trucidat, mortem
meretur, quid ille qui Deum? qui redemp-
torem? qui Deum redemptorem? Miren-
tur nonnulli, cur antiquatam & semise-
pultam, aternisq; tenebris dignissimam
haresin, in lucem revocemus: ignoscas
(Lector) anguem hic habes, sed non la-
tentem, sed capite contrito expirantem,
habes hic venenum, sed medicorum arte
tam feliciter mixtum, & contempera-
tum, ut in saluberimam mitescat medici-
nam. Facusabunt alii, quod negligendi Sa-
bathi occasionem praebeamus, quod ipsum
etiam rebelles Schismaticorum caterve,
quieti Ecclesiae, inimicum reddiderunt.
Qui de Sabatho scripserunt, quietem mo-
mentaneam, hic liber eternam pollicetur.

Christi

LECTORI.

*Christi amicus non est, qui non exultat, quoties hostem Christi prosligatum intuetur. En Vossium vobis militantem, ne venenata imbibentes dogmata, meritisq; vestris nimium tumescentes, in aeternum pereatis, hunc ergo librum consulite, quem librum vitae futurum cupimus, speramus, credimus, & faxit gloriosissima Dei & coaeterna proles, cuius in illo causa agitur, ut omnes argumentis hinc depromptis confirmati, pro nobis, vicisti Galilae, con-
slamemus.*

Vale, liber enim ipse iubet, &
docet, te valere.

GERARDI IOHANNIS VOSSII

Responsio ad Iudicium

HERMANNI
RAVENSPERGERI,
de libro,

Ab HVGONE GROTIO
V.Cl. pro Catholicâ fide de Sa-
tisfactione Iesu Christi scripto ad-
versus *Fauftum Socinum*.

CAPVT I.

Respondetur Ravenspergero, censi TEHEL
posse inscribi operi Grotiano, neganti item no-
dum ab eo quæstionis attingi: ad hæc reprehen-
denti, quod multa magnâq; & ea inter de
Merito quæstionem, omittat.

RODIIT his diebus
in lucem dissertatiuncula
Hermanni Ravenspergeri,
Theologi Groningensis, quæ
illustri titulo omnium in se
oculos statim convertit.
Nam uti januæ antiquorum
vel Apolline ornari solent, quem mythologi so-
lem interpretantur, vel Anthelliis, quorum etiam
in nomine sol relucet: ita in libri eius ingressu,
Clarissimi & planè incomparabilis viri Hugonis
A Grotij

2 RESPONSIO AD

Grotii nomen latè radiorum suorum lumine resplendebat. Sed non solum Ægyptiorum templis, verum iste etiam illepidus novus libellus exemplo fuerit, quàm multa extrinsecus pulchra appareant, quæ intus fœda inveniantur. Eo enim summâ ope nititur Ravenspergerus, ne existimationem fidemque inviolatam relinquat luculentæ defensionis, quam Amplissimus Grotius pro fide Catholica de Christi satisfactione, susceperat adversus Socinum. Nec diffiteri possum, statim ipso opusculi, quo nos beare scilicet placuit Censori, titulo perlecto, tale aliquid fuisse me suspicatum. Verumtamen expectabam, ut Christianæ charitatis doctor, nec verbo à viro summo lacessitus unquam, ubi cum eo consentire non posset, modestè dissentiret; quædam cum non vidisset, humanitùs aliquid passum esse diceret. Sed nimium quantum ea me spes fefellit. Nam in præfatione sua ad Hollandicarum Ecclesiarum presbyteros, cum priùs magnificè Grotium laudasset, mox ambigit, utrùm ut perditionis ille filius prodidit Dominum nostrum Iesum Christum, qui ipsa est veritas: ita Grotius Catholicam veritatem de Christi satisfactione prodiderit Socino. Et in ipso libelli vestibulo affirmare iterum non erubescit, nisi præclaræ illæ ingenij dotes & multijuga eruditio obstarent, *non peccaturum eum, qui tractatui ei adversus Socinum inscriberet interpretamentum illud vocis TEHEL, quod est apud Danielelem: quasi Grotius, qui adeo sobriè, piè, religiosè, ac Theologorum quisquam tractavit illum sacre Theologiæ (ut censor ipse appellat) principem locum; elogium hoc commertus fuerit, quod rex Balthazar, cum ei ebrio & impuris manibus impiè tractanti sacra templi va-*

IVDICIVM RAVENS P. 3

sa, apparuerunt digiti, quasi manus hominis, scri-
bentis in pariete aule regie, TEKEL: hoc est, vt
propheta Daniel interpretatur, *appendit, appen-
sus fuisti lancibus, & inventus es minore ponde-
re.* Qua ipsa nocte, horrendo Dei iudicio, Baby-
lon capta, rex interemtus, & imperium eius Da-
rio, Medorum regi, & Cyro, Persarum principi,
traditum fuit. Hæc cuiusmodi animum spirent,
me etiam tacente, omnes intelligunt. Quid ergo,
num propterea Ravenspergero suum TEKEL re-
ponemus? num simili dolo & verè arte Pelasgâ,
dubitare nos fingemus, an non censor ipse me-
reatur comparari cum Iuda Iscariote? Minimè
verò. Aliud siqui insusurrare vultis, *ἐπεὶ ἐπεὶ ἐπεὶ*
ἐββλοῖ. Apage illam erga suos in Christo fratres
Atticam hostilitatem. Apage istam à piis omni-
bus, quibus aliquando factorum dictorumq;
omnium accurata coram Deo ratio reddenda erit,
apage, inquam, istam malè Christianam malum
malo redhostiendi voluptatem. Nec profectò
subsidiis istis causa hæc eget. Nam quod fortasse
credat Censor, apud viros bonos & eruditos
maioris fore iudicium suum de summo viro,
quam huius de ipso: jure equidem metuo, ne vt
Sustenum Catulli, aut Horatij Mævium, ita il-
lum decipiat *Cæcus amor sui.* Sed difficile pro-
fectò est ventos cuiquam de pulmone revellere;
præsertim eâ, quâ nunc Censor est, ætate. Nisi
ἡ δὲ ἰδέσθαι πάλιν ἰσότης, καὶ ἀναγκαστικὴ: ut verissimè
scripsit Aristoteles. Sed videamus, quid in scenam
afferat, vt audaci isti, de Amplissimo viro, asser-
tioni faciat fidem. *Primum, inquit, nodum, quod*
aiunt, rarò & levitèr attingit: tantum abest,
vt scindat, aut rescet. Sed nodumne tangat
Grotius, an ipse potius controversiam totam, e-

gregius scilicet censor, ignoraverit; planum ex iis fiet, quæ ad singula deinceps respondebimus. Ecquid amplius? *Plurima*, ait, & *longè præcipuè, in hac satisfactionis doctrinâ, momenti præterit. Quæ illa?* Quæstionem de merito Christi intelligere, ex iis, quæ subiungit, apparet. Sed de hoc jam dixeram præfatione eâ, quam diatribæ Grotij præfixi. Imò, inquit ille, *non satis commodè excusat autor præfationis, cum scribit, D. Hugonem Grotium, relictâ aliis meriti quæstione, eam, quæ de satisfactione est, tractandam suscepisse.* Quamobrem verò incommodè hoc dictum arbitratur? Ex iis, quæ subjungit, liquet, putare illum, me satisfactionem à merito disparasse. At fallitur planè. Non enim divisi, sed distincti. Hæc siquidem est sententia nostra, Christum obedientiâ suâ utrumque præstitisse, ut non tantum à pœnâ debitâ liberaret, sed etiam præmium indebitum conferret. Vbi duplex Christi beneficium se ostendit. Prius est ablatio mali, quo liberamur per satisfactionem. Nam malum illud sunt debita nostra; quomodo etiam in scripturis peccata hominum appellantur. At satisfactio, ut ex relatorum naturâ constat, est pro debito satisfactio: non propriè præmij adeptio. Alterum igitur, & distinctum Christi beneficium est, quod etiam acquisivit præmium vitæ æternæ. Atque hoc meritum vocamus propriè, & strictè, ut satisfactione non includitur, sed ab eadem distinguitur. Nihil ergo clarius est, quàm, etsi satisfactio & meritum sint indivisa, non tamen esse indistincta. Quid autem prohibet, quo minus de iis, quæ distincta sunt, distinctè etiam agatur? Atqui hoc solum volui, cum scriberem, de Satisfactione tractasse virum Amplissimum; de Merito,

IUDICIUM RAVENS. ¶

to, alteri agendum reliquisse. Mirabilis autem est
 Censoris argumentatio. *Si satisfactio & meri-
 tum disparantur, cur, inquit, hic agitur de re-
 conciliatione & redemptione?* Ipse in iis, quæ ad-
 dit, objectionem non firmat, sed solvit. *Satis-
 faciendo, inquit, hoc est pœnas pro peccatis nostris
 solvendo, & mortem perferendo, reconciliatio-
 nem nostri cum Deo & redemptionem nobis ac-
 quisivit.* Quid enim hinc aliud sequitur, quàm
 satisfactionem, etiam citra meritum, tractanti,
 non omittendam fuisse reconciliationis & re-
 demtionis quæstionem? Nec quidquid aliquis
 acquirit ac parit, hoc est meritum propriè dictum,
 quando per fidem acquirimus salutem, & pleriq;
 Ecclesiæ nostræ doctores existimant, Christum
 per obedientiam verè acquisivisse summam dig-
 nitatem ac gloriam: pro meritum verò non esse.
 Ut aliquid pro instituto asserret, dicere debuerat
 Censor, redemptione & reconciliatione meritum
 vitæ æternæ contineri. Quod etiamsi daretur, non
 tamen evinceret, satisfactionem seorsum à meri-
 to explicanti, reconciliationis & redemtionis
 omittendam fuisse quæstionem, cum ad satisfac-
 tionem illa ipsa pertinere negari non possit.
 Propriè autem directèque vocibus istis, præser-
 tim si scripturarum loca pensiculiùs consideren-
 tur, satisfactionem magis pro pœnâ, quam a-
 deptionem præmij denotari; satis ea ostendunt,
 quæ Amplissimus Vir septimo & octavo libri
 sui capite disputavit.

RESPONSIO AD

CAP. II.

De asterisco & obelo agitur adversus Censorem,
qui ἐπιστημοναίως istas Censuram notas
confundit.

Postquam reprehendit Ravenspergerus, quod
aliqua Grotius omisit: ea se aggredi velle
ait, quæ commisit, & asterisco digna sunt.
O nove Aristarche,

---ποῖός σε ἴππος ὁ γὰρ ἵππος ὁδύρνει;

Sic censuram exercere vis, ut iis, quæ Grotius
dixit, apponas notam, quasi non dixerit? Aut e-
tiam, quæ malè, iudicio tuo, dixerit, notare vis,
quasi laudabiliter dixerit? Sanè hoc dicis. Nam
cum eum reprehendisses, quòd quædam præteri-
isset, & negasses hoc commodè à me excusari,
subjungis ista: *Sed valeat excusatio præterito-
rum: nunc commissa quedam Dn. Grotij, quæ
asterisco digna videntur, annotabimus.* At præ-
terita asterisco notantur: vel dicta quidem, sed
laudabiliter dicta. Audi doctissimum Thessaloni-
censium episcopum εἰς τὴν Ἡ. παρὰ δὲ τὴν Ἰλιαδ.

Pag. 599. *Τὴν δὲ αἰτίαν ἐπισημαίνω ἐν παλαιῇ ἀντιγραφῇ, ὅτι ἐστὶ ἀντι-
γράφῃ σημεῖον σχηματῶν, ἔχει δὲ τὴν τὴν αἰτίαν σχη-
ματῶν, καὶ τὴν δὲ αἰτίαν ἔχει τὴν αἰτίαν ἵππων, καὶ ἀντι-
γράφῃ.*

Pag. 1627. *ὁμοίως λαμβάνεται ὡς ὁ καλὸς τὸ πρῶτον καὶ μετὰ. Si-
militer εἰς τὴν Ἡ. παρὰ δὲ τὴν Ὀδυσσ. ἀλλὰ τὸ σημεῖον
ὁ ἀντιγράφῃ, ὡς ἀντιγράφῃ δὲ τὴν τὴν αἰτίαν τὸ ἵππος, καὶ
τὸ ἵππος καὶ μετὰ. Apertè ait, iis, quæ egregiè & suo
loco dicerentur, asterisci siue stellulæ notam so-
lere apponi, quod instar stellæ relucere. Sed
etiam præteritorum, eoq; addendorum, signum
erat. Hieronymus præfat. in Paralipomena. O-
rigenes*

IVDICIVM RAVENSP. 7

*origenes in editione Septuaginta, Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans, quæ minus fuerant, virgulis, quæ ex superfluo fuerant apposta. Cur verò vel omissis, asteriscus: vel male additis, obelus siue virgula soleat apponi; docet idem Hieronymus ad Suniam & Fretelam: Vbi quid minus habetur in Græco ab Hebraicâ veritate, Origenes de translatione Theodotionis addit, & signum posuit asteriscum, id est stellam, quæ quod prius absconditum videbatur, illuminet & in medium proferat. Vbi autem, quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus invenitur, id est, iacentem preposuit virgulam, quam nos Latine Veru possumus dicere: quo ostenditur, iugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non invenitur: quæ signa & in Græcorum Latinorumq; poematibus inveniuntur. Augustinus similiter asterisci & obeli notam distinguit lib. xviii de Civ. Dei cap. xli: Addiderunt, quæ in Hebræis inventa, apud LXX non erant, eaque signis quibusdam in stellarum modum factis ad capita eorundem versuum notaverunt, quæ signa, asteriscos vocant. Illa verò, quæ non habent Hebræi, habent autem LXX, similiter ad capita versuum, iacentibus virgulis, sicut scribuntur uncia, signauerunt. Et multi codices Græci, has notas habentes, usquequaque diffusi sunt, & Latini. Isidorus Origin. lib. i. cap. xix: Asteriscus apponitur in iis, quæ omissa sunt, ut illusecant per eam notam, quæ deesse videntur. Stella enim a *στῆρ* Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus, stellula, est derivatus. Obelus, id est virgula iacens, apponitur in verbis, vel sententiis, superflue iteratis: siue in iis locis, ubi letio aliqua falsitate notata est, ut quasi sagitta iugulet*

ingulet supervacua. atq; falsa confodiat. Sagitta enim Græcè ἰσολός dicitur. Et ante hos omnes idem scripserat Epiphanius lib. *ὡς μετρών καὶ σαθ. μῶν: 'Ο ἀστρίσκος σημαίνει τὸ ἡμερομῆρον ῥήμα ἐν τῷ* "Εβραϊκῷ *κεῖθεν καὶ ἡμερομῆρας παρὰ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου, σπανίως ὅ, καὶ παρὰ Θεοδοπίου: οἱ δὲ ἡβδωμκοιταδύο ἡμερομῆρας παρήκαν, καὶ εἰς ἡμερομῆσαν.* Et *ποχ: Οὐρανὸς ὑποκατάστησι τῷ ἰσώτῳ τῷ πρὸ ἢ ἡλλεί- ποισι λόγον, παρίδοιτο ὃ αὐτῷ ἢ ἀστρίσκον.* Et post aliqua: *'Οβελός κίχλω καὶ Ἀντικλῶ χεῖρη, ἄλλοις δὲ καλεῖται δόρυ, ὃ ἐστὶ λογχή. παρὰ τὴν δὲ ταῖς τ' θείας γραφῆς λέξις, ταῖς παρὰ τοῖς ἡβδωμκοιταδύο ἡμερομῆταις κεκλήσθαι, παρὰ δὲ τοῖς ὡς Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον μὴ ἡμερομῆρας. Ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ οἱ ἡβδωμκοιταδύο ἡμερομῆταις ταύτας τὰς λέξεις παρὰ τὴν ἑκκλῆσαν.* Hæc fusius sumus prosecuti, partim quia faciem alluceant plurimis cū aliorum, tum Ecclesiasticorum scriptorum locis: partim quia vsum necessarium habent in præclarâ illâ editione Iosue, quam cum asteriscis, obeliscis, lemniscis, Origenis exemplo, repræsentavit doctissimus & diligentissimus Andreas Masius. Mirum verò, Ravenspergerum, qui *κεῖται* & censuram alieni operis proficitur, & quid asterisco vel obelo dignum sit pronunciare ausit: ne quidem, quid asteriscus nozetur, scivisse: cū eo veteres Critici ac censores, non perperam dicta, ut hic Censor credidit, sed vel addenda, vel laudabiliter dicta significarint. Sed quid mirum, si in notis erret, qui ubiq; iudicio peccat in rebus ipsis: ac dicta pro indictis, indicta pro dictis habet, optimèq; dicta tanquam malè aut periculose dicta traducit? Quod ut verissimè à nobis dici, omnes videant: Prius, quæ Socinianorum de Satisfactione fuerit sententia, ipsorum verbis ostendemus: deinde à

Censore

IVDICIVM RAVENS. 9

Censore statum ipsum quæstionis minimè fuisse
intellectum, comprobabimus.

CAP. III.

*Socinianorum de Christi satisfactione doctrina,
ipsorum verbis explicatur, & cum eâ, Petri
Abailardi sententia confertur.*

Verba sunt Socini, disputationis de Christo
Servat. part. I. cap. I. Ego censeo, Iesum
Christum ideo servatorem nostrum esse,
quia salutis æternæ viam nobis annuntiaverit,
confirmaverit, & in sua ipsius personâ, cum vi-
tæ exemplo, tum ex mortuis resurgendo manifestè
ostenderit, vitamq; æternam nobis ei fidem habent-
ibus ipse daturus sit. Divine autem iustitiæ,
per quam peccatores damnari mereremur, neq; il-
lum satisfacisse, neq; ut satisfaceret opus fuisse af-
firmo. Atq; hæc summa eorum est, quæ quatuor
de Servatore libris, probare conatur Socinus.
Similiter summam eorum, quæ in prælectioni-
bus Theologicis fusè tractat, complectitur his
verbis cap. xv. eius operis: *Quærimus, utrum in
iustificatione nostra, per Christum, peccata nostra
compensatione seu satisfactione aliqua deleantur,
an verò remissione & condonatione? Pleriq; satis-
facti ne interveniente id fieri arbitrantur: nos
verò simplici condonatione. Nam quod satisfactio-
nem cum remissione eâ in re coniunctam fuisse af-
ferunt, planè nugatorium est. Cur verò passioni
ac morti Christi liberationem nostri à peccatis
tribuat scriptura: hanc adfert causam prælectio-
num Theolog. c. XIX: A peccato liberamur, id
est sectatores bonorum operum efficimur, si Chri-*

si verbis fidem adhibeamus, qui nos penitentiam agere iussit, & novos homines fieri, cælestis hereditatis premio proposito. Atqui Christi resurrectione potissima causa est, cur eius verbis fidem adhibeamus: ad resurrectionem verò non nisi per mortem pervenire is poterat: & simul eius in cælis gloria atq. potentia, ad quam, ita Deo statuente, per violentam mortem eum perducere necesse erat.

Similiter sensit Socini discipulus, Valentinus Smalcus, lib. de divinitate Christi cap. xi. Salus eterna ut nobis ANNUNCIARETUR & CONFIRMARETUR, ideo D. Iesus in mundum missus fuit. At his peractis duo restabant. Primum, ut nos salutem illam amplecteremur, hoc est crederemus ita rem se habere, quemadmodum Christus promiserat. Alterum, ut eandem salutem tandem re ipsa consequeremur, hoc est ex morte resuscitati ad eternam vitam transferremur. Hæc duo ut effici possent, ideo Christus mori non dubitavit: & sic de e. nostri causa mortuus est. Siquidem, morte eius interveniente, salutem eternam amplectendi, & tandem eam consequendi spem certam habemus, vel saltem habere possumus. Quis enim rem desiderabilissimam, qualis est vita eterna, si certa sit, non libenter amplecteretur? At quis modus confirmationis certior esse potest, quam si is, qui primus eam annunciârat, & aliis eam antea rationibus demonstrârat, mortem etiam truculentissimam sponte sua in hunc ipsam finem subeat, ut eandem confirmet? Magis etiam movent ostensa, quam premissa. At ipsa salus ostensa est quodammodo hominibus, dum Christus ex morte resuscitatus, & deinde exaltatus fuit. Quia verò salus

hæc

hæc nostra, hoc est resurrectio, ostendi non poterat, nisi mors antevertisset, idè ut nobis ea ostendi aliquo modo posset, sponte suâ Christus mortuus est. Ad salutem verò re ipsâ consequendam, maximè opus est, ut ipse D. Iesus potestatem habeat nobis eam donandi. Facilius enim homo mortalitatis credit datum sibi iri vitam æternam, si Iesus Christus, qui & ipse olim mortalis, & mortuus, & dux fidei fuit, potestatem habeat eam dandi, quàm si ipse Deus eam daturus sit. Hanc igitur spem consequendi salutem æternam ut habere possimus, idè Christus mortuus est, & sic verissimè pro nobis, & nostri causa mortuus est. Hic verò notandum est, quod in tota hac re maximi momenti est: nempe per quandam metonymiam tribui id sepius causæ efficienti & antecedenti rei, quod effecto sive consequenti rei tribuendum erat: hoc est, morti D. Iesu tribui id, quod eam consecuta resurrectioni & omnium maximè potestati eius divinæ tribuendum erat. Quamvis enim ipsa etiam mors vim habeat, eamque non vulgarem, in nobis excitandi cupiditatem & desiderium salutis, & spem consequendi illam: tamen multò plus hac in re valet ipsa Iesu Christi resurrectio, vel summa eius potentia, quàm ipsa mors. Nam ad Hebr. ix. videre est liberationem à peccatis contigisse hominibus, non per ipsam quidem Christi mortem (hæc enim nobis spem omnem istius felicitatis eripere potius potuisset) sed, ut ipse autor ait, morte interveniente per eiusdem resurrectionem & exaltationem, vel divinam potestatem, quæ mortem consecuta est. Apertissimè igitur constat, postquam mortuus fuit Christus, factum esse id, unde liberatio à metu mortis promanare perpetuò poterat omnibus credentibus:

nempe Christi resurrectio & divina potestas consecuta est: quod utrumq; plane ab omni metu mortis liberare potest eos, quicumq; Deo per Iesum Christum confidunt & eidem obediunt. Atque ita certum est, Christi morti id tribui in negotio salutis nostræ, quod resurrectioni, & divinæ Christi potentie, quæ mortem eius consecuta sunt tribuendum erat. Hactenus Smalcus.

Catechesis Polonica Loco de prophetico Iesu Christi munere cap. VII I.

Pag. 223.

Qui sanguis aut mors Christi nobis voluntatem Dei confirmavit?

Duplici ratione: primum, quod nos manifestè de ingenti in nos charitate certos reddiderit, idque adeo, quod Deus velit nobis id donare, quod in novo fœdere promittat: unde etiam sanguis novi fœderis est dictus, qui præstantiora loquatur, quam sanguis Abel: & ipse Christus testis verax, & fidelis dictus est: deinde, quod resurrectione Christi, quæ non nisi morte ipsius interveniente fieri potuit, de resurrectione nostrâ & porro vitâ aternâ consequendâ certiores facti sumus, si præceptis Domini Iesu pareamus.

Pag. 227.

Nonne est etiam aliqua alia mortis Christi causa?

NULLA PRORSUS. Est nunc vulgò Christiani sentiunt, Christum morte suâ nobis salutem meruisse, & pro peccatis nostris plenarie satisfecisse, quæ sententia fallax est, & erronea, & admodum perniciofa.

Hæc satis ostendunt, varios à Socinianis modos agnosci, quibus nos servet Christus: at modum satisfactionis per solutionem pœnarum, qui familiam ducit, hos penitus diffiteri. Nempe existimant, remitti nobis peccata, nullâ interveniente

niente satisfactione aut pœnâ: imò non contenti negare satisfactionem vel necessariam fuisse, vel à Deo postulatam: contendunt eam esse *ix* *ad uia. ray.* Arque in hoc argumento, quod vnum est ex quatuor istis, quibus imprimis satisfactionem impugnant, multum præsidij collocant. Ipsum verò triplici fulciunt tibia: primùm, quia iniustum sit, ut vnus pro altero corporales pœnas luat: deinde, quia peccato mereamur pœnas æternas: at qui caput futurus erat Ecclesiæ suæ, æternùm puniri non potuerit: ac denique, quia & præcepto legis, & decreto diuinæ voluntatis aduersetur, ut alius anima moriatur, quàm qui peccavit, Deuter. xxiv. 16. Ezech. xvi. 20. Hæc ita esse, iterum Socini verbis ostendemus. Sic igitur ille Prælectionum Theolog. cap. xv. QVÆRIMVS, utrùm in iustificatione nostrâ per Christum, peccata nostra compensatione seu satisfactione aliqua deleantur, an verò remissione & condonatione? Pleriq; satisfactione interveniente id fieri arbitrantur: nos verò simplici condonatione. Nam quod satisfactionem cum remissione eâ in re coniunctam fuisse asserunt, planè nugatorium est.

RATIONES, cur ita statuamus, quatuor sunt. VNA est, quod nusquam in sacris literis istius satisfactionis sit mentio, nec alterius rei cuiusquam, quæ tantumdem valeat. ALTERA, quod compluribus in locis aperte testantur sacre literæ, nullam in iustificatione nostrâ per Christum, satisfactionem intervenisse. TERTIA, quia satisfactio ista Dei gloriam maximè obscurat, & Christi potestatem labefactat. QUARTA verò, & ultima, quia fieri nullo modo potest, ut, salvis nobis, pro peccatis nostris Deo satisfactum fuerit

fuerit, ne per ipsum Christum quidem.

De quartâ verò ratione, scribit in hunc modum cap. XVIII. **NON POTUIT per pœnarum solutionem pro peccatis nostris satisfieri, DUPLICI potissimum DE CAUSA:** quarum VNA hæc est: quod pœna nostris peccatis debita mors æterna erat; mors autem æterna corporalis pœna est. At corporales pœnas nemo pro altero pendere potest. Pecuniariæ pœnæ ideo pro altero pendi possunt, quia unius pecunia alterius effici potest: & cum quis pecuniam pœnæ nomine pro alio quopiam solvit, tunc is, pro quo solvitur, tacitè re ipsa prius eâ pecuniâ donatur, ipseque eam solvisse censetur. At mors unius, corporisve vlla vexatio, alterius fieri non potest. ALTERA CAUSA est, quod cum unusquisque nostrum propter peccata sua æternam mortem deberet, (sic enim, ut rem diligentius explicemus, loquendum nobis est) unus autem quispiam non nisi unam æternam mortem solvere possit, necesse fuisset totidem invenire, qui æternam mortem subirent, quot nos sumus; qui ipsi scilicet nihil peccassent, neque ei pœnæ pro se ipsis solvendæ obstricti essent. ADDE QUOD, etiamsi maximè fieri potuisset, ut alterius siue unius, siue plurium innocentium æternâ morte pro nobis nostrisque peccatis Deo satisfaceret; id tamen ut fiat, nulla ratio patitur. Quid enim iniquius, quam infontem pro fontibus PUNIRI, præsertim cum ipsi fontes adsunt, qui ipsi puniri possunt? Quod si ex Dei ipsius sententia atque decreto, nec filius ipse propter patris peccata, nec pater propter peccata filii puniri debet: quomodo tandem fieri potest, ut ipse Deus POENAS peccatorum nostrorum ab alio ullo reposcere voluerit? Atque hoc pro Tertia causa esse potest, cur
pro

pro peccatis nostris, salvis nobis Deo satisfieri non potuerit. Propter hæc non dubitat Socinus, dogma de satisfactione Christi vocare frigidum, falsum, absurdum, fædè summèq; injustum & horribiliter blasphemum. Sic enim scribit libro III. de Servatore, cap. x. Vides igitur præter cætera iniqua & absurda, in quam horribilem blasphemiam incideris, dum Christo peccata nostra impurari potuisse contendis? Paulo post ista subiungit: Jam quid tibi tandem de tuo illo axioma videtur: Nemo moritur, nisi pro peccatis aut suis, aut alicnis: siue priorem eius, quam nos fecimus, siue posteriorem partem spectes; præsertim, si ad Christi personam accommodari debeat? Potuitne aliqui alicui in mentem venire, quod vel magis falsum, vel magis absurdum, atq; admodum impium sit? Num aliud, aut insulsius, aut frigidius, quod attinet ad questionem nostram, excogitari potuit? Uter tandem nostrum imprudens Deo fædissimam iniustitiæ notam invrere tentat? An ego, qui Christum à Deo, ut eâ ratione nobis æterna salus compararetur, turpissime & sevissime morti traditum fuisse affirmo, QVAMVIS NULLA PRÆTEREA ANTECEDENS CAUSA ESSET: an potius tu, qui ideo Christum ex Dei decreto, morti traditum fuisse ais, quia illi peccata nostra universa impurata fuerint: quod sine summa iniustitiâ fieri nullo modo potuit.

Atque hæc (quibus omnibus solide respondet Amplissimus Grotius in Dēfensione Catholici dogmatis) ex Sociniano scriptis in eorum gratiam excerpimus, quibus ea legendi hætenus vel otium aut occasio defuit, vel voluntas. Porro (ut hoc in *tragedia* addamus) eadem, saltem in præcipuo capite, ante annos quingentos senten-
tia

tia erat Petri Abaillardi. Siquidem Abaillardus ille (ut testatur Bernardus Clarævallensis epist. cxc. ad Innocentium Papam) primus docuit, non alio fine apparuisse Christum in carne, aut mortem subiisse, quàm ad instructionem nostri per verbum, & testationem charitatis suæ per mortem: mysterium verò incarnationis, quod post Apostolos ab omnibus doctoribus creditum esse fatebatur, partim eo impugnabat, quòd nullà opus fuerit satisfactione, quia solà verbi prædicatione potuerit Deus instaurare genus humanum: partim quòd crudele & iniquum sit, ut per cruentam & ignominiosam mortem eius, qui innocens & ipsius Dei filius sit, pro alienis peccatis Deo satisfiat.

Abaillardi verba erant: *Sciendum est, quod OMNES DOCTORES NOSTRI POST APOSTOLOS IN HOC CONVENIUNT: quod diabolus dominium & potestatem habebat super hominem & iure eum possidebat: ideo scilicet, quod homo ex libertate arbitrij, quam habebat, sponte diabolo consensit. Aiunt namq̃, quòd si quis aliquem vicerit, victus iure victoris servus constituitur. Ideo, inquit, sicut dicunt doctores, hâc necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis, iure liberaretur à jugo diaboli. Sed VT NOBIS VIDETVR, ait, nec diabolus unquam ius aliquod in hominem habuit, nisi forte Deo permittente, ut carcerarius; nec Filius Dei, ut hominem liberaret, carnem assumpsit. Aliquantopost, sic de Abaillardo scribit Bernardus: TOTVM, quod Dominus glorie semetipsum exinanivit, quod minoratus est ab Angelis, quod natus de femina, quod conversatus in mun-*

do, quod expertus infirma, quod passus indigna,
quod demum per mortem crucis in sua reversus;
ad id solum putat & disputat redigendum; ut
traderet hominibus formam vitæ, vivendo &
docendo; patiendo autem & moriendo charitatis
metam præfigeret. Et post aliquam multa: Di-
cit, TOTVM esse, quod Deus in carne appa-
ruit, nostram de verbo & exemplo ipsius institu-
tionem, siue (ut postmodum dixit) instructionem:
TOTVM, quod passus & mortuus est, suæ er-
ga nos charitatis ostensionem, vel commendatio-
nem. Ut verò satisfactione liberaremur, necessa-
rium fuisse negat Abailardus, his verbis: Sine
iniuria diaboli, iure Deus perfugam suam, si vel-
let, misereri, repetere, & solo verbo eripere pos-
set. Quæ itaq; nece sitas, aut quæ ratio, aut quod
opus fuit, cum solâ iussione suâ divina miseri-
cordia liberare hominem à peccato posset; propter
redemptionem nostram, filium Dei carne suscep-
tâ, tot & tantas in edias, opprobria, flagella,
spûta, deniq; ipsam crucis ignominiosam & asper-
rimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibu-
lum sustineret? Idem Abailardus: Cur per san-
guinem, quod potuit facere per sermonem? Nec
contentus erat dicere, modum satisfactionis non
fuisse necessarium, sed (uti postea Socinus) aie-
bat esse impossibile, utpote naturæ Dei re-
pugnantem. Verba Abailardi sunt: Cui non cru-
dele & iniquum videtur, ut sanguinem innocen-
tis in pretium ALIQUOD quis requisierit, aut
ullo modo ei placuerit, innocentem interfici? ne-
dum Deus tam acceptam filij mortem habuerit, ut
per ipsam universo reconciliatus sit mundo.

Mirari verò subit, quod Abailardus dicat,
DOCTORES NOSTROS POST APO-
STOLOS

STOLOS aliter omnes docuisse: uti ex verbis apparet, quæ primo loco citabamus. Nam annis circiter septingentis ante Abailardum idem docuisse videtur Pelagius: ut qui & ipse gratiam Christi statuere soleat in doctrina & exemplo Christi: quemadmodum sexcenta Augustini loca evincunt. Vnde etiam Ioh. Driedo Pelagium Abailardi præcursorem facit initio lib. de captivitate & redemptione generis humani: Fuerunt, inquit, iam olim Pelagiani heretici, qui iniuriam facientes divine gratiæ, docuerunt Christum non liberâsse genus humanum ab ullâ captivitate, non ab ullo carcere, aut vinculis, non ab ullâ servitute; sed eundem solùm in hoc venisse, ut demonstraret nobis viam salutis, & vitæ æternæ traderet documenta, præberetq; salutaris vitæ exempla, doceretq; nos evangelium vitæ æternæ, & voluntatem patris sui, se ipsum proponens nobis in humilitatis & patientiæ exemplum, quod spectemus, quod imitemur, in quo & erudiamur, ut caveamus elationem atq; superbiam. Paulò post verò subiungit: Vsq; adeo hæc perniciofa pestis suâ contagione Ecclesiam Christianam tempore Augustini infecerat, ut ad tempora usq; Bernardi, remanserint huius pestis reliquiæ: quod manifestum est ex his, quæ vir ille sanctus scribit adversus Petrum Abailardum.

CAP. IV.

Refellitur censoris opinio, existimantis à Socinianis agnosci, Christum pro nobis pœnas pependisse.

EX istis, quæ Sociniana, atq; adeo etiam Abaillardi ac Pelagij fuerit sententia, omnes intelligunt. Nunc videamus, quantopere claro meridie cæcutiat Ravenspergerus. Socinus, inquit, non negat Christum pœnas pependisse, eamq; pensionem eo quadammodo prodesse, ut nos à pœna mortis æternæ liberaremur. Et mox: Nullus Socinianorum negabit, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet pro peccatis nostris. Nisi oculis nostris crederemus, eccei, prope jurato testi, tantum fidei haberemus, ut hæc à Ravenspergero esse scripta, persuadeat nobis? Nam quid ex iis, quæ diximus, apertius est, quàm à Socinianis negari, Christum quicquam pro nobis esse pepensum, quod pœnæ rationem haberet? Siquidem passionis ac mortis Christi causam fuisse aiunt, ut nos eius verbis crederemus: alias causas prætereunt: imò alias fuisse disertim negant. Etiam dicunt, posse quidem unum pro altero solvere multam pecuniariam: sed quemquam pro altero corporales pœnas subire posse, hoc verò fateri nolunt: & quamobrem nolint, hanc afferunt causam, quia contra quàm in pecuniis fit, unius corporale supplicium alterius fieri non possit. Vnde, ut Christus insons in corpore puniatur pro fontibus, divinæ aint justitiæ repugnare. Et quàm apertè omnem pœnam tollit Socinus, part. 11. de Servat. cap.

cap: VII, vbi ait, NVNQVAM Deus aliena peccata in QVOQVAM VERE PVNIT, qui culpæ affinis non sit. Etiam eiusdem partis cap. IV. ferre peccatum sæpè idem valere agnoscit, quod pœnam subire, sed in Christo interpretationem hanc rejecit, aliamq; subiecit de ablatione peccatorum. Idem passim negat, ullum verum pretium, aut quicquam, quod vero pretio respondeat, intervenisse. Vt cùm eiusdem partis cap. I. disertim ait: redemptionem nostram per Christum factam esse metaphoricam, id est, in eâ peragenda NVLLVM verum pretium intervenisse, siue NIHIL cuiquam pro nobis solutum esse. Et in capite ipso. Nihil aliud est redimere, quàm liberare, aut sibi asserere, quamvis veri pretii vera solutio ALIQVA non interveniat. Item: Quemadmodum Moses, Deo ita iubente, Israël's populum potentiâ & authoritate sibi ab eo traditâ, non autem alicuius pretij solutione ex servitute redemit, & ipsi Deo asseruit: sic Christus supremâ potentiâ & auctoritate sibi à Deo concessâ nos ex peccati & mortis servitute, Deo ita iubente, NVLLO vero pretio cuiquam soluto redemit, & ipsi Deo asseruit, ac postmodum in cæli possessionem nobis promissam ipse introducet. Et post aliqua: Cum legis nos ab iniquitatibus nostris & ex nostrâ vanâ conversatione fuisse redemptos: quæ sit ut non videas aperte, verbum redimendi vsitatissimâ & frequentissimâ metaphorâ liberationem simpliciter significare, siue VLLA veri pretii solutione? Alioqui nonne ipsis iniquitatibus, nonne ipsi vanæ conversationi, de quarum manibus redempti dicimur: vel saltem alicui, qui nos in ipsis detineret, pretium resolvere oportuisset? quo quid ineptius dici, vel

excogitari potest? Perlege omnes locos novi fœderis, in quibus redemptionis fiat mentio: & nullum invenies, ubi de VERI ALICVIUS PRETII SOLVTIONE, seu de SATISFACTIONE ALIQUA evidenter agatur. Sed in omnibus (de iis loquor, de quibus inter nos potest esse controversia) manifestè deprehendes, de simplici liberatione seu assertione verba fieri. Et eodem: Tunc demum ritè redimendi metaphora procedit, & absolutè suis partibus constat, cum in simplici liberatione ALIQUID intervenit, quod per translationem ALIQUO PACTO pretio respondeat. Similia eodem capite alia quoque compluria habet, quæ sciens omitto. Præterea quid planius dici potuit, quàm cum negat idem, aliquid intervenisse, quod Deum placaverit? Ita enim scribit eiusdem libri cap. xxvi: Non solum satisfaciendi verbum, cum de salute nobis per Christum parta agitur in sanctis scripturis, ut ipse fateris, nusquam apparet: sed NIHIL EIVSMODI, ne semel quidem, expressè in eis scriptum reperitur. Quale esset, quod Christus morte suâ nobis Deum reconciliasset; vel quod pœnas universas nostris iniquitatibus debitas moriendo divinæ iustitiæ persolvisset: vel quod nos è manibus iustitiæ divinæ sanguinem suum redemptionis nostræ pretiū ille dans, liberasset: vel quod scelera nostra obdientiâ suâ compensasset: vel quod, ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur, dignè commeritus est, vel deniq; saltem, quod ALIQUA RATIONE Dei iram nobis placasset. Idem siue alius, in omni de justificatione, edita sub nomine Gratiani Turpionis Gerapolensis: Expurgare nostra peccata & nos à peccatis nostris redimere dicitur Christi sanguis

sanguis, quia ut nos à peccato cessemus, efficit. Quod profectò longè aliud est, quàm pœnas nostris peccatis debitas eo per solutas fuisse, nec cum ea re QVICQVAM commune habet.

Quis ex iis omnibus non videt, juxta Soci-
num, in liberatione nostri, nullam satisfactio-
nem, nullam pœnam veram, nullam verum pre-
tium, aut quod vero pretio respondeat interve-
nisse: nec perpeffiones Christi quicquam cum
istis habere commune? Quanta igitur in Cha-
rybdi laborandum erit Censori, ut doceat nos,
passionem & mortem, ex Socini sententiâ, habe-
re rationem veri supplicij! Et tamen ait, *Soci-
nus non negat Christum pœnas pependisse.* Nec
eo contentus, *Nullus inquit, Socinianorum nega-
bit, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet
pro peccatis nostris.* Quod profectò nullus So-
cinianorum fatetur: ac Socinus etiam pro execra-
bili errore habet: uti vidimus. Quid illum in hâc
causâ videre credamus, qui nec statum contro-
versię Socinianę intelligit? Aut quam judicij æ-
quitatem deinceps ab eo expectabimus, qui in ip-
so tractationis ingressu Amplissimum virum sugil-
lat, quia laborem suscepit probandi adversus
Socinum, id in quo controversię carda ver-
satur?

CAP. V.

*Ostenditur superiorem Censoris errorem inde
profluxisse, quod non distinxerit inter
afflictionem & pœnam pro-
priè dictam.*

NON abs re verò erit, si ostendamus, quid
precipitem adeò egerit Ravenspergerum,
ut vix iter egressus turpiter ceciderit, verè-
que fuerit, quod dici solet, cantherius in porta.
Eons igitur caputq; erroris est, quod non ani-
madvertit, distinguere Socinum inter afflictio-
nem & veram pœnam. Atqui quemadmodum
philosophi, cum rerum naturam describunt, veri
hominis naturam exponunt, non mortui aut
picti: ita nec Theologi cum Satisfactione Christi
pœnarum persolutione factam docent; aut Soci-
nus, cum eandem negat, alias intelligit pœnas,
quàm veras: unde lib. I. de Servat. cap. VI. ait:
*Nunquam Deus aliena peccata in quoquam VE-
RE punit, qui culpæ affinis non sit.* Nempe fate-
tur potuisse Christum affligi, præsertim volen-
tem, quod & bono nostro factum ait: sed negat
eam afflictionem habere rationem veræ pœnæ,
quam eo ab afflictione distinguit, quod etiam in-
sons, si in nostrâ sit potestate, affligi possit vel
invitus; dum evidens inde capiatur emolumentum:
at puniri insons pro noxio non possit, ne
quidem si ipse subire supplicium sit paratus. Itaque
sic inter alia scribit lib. III. cap. I. *Quemadmo-
dum, ut quis verè puniri possit, non satis est, quod
ipse puniri velit, nisi delictum aliquod commise-
rit: (relativa enim sunt pœna & delictum, ita ut,*
ubi

ubi delictum non est, ibi pœna esse nullo modo pos-
 sit) sic, ut alicui verè aliena peccata possint im-
 putari, non satis est ipsum ita velle; nisi imputa-
 tionis antecedens alia digna causa subsit. Potest
 quidem is, qui nihil deliquit, affligi; nec iniuriâ;
 non modò si ipse velit, sed etiam invitus, si is in
 alterius potestate sit, qui optimo aliquo consilio,
 & fortassis illi ipsi salutari, ipsum licet & im-
 merentem & invitum, affligi velit: sed ea af-
 flictio NULLA PRORSUS ratione pœna sue
 punitio censenda erit. Sic etiam, qui nihil aut fa-
 cit, aut in se habet, quare aliena peccata sibi im-
 putari meritò possint: potest quidem sine iniuriâ
 affligi: sed interim ea afflictio nullo modo imputa-
 tio siue effectus imputationis alienorum peccato-
 rum esse censebitur. Hinc fit, ut si Christo à Deo
 aliena peccata verè imputata fuerunt; non satis
 fuerit, ipsum Christum id fieri alacri animo vo-
 luisse; sed necesse sit, ipsum, ut ea sibi imputa-
 rentur, commeruisse: quo nihil execrabilius ex-
 cogitari potest. Idem Socinus Prælectionum
 Theologicarum cap. xx i. At enim, inquiet ali-
 quis, ibidem apud Esaiam scriptum est, castiga-
 tionem pacis nostræ super Christum fuisse: quod
 satis ostendere videtur, in Christo fuisse punita
 peccata nostra, atq; ea ratione ea ipsa peccata, id
 est eorum pœnas in ipso positas, unde factum sit,
 ut nos pacem habuerimus, & cum Deo in gratiam
 redierimus, eiq; reconciliati simus. Respondeo, Ca-
 stigationis verbum hoc apud Esaiam loco non pu-
 nitionem significare, sed afflictionem, id quod an-
 tithesis verbi Pacis satis demonstrat: neq; enim re-
 ctè paci punitio opponitur, sed afflictio rectissi-
 mè. Siquidem pax apud Hebræos sæpe nihil aliud,
 quàm quietem & felicitatem declarat. Castiga-
 tionem

tionem autem pro afflictione sumi (i) enim qui ca-
ssificantur, affliguntur) docet Psalm. LXXIII. 14.
ubi scriptum est: Et fui flagellatus totâ die, &
fuit castigatio mea singulis matutinis: quem lo-
cum sic interpretatus est Vatablus: Nam quotidie
plagas fero, singulisq; matutinis afflictio mea
est. Eandem autem pacis & afflictionis antithe-
sin habes Ierem. XXIX. 11. Itaq; loci nostri sensus
est, Christum afflictionem subisse, quæ nobis quie-
tem & felicitatem peperit. Hactenus Soci-
nus.

Nihil igitur certius est, quam negare Socinum,
ullas à Christo pœnas esse persolutas pro peccatis
nostris: & hoc cum negat, veras pœnas intelli-
gere, non pœnas *æternas* acceptas, quatenus
pœna idem est quod afflictio. Nam, uti vidimus,
Christum bono nostro afflictum fuisse agnoscit:
sed negat afflictionem illam habere rationem
pœnæ: quæ ab afflictione differt, ut species à ge-
nere: quia omnis pœna est afflictio, at non con-
trâ omnis afflictio est pœnalis. Quod si pœnæ vo-
cem latè adeò extendamus, ut etiam non veram
pœnam, hoc est universè afflictionem signet; ne-
gari non potest, Socinianos esse falsiuros, Chri-
stum pro nobis esse punitum. Sed si istiusmodi
æternæ pœnæ ludere visum est, etiam iidem fatebun-
tur, non per simplicem peccatorum remissionem,
quod ubiq; contendunt, sed per satisfactionem
aliquam, & quidem à nobis præstitam, à pecca-
tis nos liberari: nempe quatenus vitæ integritas
ab omnibus requiritur, quibus ignoscuntur pec-
cata. Sed hæc vera satisfactio non est. Vnde ipse
Socinus in prælect. Theol. cap. XVII: Deum nul-
lâ *verâ* satisfactione acceptâ peccata condonare
docebitur. Veram autem satisfactionem ubique

nomino, quia nihil dubito, quin Deus ab iis, quibus peccata ignoravit, semper aliquid requisiverit, siue aliquid in ipsis esse voluerit, quod satisfactionis cuiusdam loco censi possit. Id autem nihil aliud est, quàm vitæ puritas atq; innocentia, eaq; vel iam præsens, cum errata committuntur, quæ ignosci debent: vel ipsa errata subsequens.

CAP. VI.

Contra Censorem probatur, caput controversiæ inter Socinum & Catholicos minimè in eo consistere, quod neget Socinus, Christum pro nobis pependisse pœnas æternas. Eadem demonstratur, quod à nonnullis asseritur, Christum esse perpeßsum cruciatus infernales, vel magnitudine injunitos, id pro dogmate universalis Ecclesiæ haberi non debere.

Vidimus in quo existimârit Censor, Socinum cum Catholicis probè convenire. Nunc de iis videamus, in quibus negat conspirare. Quæ ita tractat, ut contradicendi studium magis magisq; eluceat. Nam eo occæcatus, meliorem Socino, quàm unquam habuit sententiam adtingit. Duo, inquit, inficiatur Socinus. Prius est, Christum pœnas æternas, siue duratione, quod utrinq; est in confesso, siue intentione, pependisse. Sed hoc sponte corrumpit ex antedictis. Socinus enim, uti ostendimus, non solum negabat, Christum pro nobis solvisse pœnas æternas; sed nullas subiisse pœnas contendebat. Præterea, quod ait Censor de pœnis intentione æternis, id Bæotium ænigma est. At rebus naturâ obscuris convenisset magis ὁ βωτὸς ἁδύς, non ille

Herachit

Heracliti, cuius illud, *Σύνεσις*: nec ille Carcini, vel Lycophronis, vel aliorum, qui studeant,

---*Tenebras inducere rebus.*

Quod cum dico, non ignarus sum, non neminem alium similiter hodie loqui. Sed hac parte eum Censor imitari non debuerat. Nam planè novum est, ut æternitas ex intentione, quantitas nempe ex qualitate definiatur. Si quidem æternitas durationis est vocabulum: ut quod temporale est, eo ipso quòd huiusmodi sit, æternum (nisi durà admodum *υπερταχρίσται*) dici minimè possit. Fortè illud voluit Censor, quamquam Christus non sit passus tempore infinito, tamen infinitam pertulisse acerbicatem. Sed ignorare non potest, loquendi hunc modum plurimis Catholicorum displicere. Nam, inquit, unumquodq; quod recipitur, ad modum recipientis recipitur: natura autem humana secundum se est finita, eoq; cruciatuum naturā & secundum se infinitorum capax nequitiam fuit. Unde & esse contendunt, quod damnati in gehenna, cum perpeti non possint pœnas in se infinitas, patiantur pœnas duratione infinitas. An illud potius voluit Censor, Christum esse passum pœnas infernales? Sanè non solum corporis dolores, sed etiam maximos & inenarrabiles animi angores perferensisse, constat. Hoc enim, Evangelistæ & Apostoli significant verbis istis *λυπώσιν, δόρυμνόν, ἐνδραμεσίνας*, id est, *contristari, gravissimè argi, expavescere*. Item Christus ipse, cum animam suam fuisse ait *ὀψελυπον*, id est *maerore obsessam*: pluraq; alia in hanc mentem apud eos legere est. Quare, si non aliud Censor per pœnas infernales intelligit; nemo, puto, controversiam ei de hoc movebit. Sin autem, quia illi qui in inferno sunt, peccatorum

suorum conscientia se excruciant, favore divino excidisse se dolent, nec in tantis malis consolationis quicquam persentiscunt, sed de divina gratia & liberatione a poenis penitus desperant: eo persuadeat sibi, Christum, qui poenas nostras pertulit, vel cuncta hæc, vel aliqua etiam ex istis, fuisse perpeßum: non exposcam, ut advocet ad partes, qui seculo nostro huiusmodi aliquid senserint, vel scripserint (nam supersedere Censorem istis commemorandis non vno nomine malo) sed illud exquiram, utrum hanc putet Catholicam esse sententiam, à qua abit Socinus, & quam solam, non singulas doctorum opiniones, tuendas Grotius suscepit. Nunquam, spero os ita perficiabit, ut hoc dicat. Quamquam si faciat, nihil proficiat. Nam trecentos possumus laudare, qui secus senserint, sed eorum nominibus abstinemus, ne occasionem demus censori vicissim obducendi nobis illos, quibus istiusmodi aliqua exciderunt, quæ fortasse æterna silentij nube tepeliri, quàm in apertum proferri satius sit. Idcirco unum tantum, eumq; nuperum scriptorem laudabimus, qui fuscæ hanc quæstionem pertractavit. Est is Robertus Loëus, Exoniensis Ecclesiæ Thesaurarius, in Effigiatione veri sabbatismi, quam dicavit Serenissimo Iacobo, magnæ Britannię Regi. Sic enim ille inter alia scribit: *Non solum charitatem, sed normam charitatis, religionem, vehementer à nobis flagitare arbitramur, ut reformatores nostros amice de illis moneamus: quæ turbulenter in pacem, improbe in christianam pietatem sepius effuderunt. In quibus illud primò reprehendendum occurrit; quod cælorum gloriam, terrarum salutem, inferorum terrorem, Christum, tartareos in cruce cruciatus subiisse*

subiisse dicunt. Tartareos enim cruciatus, vel cum dulcis spei solatio coniungi, vel à discrucianti desperatione separari, omni omnino rationi repugnat. Sed virtutum perfectionem, Christum, de amoris in se amore vel levitèr dubitasse, horret animus cogitare. Interea fateetur idem tantum doloris subiisse Christum, quantum cadere potuit in animam, quæ beata sibi premia destinari cognovit. Fateetur, cum Damasceno lib. 111. Or. lib. d. Fid. cap. xx. quod omnia mala suscepit Christus, quæ nec scientiæ obscurant lucem, nec perfectioni resistunt gratiæ. Fateetur subtracta illi ad tempus fuisse solatia, quibus semper antea sanctissime fruebatur: luctuosâ illi tenebrarum horâ occuluisse se maiestatem Dei, & visitata ad Christum solatia non permisisse desuere: eoq; in lachrynasilem illam (quæ à desperatione tamen non minùs est aliena, quàm pietatis & amoris plena) querelam erupisse, Mi Deus, mi Deus, quare me dereliquisti? Solum negat, sanctum Dei filium, vel de sanctissimi Patris amore levissime dubitasse: vel cum beata aliis promitteret gaudia, ne æternis ipse opprimeretur doloribus, timuisse: vel affectionum modum ac moderationem in timore non tenuisse: vel nimiam perturbationum vehementia dulcem virtutum harmoniam in suâ ipsius animâ violasse. Contendit item requitiæ nexu & tyrannide diaboli homines esse liberatos per cruciatus Christi, non quod tempore AVT MAGNITVDINE fuere infiniti, sed quod infinita fuit eius personæ dignitas, quæ tam acerba pro indignissimis supplicia patiebatur. Et sanè, si antiquos etiam Patres audimus; vel omnes, vel prope vniuersi, quoties sermo est de satisfactione culpæ, ita soluti pretij magnitudinem ei, quod

debeatur, respondere, & cumulatè respondere agnoscunt, ut interea infinitum illum valorem non petant ex solâ passione & morte Christi simpliciter, sive intrinsecè & secundùm naturam suam considerata, (quamquam & inde vim maximam trahere fateantur) verùm etiam, & multò magis ex personæ virtute ac dignitate, quæ infinitè erat sancta, infinitè Deo grata: ut merito Deus Christum (utpote verum, naturalem, & unigenitum filium suum) non minùs amant, quàm universam sceleratorum colluviem oderat: vitaq; eius non minoris, imò majoris multò debuerit æstimari, quàm vita omnium mortalium. Hinc Cyrillus Hierosolymit. Catech. xiii. Μακαρίστε, εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρώθη· ἔγωγε ὡς φίλος ἁγίων, ἀλλὰ οὐδὲ διὰ μου ἔζησε, ὁ παρὰ τοὺς ἁγίους. Alter Cyrillus, putà Alexandrinus, epist. ad Ægypti monachos T. i. concilij Ephesini cap. i. Ἡμεῖς εἰς τὸν ἑαυτοῦ πάστων ἀποδιδόντα, ὁ πάντων ἀξιώτης. Et commentariis in Ioh. (qui Græcè nondum prodierunt) lib. i i. c. i. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse melior est. Similiter idem Homil. Ephesi in Nestorium dictâ, Ambrosius in cap. vii. Lucæ, Proclus Constantinopolit. Homil de Christi nativitate, Anselmus lib. i i. cur Deus homo, & alij, (quos enumerare sit longum) imprimis interpretes in cap. v. ad Rom. & illud Plaltæ, *Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio* Atq; eadem Scholasticorum mens. Thomas Aquinas i i. dist. xx. 3. *Vita corporalis Christi habebat quendam infinitum valorem ex coniunctâ divinitate, in quantum non erat vitæ puri hominis, sed Dei & hominis.* Idem 3. par. quæst. xlviii. art. 2. *Ille propriè satisfacit pro offensa.*

offensa, qui exhibet offensa id, quod aequè, vel magis diligit, quàm oderit offensam. Christus autem ex charitate & obedientiâ patiendo, maius Deo aliquid exhibuit, quam exigeret recompensatio totius offensa humani generis. Primò quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebat. Secundò propter dignitatem vite suæ, quam pro satisfactione ponebat: quæ erat vita Dei & hominis. Tertiò propter generalitatem passionis, & magnitudinem doloris assumpti. Et ideo passio Christi non solum sufficiens, sed etiam superabundans satisfactio fuit pro peccatis humani generis: secundum illud 1. Ioh. 11. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Nec aliter Bonaventura in Breviloqu. p. iv. cap. vii. Trecenti etiam sunt e reformatæ Ecclesiæ doctoribus, apud quos eadem legas: sed contentus ero nominare Clariss. præceptorem & locerum meum Franciscum Iunium, qui apertè cum Cyrillo docet non tam redimi nos sanguine ac passione Christi, ut est hominis innocentis, quàm ut idem est Christi *σταυρωτός*. Sic enim scribit Parall. lib. 111. in cap. ix. ad Hebr. Quia potuissent nonnulli obijcere, materialem illum sanguinem Ch. isti, qui profusus est in remissionem peccatorum, non minus per se carnalem esse substantiâ suâ, quàm sit animalium sanguis, quæ Lex imperaverat: propterea sanctissimâ quâdam occupatione ostendit Apostolus, maximum discrimen esse inter hæc duo comparationis membra: quia sanguis Christi non eo simpliciter nos purgat & abluit à peccatis nostris, quia sanguis materialis est; sed quia sanguis Christi est, sermonis illius aterni, qui carnem sibi assumpsit in unitatem per-

sonæ, ut ea ipsa caro filii Dei in ipso subsisteret: ac proinde vis æterna filii Dei in eo sanguine, cum eo & per eum, servatâ utriusq; naturæ proprietate, operatur ad purgationem & sanctificationem nostram: quemadmodum virtute illâ divinâ totus ipse Christus, & per consequens, sanguis ipsius Deo acceptus est, & consummata nostra redemptio. Atq; hoc illud est, quod sibi volunt hæc (Apostoli) verba, Christum per spiritum æternum, id est Deitatem suam, secundum quam spiritus est coessentialis & coæternus Patri & Spiritui S. se ipsum obtulisse inculpatum Deo. Sic enim constat, non carnale, sed spirituale Christi sacrificium habendum esse: quamvis materia carnis & sanguinis, quam Christus propterea assumerat, ab eo sacrificio excludi pie nullo pacto possit. Nam quantulum est illud, quod de carne & sanguine Christum in illiusmodi hoc sacrificio pro nobis oblati prædicatur, si cum personâ ipsâ Filii Dei comparatur, quæ assumeret carnem & se ipsam obtulit Deo ad remissionem peccatorum & reconciliationem nostram. Et paulò post: Non simpliciter sanguis, sed sanguis Christi appellatur, determinatione tam necessariâ quàm quicquam esse possit: quia (ut ex Cyrillo antè dicebamus) non eo purgat, quod sanguis est; sed tantum, quod sanguis est Christi, qui se ipsum tradidit pro nobis & sanguinem suum effudit. Atq; hæc satis ostendunt, eos, quos diximus, effusionem sanguinis, hoc est corporis & animi pœnas à Christo persoluras, ita æternis suppliciis dixisse æquales, ut æqualitatem eam non à pœnarum intensiōe, sed personæ dignitate deducant. Et sanè hoc magis rationi videri consentaneum, etiam ea evincunt, quæ disputat vir Amplissimus in fine cap. 8.

CAP. VII.

Ostenditur Censorem incidisse in superiorem errorem, quod non distinxerit inter id, quod præcipue Socinus intendit, & quod ex eo consequitur, atq; adeius probationem affertur.

EX his vel cæco perspicuum est, cùm in eo constituit Censor caput controversiæ, utrum Christus subierit pœnas æternas, siue Tartareas aut intentione ac magnitudine infinitas; atq; hoc solum negasse contendit; nihil vel à vero alienius, vel de Socino benignius, scribere potuisse. Vt qui illi tribuat opinionem, quæ non solum præstantium seculo nostro virorum, sed saniorum etiam scholasticorum, & vel omnium, vel prope omnium veterum Ecclesiæ doctorum fuit. Quid cum in errorem istum induxerit, hoc loco explicabimus, ne postea alius eodem implicetur. Nempe uti, eum non distingueret inter afflictionem, & veram pœnam, credidit Socinum, quando Christum pro nobis afflictum fuisse concedit, etiam concessisse, punitum fuisse pro nobis: ita cùm videret, subinde à Socino negari, Christum æternas pœnas subiisse; nec (quod Socinus facit) inter principalem & incidentem quæstionem satis distinxerit; hoc caput fuisse controversiæ putavit. Atqui principalis quæstio est, utrum Deus pœnas ullas pro peccatoribus exegerit, an verò, nulla interveniente pœnâ aut satisfactione, offensam deposuerit. Hoc asserit, illud negat Socinus. Atq; ut suam sententiam prober, eo pugnat argumento, quod peccatum ex sententia nostra mereatur pœnam æternam. Christus autem non subierit

pœnam æternam: unde concludit, eum non satisfecisse, siue non punitum esse pro nobis. *Et sic* igitur siue principalis quæstio est, an Christus pœnas pependerit pro peccatis nostris. *Kap. a' h' q' 1' et d' 1'* siue quæstio incidens est, An punitus sit pœnis, vel æternis, quod nemo asserit; vel quæ pretij magnitudine respondeant æternis; uti Catholicorum sententia est. Hæc ita esse, ostendunt loca, quæ ex Socino suprâ citabamus: imprimis illustis ille Prælect. Theolog. cap. xv. & xviii. quem non repono, ne fiat, quod dici solet, Crambe repetita.

CAP. VIII.

Ostenditur falli Censorem, cum contendit, non negaturum Socinianorum quempiam, Christum esse punitum ad demonstrationem alicuius iustitiæ divinæ.

Vidimus de priori capite, in quo Ravenspergerus existimabat, Socinianos à Catholicis possimum diffidere. Ad alterum accedamus, quod in eo idem constituit, quia Socinus neget, illâ pœnæ (intentione æternæ) pensione seu perpeffione divinæ iustitiæ pro nobis, seu pro pœnis, quas nos debeamus, satisfactum esse. Sed nihilo rectius Socini hac parte mentem intellexit, quàm in illis, de quibus antea diximus. Nec enim, qui Christum pro peccatis nostris verè pœnas pependerit fateatur, satisfecisse pro nobis inficias iuerit; quando pœnam pendere & soluere idem est. Atq; iccirco Socinus, ne ponat ἀντίστασιν, quod à Censore fit, non minùs pœnas pependisse, quàm satisfecisse pro nobis negat. Verum, ut aliquid dicere

dicere videatur, distinguere Socinum ait, inter justitiam perpetuam, & non perpetuam: quarum illam exerceat Deus erga impœniten-tes; hanc erga simpliciter peccatores, cum, non expectans eorum pœnitentiam, punit illos, etsi nondum contumaces aut desperatos. Christum igitur, ex Socini sententiâ, punitum pro nobis esse arbitrat-ur ad demonstrationem justitiæ, quam non per-
petuam vocârat. Sed profectò illa justitiæ distin-
ctio solum hoc fine à Socino adfertur, ut osten-
dat aliquam in Deo esse justitiam, quâ uti possit,
possitq; non uti. Nusquam verò vel Socinus, vel
eius sectatores accommodant illam ad perpeſſio-
nes Christi; neq; , nisi pugnantiâ dicere voluis-
sent, facere id potuissent. Siquidem alios asſig-
nant passionis mortisq; Christi causas, & ita as-
signant, ut præter illas esse alias negent: quod
imprimis liquet ex iis, quæ antea citabamus è
Catechesios Polonicæ Loco de Prophetico Christi
munere cap. VII I. Et tamen non dubitat Ra-
venspergerus, tanquam è tripode, pronunciare,
neminem id Socinianum negaturum: quod pro-
fectò fatebitur nemo. Ita ille adſpectu Attico e-
tiam in certissimis, *tam aperto capite* adversus
Grotium sententiam fert,

*Quàm in tribus aperto capite fontes condem-
nant reos:*

Vt ait ille. Atqui si Socinus vel asſeclarum
quisquam fateretur, esse in Deo justitiam, ad cu-
jus demonstrationem Christus pœnas pepend-
rit: non negarent passim, ullam in eo justitiam
esse, cui quicquam fuerit persolutum. Vti cum
Socinus disputationis de Iesu Christo Servatore
part. II. cap. VII. ait: *Ego nego Christum iustitiæ
Divinæ QVICQVAM pro nobis soluisse.* Eri-
bidem

bidem: Fateor Iesum Christum propter iniquitates nostras & pro peccatis nostris mortuum esse; sed inde tamen consequi constantè nego, ipsum Christum ALICVI divinæ iustitiæ pro peccatis nostris satisfecisse, siue id soluisse, quod nos propter peccata nostra solvere debuissimus. Mortui enim propter peccata, seu pro peccatis alicuius, NIHIL ALIVD est, quàm causâ siue occasione peccatorum illius mori. Causâ autem siue occasione peccatorum alicuius is certè moritur, qui ideo moritur, ut quis à peccatis suis retrahatur, atq; illi fides fiat, peccata sibi, si ab illis se retraxerit, condonatum iri, ac præterea, ut is fructum eiusmodi condonationis, & ita ipsam condonationem re ipsa sentiat & consequatur. Atqui, ut nobis hæc omnia evenirent, mortuus est Christus, & cap. VIII. Reconciliandi verbum non divinæ ALICVI iustitiæ satisfaciendi vim habet: sed nostram TANTVMmodo ad Deum conversionem, quam ipse procuravit, atq; hac ratione cum eo renovatam vel potiùs initam amicitiam significat. Et sanè, cùm Socinus totum illud de punitione pro nobis præfractè neget, uti abundè ostendimus; quomodo potuisset in Deo iustitiam aliam quam constituere, ad cuius demonstrationem Christus pœnas pro nobis pependerit? Miro sanè affectu præpeditum esse Censorem oportuit, qui hoc de argumento acturus, quid illud sit, quod Socinus dicat aut neget; quodq; controversiæ caput est, planè prætervidit, egregiè scilicet ad agendam censuram comparatus. Nempe hoc est verè, quod scripsit Ennius: Qui sibi semitam non sapiunt, alijs monstrant viam.

CAP. IX.

Offenditur contra Censorem, Grotium & manifestè & directè contradicere Socino: breviter quidem, cum sententiam Catholicam explicans, Christum dicit pœnas pependisse, hoc est solvisse pro nobis, & demonstratam esse hoc pacto iustitiam divinam: fusiùs autem, cum argumenta, quibus hoc colligitur, pertractat.

AT bellus ille pictor, qui Socinianos nobis ^{δικαιώτους} ac meliores multò depingit, quàm sint, vel haberi velint: idem fortè Socinianorum adversarium ita nobis describit, quasi idem, quod Socinus dicat. Sanè patriæ istæ artes sunt: cum inter Socinum & Grotium tanta sit diversitas, quanta inter Æthiopem & Belgam solet; ut concolores videantur, illum quidem pigmentis quibusdam dealbare, hunc aliis denigrare. Hoc verè est fucum facere lectori. Sed nos pigmenta illa abluemus, ut nativi appareant colores. Primum, quod Socinum ait in eo cum Catholicis consentire, quòd Christus pro nobis pœnas pependerit: hoc falsissimum esse, satis antea evicimus. Deinde quod hic negat Grotium, Catholicæ fidei caput defendere adversus Socinum, hoc æquè est à veritate alienum. Atqui, inquit, non affirmat Grotius, Christum pœnas æternas pependisse. *Credo equidem: nec vana fides.* — Nam Christianus qui esse volet, necesse est statueret Christum à mortuis surrexisse, ascendisse in cœlos, sedere ad dextram Patris. Æternis vero pœnis fuisse addictum — *Credit Judæus Apella:* Christianorum nemo, At dicet se loqui de pœ-

nis intentione æternis: atq; ita se explicasse. Ego veriùs dixerim implicasse. Verum ne de verbis velitari, atque, ut Madaurensis ille loquitur, verbigerare velle credamur, intellexerit sanè vel tartarcos cruciatus, vel magnitudine infinitos; quando ea quorundam sententia est: quid? non ipsa Grotiani operis inscriptio docere eum poterat, Amplissimum virum, uti antea etiam dicebamus, non particulares doctorum opiniones, sed veritatem Catholicam defendendam suscepisse? Atqui an pœnæ, quas Christus est perpeffus, ob magnitudinem sui: an potissimum, ob personæ dignitatem, æternis fuerint æquales: hoc illud est, de quo nondum satis convenit inter Ecclesiæ doctores. At in eo conspirant universi, quòd pœnæ à Christo persolutæ, etiamsi fuerint temporales, æternis tamen, pretio ac dignitate respondeant. Æqualitatem verò inter pœnam Christi & pœnam nobis debitam, clarè probat Grotius cap. v. ubi de pœnæ relaxatione per compensationem tractat: item cap. vii. ubi pretij vox explicatur, atq; eius hoc esse proprium dicitur, ut tanti, quanti res est, æstimetur. Verùm pìcturæ suæ alium etiam colorem inducit Ravenspergerus. A Grotio, inquit, non affirmatur, *illà pœnæ pensione seu perpeffione divinæ iustitiæ pro nobis, seu pro pœnis, quas nos debeamus, satisfactum esse: quod liquidò hic affirmandum erat, ubi contra blasphemum Socii placitum Catholica sententia donitur.* Imò, quia Catholica hic sententia ponitur, eò æternæ pœnæ perpeffione Deo esse satisfactum, affirmare hic nihil attinebat: quando istoc, uti vidimus, Catholicum dogma non est: sed illud potiùs, satisfactum esse divinæ iustitiæ solutione pœnarum.

quæ tempore æternis essent pretio æquales. Absit verò, ut huiusmodi pœnis divinæ esse iustitiæ satisfactum, non agnoscat Vir Amplissimus. Totus enim liber hoc potissimum agit, ut probet, perpeffiones Christi fuisse satisfactorias. Hac autem satisfactione demonstratam esse iustitiam divinam, prolixè docet cap. 1. ubi contra Socinum asserit, Dei severitatem iustitiæ etiam nomine in sacris literis nuncupari. Etiam cap. 5. ostendit pœnarum retributionem nasci ex iustitia Dei. Imò ipsa illa Amplissimi Viri verba, *salva divinæ iustitiæ demonstratione*, quæ Socino adversari Censor negat, è diametro ei repugnant. Nam inficiatur Socinus, iustitiam Dei, quâ pœnæ infliguntur, demonstratam esse morte Christi: quippe quæ non habeat rationem pœnæ. Vnde & idem Socinus lib. 11. cap. 11. iustitiæ nomine non illam, quæ puniendo ostenditur, sed veracitatem Dei, vel iustitiam nostram intelligi censet Rom. 111. 24. Quare in afflictionibus Christi nec perpetuam, nec arbitrariam iustitiam agnoscit Socinus. Imò ubiq; negat, motum esse Deum perpeffionibus Christi ad peccata nobis remittenda. Et hic est errorum eius fons ac radix; non illud, quod Censor Socino affingit, quod est planè *quod solum*.

CAP.

CAP. X.

Offenditur, falso Grotium accusari, quasi cum Socino dicat, præter fidem & pœnitentiam, nullo alio medio interveniente, liberari hominem à peccato.

Pergit Censor, Socinus inquit, securitatem nostram à rigore divinæ iustitiæ ad respectum si-
ve condicionem fidei in Christum astringit: hoc
est, docet, iustitiam fidei per fidem in Christum
& pœnitentiam, **NULO ALIO INTER-
VENIENTE MEDIO**, mutari. Negat deinde
Grotiana verba huic commento repugnare.
Sanè de discretis Mysorum ac Phrygum terminis
celebre est illud:

Χαρίς τῶ Μυσῶν ἢ Φρυγῶν οὐκ ἔστιματε,

Τὸ δ' ἀρεῖζεν χαλεπὸν ---

Fines seorsum Mysiæ sunt & Phrygum,

Finire verò est arduum---

Sed de Socinianæ & Grotianæ, hoc est Catho-
licæ sententiæ finibus, hoc dici non potest.

--- Πολλὰ γὰρ ἐν μεταχειρί

Νόμος καὶ νόσος καὶ μάστιξ, διπλῆς ἀλός.

--- *Inter has enim Noto*

Voluntur undæ plurimæ vāsti maris.

Siquidem Socinus, ut ipse Censor agnoscit,
nullo alio medio interveniēte, hanc fidei attribuit
securitatem: id est liberationem à pœnâ, Grotius
verò aliud statuit medium intervenire: nempe
perpeffiones Christi, habentes rationem pœnæ,
propter quas Deus nos à pœnis velit liberare.
Grotio igitur prius est medium satisfactionis,
quàm fidei: at Socino solum medium est fides,

IVDICIUM RAVENS. 47

non satisfactio: quæ inter si pugna *ἀπορίας* non est,

Nil intra est oleam, nil extra in nuce duri.

Adde quod Amplissimus Vir, cum fidem VERAM ait intercedere, fidem eam intelligit, quæ satisfactionem ipsam apprehendit: qualem Socinus non agnoscit. Huiusmodi verò fidem intervenire ante ultimum satisfactionis effectum; & scriptura manifestè ostendit, & nemo Orthodoxus negat. Lucillianum igitur illud,

Pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa, verissimè de Ravenspergero dici potest, quando is ait, Nullum Socinianorum negaturum, Deum constituisse, ut Christus pœnas penderet pro peccatis nostris, ut salvâ divinæ justitiæ demonstratione, nos, intercedente verâ fide, à pœna mortis æternæ liberaremur. Nullus enim eorum fatebitur, Christum verè esse punitum, sed illud de pœnis in totum omnes negant: nullus etiam fatebitur, id factum esse ad demonstrationem divinæ justitiæ, cum in Deo hic non agnoscant justitiam ullam, quæ puniendo ostendatur: nullus deniq; fatebitur, Christum pependisse pœnas, ut intercedente verâ fide liberemur à peccatis: quia si ad historiam Evangelicam pertinet, quod Christus pro nobis pœnas pependerit, historica etiam fides (quam à Socino intelligi, ait Censor) istud agnoscere debet: at Sociniani satisfactionem in totum negant, nedum in eâ fiduciâ certâ recumbant; quod veræ & salvificæ fidei Theologi communiter adscribunt.

CAP. IX.

*Iniquè usum vocis PLACITI, Grotio objici
comprobatur.*

DE Placiti autem vocabulo prope est indignū,
quod moneamus. Dicendum tamen propter
Censorem, qui Virum Amplissimum reprehendit,
quia eo utatur, cum de noxio Socini dogmate
sermo est. Satis grave esse vocabulum negat: &
quasi id semel monuisse non sit satis, etiam po-
stea semel iterumq; uncialibus illud literis amar
objectare. Atqui PLACITVM τὸ δόγματος voca-
bulo respondet: quod, ut neq; Grammaticorum
pueri nesciunt, universè notat philosophorum
sententias, etiam absurdissimas, & noxias planè:
cujusmodi sunt δόγματα seu placita Epicureorum,
& aliqua Stoicorum. A qua generali notione est,
quòd philosophi universi à Laertiensi Diogene di-
viduntur in δωματικούς, Ακαδημαίους ἢ στωικούς, & à
sexto philosopho in δωματικούς, ἢ στωικούς, quòdq;
à Galeno (si illius est liber περὶ φιλοσόφου ἰσχυρίας)
quatuor statuuntur τὸ φιλοσοφίας αἰρέσεις, δωματική,
στωική, ἰεριστική, ἢ μικτή. Interdū autem τὸ δόγματος
vocē reservant Latini, interdum vertunt decreta,
quod Tullio imprimis placuit lib. iv. Tus. Quæst.
& iv. Academ. Quæst. interdum item Placitum
transferunt: unde Gloss. vet. *Placitum, δόγμα,
ἀπόφαισις*. Atque hinc Plinius Veronensis, etiam o-
piniones medicorum, quas damnat, hoc nomine
appellat lib. xiv. cap. xxi, quo, de vitandâ ebi-
etate tractans, inter alia inquit, *Tiberio Claudio
principe ante hos annos xl. institutum, ut ieiunū
biberent, potusq; vini antecederet cibos, externis*

hoc artibus, ac medicorum placitis, novitate aliquâ sese commendantium. Quod autem Latini sic vocarunt, hoc ipsum fecerunt imitatione Græcorum, qui dicunt τὰ ἀρεσκόντα τοῖς φιλοσόφοις. Ita Plutarchi (forte junioris alicujus, quando Chæronensis illius & dictio & sententia longè alia est) quinque habemus libros, cum inscriptione istiusmodi, περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Doctissimus Budæus, qui eos Latinos fecit, vertit: *De placitis decretisque philosophorum*. Sed nullo hoc pulvere Grammatico, ad ea, quæ majoris sunt momenti, transeamus.

CAP. XII.

Cause satisfactionis, impulsivæ explicantur.

Postquam Censor impugnavit, quæ ad statum controversiæ inter nos & Socinum, constituendum pertinent; gradum ad ea effert, quæ de causis Satisfactionis à Grotio dicuntur. In his ita versatur, ut omnia confundat,

Delphinum sylvæ appingens, fluctibus aprum.
Nam cum satisfactio sit pretii sive pœnæ perfolutio pro peccatis nostris, ut nos à miseria liberemur: oportet distinctè consideremus, tum malum, quod passus est Christus; tum bonum, quod obtigit nobis. Bonum illud est placatio Dei Patris, sive liberatio nostri à miseria. Malum quod Christo obtigit, est passio & mors: quæ vel consideratur simpliciter & in genere, ut est punitio; vel ut est punitio pro alio, sive translatio pœnalis. Singulorum causas ordine considerabimus.

Liberatio à malo univèrsè spectata non includit liberationis modum, quia etiam liberatio sit, si non interveniente satisfactione, simplici peccatorum

rum condonatione, consequamur vitam æternam. Citrà hunc modum, considerata, *αἰτιατικὴ* sive internam causam habet, bonitatem & misericordiam Dei: *αἰτιατικὴ* verò sive externam, miseriam nostram.

Causa meritoria hujus liberationis nostræ est satisfactio Christi: quam considerari diximus, vel ut punitio, vel ut pœnæ est translatio.

Punitio omnis quæ talis, sive impersonaliter spectata, causam *αἰτιατικὴ* habet iustitiam Dei *αἰτιατικὴ* sive retributivam: *αἰτιατικὴ* verò causa sunt peccata, itidem impersonaliter & in genere spectata, sine determinatione, num quis pro suis peccatis patitur, an alienis.

Punitio verò, quæ pro alio est, sive ut est translatio pœnæ, planè misericordiæ divinæ opus est, quia hæc impellit Deum, ut filium det nobis: ut autem filium, quem dare vult nobis, etiam pati velit bono generis humani, impellunt Deum peccata nostra. Ergo cur pœna transferatur in Christum, *αἰτιατικὴ* quidem causa est bonitas & misericordia Dei, quæ, ne periremus, filium nobis dedit. *αἰτιατικὴ* verò causa sunt peccata nostra satisfactionem exigentia: per quæ fit, ut non simpliciter à miseriâ liberemur, sed per translationem liberemur.

Hæc omnia, quasi *πυρὶ πλῶν* miscendum esset, confudit Ravenspergerus: quemadmodum ex iis liquebit, quæ deinceps dicemus.

CAP. XIII.

*Castigatur error Censoris, Grotium culpantis,
quod peccata pœnam commerentia retulerit in-
ter causas satisfactionis.*

Tergeminum se errorem Grotii observasse ait in explicatione causarum. Primus est, quod scripserit, *causam, quæ Deum movit, esse peccata pœnam commerentia*. Atqui scriptura sic loquitur, quæ Christum mortuum esse dicit, propter peccata nostra. Verum, inquit, Censor, *Res, de qua agitur, est satisfactio, ut apparet vel ex libri titulo*. Imò res est totum illud, nempe nostra liberatio per satisfactionem. Duo Dei actus totidem causas requirunt. Actus nostræ liberationis divinam bonitatem causam habet. Sed alter actus, exactio nimirum pœnæ per modum satisfactionis, causam eam habet, quæ ad pœnam exigendam irritat, id autem est peccatum. Quare, qui peccato causam hujus satisfactionis assignat, non habet necesse id dicere, quod vult Censor, *peccata pœnam commerentia esse illud, quo Deus extrinsecus motus & provocatus sit ad mittendum misericorditer filium suum, qui pro nobis satisfaceret*: (hoc enim esset causam reddere totius complexi non membri vnius) sed peccatis Deum motum, ne nos liberaret aliter, quàm de filio pœnas exigendo. Totius autem complexi, nempe quod Christus noster sit, datusque in mortem ad nostram liberationem, causæ sunt & bonitas Dei, & peccata nostra. Bonitatis Dei donum est, quod liberare nos voluit: quod verò aliter, quàm tali modo, liberare nos noluit, peccatorum nostrorum est

est meritum. Primus hic Censoris lapsus est, quod distincta sententiæ totius membra non distinxit & eandem statuit causam miserendi, quæ causa fuit pœnam exigendi.

CAP. XIV.

Ostenditur contra Censorem, iustitiam Dei à Grotio inter causas satisfactionis reponi: item adus esse, quæ de immutabili Dei iudicio postulato & moderamine eiusdem, à Censore dicuntur.

EXinde reprehendit Grotium, quòd qui peccata in causis Satisfactionis explicandis ponat, iustitiam Dei in iis non ponat. *Quid, inquit, animi cordatos viros gerere putat super silentio illo suo, quo iustitiam tacitus præterit?* Atque hic ait, alter est Grotii lapsus, subtilior quidem, sed periculosior. Nos etiam alterum, eumque gravem hic lapsum videmus, sed Censoris: qui dum, reprehendendi studio Hypsèa cæcior factus, nec ea, quæ ante oculos sunt, videt, dixisse Grotium negat, quæ ab eo dici etiam luscitiosi vident. Nonne enim dicit, Christum pœnas pependisse pro peccatis nostris? Atqui hic dupliciter iustitiam includit: primum, quia punitio est actus iustitiæ: deinde quia peccata sunt, quibus iustitia pœnam retribuit. Sed cum ob peccata Christum traditum esse dicat scriptura, cum ipsa, quàm extra ipsam loqui Grotius maluit. Etiam iustitiam ibidem expressit, quando, cum eadem scriptura, ait, à Deo punitum esse Christum *ad demonstrationem iustitiæ suæ*, Rom. 111. 26. pro quo vers. seq. dicitur, *ut sit ipse iustus*. Vterq; enim hic loquendi mo-

dus suapte vi finem significat: ut alter ille, *ob pec-*
cata, impulsivam. Non igitur iustitiam transiit
 Grotius, sed suo eam loco collocavit. Nec iccirco
 negat iustitiam esse causam impulsivam, quia de-
 monstrationem ejus causam finalem, peccata ve-
 rò impulsivam causam facit. Nam illud quoque
 fatetur cap. 1, ubi disertim testatur, *iustitiæ nomi-*
ne significari illam Dei proprietatem, quæ Deum
MOVET ad peccata puniendā. At in illa brevi
 sententiæ suæ explicatione iis uti locutionibus
 voluit, quibus scripturæ verba directè responde-
 rent.

Fatetur mox Censor, peccata posse dici causam
 externam, irritantem Dei iustitiam, ut postulet sa-
 tisfactionem. Cur ergo Grotium reprehendit in
 eo, quod verum agnoscit? Propterea, inquit, quod
 iustitiam non facit causam impulsivam. Imò verò
 facit, alibi claris verbis: eo verò, quem reprehen-
 dit, loco implicite. Nam, uti diximus, demon-
 strationem iustitiæ facit causam finalem: quod
 qui dicit, præsupponit iustitiam esse causam *re-*
græ passivam. Etiam Christum ait poenas pepen-
 disse: punitio autem est actus iustitiæ. Dicit pu-
 nitum ob peccata, quæ Deum moverint ad puni-
 endum. At secundum quam proprietatem? Sanè
 eam, quæ est retributiva, quam in scripturis sacris
 appellari iustitiam, à Grotio adversus Socinum
 ostensum est. Idem ergo dixit, quod Censor; sed
 sententiam suam paucis complexurus, maluit
 proximè sequi vestigia scripturæ. At Christum da-
 tum esse in mortem ob iustitiam divinam (ita e-
 nim *ἀνεγὼν τὸ πᾶν* causa significaretur) ut satis
 commodè dicatur, certè cum scripturis non di-
 citur.

Parcere igitur operæ potuit Censor, cum pro-
 bandum

bandum sibi putavit, iustitiam inter satisfactionis causas poni debuisse. Sed tamen, quod id argumento ostendat, videamus, *Iustitia Dei*, inquit, *pœnam peccatis promeritam irrogari homini: misericordia Dei, hominem è miseria liberari volebat. Ergo iustitia prius, & quidem IMMUTABILITER satisfactionem postulabat: misericordia postea per Christum eam fieri procurabat.* Paulè post de iustitia misericordiæque subiicit ista: *Hic locus est distinctioni inter postulatum Dei iudicis, quod IMMUTABILITER NOS VRGET ad satisfactionem: & MODERAMEN Dei patris, quo fit, ut satis sit, unum, nempe Iesum Christum, satisfacere pro nobis omnibus.* Vbi si non aliud voluit, quam punitivæ seu vindicativæ iustitiæ eam esse naturam, ut exigat satisfactionem pro culpa; atque hoc ei immutabiliter competere: rem certissimam dicit, quando quod formale seu essentialè est, idem immutabile est. Sin illa potius, (vi quæ inferius dicet, satis ostendunt) ejus mens, est talem esse iustitiæ naturam, ut Deus, vi illius impulsus, necessariò puniat peccatum, ac nisi pœna exigat, mutabilis sit dicendus: illud sibi sumit, de quo nondum convenit inter eruditos. Nam plerumque contra pertendunt, cum bonitas & misericordia Dei non minùs proprietas eius sit, quam iustitia: ac quamquam ex misericordia non egisset, sed punisset univèrsos, minimè eo mutabilis: vel etiam immisericors potuerit dici: similiter neque, extra decreti considerationem, mutabilem vel iniustum dici potuisse, quamquam ignovisset univèrsos citra ullam satisfactionem. Atque hoc qui dicunt, satisfactionem, ante decretum Dei considerant ut liberam; in decreto, ut magis congruam; post decretum, ut necessariam: quam tendentiam

rentiam sanctis etiam Patribus placuisse, inferius ostendemus.

Sed aliud etiam est in proximè citatis verbis, quod ei, dum animus in Bataviâ peregrinatur, excidisse credibile est. Nam quod ait, iustitiam Dei, sive postulatam Dei iudicis nos (nos ipsos, inquam, qui peccavimus) IMMUTABILITER ad satisfaciendum urgere, nec rectè dicitur, nec congruentè illi, quod addit de moderamine Patris, quo fiat, ut satis sit vnum pati pro omnibus. Quod enim vlla Dei proprietas immutabiliter exigit, id moderamen non recipit. Siquidem moderamen immutat aliquid: puta personam, quæ poenam ferat. At Dei proprietates, ut distinctæ sunt, ita minimè inter se pugnant: eoque non potest vna immutabiliter postulare, quod per alteram immutetur. Gravis hic est Censoris lapsus, & divinæ naturæ simplicitati injurius.

CAP. XV.

Refellitur Censoris tergeminus error, quod peccata neget esse causam satisfactionis ~~œconomice~~ ^{œconomice} xlv, quod sanguinem Christi dicat esse causam satisfactionis meritoriam, quodque naturam potius quam morbum dicat impellere ad sanationem.

Tertium in explicatione causarum errorem Grotii facit, quod dicat, peccata esse causam impulsivam & meritoriam poenæ. Nam, inquit, hoc à proposito alienum est: quia non queritur de causa procacitæ meritoria poenarum, sed de procacitæ meritoria satisfactionis. At nos contra pertendimus, de causa poenarum propterea

agi, quia agitur de causa satisfactionis. In ipsa enim poenarum susceptione satisfactio est. Peccata verò satisfactionis esse causam, etiam scriptura indicat, cum ait, Christum esse traditum pro peccatis nostris. Liberationis autem, quæ per satisfactionem fit, aliam esse causam, nempe bonitatem divinam, superius diximus: atque id ipsum à Grotio tum hoc loco, quem Censor reprehendit, tum etiam cap. v. clarè explicatur. Nempe, ut
 101. istis in locis dicitur, aliud est querere, cur Deus
 Pag. remittere nobis voluerit poenas æternas: aliud, cur aliter, quàm punito Christo, remittere eas noluerit. Vtrumque distinctè explicandum, non verò à Censore confundendum fuit.

Sed qui Grotium culpât, quia peccata statuat satisfactionis causam, videamus sanè, quam ipse ejus causam esse arbitremur. *Procatartica*, inquit, *meritoria causa satisfactionis est pretiosus Christi sanguis pro nobis effusus, quo satisfactum, sive satisfactio promerita est.* Dictio omnino durior: pro qua dixisse poterat, cujus merito satisfactio est acquisita. Sed de verbis non erimus solliciti: res ipsa sanè quàm inepta ac ridicula. Nam causa impulsiva satisfactionis impulit Christi voluntatem ad satisfaciendum. Sed sanguis Christi non impulit eum, ut satisfacere vellet. Causa impulsiva est causa antecedens. At sanguinis effusio non antecessit satisfaciendi voluntatem. Causa impulsiva & meritoria est causa externa. At sanguis Christi non est aliquid extrinsecum Christo. Etsi igitur sanguis Christi est illud, cujus merito Christus acquisivit nobis liberationem à miseria, placationem Dei patris, reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum: non ideo tamen is impulit, vel promeritus est, ut vel Deus
 Christo

Christo imponeret pœnas nostras: vel Christus eas susciperet, & pro nobis pateretur, sanguinemque suum effunderet; quemadmodum & pretium quod pro captivo solvitur, promeretur quidem liberationem è carcere: sed non impellit, aut meretur, vt satisfacere quis velit. Omnis error ex eo est, quod non distinxit causam peccatardicam meritoriam in ordine ad efficientem, & in ordine ad effectum ipsum. Quæ dum confundit, ea dicit, quæ manifestè contradictionem involvant. Nam si satisfactio est pretii seu pœnæ solutio: pretium autem pro peccatis persolutum est sanguis Christi pro nobis effusus: sanè pretiosi sanguinis effusio erit ipsa satisfactio. Hoc si est, qui dicit, pretiosum Christi sanguinem sive effusionem sanguinis esse causam impulsivam meritoriam satisfactionis, idem dicit, effusionem sanguinis impulsisse & promeritam esse, vt sanguis Christi effunderetur: quomodo idem erit causa sui ipsius: quod *ἡ αἵματις τοῦ Χριστοῦ*. Sed eò ineptiarum prolabi solent, quos illa prurigo tenet contradicendi etiã iis, quibus ob ingenium admirandum & eruditionem vndecunq; majorem, fasces submittere oportebat.

Post hæc fatetur, morbo & debito affinilari peccatum: at sequi negat, vt morbus medicum ad curam; debitum, sponforem ad sponsionem; sic peccata movere Deum ad misericordiam. Atqui peccatis Deum moveri ad misericordiam, nemo dicit, sed moveri iis ad pœnæ expeditionem, dicit Grotius. Quare cum vmbra suâ Censor luctatur. Nec enim de causa boni, quod obrigit nobis; sed de causa mali, quod Christo inflictum est, agit Grotius, cum de peccatis agit. Ad totius autem negotii explicationem, & mali hujus, & boni istius

us causas allatas oportuit ; vt satisfactionis , & eam securæ liberationis natura explicaretur.

Ibidem contendit Censor , durius dictum videri, morbum esse impulsivam sanationis causam. Quamobrem verò ? Si, ait, morbus, quæ morbus, impellit, cur non æquè morbus bruti animalis, quàm rationalis hominis impellit extrinsecus medicum ad curam ? Impellit igitur, inquit, medicum extrinsecus dignitas creaturæ ad imaginem Dei conditæ; sive miseria dignissimæ illius & nobilissimæ creaturæ, in quam per morbum incidit. Sed his facile est occurrere. Nam qui hoc medico propositum esse ait, ut morbum hominis depelleret, idem ei propositum dicit, ut præstantem illam naturam conservet. Imò rectius morbus, quàm natura, ad sanandum impellere dicitur, quia si natura ut talis impelleret, jam in omnibus, qui ejusdem naturæ sunt, impelleret. At hoc non fit, quia, vt Salvator noster ait, sanis non opus est medico. Quemadmodum igitur homo risibilis dicitur, non quæ animal, quia alioquin omne animal risibile foret; sed quæ rationalis, vnde solum rationale risibile est: ita natura hominis non impellit ad sanandum, quæ talis, quia alioqui etiam impelleret in sanis; sed quæ morbida, cujusmodi sola exigit sanationem. Vnde illud Medicorum Morbus exigit, natura permittit. Sed neq; solius hominis natura medicinæ est obiectum, verum etiam ignobilior illa bestiarum, quando *Mulomedicine apud Græcos Latinosq; autores, non fuit cura postrema*: vt Vegetius ait, cujus de arte veterinaria quatuor libros habemus. Quemadmodum & quæ de eodem argumento Apſyrus, Hierocles, Tiberius, Eumelus, Theomnestus, Anatolus, alique *ἰατρομαθητῶν* scriptores Græci scripti consignarunt.

CAP. XVI.

Ostenditur, quâ ratione Sociniani exponant particulam PRO & PROPTER, cum Christus pro peccatis, aut propter peccata nostra mortuus dicitur.

DE causis satisfactionis impulsivis satis dictum puto. Deinceps controversiam Censor movere de significatione particulæ PRO & PROPTER, cum Christum pro peccatis nostris, aut propter ea mortuum Scriptura testatur. Digna planè est hæc quæstio, cui pauillum insistamus. Ergo tria hæc distinctè agemus, Primum Socinianam sententiam proponemus. Hinc eam refellimus. Denique respondebimus Ravenspergero, qui hæc parte prope à Socino abest.

Quæstio igitur istiusmodi est, utrum cum Christus pro peccatis nostris, aut propter ea mortuus dicitur, PRO & PROPTER significant causam antecedentem, eamque meritoriam: an verò causam finalem. Posse peccata dici causam antecedentem mortis Christi, fateri videtur Socinus, cum Præle&. Theolog. cap. xx. ait: *Propter peccata per se nihil aliud unquam significat, quam causa sive occasione peccatorum. Quod ad locos apud Iesaiam, dictio Hebræa, quæ reddita est propter est, id quæ non causam finalem, (quam vocant) sed efficientem declarat: ut nihil aliud ex Esaie verbis his colligi possit, quam Christum à peccatis nostris quodammodo occisum fuisse, id est, peccata nostra Christi mortis antecedentem causam fuisse, non autem Christum mortuum esse, ut inde effectus aliquis nostra peccata respiciens consequeretur.*

tur; ut certè necesse fuisset, si iccirco mortuus fuisset, ut vel pro peccatis nostris satisfaceret, vel in ipso quomodocumq; peccata nostra punirentur. Eadem penè iisdem verbis legas part. 11. de Servatore cap. v11. vbi & inter alia inquit: *Mori propter peccata, seu pro peccatis alicuius, nihil aliud est, quàm causa sive occasione peccatorum illius mori.* Atqui occasio, si inter causas locum mereatur, causa fuerit antecedens ac impulsiva. Quare existimare aliquis possit, etiam ex Socini mente peccata esse causam antecedentem, nempe occasionalem. Sed quia occasio causæ non meretur nomen, aut vix sanè, eò alibi, (nisi contradicere sibi dicendus sit) negat peccata esse causam mortis antecedentem. Ut cum parte 11. de Servat. cap. x. clarè ait: *Christum à Deo turpissimæ & foetissimæ morti traditum, ut ea ratione nobis æterna salus compararetur: QVAMVIS NULLA PRÆTEREA ANTECEDENS CAUSA ESSET, cur ille eam mortē perferre deberet.* Nec est, quod oggerat quisquam, voce DEBENDI necessitatem significari. Nam universè antecedentem excludi, argumento est, quod eodem cap. dixerat: *Ut quis verè puniri velit, non satis est, quòd ipse puniri velit, nisi delictum aliquod commiserit. sic, ut alicui verè aliena peccata possint imputari, non satis est ipsum ita velle, nisi imputationis antecedens alia digna causa subsit.* Et eodem cap. disertim scribit, aut nullam esse legitimam causam antecedentem mortis Christi, aut eam esse, ut ipse Christus mortem sit commertus; quod blasphemum est. Addis, inquit, *Nullam legitimam causam.* Quæ verba, cum de finali causa intelligi nequeant, de antecedente ut intelligantur, necesse est. Vnde apparet, te anteceden-

tem aliquam legitimam causam mortis Christi, præter Dei & ipsius Christi voluntatem (quippe quod tibi in Christi morte tradendo Dei ipsiusque Christi voluntas satis esse non videatur) omnino statuere. Ea verò nulla alia esse potest, nisi quod Christus id meritus fuisset. Ex his satis liquet, juxta mentem Socini, cum scriptura ait, Christum mortuum esse PROPTER PECCATA nostra, intelligi causam verè finalem, non antecedentem legitimam, qualis est causa meritoria. Sed cum Christus PRO PECCATIS mortuus dicitur, negat villo pacto antecedentem vocari posse: quia etsi PROPTER nunc antecedentem, nunc finalem causam signet, PRO tamen semper indicet causam finalem. Verba sunt Socini Prælect. Theolog. cap. 20. Sequitur, ut de dictione PRO videamus. Sciendum est autem, ubicunq; ea est, quod ad locos attinet, de quibus quærimus, eius loco dictionem PROPTER reponi potuisse: quod tamen propterea factum non est, quia in illis locis dictiones Hebrææ aut Græcæ eiusmodi erant, quæ non nisi finalem causam significare poterant: verum dictio PROPTER non finalem tantum, sed efficientem quoq; causam significare potest: dictio autem PRO tantummodo finalem. Cum igitur scriptum legimus, Christum pro peccatis nostris passum & mortuum fuisse, intelligendum quidem est, id propterea factum esse, ut inde effectus aliquis nostra peccata respiciens consequeretur, non tamen, ut pro illis divinæ alicui iustitiæ satisficeret, sed, ut dictum est, ut nos à peccatis retraheremur, utq; nobis fides fieret, peccata nostra, si ipsi Christo obediremus, nobis divinæ benignitate remissum iri, ac deniq; ut remissionem peccatorum istam re ipsa, eiusq; fructum sentire & consequi possemus.

possemus. Eademiusdem penè verbis habet parte 11. de Servatore cap. VII. Similiaq; legas apud Valentinum Smalcium lib. de Christi divinitate cap. XI. Nunc hæc veritatis trutinâ expendamus.

CAP. XVII.

superior Socinianorum interpretatio refellitur.

AC rectè quidem Socinus, cùm Christus ob vel propter peccata nostra mortuus dicitur, causam interdum antecedentem vocat: sed malè intelligit causam *αὐτῶν* dictam; meram puta occasionem, quæ secum trahat effectum ad hominem potius quàm ad peccatum pertinentem. Nempe quasi sententia sit, peccata effecisse, ut Christus nec mortem recusârit, quò homines à peccatis retraheret. Nam Catholica sententia est, peccata esse causam verè efficientem, ut Christus neque mortem recusaret, quò pro peccatis ipsis satisfaceret. Siquidem peccata merentur afflictionem per modum pœnæ: ut liquet ex Levit. XXVI. 21. Deuteron. XVII 11. 12. & 1. Reg. XIV. 16. Psal. XXXVI 11. 12. LXXII. 19. CVI. 17. & sexcentis aliis Locis. Atque hic primus est Socini error, quod etsi interdum videatur peccata habere pro causa antecedente, tamen antecedentem legitimam, hoc est verè proprièque dictam, extra voluntatem, agnoscat nullam: ideoq; in solâ finali causa acquiescat.

Alter error est de locutione illa **PRO PECCATIS.** Nam non tantùm cùm **OB** vel propter peccata, sed etiam cùm pro peccatis mortuus dicitur Christus, significatur causa efficiens, quia
sententia

IVDICIVM RAVENSÆ.

57.

sententia est, peccata nostra effecisse; ut Christus affligeretur: eoq; particula *pro* non accipitur, ut si jubeamur vigilare pro animabus fratrum, ubi causa finalis sive utilitas indicatur: sed prope quemadmodum cum dicimur pati pro nomine Christi, hoc est, propterea quod nomen Christianum profiteamur. Atq; hoc inde etiam liquet, quia Christus non simpliciter pro nobis mortuus dicitur, (quæ locutio quo minus utilitatem, vel vicariam successionem in penam signet, minimè repugnamus) sed quod, ut peccator, vel pro peccatoribus mortem dicitur oppetiisse. Ita enim Isai. LIII. 6. legimus: *Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostri.* Rom. v. 6. *Pro impiis mortuus est.* 2. Cor. v. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro vobis peccatum fecit, ut efficeretur iustitia Dei in illo.* Gal. III. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, maledictus omnis qui pendet in ligno.* 1. Pet. III. 18. *Passus suit iustus pro iniustis.* Quemadmodum autem cum miles pro patria fortiter rem gerens occiditur, ut miles occubuisse, non ut sceleratus mortuus perhibetur, ac tum denuum sic de eo loqui possumus, si propter delicta sua, vel aliena in se recepta, operatur mortem: similiter credendum est, Christum peccatorum nostrorum penam in se suscepisse: quia non simpliciter pro nobis, sed ut peccator, siue pro peccatoribus mortuus dicitur. Sed quid opus est multis? Locutio illa *ob* vel *propter peccata*, vel *pro peccatis*, quoties perpeffionibus jungitur, nec in scripturis, nec in idoneo quocumque scriptore finalem unquam, sed semper antecedentem, eamq; meritoriam significat causam. Sanè quamdū contrarium exemplum obducet:

nemo, citius Herculi, quod aiunt, clava, quàm hoc nobis argumentum de manibus extorquebitur.

Neq; est, quod dicat aliquis, parum referre, utrùm finalem, an efficientem meritoriam intelligi dicamus. Nam nisi, quod de finali causa dicitur, restringatur ad impetrandam remissionem peccatorum: certè possunt hæ causæ maiori distare intervallo, quam *ad Messiam & Salvatorem per-*
grati. Siquidem qui causam dicit finalem, non ideo fatetur efficientem: quia non si Christus in bonum nostrum mortuus est, eo pœnas subiit pro nobis: cum alij esse fines mortis possint, quos Socinus agnoscit. At verò qui causam dicit efficientem meritoriam, is finalem & antecedentem comprehendit: ac primariò quidem & directè antecedentem, secundariò autem significat & indirectè finalem: nam si peccata nostra fecêre, ut Christus afflictionem, tanquam pœnam peccatis nostris debitam, in se reciperet; consequitur, ut loco nostri sit punitus, eoque in gratiam ac bonum nostrum mortuus sit.

CAP. XVIII.

Occurritur iis, quæ de usu particularum PRO & PROPTER à Ravenſpergero dicuntur ad infirmandum argumentum, quod Grotius protulerat adversus Socinum.

HAstenus ostendimus particulam PRO in præſenti materiâ, ubi aliquis pro peccatis mortuus dicitur, non solum aliter, quàm Socinus & congreges existimârunt, posse exponi: sed verò etiam firmum præbere argumentum ad stabilendam

biliendam Catholicorum, & evertendam Socinianorum sententiam. Nunc videamus, utris in hac palæstrâ aggregare se maluerit Ravenspergerus. Affirmare is veretur, verba istæc *pro peccatis, aut propter peccata, quoties adherent perpeſſionibus, diverſum à cauſa impulſivâ ſenſum non retipere*. At cur, quæſo, non audet, cum neq; ſcripturæ ſacræ, neq; idonei ullius ſcriptoris loco contrarium appareat: & Socini errorem nullo argumento facilius ſit revincere? Cui nunc ſuppetias fert, cum eximio cuidam Theologo aſſentitur, qui verbis illis **PRO PECCATIS** aut **PROPTER PECCATA** utilitatem ait ſignificari. Nam quid pro Socino aptius dici poſſit? Imò quid aliud eſt, quod urget Socinus, uti antea vidimus? Certum quidem eſt, ex eo quod propter peccata noſtra mortuus ſit Chriſtus, redundâſſe ad nos utilitatem maximam. ſed non hoc quæritur: verum an locutione iſtâc **PRO PECCATIS** primò ac directè utilitas ſignificetur, aut cauſa finalis: quod meritò cum Ampliſſimo Viro negamus. Nam finis ſemper habet rationem boni. Τὸ καλὸν ὅτι καὶ αὐτὸ ἀγαθόν: ut inquit Philoſophus lib. i. Eudemiorum cap. x. Malum verò culpæ ſimpliciter eſt malum. *Solum enim eſt peccatum, quod animæ nocet*: ut Euthymius ait in cap. xv. Matth. Εἰς δαίμονας, ἢ ἀμαρτία, φονεὶ τὸ ἀνθρώπου, ut Nazianzenus inquit, orat. in laudem patris. Quare & idem ille eximius, quem Cenſor indicat, Theologus, rectiùs alibi, ex probatis linguæ Latinæ ſcriptoribus oſtendit locutione eâ, **PRO PECCATIS**, cauſam ſignificari impulſivam; uti illo Comici Andr. v. ſc. i i i. *An ut pro huius peccatis ego ſupplicium ſufferam?* Et Eun. Act v. ſc. v. *Ego pòt te pro iſtis dictis & factis, ſcalus, Pleiſcar,*
ut

ut ne impune in nos illuſeris. ſimilit̃erque Plau-
 tus, *Caſtigare pro commerita noxia*: Tullius, *Sup-
 plicia pro maleficiis metuere*, & alia alij. Iccirco,
 ſi tanti Cenſor putat, ut etiam juniores advocen-
 tur, ſanẽ & Otho Caſmannus, in Antifocino ſuo,
 PRO & PROPTER efficientem impulſivam, in-
 que eã imputationem indicare agnoſcit. Et Iaco-
 bus ad Portum adverſus Oſtorodium ſcribens,
Chriſtus, inquit, cum mortuus dicitur pro pec-
 catiſ noſtris, cauſa impulſiva mortis, nempe pecca-
 torum noſtrorum imputatio, ſine quã peccata no-
 ſtra ipſi mortis cauſa exiſtere non potuerunt, deno-
 tatur. Et profeſſo, ubi voces iſtæ pro peccatis, vel
 propter peccata, perpeſſionibus junctæ, alium ha-
 beant ſenſum, nec in ſcripturis, nec veterum ſcrip-
 torum quoquam, uſpiam arbitror inveniri. Ut au-
 tem finalem cauſam ſignent, planẽ à ratione ab-
 horret. Nam peccator quidem eſt finis ꝑ, at pec-
 cati remiſſio eſt finis ꝑ; peccata verò ipſa neutro
 modo ſunt finis: quia, uti dicebamus, cauſa fina-
 lis bonum eſt aliquod, peccata ſunt malum omni
 modo. Quod autem dicat forte Cenſor, per pec-
 cata intelligere ſe expiationem vel remiſſionem
 peccatorum: hoc verẽ eſſet per opus diabolicum
 intelligere opus divinum. Atqui ſapientis & ſince-
 ri veritatis patroni non eſt, ad iſtiusmodi *reſpon-
 ſum* confugere, quando non ſolùm nulla exigit ne-
 ceſſitas: ſed etiam verba propriẽ accepta fortius
 munitiusq; argumentum præbeat ad adverſarios
 refellendos.

CAP. XIX.

Probatur contra Socinum & Ravenspergerum, in loco Pauli ad Gal. 11. 21, supra non significare privationem causæ finalis, sed antecedentis. Coarguitur etiam gravis error Censoris, contendentis eâ interpretatione firmari dogma Socini, quo Christum esse mortuum statuit, ut fieret obiectum fidei in N. T.

A Bundè evicimus, cùm Christus pro peccatis, aut propter peccata mortuus dicitur, significari causam impulsivam, eamq; meritoriam: non causam finalem, ut credunt Sociniani, & cum illis Ravenspergerus. Ex his verò multum lucis accesserit quæstioni sequenti: quæ est de verbis Paulinis Gal. 11. 21. *Si per legem iustitia, ergo Christus supra est mortuus.* Vbi iterum Socino patrocinatur, non contra Grotium modò, sed etiam virum illum eruditum, qui locum istum in Socinum torserat olim: ut fateatur Socinus lib. 11. de Servat. cap. xxiv. Socinus enim in superiori Apostoli loco intelligi vult privationem causæ, non antecedentis, sed finalis: ac talè censet esse Apostoli argumentum. Si per legem est iustitia; sanè cùm Christus missus sit ad vitæ emendationem hominibus veniæ spe commendandam, jam finis ille nullus erit. Atq; ita elusit vim argumenti obiecti sibi à viro illo crudito, quem non nominat Socinus. At doctus ille vir hunc Paulini loci sententiam esse aiebat: si per legem est iustitia, nihil fuit, quod requireret Christi pro nobis satisfactionem: quando pro innocentibus pœnalis satisfactio locum non habet. Hæc interpretatio

pretatio & verbis & sententiæ Apostoli examus-
sim convenit. *Δόξα* ita sumi, negare Socinus
non potest. At, inquit, illa vox *sine causa* signifi-
cat. Non negatur id quidem, sed qualis sit causa
quæritur. Antecedentem ea voce removeri, liquet
ex verbis Christi Ioh. xv. 25. & illis Davidis,
(quæ sibi Christus applicat) Psal. xxv. 19: *Ode-
rant me Δόξα*, hoc est, cum odij causas il-
lis nullas præbuerim. Proprietas vocis co-
dem nos trahit. Est enim à *Δόξα*, quod donum
significat. Donatio autem finales causas habet,
antecedentes non habet, quâ donatio est. Quam-
quam verò hæc satis sint aperta, Censor tamen
cum Socino *Δόξα* idem hic esse vult, quod fru-
strâ: nec causam impulsuam, sed finalem eo re-
moveri existimat. At cur tandem? *Alioquin*, in-
quit, *infirmatur Apostoli argumentatio*. Sed toto
errat cælo. Sententia enim Apostoli hæc est: Si
ex lege est justificatio peccatorum remissiva, ne-
cessum non erat Christum mori propter peccata.
At opus fuit, ut propterea moreretur. Nec enim
legale pactum, sed solus Christi sanguis remissio-
nem peccatorum poterat præstare. Vnde scriptor
commentariorum Ambrosio adscriptorum in su-
periore Apostoli locum sic scribit: Nil tam a-
pertum, quia si per legem potuisset homo iustifi-
cari, Christum non oportuerat mori. Sed quia lex
dare remissionem peccatorum non poterat, ideo
Christus mortuus est, ut ea præstaret, quæ lex non
poterat: ac per hoc non gratis mortuus est. Mors
enim eius justificatio peccatorum est. Etiam Cae-
tanius ita Apostoli verba exponit: si per observa-
tionem legis tam in moralibus, quàm in iudiciali-
bus & ceremonialibus, iustitia hominis, quâ ius-
tificamur, quâ remittuntur peccata, esset: habe-
retur

retur iustificatio remissiva peccatorum sine morte Christi, Satis indicat uterque, hoc velle Apostolum, si ex lege iustitiam ac remissionem peccatorum consequi possemus: nihil opus fuisse, Christum mori ob peccata nostra, morteq; suā impetrare nobis peccatorum remissionem. Et tamen ait Censor, Apostoli argumentum infirmari à Grotio. Atqui si ficulna pugnat machæra, qui ita ratiocinatur, nonne idem locum habet, si dicatur, Apostolum hoc solum velle, mortuum esse Christum, ut impetret nobis remissionem peccatorum? præsertim cum hic finis constitui non possit, nisi insimul statuatur, peccata esse causam impulsivam mortis. Sanè eodem recidit, seu dicas, Christum frustra esse mortuum, quia remissionem peccatorum ac iustitiam non impetraverit nobis: sive dicas, nullam fuisse mortis causam antecedentem, hoc est necessum non fuisse, ut Christus propter peccata nostra moreretur, si ex lege iustitia haberi posset. Quare, si firmum est argumentum Censoris, fateri cogitur, infirmum esse argumentum Apostoli. Ergo illud Burdigalensis poetæ cogitet nunc secum Censor:

Tibi, quod intristi, exedundum est: sic verus verbum iubet,

Compedes quas ipse fecit; ipse ut gesseret fober.

Sed audiamus, quo pacto probet Apostolicum à Grotio argumentum infirmari. *Argumentatio*, inquit, *talis est: Si per legem est iustitia, Christus frustra est mortuus. At Christus non est frustra mortuus. Ergo per legem non est iustitia.* Verùm istiusmodi esse argumentationem Apostoli, sumit sibi, non probat. Quare *τὸ ἐκ ἀρχῆς*
ἀνα-

καυθάρει, cum sic colligit: *Απορία* est frustrā, quia Apostolus dicit, si per legem est iustitia, Christus frustrā est mortuus. Nam *ἡ ὁποία* rectius transfertur *sine causa*, quā *frustrā*: ut optimè monet Clarissimus Beza, probante etiam hanc expositionem Dominico Soto in IV. Sentent. distinct. I. I. quæst. I. artic. 4. Removetur enim ab Apostolo causa antecedens: ut liquet ex iis, quæ suprà diximus. Quare nos dicimus, ita potius argumentari Apostolum, Si per legem est iustitia, nulla erit causa antecedens, ob quam Christus moreretur. At causa aliqua est antecedens. Non est ergo per legem iustitia. At, inquit, Censor, *quamquam ex lege & eius observatione iustitia esset* (etiamsi ex lege esset, dictum oportuit, si vellet intelligi) *posset tamen esse causa antecedens mortis Christi alia, & si Socino credimus, hæc unica, ut fœdus viamq̃ salutis morte suā confirmaret, utq̃ nos fidem in Iesum Christum haberemus.* Hoc quod ait, & ipsi & Socino, cui auxiliares manus præbet, plurimum nocet, & eam, quam Grotius posuit, interpretationem stabiliz. Nam quod Christus est nullus ad fœdus confirmandum, finalem causam ponit, non antecedentem. Quare rectè contra Socinum argumentatur vir ille eruditus, apud Socinum de Sorvat. part. II. c. XXIV. *Paulus qui iustitiam ex lege proficisci non posse, ostendere solebat, si dixisset, alioqui Christum frustrā, vel sine causa mortem subiisse, nihil legisset. Potuisset enim illi responderi, quamvis per legem sit iustitia, non tamen Christum frustrā vel sine causa mortem subiisse. Mortuum namq̃ eum fuisse, ut nos ad ipsam legem servandum, resurrectione deinde consecutā magis accenderet, fide videlicet immortalitatis factā, quam*

adept-

adepturi sint ij, qui legem servaverint. Optimè. neque potuit hinc se extricare Socinus, ut illud suum interpretamentum, quo *duplex* frustra exponit, defenderet, nisi dicendo Paulum pro confesso ponere, Christum justitiam consequendi viam docuisse longè à viâ legis diversam. Hoc autem quomodo confessum fuerit apud Galatas pro legis observandæ necessitate certantes, planè non video. Imò id ipsum potiùs erat, quod inter Apostolos, & illos Christianos Iudaizantes, præcipuè disputabatur. Ergo pro eo, quod dicit Censor, infirmam esse consequentiam, si *duplex* idem esset, quod sine causa antecedente, ego veriùs & rectiùs dicam, infirmam fore consequentiam, si *duplex* idem sit quod frustra. Nam plures causæ dari possunt, quarum ergò Christus sit mortuus, etiamsi ex lege esset justitiæ; puta ad dandum patientiæ, humilitatis & obedientiæ exemplum; at nulla alia causa antecedens. Et ipsa *visitas*, quam adfert Censor, ad finalem, non ad antecedentem pertinet causam: quod mirum est à Censore non visum, qui in Amplissimo viro ea quoque videt, quæ non sunt.

Nec contentus genuinam hanc interpretationem negare, quæ vocis proprietatem pro se habet: etiam aliùs supercilium tollit, & orthodoxam negare audet gravis Censor. Quod ut credibile faciat, ridiculè adeò turpiterq; se dat, ut multum quidem ejus miserear: sed magis tamen misericordiam sui commoturæ sint Ecclesiæ nostræ, si unquam talibus definitioribus credere cogantur, quid sit orthodoxum, quid hæreticum. Sed nolo tanquam unguis esse temporibus satis exulceratis. Quare hoc agamus. Ait igitur Censor: *Interpretationem illam, Christus duplex, id est, sine antecedente*

cedente causa est mortuus, non satis esse orthodoxam, nisi cautè admodum & commodè explicetur. Nam inquit, accedit prope ad errorem Socini, non justificatos esse Patres in V.T. fide in Christum, sed fide in Deum. Cui commento, ut ait, interpretatio Grotij probè subservit. Quid si esset, ut Grotiana interpretatio vocis & ab hæretico ad hæreticum sensum, & à Catholico ad Catholicum posset accommodari: an ideo falsa esset talis alicuius vocis explicatio? Et hæc ab eo dici, qui verba Apostoli ita planè interpretatur, ut facit Socinus? Nam Socinus finalem causam amoveri ait: quod Censor concedit. Idem Socinus de antecedenti causâ agi negat, non facturus, si id sententiæ ipsius inservisset, acutissimus disputator. Sed cor Zenodoti audiamus. Si ex lege, hoc est ex fœdere legali, quod Deus per Moysen dedit, est iustitia, frustra, id est absque causa antecedente, Christus est mortuus. Nam si per fidem, quæ in fœdere legali erat tantum in Deum, nos sub N. fœdere justificari debuimus, quid movit Christum, ut mortem subiret, si inquam morte suâ non obtinuit, ut fides etiam ipsum respiciat? Quid facias homini isti, qui cum ita argumentatur, non videt in suum se macro-nem incurere, proq; Grotio pugnare apertissimè? Nam qui Christum esse mortuum dicit, ut morte suâ obtineret, esse objectum fidei, is causam finalem, non antecedentem, adfert. Mirum quoties ipse faciat id, cuius Amplissimum virum accusat, ut Socino ferat suppetias, sed inuiles. Pergit mox, *Finis mortis Christi fuit, ut nobis mereretur remissionem peccatorum.* Verum dicit: atq; id ipsum ab Amplissimo Viro cap. 1. abundè est demonstratum, Sed nec minùs verum est, fatente

fatente Censore, causam impulsivam sive *impulsivam* mortis Christi, quæ pœna est fuisse peccata nostra. Cur ergo hunc sensum rejicit, cum tamen vox *Apia* propriè removeat causam antecedentem?

CAP. XX.

Ostenditur contra Censorem, non detrabere pretio mortis Christi, qui eam brevi momento peractam ait.

AB loco illo Apostoli accedit Censor ad illa Grotij verba: *Exemplum sanctimonie tota vita Christi præbuit magis, quam mors ipsa, que brevi momento peracta est.* Iis censuram istiusmodi apponit: *Illam num Theologi vox sit, Christi mors brevi momento peracta est, ipsius Dn. Grotij, postquam rem accuratiùs in timore Domini perpenderit, arbitratus esto.* Sed quod de brevi momento objicit, hoc parvi sanè, vel nullius potiùs momenti esse scimus. Nec primus tamen in notione hujus vocis errat Ravenspergerus, in quâ jam ante seculum à Badio notari meruit Valensis. Non utar patrocínio Accursij, qui Imp. Constantinum ad Proculum (Cod. lib. VIII. Tit. LIII.) voce eâ uti censet pro tempore, quo roboratur consuetudo, scilicet decem annorum: de momento enim non temporis, sed ponderis loqui censeo Imperatorem. Neque item ad partes advocabo eruditissimum Rob. Stephanum, qui scribit, *Momentum esse qualecunq; spatium temporis, & qualecunq; pondus, seu magnum, seu parvum:* neque enim repugno, quò minùs momentum, quoties de tempore usurpatur, breve semper

semper spatium notet. Tantum dico, non semper, imò nec propriè signare punctum temporis. Nam Latini veteres usurpant de tempore longiusculo, si in se spectetur: sed brevi, ratione reliqui temporis, quicum instituitur collatio. Exempli gratia, Dig. Lib. XLVII. Tit. x. sic scribit Vlpianus: *Tantum ad meritoria, vel stabula non pertinebit, ceterum ad hos pertinebit, qui inhabitant non momenti causa, licet ibi domicilium non habeant.* At sanè in diversoriis non dico horis, sed etiam ut diebus aliquot negotiantes morerentur, sæpe usu venit. Quod omne tempus tamen momenti appellatione à Iurisperito censetur, quia id confert cum tempore, quo istic habitamus, ubi propriè domicilium habemus, nec hospitio excipimur alieno. Sic Cod. lib. I. Tit. XII. Constantinus ad Elpidium scribit: *Omnes iudices, urbanæq; plebes, & cunctarum artium officia venerabili die solis quiescant.* Ruri tamen positi, agrorum cultura liberè licenterq; inserviunt, quoniam frequenter evenit, ut non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur, ne occasione momenti pereat commoditas cælesti provisione concessa. Vbi momentum pro dièi Dominicæ tempore dici, etiam Accursius observat. Nempe de brevi momento, longoque tempore verum est, quod de magno & parvo, multo & paucò Philosophus dicit lib. Categor. cap. VI. ubi ea contraria esse negat, quando ad diversa fit relatio: quomodo (ut Philosophi ipsius utar exemplis) mons parvus, milium magnum nominatur: atque Athenis pauci, in ædibus multi esse dicuntur. Similiter Vir Amplissimus, cum brevi momento Christi mortem peractam dixit, locutus est comparatè ad vitam, quam

quam constat plusquam triginta fuisse annorum. Nam trigesimo quinto ætatis suæ anno, qui æræ Dionysianæ est tertius supra trigesimum, passus servator noster fuit. Imò si vel soli anni prædicationis Christi sumantur, meritò mors eius, etiam sumpta cum omnibus ~~reparandis~~, momenti viceni obtinebit: quippe cum inter cœnam & expirationem dies unus civilis minimè intercesserit. Quare absit, ut vir Ampl. pretium mortis Christi extenuet, cuius dignitatem fortiter asserit. Sed verè contra Socinum (cui rursus opitulatur Censor) dicit, vitæ, quam mortis à vitâ distinctæ, aptius & convenientius fieri mentionem, ubi agitur de exemplis sanctimonix, cum hæc per omnia se officiorum, quæ Deo hominibusq; debentur, genera extendat. Adde jam, quod totum illud spatium, quod post cœnam expirationem Christi antecessit, sicut *μικρονικως* mortis nomine appellatur, ita propriè ad vitam pertinet.

CAP. XXI.

Notatur error Censoris, concedentis Socino in loco Petri 1. ep. 11. 24. ἀναφέρειν interpretandum auferre, atq; ita insigne Catholicæ veritatis testimonium eripientis pugnaturis adversus Socinum.

A Ccedo ad locum Petri 1. epist. 11, 24. "Ὅς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνάγκη ἐν τῇ σάρτει αὐτῆς ἔσθ' τὸ ξύλον, Vbi τὸ ἀναφέρειν vel est perferre, quomodo ἀναφέρειν καθύπερθε legimus apud Thucydidem: vel in propriâ notione accipitur, ut ἀναφέρειν sit ἀνω φέρειν, quod est sursum ferre, atque,

que, ut Catullus & alij veterum loquuntur, sustollere: unde Theodorus Beza, Nicholaus Serarius, atque alii, verti posse aiunt, *Qui in corpore suo peccata nostra sustulit in lignum*: Socinus tamen part. II. de Christo salvat. cap. VI. pertendit, ἀντὶ τῶν omnino *abstulit* verti debere: ut factum in illis verbis Hebr. 1x. 28. Ὁὗτος ἀντὶ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνου τοῦ ξύλου ἡμῶν ἀπέθανεν, ἐν τῷ ξύλῳ ὁ ὅτις ὑπὸ τῶν τοῖς ἡμῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνου τοῦ ξύλου ἡμῶν ἀπέθανεν. Quæ sic translulere Erasmus & Beza: *Ita & Christus semel oblatas, ut multorum peccata tolleretur; rursus* (sive alterâ vice) *absq; peccato conspicietur iis, qui ipsum expectant*. Vbi *tolleret*, explicat *auferret*. Morte autem Christi peccata nostra auferri, ubiq; agnoscit: non quidem, quod is pro peccatis nostris pœnas solverit, Deoq; satisfecerit; sed quia, (ut passim in libro declarat) maximopere nos de veritate doctrinæ Evangelicæ id ipsum confirmet, quod ad testimonium ei perhibendum non recu-
saverit mori: quod item morte suâ nobis patientiæ & obedientiæ præbuerit exemplum: tum autem, quod moriendo sit consecutus remittendi nobis peccata potestatem: ac deniq; quia mors, quatenus eam consecuta est resurrectio & in cœlum ascensus, veritatem doctrinæ ab eo prædicatæ testatam facit, ac quale pietatem & sanctimoniam maneat præmium clarè ob oculos ponit. Concludit igitur Socinus (ut eius ex argumento capitis verba retineam). in loco Petri *nec verbis, nec sententiâ dici, Christum suo corpore peccatorum nostrorum pœnas sustinuisse*. Similiter interpretatur Socini discipulus, Valentinus Smalcus, lib. quem de divinitate Christi inscripsit cap. x. *Christus moriens abstulit in corpore suo peccata*

peccata nostra in lignum: quia scilicet ex ipsa Christi morte, & eâ interveniente ex potestate, quam per mortem suam Christus consecutus est, colligimus, nos peccatorum nostrorum pœnas nullas futuros: sed tandem eorum remissionem plenè & re ipsa consecuturos. Quomodo autem hoc ex Christi morte colligatur, dixerat paulò ante. Summa eò redit, cùm Catholicis auferre peccata sit peccati meritum sive reatum tollere pœnas ferendo; Socino, & sibi auferre peccata nihil esse aliud, quàm retrahere à peccatis, atq; ita reatum auferre. Ad huius interpretationis suæ confirmationem, illud etiam adfert Socinus, quod Petrus, in loco antè citato, propositum non habeat, commendare satisfactionem Christi, sed virtutes eius, ac patientiam imprimis, unde exemplum capere omnes possimus.

Sed cuncta hæc Grotius umbone fortiter repellit. Primum ait ἀναστήσειν nusquam accipi pro auferre: cuius verba, si & Ἀβυλὰς ψῆφον sibi esse negat; sanè nec nudam suam affirmationem folium Sybillæ esse nobis sciat. Ergo æquum est laborem probandi sumas, sic ab idoneo quoquam scriptore usurpari. Præterea de Petri loco respondet Grotius, non agi de ablatione pœnæ simpliciter, sed de ablatione per modum satisfactionis. Quod ita esse, inde colligit, quia sermo est de patientia: hæc autem in ferendo, non verò immediatè auferendo ostenditur. Quare Apostoli mens erit, Christum peccatorum nostrorum onus bajulasse: atq; ita propriè & per se non liberationem ipsam tradet, sed liberationis causam, hoc est satisfactionem sive solutionem pro peccatis, cuius fructus est ablatio peccati. Porro apud divinum scriptorem ad Hebræos ἀνα-

quod non pro auferre, sed sursum ferre, usurpari, eo evincit, quia *avtidiom* instituat inter primum Christi adventum & secundum, ac disertim dicat, adventurum Christum *χρὲς ἀμαρτιῶν*: ubi si *ab-*stulit veritas, nulla erit oppositio, quæ manifesta erit, si hunc in modum exponas, Qui prius peccata nostra in crucem tulit, sive in corpore suo bajulavit.

Hæc cum Petri locum non solum vindicent ab interpretamento Socini, sed etiam non possent aliter accipi ostendant: tamen perfunctorie à Grotio refutari Socinum, bis ait Ravenspergerus, Et hæc is dicit, qui ipse Socinum non refutat, sed refutantibus arma eripit. Cum enim in eo cardo rei vertatur, an cum Christus Petro dicitur *ἀν-μαρτιῶν* nostra peccata, ea vox ferre significet, an auferre: Socinus interpretatur auferre: atque in hoc ei Censor accedit, cum tamen interpretatio ea non lædat Socinum. Nam ablata esse à Christo peccata, sapius agnoscit. Negat autem, ferendo abstulisse. Atqui hoc est, quod nos docet Petrus. Ergo, cum à Grotio stet verbi proprietates; Socinus, & qui manibus pedibusq; in ejus sententiam discessit, Ravenspergerus, probare utroque debuerunt, sic unquam hoc verbum usurpari. At, inquit Censor, *Et si Petrus respectu effectus verbo utatur removendi aut auferendi, nullam tamen hinc contra nos proferre poterit Socinus demonstrationem. Constituto enim effectu, nulla fit abnegatio causæ; sed necessario planè subintelligitur.* Hæc verè quidem à Censore dicuntur, sed hoc loco (quod pace eius dixerim) insulse adferuntur. Non enim Socinus Petri verbis contra nos pugnat primariò, sed nos contra Socinum. Prior enim Covetus produxerat, atque in eo (ut

initio capitis Socinus ait) *posuerat maximum suæ sententiæ fundamentum*. Ita verò Petri locum citat: *Eadem ratione dicit Petrus Prioris 11. Christum passum esse pro nobis, & peccata nostra in corpore suo super lignum pertulisse*. Socinus hoc in Petro haberi negat. Abstulisse enim Christum peccata, non pertulisse dici ait, lib. 11. cap. VI. Hoc Socino concedit Ravenspergerus: quod qui facit, nonne præclarum testimonium eripit firmandæ veritati? Sed si is tam liberalis est, nos sanè non erimus. Nam quid opus, cum doceri non possit, eam esse, quam Socinus vult, & Censor concedit, vocis *ἀναλπτειν* significationem? Hæc cum per se clara sint apertaq; , tamen quærit ab Amplissimo viro: ut sanè *ἀναλπτειν* significaret ferre, an quia Christus tulerit peccata, consequi puter, non abstulisse? Hoc scilicet rogandus erat, qui toto opere docet, Christum & tulisse peccata, & ferendo abstulisse. Aut id ostendendum fuit, ablata esse à Christo peccata, quasi id quisquam, aut etiam Socinus neget. Et tamen Censor hoc comprobandi suscipit laborem: quod quid aliud est, quam *λῦτον ἐν μισανθρώποις ἀναλπτειν*, inaniaque verba funditare, ut mortuaria glossaria, quemadmodum de Philosophis M. Cato aiebat? Nempe non rem negat Grotius, sed hoc negat istâ voce significari: quod si concedamus cum Censore, jam non rectè eo loco pugnabimus. Nam quod dicit, *nisi Christus peccata nostra in se recepisset, non abstulisset*: id nullam contra Socinum vim habet. Est enim petitio eius, quod in principio est. Quare ex vocis significatione, non ex tali præsuppositione, (quæ vera quidem est, sed ab ipso non agnoscitur) convincendus est adversarius. Qui ita Socinum refutat, non perfunctoriè,

refutat, ut Grotium agere falsò ait, sed planè nihil agit. At, inquit, dictum à Grotio oportuit, non si Petrus dicat, Christi mortem præbere nobis patientiæ exemplum, consequi inde, non alios eius mortis fructus esse. Sæpius enim plures esse unius rei fines: atq; illud locum hic habere, quia mors Christi non tantum sit imitationis exemplum, ut Petrus testatur: sed etiam satisfactio pro peccatis, unde redemptionis pretium dicitur, *Matth. xx. 28.* & sacrificium expiationis, *Hebr. 9. 26. 28.* & *x. 10. 14.* Atque isthoc quia non dixit hoc loco Grotius, in acutos reprehensoris mures incurrit. Sed vidit vir ille acutissimus, hoc qui dicat, respondere Socino, non Socinum argumentis urgere, quod hic faciendum est. Noster enim est locus ille, à Coveto & nostris in Socinum tortus. Esse verò plures fines & scit, & agnoscit, & ostendit Grotius, tum hic, tum p. 142, ubi apertissime explicatur, quomodo satisfactio non excludatur patientiæ exemplo.

CAP. XXII.

Cur probato opus sit, pœnam in bestias cadere, vera contra Censorem causa adfertur.

NEc in hoc uno, sed subinde accidit Censori, ut argumentantis & respondentis partes non discernat: quemadmodum ex istis etiam planum fiet, quæ nunc dicemus. Ferre peccata esse pœnam ferre, multis scripturæ locis Catholici evincunt. Sed negat Socinus, hanc esse perpetuam eius locutionis significationem. Profert locum de hirco expiatorio ex *Levit. xvi. 22.* ubi is dicitur peccata populi ferre: quæ, si Censorem audimus,

dimus, non perferat, sed auferat duntaxat. Hic negat Grotius, à receptâ verborum interpretatione recedi debere. Cum verò obijci possit, pœnam in bestiis locum non habere: ut huic argumento obviam iretur, ostendi opus fuit, falso id sumi. Est ergo hic *αἰσχρολογία*, non autem ratiocinatio huiusmodi, qualem sibi fingit Censor: Si pœna generatim sumpta etiam in bestias cadit, utiq; hircus expiatorius verè pertulit peccata populi. Moridem cum Grotio fatetur, hircum peccata populi, hoc est, peccatorum pœnas pertulisse: sed negat, fundamentum eius rei esse, quod etiam bestix puniantur. Nos contrà dicimus, hoc fundamentum poni debere, non quidem, ut eo alterum probetur, sed ne improbetur. Quemadmodum enim non siquid sentiat, iccirco homo erit; sed tamen, nisi sentiat, homo non erit: ita non si in bestia pœna habeat locum, eò pœnam hominis perferat, sed tamen, nisi illa in eas cadat, jam pœnas perferre non possit. Quod verò subjungit, hircum illum expiatorium, de quo Levit. xv. 1. agitur, typum ac figuram fuisse Christi, pœnas ferentis peccatorum nostrorum: id etiam Grotius fatetur: sed, quod Censor non attendit, argumento ex isto Levitici loco pugnare contra Socinum non licet. Nec enim ille figuram huiusmodi agnoscit. Aliis igitur scripturæ testimoniis probari illud debet, quæ pag. xiv. & deinceps à Grotio adferuntur.

CAP. XXIII.

Ostenditur Vetus Testamentum propriè & directè, carnalia ac temporalia, sed in figurâ promittere spiritualia ac æterna.

HIncilla aggreditur, quæ disputaverat Grotius de *æternitate* inter ceteris Testamenti victimas, & sacrificium Iesu Christi. Habet ea res disquisitionem non utilem minùs, quàm iucundam: sed profectò palato Censoris nihil sapit, quod antea sibi appositum non meminit. Videamus tamen, an hac etiam parte *scripturæ* illi facere possinius. Veteri populo, si custodire Dei statuta, nec ingentium viis ambulare vellet, carnalia ac temporalia promitti, multa scripturarum loca ostendunt. Vt Levit. xx. 24. *Ut hereditate possideatis illam terram fluentem lacte & melle.* Et xxvi. 3. *Si in decretis meis ambulaveritis, & præcepta mea servaveritis, & feceritis ea, dabo pluvias vestras tempore suo, dabitq; terra fructum suum, & arbores agrorum dabunt fructum suum, apprehendetq; vobis tritura vindemiam.* & quæ deinceps sequuntur. Item Exod. xi. 1. 26. Deuter. xv. 5, 22, 26. 40. & vii. 13. 14. 15. 16. 23. xi. 8. 9. 10. II. 1. 19. Agg. ii. 20. Malach. iii. 10. &c. Quamquam verò hæc rei temporalis & caducæ promissio foret; non tamen existimare oportet, Iudæos ad terrestrem duntaxat vitam fuisse saginatos, grundilis instar pecoris, cui animam pro sale datam esse, Chrysippus, & ex eo Varro, dicebant. Nam sancti, ut optimè inquit Radulphus, per spiritum edocti, hanc vitam ad terram viventium in cœlis referebant: uti ille,

qui canebat *Credo videre bona in terra viventium.* Et Tobias cap. 11. 18. *Filij sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.* Terrestria igitur promittebantur : sed per ea significabantur æterna ac cœlestia. Quò pertinet illud effatum divini scriptoris ad Hebr. x. 1. *Lex umbram habuit futurorum bonorum.* Item quæ de spe meliori facta per Christum, deque Christo, melioris testamenti sponsore, dicuntur ejusdem epist. cap. vi 1. 19. 21. *Nempe lex divina bifariam spectatur, carnaliter & spiritualiter: carnaliter quidem, quâ instrumentum erat carnali populo ordinatum ad temporale bonum: spiritualiter autem, quatenus spiritu Dei præditis, sub carnalium rerum typis, cœlestia promittebat.* Hæc ipsius Augustini sententia fuit. quod quia parùm verisimile iis videtur, qui juniores eius mentem semper affectuosos putant; luculenti hujus scriptoris pluscula concessimus. Sic igitur ille T. 2. epist. cxx. ad Honoratum: *Volens Deus ostendere, etiam terrenam temporalemq; felicitatem suum donum esse, nec aliunde, nisi ab ipso, sperari oportere, præ omnibus sæculi temporibus dispensandum indicavit Testamentum vetus, quod pertineret ad hominem veterem, à quo ista vita necesse est incipiat. Sed illæ felicitates patrum, Dei beneficio concessæ prædicantur, quamvis ad istam vitam transitoriam pertinentes, Illæ quippe terrena munera in manifesto promittebantur, & tribuebantur. In occulto autem illis omnibus rebus Novum Testamentum figuratè prænunciabatur, & capiebatur intelligentiâ paucorum, quos eadem gratia prophetiæ munere dignos fecerat. Nam & quando, temporalem felicitatem*

tatem agebant; & eternam, veram & præferendam intelligebant: & istam ministrabant in mysterio, ut illam consequerentur in præmio.

Idem T. 4. quæst. super Exodum, qu. xcii: *Quamvis istæ promissiones possint & spiritualiter intelligi, tamen cum secundum temporalem hominum felicitatem intelliguntur, ad vetus Testamentum pertinent: ubi quamquam præcepta, exceptis his, quæ in sacramento aliquid significant, eadem ad mores bonos pertinentia reperiuntur, promissiones tamen carnales atq; terrene sunt. Vnde in Psal. lxxii. penè lapsos & effusos gressus suos homo Dei dicit, cum zelaret in peccatoribus, pacem peccatorum intuens. Ea quippe cernebat abundare impiis, quæ ipse secundum Testamentum vetus expectabat à Domino Deo, cui hæc mercede serviebat. Et cum hinc ei subreperere copisset sensus impius, quòd Deum non curare existimaret humana, correptum se dicit, dum auctoritatem sanctorum non est ausus improbare, & incepit cognoscere, & ait: Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in novissima. Ibi enim præmia dabuntur ad novam pertinentia Testamentum, quæ impij non accipient: & pænæ tunc futurae sunt impiorum, quas nullus piorum sensurus est.*

Idem Augustinus T. 4. expof. epist. ad Gal. cap. iiii. *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis. Non ait, qui fecerit eam, vivet in eâ: ut intelligas legem in hoc loco pro operibus positam. Qui autem vivebant in his operibus, timebant utiq; ne, si non ea fecissent, lapidationem, vel crucem, vel aliquid huiusmodi pazerentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, vivet in illis; id est habebit præmium, ne in ista morte puniatur.*

niatur : Et post aliqua : Qui omnino non iustificatur, nec illa servat, quæ temporale habent premium; nec illa, quæ æternum. Qui autem in operibus legis iustificatur, non apud Deum iustificatur, quia temporalem inde expectat visibilemque mercedem. Sed tamen est etiam ista, ut dixi, quedam, ut sic dicam, terrena carnalisque iustitia: nam & ipse Apostolus eam iustitiam vocat, cum alibi dicit: Secundum iustitiam, quæ in lege est, conversatus, qui fuerim sine querelâ.

Idem in eisdem epist. expos. cap. vi. Manifestum est etiam illam scripturam, quæ priori populo data est, legem Christi fuisse, quam venit implere charitate, quæ non implebatur timore. Eadem igitur scriptura, & idem mandatum, cum bonis terrenis inhiantes premit servos, Testamentum vetus: cum in bona æterna flagrantibus erigit liberos, Testamentum novum vocatur.

Idem lib. x. de Civ. Dei c. xv. Hæc lex cum distributione temporum data est, quæ prius haberet promissa terrena, quibus certè significarentur æterna, quæ visibilibus sacramentis celebrarent multi, intelligerent pauci.

Idem lib. xvi. de C. D. cap. xi. Educto populo in monte Sina (Moses) divinitus acceptam tradidit legem: quod Vetus dicitur Testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum novum, in quo regnum cælorum promitteretur. Hunc enim ordinem servari oportebat, sicut in unoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, ut non sit prius quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale, quoniam sicut dixit, & verum est: primus homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis.

Idem T. 6. lib. iv. contra Faustum Manich. cap. 11. Temporalium quidem rerum promissiones Testamento veteri contineri, & ideo verus Testamentum appellari, nemo nostrum ambigit, & quod æternæ vitæ promissio, regnumq; cælorum ad novum pertinet Testamentum: sed in istis temporalibus figuras fuisse futurorum, quæ implerentur in nobis, in quos finis seculorum obvenit, non suspitio mea, sed Apostolicus intellectus est, dicens Paulo, cum de talibus loqueretur, hæc omnia figura nostri fuerunt. &c. Et post pauca: Non itaq; spes nostra in temporalium rerum promissione defixa est, quandoquidem nec ipsos illius temporis sanctos & spirituales viros, Patriarchas, & Prophetas, his terrenis rebus fuisse deditos credimus, Intelligebant enim, revelante sibi spiritu Dei, quid tempori illi congrueret, & quibus modis Deus per illas omnes res gestas & dictas futura figuranda & prænuncianda decerneret, magisq; de siderum eorum de novo Testamento erat, sed præsens functio corporalis ad significanda nova futura pollicitationibus veteribus præbebatur. Ita illorum hominum non tantum lingua, sed & vita prophetica fuit. Carnalis autem populus promissis vitæ præsentis inhærebat. De quo tamen etiam populo nihilominus significabantur futura.

Idem contra eundem lib. xix. cap. ult. Deniq; quod non temerè dixerim, nescio utrum quisquam in illis libris invenit nomen regni cælorum, quod tam crebrò nominat Dominus. Dicit quidem ibi, Diligite sapientiam, ut in æternum regnetis. Et ipsa vita æterna, si non illic in manifesto predicaretur, non diceret Dominus etiam malis Iudeis, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vi-

nam aeternam habere, ipse testimonium perhibent de me. Quò enim nisi ad hoc pertinet, quod ibi scriptum est, non moriar, sed vivam, & enarrabo opera Domini, & illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: & Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum? &c. Proinde testimoniis vitæ æternæ, & resurrectionis mortuorum abundat illa scriptura: sed hæc nomen, id est regnum cælorum, de nullo inde loco mihi occurrit. Hoc enim propriè pertinet ad revelationem novi Testamenti quia ea corpora, quæ terrena fuerant, mutatione illa, quam Paulus apertius commemorat, in resurrectione fiant spiritalia, ac per hoc cælestia, in quibus possideamus regnum cælorum.

Idem T. 6. contra advers. Legis & Prophet. lib. 1. c. xv. 11: Quamvis in Vet. Test. propter temporalium bonorum promissionem, malorumq; comminationem, servos pariat temporalis Hierusalem: in novo autem, ubi fides impetrat charitatem, quæ lex possit impleri, non magis timore pænæ, quàm dilectione iustitiæ liberos pariat æterna Hierusalem: tamen & illis temporibus fuerunt iusti spirituales, quos non occidebat litera iubens, sed vivificabit spiritus iuvans.

Idem T. 7. lib. 1. de baptismo contra Donatistas cap. xv. Ex ipso animali sensu, quia homo animalis non percipit, quæ sunt spiritus Dei, omnes dissensiones & schismata generantur. In quo sensu perseverantes Apostolus dicit ad Vetus Testamentum pertinere, id est, ad terrenorum promissorum cupiditatem, in quibus quidem spiritalia significantur, sed animalis homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei. Quocumq; ergo tempore tales homines esse cœperint in hac vitâ, iam divinis

pro seculorum distributione sacramentis imbuti, si adhuc tamen carnaliter sapiant, & carnalia de Deo, siue in hac vita, siue post hanc vitam, sperent atq; desiderent, animales sunt. Ecclesia verò, quod est populus Dei, etiam in istius vitæ peregrinatione, antiqua res est, in aliis hominibus habens animalem portionem, in aliis autem spiritua-lem. Ad animales pertinet vetus Testamentum, ad spirituales novum. Sed primis temporibus utrumq; occultum fuit, ab Adam usq; ad Mosem. A Mose autem manifestum est vetus, & in eo ipso occultabatur novum, quia occultè significabatur. Postea verò quàm in carne Dominus venit, revelatum est novum: veteris autem sacramenta cessarunt, sed concupiscentiæ tales non cessaverunt. In illis enim sunt, quos Apostolus iam per sacramentum novi Testamenti natos, adhuc tamen dicit, animales non posse percipere, quæ sunt spiritus Dei. Sicut enim in Sacramentis Veteris Test. vivebant quidam spirituales, ad novum scilicet Testamentum, quod tunc occultabatur, occultè pertinentes: sic & nunc in sacramento novi Testamenti, quod jam revelatum est, pleriq; vivunt animales. Qui proficere si nolunt ad percipiendâ quæ sunt Spiritus Dei, quod eos hortatur sermo Apostolicus, ad vetus Testamentum pertinebunt. Si autem proficiunt, & antequam capiant, ipso profectu & accessu ad novum pertinent. Et si prius quàm spirituales fiant, ex hac vita rapiantur; custodiri per sacramenti sanctitatem in terra viventium computantur, ubi est spes nostra & portio Dominus.

Idem T. 7. contra duas Pelagianorum epistolas lib. IV. ad Bonifacium cap. V. Qui feceris ea vivet in illis. Quod ex lege testimonium commemo-

moratum ab Apostolo propter vitam temporalem intelligitur, propter cuius amittendam timorem, faciebant homines legis opera non ex fide, quæ transgressores leg. eadem lege à populo iuebant occidi. Aut si aliùs intelligendum est, propter vitam æternam scriptum esse, qui fecerit ea, vivet in illis, ideo sic expressum est legis imperium, ut infirmitas hominis in se ipsa deficiens ad faciendā, quæ lex imperat, de gratia Dei potius ex fide quæreretur adiutoriū, cuius misericordiā etiā fides ipsa donatur.

Idem T. 8. in Psal. LXXIII. Cū, secundum promissā Dei ad vetus Testamentum pertinentia, expectaret felicitatem terrenam; animadvertit eam abundare apud impios &c. Et post aliqua: Sed ne quisquam putaret, ab alio factum esse hominem terrenum, ab alio celestem; ideo Deus ostendens se esse utriusq. creatorem, etiam utriusq. Testamenti se voluit esse auctorem: ut & terrena promitteret in veteri Testamento, & celestia in N. T.

Idem T. 9. super Iohannem tract. xxv. Aliquid plus iste (Christus) promittebat, quā Moyses. Per Moysen quippe promittebatur regnum & terra stans lac & mel, temporalis pax, abundantia filiorum, salus corporis, & cetera omnia, temporalia quidem, in figura tamen spiritualia: quia veteri homini in veteri Testamento promittebantur. Attendebant ergo promissā per Moysen, attendebant promissā per Christum. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibo qui perit: iste promittebat cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.

Nec solus ita credidit Augustinus: sed eadem aliorum Patrum sententia fuit. Vnum, alterum, ex ingenti turbā producemus. Hieronymus lib.

11. comm. in epist. ad Gal. ad illa verba cap. v. Nam in Christo Iesu neq. circumcisio aliquid valet &c. Ex eo tempore, quo Evangelium in toto orbe radiavit, superflua est circumcisionis iniuria. Quae tunc, ut cetera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servantibus spondebantur: quod scilicet, si implerent eam, benedicti essent in civitate, benedicti in agro, plena haberent horrea, & multa alia, quae in repromissionibus continentur. Nos autem in Christo Iesu valere volumus, confortari, id est in vera circumcisione &c. Idem lib. 1. Dialog. contra Pelag. Perspicuum est, regnum caelorum primum in Evangelio predicari per Iohannem Baptistam, & Dominum salvatorem, & Apostolos. Haec ille adversus Pelagium, qui dixerat, regnum caelorum in veteri Testamento repromitti: ubi ibidem ait Hieronimus. Iunilius Africanus episc. lib. de partibus divinae legis ad Primasium cap. xvii. Veteris Testamenti figurae ad Novum intentione respiciunt. Novum autem futurae vitae constantiam repromittit: & sic omnia ad futuri saeculi spem ex ipsa intentione currunt. Isidorus Hispalensis lib. 11. de differentiis spiritualibus. Dist. xxviii. Inter legem & Evangelium hoc interest, quod in lege litera, in Evangelio gratia: illa habet umbram, ista imaginem: illic Chanaanitis regnum & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita aeterna regnumq. caelorum promittitur.

Etiamne Scholasticorum de hoc iudicium desiderat quisquam? Bn ipsum Lombardum lib. 111. sentent. dist. iv. lit. B. Distat Evangelij litera a legis litera, quia diversa sunt promissa: ibi terrena, hic caelestia promittuntur. Similiter
Thomas

IVDICIVM RAVENSP. 85

Thomas Aqu. 1. 2. qu. 91. art. 5. *Lex vetus directè ordinabat ad bonum sensile & terrenum: lex nova ad bonum intelligibile est & cæleste.* Bicl in lib. 111. sent. dist. XL. q. un. *Æterna bona in nova lege manifestè promittuntur: in veteri, non nisi sub quibusdam figuris.*

Trecenta hujusmodi non ex Scholasticis modò, sed etiam Patribus antiquis, adferre possum; quæ clarè ostendant, existimâsse eos, Deum veteri populo, Mosaicæ legis observanti, promittere vitam longævam, & felicitatem temporalem: atque egredienti legem comminari omnis generis calamitates, & mortem violentam: & licet merè carnales ultra ista non assurgerent, tamen qui spiritum Dei haberent, intellexisse, per hujus vitæ conservationem signari vitam æternam: & per deletionem è numero viventium scisse indicari deletionem è libro electorum ad vitam æternam.

CAP. XXIV.

Exponitur, quid temporale illud sit in victimis veteris Testamenti, quo representent spiritua-lem effectum à Christi sacrificio promanantem.

QUæ autem universè hætenus de lege diximus: eadem distinctè etiam in sacrificiis considerare oportet, Nam Catholici consentiunt, ea esse typos crucis ac passionis Dominicæ: in qua omnia recapitulantur: ut ait Hieronymus in cap. 1. ad Ephes. & cap. v. ad Matihæum. Atq; , ut Augustinus ait lib. xx. adversus Faustum cap. xviii, *Offerentes Deo in victimis pecorum celebrabant futuram victimam, quam Christus obtru-*

lit: quibus gemina habet lib. x. de Civit. D. cap. xx. & lib. i. contra adversarium Legis & Prophet. cap. xvi i i. & in Psal. l. atque alibi. Quare si lex universa promittit carnalia, sed quibus spiritualia designentur, etiam in victimis carnalis effectus distingui debet ab eo, quod spiritualiter adumbrant, Spiritualis autem effectus est, solutio à reatu æterno & pœnis infernalibus: quam sacrificia adumbrant, non præstant. Vnde Augustinus lib. xvi i i. contra Faustum cap. vi. In sacrificiis figure nostræ fuerunt, quia nostra mundatio & Despropitiatio nobis sine sanguine nulla est: sed illarum figurarum veritas Christus est, cuius sanguine redempti & mundati sumus. Et epist. lix. ad Paulinum. Dimissionem peccatorum (nempe quod ad reatum æternum) cinis vaccæ, & adpersio sanguinis, & cruentarum multiplicationis victimarum significabat, non efficiebat. Ideo deinceps dicit, Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, id est illorum sacrificiorum, quæ immolabantur in figura sanguinis Christi. Sed si sacrificia adumbrant ac significant ablationem reatus æterni: necesse est subternatur effectus temporalis, per quem spiritualis ille effectus repræsentetur. Is verò est ablatio reatus ratione pœnæ temporalis. Quod ita esse, non difficulter probatur. Nam lex, quatenus est instrumentum civilis societatis, ad beatitudinem ordinatum, longævam iis vitam pollicetur, qui secundum legem vivunt: ut Levit. xvi i i. 5. ubi temporalem vitam directè signari, veteres arbitrantur, juxta illud Rom. xi ii. 3. Vis non timere potestatem? quod bonum est facito. Et sanè etiam Chaldeus Paraphrastes Levitici locum vertit, Quod faciens homo vivet in eis vitâ seculi, hoc est don-

grat.

gzvâ. Quamquam pro eo in Complutensibus ac
 Regiis Bibliis transferatur, *Vivet vitâ sempiter-*
nâ. Vt autem vitam diuturnam legis observanti-
 bus Deus promittit, ita violentam eius transgres-
 soribus mortem minatur: ut cognoscimus ex Ex-
 od. xx. 7. Verùm misericors Deus, summus *νο-*
μίτης, ne peccantium suppliciis paulatim popu-
 lus omnis deleteretur, statuit, ut atrociora quidem
 delicta non nisi morte expiarentur, sed pro ho-
 minibus carne immundis, vel minori peccato
 contaminatis, victimæ mactarentur: unde pro ta-
 libus Levit. xvii. 11. dicitur *sanguinem* animalis
 esse, *qui homini pro piaculo est*: ex quo colligit
 Eusebius lib. 1. de demonstratione Evangelicâ
 cap. x. loco hominis, mortem merentis, animal
 illud offerri, quod sacrificatur. Verba eius sunt,
Σφαίς γὰρ ἀντὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὸ πρὸς σφαγια-
ζήσεσθαι ζῶον ἀμειβομένη ἐξ ἡλδοκιδαι. Et mox *ἀντὶ-*
ψυχῆς τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς σφαίρεται τὸ ζῶον ὁμιλῶσα. Sed
 uti antea monebam, hæc carnalis *καταλύσις* mi-
 nimè in quibusvis delictis locum habeat; quod
 clarè nos docet antiquus scriptor quæst. & re-
 spons. ad Orthodoxos, quæ Iustino Martyri tri-
 buuntur. Eius verba ex respons. xcvi. 1. quia
 Græcè adduxit Grotius, Latinè nunc solùm
 apponam. *Ceterùm, inquit, in delictis aliis, quæ*
vitæ aut consuetudini civili hominum dama-
num adferunt, veniam non dat, neq; per ba-
ptismos, neq; per irrationalium victimarum obla-
tionis: sed iustam atq; dignam per ius æquum ta-
lionis (ὁτι τὸ ἴος τῆς ἀντιτάξεως) delinquentibus re-
fert compensationem: Animam, inquit pro anima,
oculum pro oculo, dentem pro dente. Vbi verò æ-
quum retributionis ius minùs convenienter ad-
ministratur, ibi peccantibus igne, vel saxo, vel
fere

ferro mortis infertur supplicium. Nam filiam sacerdotis fornicantem, igne comburit: laici autem, lapidibus enecat: coniugem verò (στράσπον) gladio percutit. Neq̃ aliquam habet lex potestatem, ut eiusmodi criminis reum quemquam per benignitatem, baptismorum lustrationibus & rebus divinis faciendis salvet. Gratiæ autem permagna est adversus delinquentes vis & potentia. Hec namq̃ lege adhuc dominante, nisi regem Davidem duplici capitali peccato implicatum excepisset, eique pœnitentiæ fores aperuisset, non invenisset ille apud legem, quæ peccatores servare posset, humanitatem. Cæterum quod carnalem mundiciem & salutem in delictis quibusdam victimæ præstarent: hoc, uti dicebamus, illud est, quo mundationem spiritus, & salutem æternam adumbrabant. Audiamus divinum scriptorem ad Hebr. c. ix. 13. 14. Nam si sanguis taurorum hircorumq̃, & cinis iuvence adspargens inquinatos, sanctificat eos ad carnis puritatem: Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum se ipsa obtulit inculpatam Deo, purgaturus est ab operibus mortuis conscientiam vestram ad serviendum Deo vivo? Quem in locum sic scribit Franciscus Iunius Parall. lib. i. ii. Apostolus, inquit, per comparisonem minoris confirmat hoc suum dictum de æternitate redemptionis Christi, elegantissimo & x̃p̃ĩũali: cuius quidem prosyllogismus, evidentie causâ, ponendus est ab analogia, in hunc modum: Quarum rerum institutio est ἀνάλογος, quamvis in diverso genere, earum vis & efficacia, pro ratione generis sui, maior aut minor dicenda est. Sanguinis taurorum, hircorumq̃, cineris, & cæterarum expiationum legitimarum ritus est ἀνάλογος eius αἵματι.

asperſione ſanguinis Chriſti. Ergo pro ratione u-
 triuſq; generis alia eſt huius, quàm illius efficien-
 tia. Ex hoc proſyllogiſmo conſtituitur argumenta-
 rio, quàm his conſtituit Apoſtolus: Inſinitè major
 eſt rei ſpiritualis & æterna efficientia, quàm rei
 carnalis, quàmvis cum alterâ habentis analogiam.
 Sanguis taurorum hircorumq; & cinis iuvenæ,
 quibus inquinati ex lege aſpergebantur, ſanctifi-
 cavit ad carnis puritatem. Inſinitè igitur major
 eſt efficacia ſanguinis Chriſti. Huiusmodi cum
 divini ad Hebræos ſcriptoris mens ſit, ſatis pater,
 aliam eſſe efficaciam, quàm ruſæ vaccæ cinis a-
 quæ luſtrali inſperſus præſtaret carnalitè: aliam
 verò, quàm ſignificaret ſpiritualitè. Carnalitè
 conſideratus Iudæos ſecundum carnem ſanctifi-
 cabat, cùm ob contactum cadaveris, vel ullius rei
 impuræ, judicabantur immundi, eòq; à ſacro cœ-
 tu excludebantur: ſpiritualitè autem ſpectatus
 denotabat per ſanguinem Chriſti animas homi-
 num purgari, ne excluderètur, è regno cœlorum.
 Neque eſt quod aliquis dicat, ſolùm hoc victimis
 tribui, quod inſtituto divino tollere poſſint im-
 munditiem carnis ceremonialem, qualis illa quæ
 ex rei inmundæ contactu proveniebat. Nam eti-
 am per victimam expiabantur, qui diſſimulâſſent
 blaſphemiam, aut temerè jurâſſent, aut fidem de-
 poſiti ſeſelliſſent, aut furtum feciſſent: ut liquet
 ex Levit. cap. v. ubi de iſtis dicitur: *Expiabit eos
 ſacerdos, & remittetur eis.* Quod ipſum firmatur
 ex Levit. xvi. 11. ubi tria hæc diſtinctè doce-
 mur, animam ſeu vitam pecoris eſſe in ſanguine;
 ipſum illum ſanguinem, in quo vita eſſe dicitur,
 vim habere expiandi animas; atq; iccirco ſangui-
 nem pecoris poni debuiſſe ſuper altare, ut ibi com-
 buretur ad expiationem animarum. Itaq; non
 tantùm

cantūm carnis mundationem, sed etiam mortali-
um delictorum remissionem, victimarum esse ef-
fectum statuit Nicolaus Lyranus in cap. ix. Nu-
mer, ubi sic scribit: *In lege erant due purificatio-
nes. Vna ab immunditie spiritali: quæ contingit
ex peccatis: & ista, quæ erat gravior, purificaba-
tur per oblationes & sacrificia: ut habetur Levi-
tici iv. & v. Alia autem erat ab immunditia cor-
porali, quæ contingit ex tactu alicuius rei im-
munde, vel alia immunditia corporali, per
quam efficiatur homo ineptus ad ingredi-
endum locum cultus divini, ita quod tales
immunditiæ erant, quasi quedam irregulari-
tates impediētes accedere ad locum divini cul-
tus, quamdiu manebant tales. Et purificabantur
per asperſionem aquæ lustrationis, in quæ commiſ-
cebantur cineres vaccæ combustæ. Apertè victi-
mis duplicem tribuit efficaciam, purgandi carnem
ab immunditie ceremoniali, & expiandi à reatu
delicti moralis. Quemadmodum igitur carnem
mundandi, ita & moralem culpam expiandi com-
munis est victimis effectus cum Christo, sed ali-
quā, modoque longè præstabiliori competens
antitypo, quàm typo. Typo enim carnis munda-
tio, quæ præſentem ſpectat vitam, tribuitur, sed
antitypon præſtat mundationem conſcientiæ. Si-
militer igitur typo non alia conveniet expia-
tio moralis delicti, quàm corpus ſpectans, in quod
terrenus iudex habet poteſtatem: non item illa,
quæ tollit reatum æternum, quo (niſi per ſatisfa-
ctionem Chriſti liberemur) animæ vnà cum
corpore conjiciendæ ſint in gehennam. Interim
quomodo ſcriptor ad Hebræos docet, per mun-
dationem carnis ſignari mundationem conſcien-
tiæ: ſic per vitæ præſentis conſervationem ad-
umbratur*

umbratur consecutio vitæ æternæ: atque ita, quemadmodum Hieronymus scribit in Zachar. cap. xii. *De lege transeuntibus ad Evangelium, de umbra ad veritatem, pro brevibus & presentibus futura & æterna succedunt.* Quod etiam voluit scriptor commentariorum in Epistolas Paulinas, quæ etsi Ambrosio tribuuntur quoque in actis synodi Aquilgranensis, anni MCCCLXXII: tamen ejus esse non possunt, sed potius Hilarii sunt diaconi, qui B. Hieronymi tempore vixit: ut alibi ostendimus. Ejus hæc verba sunt in epist. ad Gal. cap. iii. *Omnia legis manifesta sunt, ut servans legem vivat. Si quo minus, necesse est plectatur. Quia, quod scivit vitandum, admisit.* Et mox: *Verum est, quia nemo per legem iustificatur, sed apud Deum. Iustificatur autem apud mundum ut securus sit in vita presenti. Si autem apud Deum iustificari vult, sequatur fidem. Alioquin hic securus, reus erit in futurum.* Atque idem voluisse videtur in cap. ix. ad Hebr. *Omnia permutata sunt: ibi sanguis hircorum diluit peccata carnis, hic sanguis Christi abluit peccata spiritus: quia æternâ redemptione inventâ, ostendit in prioribus sacrificiis & legalibus ceremoniis, non esse æternam retributionem.* Et post aliqua: *Quod verò ait, Sine sanguinis effusione non fit remissio: quare hoc dixit? quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena in minimâ parte.* Et mox: *Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris Testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designarent, per quod vera est remissio peccatorum, & mundatio animæ in æternum.*

Etiam Augustinus, cum totius legis Mosaicæ promissiones & minas respicere hanc vitam dixisset: convenienter sibi docet, sacrificiis veteris populi

populi auferti poenam, quam terrenus iudex infligit: passione verò Dominicâ, quæ per victimas adumbratur, tolli reatum æternum. Cognoscere hoc est ex istis verbis in Numeros, qu. xxxiii. *Eadem sunt in veteri & novo Testamento, ibi obumbrata, hic revelata: ibi præfigurata, hic manifestata. Nam non solum sacramenta diversa sunt: verum etiam promissa. Ibi videntur temporalia proponi, quibus spirituale præmium occultè significatur. Hic autem manifestissimè spiritualia promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atque carnalium, & spiritualium atque æternorum, quæ clarior certiorque distinctio est, quàm passio Domini nostri Iesu Christi? in cuius morte satis constitit, non istam terrenam transitoriamque felicitatem à Domino Deo pro magno munere sperandam & optandam; quandoquidem in unigenito Filio suo, quem tanta ille perpeti voluit, longè aliud à se peti expectarique oportere declaravit. Quæ verba citat etiam Beda Collectaneis ex Augustino in cap. ix. ad Hebr. Nec est quod dicat aliquis, de sacramentis solis hic agi. nam, ut è junioribus Herbrandus, & ex eo Osiander ad cap. vi. Levitici, optimè scribunt, Sacrificia ratione effectus simul etiam fuere sacramenta, hoc est sigilla veræ expiationis peccatorum coram Deo, quatenus sacrificia Christum respiciebant. Vnde in Apocalypsi cap. xiii. dicitur, agnum esse occisum ab origine mundi: nimirum typicè, & ratione effectus, Augustino consentit Sedulius Scotus, Collectaneis in cap. x. ad Hebr. in illud, Vmbra enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem: Umbra, inquit, fuit, non veritas. Nam requiescebant peccata ad tempus, non remittebantur. Quibus verbis non aliud voluit, quàm victimam*

pro peccato offerentes temporalem poenam effu-
 gisse: cæterum, nisi fide & poenitentia præditus
 quis esset, fuisse remissionem non remissionem,
 hoc est dilationem poenæ veriùs, quam ablationem.
 Eademque mens fuit Brunonis, qui ante an-
 nos vixit quingentos, in cap. **xx.** ad Hebr. *Servie-*
bant in iustitiis, sed carnis, quia carnales sunt iu-
stitiæ, corpus quidem à poena legis liberantes, sed
animam in vinculis peccati deferentes. Et ibidem:
 Probat hoc Apostolus à minori, dicens, *Verè per*
sanguinem Christi inventa est redemptio: quia si
sanguis hircorum & taurorum, & si cinis vitule
combusta aspersus super populum sanctificat in-
quinatos, id est mundat pollutiones peccatorum:
sanctificat, dico, valens ad emundationem, non utiq;
animæ, sed carnis tantum, quia carnem liberat à
poenâ legis, anima polluta remanet: si, inquam,
sanguis illorum animalium aliquo modo sanctifi-
cat, quanto magis sanguis Christi emundabit nos?
 Quæ postrema Brunonis verba, similiter atque il-
 la Sedulii interpretamur.

Nec antiquiores solum, sed etiam juniorum
 plerique sic senserunt. Vnum alterumque ad par-
 tes adducemus. Philippus Melancthon Loc. com.
 cap. de Sacrificiis. Dicebantur quedam ex lege
 propitiatoria sacrificia propter significationem
 seu similitudinem, non quod mererentur peccato-
 rum remissionem coram Deo, sed quia significa-
 bant futurum sacrificium. Cæterum ibi mereban-
 tur remissionem peccatorum in **EXTERNA**
CONVERSATIONE, ne illi excluderentur ex
 Politia Moſis. Similiter in loc. comm. Erasmus
 Sarcerius, *Sacrificium propitiatorium coram poli-*
tia Moſis valens, est opus, quod redimebat iustiri-
am legis, hoc est, ne is qui peccaverat, excludere-
tur

zur è Rep: Mosaica: & est typus veri propitiatorij sacrificij pro peccatis coram Deo. Et post aliqua: Effectus propitiatorij sacrificij Mosaici sunt. 1. Redimere iustitiam legis. 11. Reconciliare politicam Mosaicam, & Iudaico populo. Hi effectus certi sunt exemplis illorum, qui his sacrificiis reconciliati sunt reip. Mosaicæ. Item quia epistola ad Hebr. adimit illis sacrificiis expiationem peccatorum coram Deo, reliquit illis redemptionem iustitiæ coram politia Mosis. 111. Sanctificare ad carnis purgationem. ad Hebr. c. ix. Nam si sanguis taurorum & c. iv. Esse typica veri propitiatorij sacrificij. ad Hebr. c. ix. Nam lex umbram obrinens futurorum bonorum, & c. Idem: Duo sunt sacrificia propitiatoria pro peccatis: alterum Mosaticum, alterum Christi: sed hoc discrimine, quod Mosaica propitiatoria tantum steterint pro peccatis coram iudicibus Mosaicis, & pro redimenda iustitia coram Rep. Israelis. Propitiatorium autem sacrificium Christi stetit semper, & adhuc stat pro peccatis coram Deo, & pro verâ iustitiâ, quâ placatur ira Dei. Idem voluit Brentius, & ex eo Andreas Osiander, notis in cap. iv. Levitici: Non institutum fuit hoc sacrificium, ut expiet peccata coram Deo. Ex epistola enim ad Hebræos notum est, quod nec sanguis taurorum, nec cinis vitulorum possint auferre peccata. Sed institutum fuit, partim ut esset externa & politica reconciliatio eorum, qui errare quodam peccaverant, partim ac maxime omnium, ut esset typus eius reconciliationis, quam Christus erat præstiturus.

Nec in Mosaico solum sacrificio hæc *ἀναλογία* cernitur, sed etiam illo Abrahami, loco Isaaci sacrificantis arietem. Nam cum Christus nos liberet à morte æterna, aries iste divinitus in vepribus

bus monstratus, qui, ut Eusebius Emiffennus, live
 Eucherius potius, pro *Ifaaco*, occultâ myſterij di-
 ſpenſatione, ſupponitur, non liberavit *Iſaacum*,
 niſi à morte temporali: quod apertè ab antiquis
 dicitur, & elarius eſt, quam ut probato ſit opus.
 Hinc Ambroſius de fide Reſurr. orat. 11. *Ovens*
 pro homine demonſtravit, ut & filiam patri red-
 deret, nec periret hoſtia ſacerdoti. Arietem verò
 iſtum typum fuiſſe Chriſti, non Martyr ſolùm, &
 plerique juniorum fatentur, ſed etiam aſſerit
 Chyſoſtomus in Genef. homil. XLVII. *Quemodo*
vidit Abraham Chriſtum, qui temporibus præceſ-
ſit? Per figuram, per umbram. Sicut enim hic
 ovis oblata eſt pro *Iſaac*, ita & rationalis agnus
 oblatus eſt pro mundo. Oportebat enim in umbra
 deſcribi & præſignari antea veritatem. Item
 Auguſtinus lib. XVI. de Civ. Dei cap. XXXII. *Quis*
erat ille aries, quo immolato impletum eſt ſigni-
ficativo ſanguine ſacrificium? Quis illo figuraba-
tur, niſi Jeſus Chriſtus? Similitèr idem lib. XII.
 adverſus Fauſtum, & ſerm. LXXI. de tempore.
 Item Ambroſius lib. 1. de Abraham cap. VIIII.
 Præterea Origenes, Procopius, Eucherius, Ru-
 pertus, alii. Itaque in hoc quoque typo videmus
 commuam eſſe effectum typi & antitypi, ſed
 ἀνὰ λόγον, ariete quidem liberationem præſtante à
 morte temporali; Chriſto autem, qui agnus eſt
 tollens peccata mundi, liberationem ab æterna
 morte promerente: ut illuſtriori modo effectus
 iſte competat Chriſto, quia, ut Hieronymus ait
 T. 2. lib. 11. Comment. in cap. XI. Oſeæ, *Typus*
partem indicat: quod ſi totum præcedat in typo,
jam non eſt typus, ſed hiſtoriæ veritas appellanda.

CAP. XXV.

Respondetur ijs, quæ à Censore dicuntur adversus ista, quæ Grotius docuit de ἀναλογία inter victimas Veteris Testamenti, & sacrificium Iesu Christi.

QUæ fusè hætenùs attulimus de effectu analogo victimarum & sacrificii Dominici; ea, tanquam ventus farsari folia, longissimè discutiunt ac difflant, quæcunq; adversus Grotium de sacrificiorum efficaciam obijcit Censor. Primum obducit, quod *κατὰ τὴν ἀνάλογον* pervictimas significetur. Verùm quis Catholicus hoc in dubium vocat? Et tamen de Grotio Censor anceps hæret *κατὰ τὴν ἀνάλογον* : cum is non solum discretim idem dicat, sed divinis etiam testimoniis confirmet. Non igitur hoc queritur: sed, quod Censor aut non vidit, aut dissimulavit, longè aliud est, de quo controversia sit nobis. Quale illud sit cognoscemus, si audierimus, quid Catholicis objectet Socinus lib. 1. de Servat. cap. x. & apertius etiam in Prælect. cap. 22. ubi in hunc disserit modum: *Aut volumus in victimis illis antiquis vim aliquam satisfaciendi peccatis fuisse, unde per collationem argumentari liceat, hanc eandem vim in Christi morte fuisse: aut concedimus in illis victimis reverà vim istam non fuisse: sed tamen contendimus ea dicta de illis esse, quæ satisfactionem istam significant, quam necesse sit, cum in re adumbrante non fuerit, in re adumbratâ reperiri, & sic ex ipsâ tantùm adumbratione argumentari volumus.* Postea subjungit: *In eo valde peccatur, quod pro concessio sumitur, rem adumbrantem eî qualitate*

qualitate penitus carere posse, quam in re adumbratâ præfigurat. Quamvis id eiusmodi sit, ut si cum eo, quod præfigurat, comparetur, imago quædam veritati opposita esse videatur. Post, exemplis hoc declarat: ut illo ab æneo serpente, qui ita exaltatus fuit, sicut Christus: ubi utrobique intuitus, utrobique salus fuit: item ab arca Noë, quæ antitypon fuit baptismi Christi: ubi utrobique est salus, illic ingredientium arcam; hic accipientium baptismum. Tandem ita concludit: *Oportet igitur, si in victimis illis antiquis aliqua adumbratio fuit satisfactionis pro peccatis per Christi mortem, in iisdem quoque victimis aliquam satisfactionem pro peccatis fuisse. Sed nulla prorsus fuit. Ergo neque ullam etiam satisfactionis istius adumbrationem in istis fuisse dicendum est, quicquid de illis dictum fuerit, quod (si ipsa verba spectemus) satisfactionem illis tribuere videatur.* Huic argumento ita in suâ Sacrificiorum scholâ Disputat. xv. occurrit doctissimus Wolfgangus Franzius, S. Theol. in Witebergenfi Academia professor: *Malè nostras Ecclesias accusat Socinus, quasi pro concessio sumant id, quod plane falsum est; nimirum quod in sacrificialibus pecoribus nulla fuerit satisfactio pro peccatis. Præsupponimus enim id, quod est verissimum, & quod à Spiritu S. affirmatur Levitici xvii. 11. Anima carnis in sanguine est: & ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietur pro animabus vestris, & sanguinis pro animæ piaculo sit. Ex divinâ igitur misericordia, divinâ voluntate, divinâ institutione, in pecore puniuntur peccata hominum.* Hæc Franzius. Sed cum pœna alia sit temporalis, alia æterna: quæstio est, utrum pro peccatis per victimas hæc, an illâ pœna satis fiat.

Pro æternis pœnis solus satisfecit Christus : ergo victimæ non præstant liberationem , nisi à reatu temporali : neq; hoc faciunt vi sua , sed ex instituto divino. Atque hæc satisfactio pro pœna corporis temporali est illud , quod adumbrat satisfactionem Christi pro reatu æterno. Hæc satis ostendunt , non illud esse in controversiâ , quod Censor putavit , sed , cum passim vrgeat Socinus , figuram tanquam imaginem respondere veritati , eò quæritur , num victimæ solâ perpeffione Christum figuraverint , an verò aliquo etiam effectu perpeffionis istius. Nos arbitramur cum Grotio , vt plena sit figuræ ratio , hoc etiam requiri , vt tale aliquid citra figuram promissum sit morti victimæ , quale id sit , quod ob Christi mortem contingat : ita tamen , vt effectus mortis Christi tanto sit maior , quanto Christus victimas illis antecellit. Hanc non nostram primitus fuisse sententiam , sed Christianismi veteris , atque etiam ple-
 rorumque è junioribus , ostendunt ea , quæ superius adduximus. Imò vbicunque aliqua persona aut res (puta serpens in deserto) dicitur Ch isti typus fuisse , ibi inuenimus aliquod bonum temporale , aut mali alicujus aversionem , personæ aut rei adhæsisse , quæ æterno bono , aut æterni mali aversioni per Christum præstandæ responderet. Videat ergo Censor , qua fiducia neget , victimas per se ullam præstitisse sanctificationem , aut Deum , ex fœdere legali , movisse ad carnalem pœnam remittendam. Contrarium enim evincunt exempla , quæ in hanc sententiam adduxit Grotius pag 185. & 186. &c. Certè hæc qui tollit , & comparisonem in epist ad Hebr. obscurat , & ab antiquitatis judicio recedit , & sine iusta causa Socino gratificatur.

CAP. XXVI.

Resolvatur longè plurimi errores Censoris in istis quibus probare conatur, Deum in satisfactio- nis negotio considerandum esse, ut creditorem & iudicem.

AB luculenta illa quæstione de analogo sacri-
ficiorum effectu de ventum nunc ad nobilem
illam controversiam de partibus, quibus fungitur
Deus in exigenda à Christo peccatorum pœna,
nobisque remittenda. Ostendit Grotius cum hoc
loco considerandum esse, ut rectorem summum.
Sed neque hic satisfacere potuit Censori. *De re-
ctore*, inquit, *res clara est: sed nimis licenter D.*
Grotium considerationem Dei, ut creditoris &
iudicis, ab hoc negotio removet. Non uno, sed tri-
bus illis modis Deus est considerandus, quia quoniam
in hoc actu triplicem scriptura Deo tribuit: vide-
licet, ut rectori, ut creditori, ut iudici. Sed non v-
no nomine peccat Censor. Neque enim *quoniam* ju-
dicis removet Grotius, cum rector omnis, quæ re-
ctor est, iudicet: eoque rectorem qui dicit, iudi-
cem includat. Solam igitur à Deo removet *quoniam*
iudicis *variis*, ac formulæ adstricti: quales sunt
in regno magistratus infra regem positi: aut in
Rep: consules & prætores. Verba Grotii ipsius
sunt: *Damus hoc postulanti Socino, Deum non esse*
hic spectandum, ut iudicem sub lege constitutum.
Nam talis qui sit iudex, is nocentem non possit à
pœna liberare, etiam pœnam in alterum transferen-
do: non quia id per se iniustum sit, sed quia legi
non congruat, cuius ipse minister electus est. *Æ-*
quitas enim est adstricti formulæ iudicis: ut ele-

mentia propriè ita dicta non est, nisi summi in quaq; communitate Rectoris. Agnovit hoc discrimen Augustinus: Iudicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam revocare? Nunquid et ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere, & ipsi ignoscere. Et Symmachus: Alia est conditio magistratuum, quorum corrupte videntur esse sententiae, si sunt legibus mitiores: alia Divorum Principum, quos decet acrimoniam severi juris inflectere. Ex his cum luce ipsa clarius sit, illud solum Grotium dicere, Deum in hoc negotio non esse considerandum tanquam iudicem sub formula constitutum; miror multumque miror, Censorè sic ejus verba capere potuisse, quasi *ex* iudicis, citra illam restrictionem, *ex* rectoris opponat.

Similiter cum probatum sit, Deum fungi partibus creditoris, non quidem à suis rebus, quod dici solet, sed in tribus videt vnum. Nam aliud longè est querere, an Deus aliqua ratione creditor noster sit propriè, ut in exigendâ obedientia: aliud item, an in pœna exigenda aliquid habeat creditori simile, atque ideo rectè eo quoq; respectu creditori comparetur (quod lubens largitur Grotius p. 56. 61. & 69.) aliud deniq; querere, quo respectu Deo propriè, primò, ac per se competat punire, aut pœna liberare. Hoc dum non attendit Censor, passim umbram ferit. Videt à Grotio concedi, Deum peccata condonantem conferri cum creditore; videt item causas, in quibus ea comparatio consistat, ab eo adferri luculentissimas. Cur ergo, inquit, Deum in satisfationis negotio considerandum negat, ut creditorem? Dicam: quia ubi accuratè res examinanda est, utendum est vocibus propriis, non metaphoris.

Non

Non ergo sic ratiocinatur, ut Censori placet: *Parabola, quâ Deus cum rectore comparatur, prestantior est, quàm illa, qua cum creditore conferatur: Ergo Deus non consideratur, ut creditor.* Minimè verò. Sed in illo ponit sententiæ suæ firmitamentum, quod cum Deus in remissione peccatorum creditori comparatur, parabola est ac similitudo: at cum in eodem actu rector ipse siue summus liberrimusq; iudex vocatur, non parabola utamur, sed loquimur *καὶ τὸ ἀνεπίστατον*. Sic Grotius in hoc argumento (ut sanè retineamus exemplum, quod *καὶ τὸ ἀνεπίστατον* huic asserre placuit Censori) propriè est Catholicæ fidei defensor: miles autem, vel advocatus, non nisi tralatitie.

Hinc istiusmodi ratione pugnat Ravenspergerus: *Profectò cum Iesus Christus appositissimè in satisfactionis negotio dicatur potioris fœderis sponsor Hebr. VII. 22. sequitur infallibilitèr, Deum appositissimè in eodem satisfactionis negotio creditorem dici, nos verò debitores. Est enim perpetua oratio inter creditorem, sponsores & debitorem. Neq; commodior in suis terminis considerata similitudo excogitari potest, quæ in negotio hoc satisfactionis consideretur, quàm illa de creditore & debitore, interq; illos interveniente sponse. At nos ex eo, quod Christus sit fœderis sponsor, negamus directè sequi, Deum esse creditorem. Potest enim sponsor esse, atque etiam rest inter Deum, ex liberali promissione debitoem: & nos, ex eadem promissione credi ores. Sanè debitorem hoc sensu Deum vocat Cyprianus lib. de opera & eleemosynis, Augustinus in Psal. xxxiii. Lxxx: 11. cix. Paulinus epist. ad Victricium, Fulgentius prologo lib. ad Monimum, atque ipsum concilium Arausicanum II. cap. xvi. At-*

tamen creditorem quoque esse Deum, falsi iursumus. Verum propriè creditorem esse QVA punit, aut pœnam remittit, dici non potest. Nam quod alicui convenit *αὐτῷ* (huiusmodi autem signat particula QVA, cum dicitur creditor quâ punit) id omni convenit & soli. At neque omnis creditor jus habet puniendi, neque solus. Rectores autem & soli, & omnes (semoto impedimento juris positivi) punire homines possunt.

Postea reprehendit Censor, quod Grotius dicat, nunquam cum iustitia pugnare, ut quis de iure crediti cedat. Hoc & alienum esse ait, & falsum: in quo bis peccat. Alienum non esse, infra probabimus. Falsum autem non est, *quia hæc est natura proprietatis, ut eâ tam uti, quàm non uti, liceat*. Loquimur autem de credito, quâ creditum; quomodo procul dubio intellexit Grotius. Per accidens enim fieri potest, ut id cum iustitia pugnet. Expressit hoc ipse pag. 108. cum ait, *Suum donare, creditum remittere nunquam non per se honestum est. Per se cum dicimus, ea quæ ad sunt ἀνευβιβασίᾳ excludimus: qualis est ipsius donantis indigentia*. Quare frustra est Censor, cum probare nititur, ut debitum remittatur (rectius creditum dixisset: quia & pœna debetur) interdum cum iustitia pugnare. Id enim ex crediti ipsius naturâ non contingit. Causa est, quia creditum quâ creditum ita est proprium creditoris, ut disponere de eo, quâ creditum est, possit absolūtè, quod de arbitrio rectoris in pœnam dici non potest: quia pœna, quâ pœna est, relationem habet ad bonum aliquod commune. Vide quæ hac de re dixit Grotius p. 108. & antea p. 62. ac 63. Nec firmo satis nititur fundamento, quod ait, si debitum lædat honorem creditoris, non posse credito-

rem de jure crediti cedere. Nam quid si is qui læsit, factum nolit, ac seriam pœnitentiam testetur: non suus læso honos redditur? Vti enim facto læditur honor, ita contrario eius reparatur. Quamquam, quid est lædere honorem creditoris, quâ talis? Num convitio maculam honesto ejus nomini adspargere, vel aliud quid facere, quo famæ floris cacumen, vt Laberius loquitur, frangatur? Sanè non alia quàm moralis læsio intelligi hic potest. At verò tantum abest, vt hunc in modum læsus pœnam à lædente exigere debeat, vt à Christo jubeatur convitia ferre, offensam condonare, & iis, qui læserant, benè precari. Et ratio cur id facere jubeatur, in mundo est, quia nos non fungamur partibus rectoris: contrà quàm in Deo se res habet. Alia igitur creditoris, alia rectoris ratio est: in illo, si ea separe, quæ *supra* *scriptum* sunt, nunquam iniquum est, creditum remittere: in rectore verò injustitia esse potest, si pœnas non exigat. Mox cum honore conjungit naturam Dei, quasi hæc tantundem valeant: cum honos Dei extrinsecus ei proveniat à creaturis, eoque citra eum salva permaneat natura sive essentia divina. Sed neque ad rem facit, quod ait, peccatum naturæ & gloriæ Dei adversari. Neque enim hic agitur de peccato, quæ est actio à lege exorbitans; sed de obligatione ad pœnam. Quod autem de pœnali hac obligatione non possit absolutè disponi, hoc neutiquam inde provenit, quia Dei naturæ & gloriæ repugnet: (quod de peccato rectè dicitur, de reatu non item) sed inde, quia ordo vniversi sæpè exigat, vt peccata puniantur: & quia id ordo requirit, iccirco à pœna omninò abstinere, sæpè pugnaret cum naturâ gloriæque divinâ. Nam natura Dei illam in se rectitudinem complectitur,

ex qua oriuntur retributiones iustæ, quibus deinde patet gloria divina.

Post ista scribit Censor in hunc modum: *Non sine gravi præiudicio fidei Catholice D^r. Grotius pro æquipollentibus accipit ius offensæ partis, ius creditæ partis, ius crediti & ius dominij. Sanè hoc si quis faceret, erraret quidem: non tamen, ut Censor sine causa statuit, cum præiudicio Catholice veritatis erraret. Grotium verò sic sentire, falsò ait idem. Nam ius absoluti dominij & ius crediti apertè distinguit: ut p. 62. Nam ius absoluti dominij, ut & ius crediti, comparatum est eius gratiæ, qui id ius habet. Quare ubi ponuntur hæ voces, ius dominij aut ius crediti, ponuntur disjunctivè, non æquipollenter, quamquam interim verum est, & in usu communi, & in iure, voce dominij interdum creditum, & voce domini creditorem intelligi, sicut sæpe genus innominatum nomen à specie nobiliori accipit, aut generis nomen speciei adhæret. Genus utriusque est ius proprium, siue suum: sicut Iurisperiti meorum ac tuorum appellatione aiunt etiam actiones contineri. l. xc i. de Verb. signif. Hujus ergo generis species sunt dominium, quod respicit res, & creditum, quod actiones. Inter species crediti est ius illud, quod offensæ parti competit adversus eam, quæ offendit, ad damni restitutionem. Aut Grotium non legit, aut non intelligit, qui misceri hæc ab eo putat. Neque video, quo tendant, tria illa argumenta, quæ Censor subjungit. Primum est, *Et si punire non est actus competens parti offensæ, quæ tali, potest tamen competere vi contractus creditoris, quæ tali.* Illud quæ tali, verum non est. Nam si ius puniendi per contractum creditori tribuatur, prius est, ut per talem contractum creditori tribuatur*

atur ~~et~~ regimen atque iudicium in debito-
rem, ac proinde & jus puniendi non competet il-
li ut creditori, sed quatenus superior est constitu-
tus. Deus autem, ut jus regiminis (cuius jus puni-
endi inest) pacto ullo quæreret, necesse nihil fuit:
quandoquidem ex naturæ suæ præstantia ac re-
latione ad res creatas intellectu utentes necessa-
riò id ipsum habet. Planè nescio, quem scopum si-
bi Censor hic proponat. Alterum eius argumen-
tum est: *Et si naturaliter pars offensa, quæ talis,*
iis nullum habet in pœna (quod Grotius asserit)
poteſt tamen habere creditor, quæ talis, & habet
revera dominus, quæ talis. Multa hic sunt errata.
Nam pars offensa, si ius spectetur, quod contra
offendentem habet, nihil aliud est, nisi creditrix.
quare quod creditori qua tali competit, etiam parti
offensæ, qua creditrix est, competet. At jus pu-
niendi certum est non competere creditori, quæ
tali. Neq; enim omni, neq; soli competit. Idem
autem est dicere competere qua tali, aut tali om-
ni soli; competere. Quod ait dominum, qua ta-
lis est, jus in pœnâ habere, concedi non poteſt,
si vox domini accipiat propriè. Alioqui seque-
tur, jus puniendi etiam in rebus inanimis locum
habere. At si domini voce rectorem intelligit,
impropriè loquitur: neq; enim omnis dominus
est rector, ut qui res inanimas possideat: neq; re-
ctor omnis dominus, ut in civili regimine appa-
ret: ac præterea idem dicit impropriè, quod pro-
priè Grotius dicit: nempe punire aut à pœna
liberare esse rectoris, quæ talis. Accidit quidem
domino propriè dicto, ut & rector sit, si id, quod
in domino habet, obiectum sit passivè regiminis
capax: sed, si accurate loqui volumus, dominus
servum quoque non quæ dominus est, punit, pri-
mo,

mò, inquam, per se ac proximè, sed quà rector Ministerio servi unitur, ut dominus: punit autem non ut dominus, ideoq; nec pro arbitrio, sed ut rector, atq; iccirco pro modo culpæ.

Adsit

Regula, peccatis quæ pœnas irrogat aquas:

Nec scuticâ dignâ horribili sectere flagello.

Tertium, quod addit Censor hoc est, *Et si ius puniendi in rectore non est ius crediti, aut domini: ius tamen puniendi in absoluto domino est ius absoluti domini.* Si hoc voluit, ut quia inest aliquid absoluto domino, eò jus sit dominiij absoluti; multum fallitur. Nec enim hoc magis sequitur, quàm si contendat regi aliquid competere quâ tali, quia inest regi. Sane Alexander M. historiam naturæ & rerum causas noverat; sed ut philosophus, non ut rex. Neq; probatio ista solum est infirma, sed assertio planè falsa. Etsi enim idem esse possit & absolutus dominus & rector; idem quoque actus possit peragi tum ex vi dominiij, tum ex iure puniendi: tamen actus talis, si pœna est, ei quæ pœna est, non ex iure absoluti domini, sed ex iure regio proficiscitur. Si verò ratione absoluti dominiij exerceatur, iam eatenus pœnæ rationem non habet. Absolutum enim dominium neq; peccatum exigit, neq; relationem mali inflicti ad malum patratum: at punitio utrumq; requirit. Non ergo est idem, ius absoluti domini, & ius puniendi: etsi ista quosdam possunt habere effectus aut similes, aut etiam communes. Minime ergo ostendit, quod intendit Censor, Deum in negotio satisfactionis (pœnalis puta, de qua agimus) considerari ut creditorem; propriè nempe nam per similitudinem ita dici, cum Grotio agnoscimus. Sed in disputationibus adhibenda est

argu-

ἀρετολογία. Non esse autem alienum, ut Censor vult, quod creditoris propriè dicti *οὐκ ἔστιν ἀδίκος* rectoris Grotius distinguat, quilibet videt, qui Socinianum argumentum à creditore petiti in- telligit. Creditor enim nihil contra officium fa- cit, etiamsi de maximo credito nullam exigit sa- tisfactionem, quod in Censore circa pœnam ali- ter se habet, fatente Censore.

Post hæc redit eò Ravenspergerus, ut *οὐκ ἔστιν* iu- dicis in hoc negotio Deo ascribat: quod, uti dixi, volente & fatente Grotio facit. Rector enim iu- dicem includit, si non addatur iudici restrictio potestatis ad legem positivam. At inquit, sic scri- bit Socinus: quid aliud Grotius? Ingens sanè fa- cinus, aliquid dicere, quod vi veritatis victus fa- teri cogatur Socinus. Et tu Censor, nonne cum Socino idem hic dicis? Hæc ipsâ Socini confessio- ne cum utatur Grotius, ut neget Deum propriè tanquam creditorem considerari oportere, tu hoc quoq; ipsum frustra, & cum bonæ causæ detri- mento Socino largiris: quanto in Socinum be- nignior, ne usquam tua in Grotium malignitas elaudicaret? At inquit idem, *Certum est Deum in negotio satisfactionis considerari, ut principem & dominum, cui non est lex lata, sed cuius volun- tas ei pro lege est, inde tamen non rectè colligitur, Deum non considerari, ut iudicem. Vnum enim horum alterum non tollit, aut perimit.* Atq; tan- rum abest, ut hoc Grotius neget, ut amplius e- tiam Censore ipso dicat. Nam ex eo, quod ut rector spectatur, necessariò sequitur, ut iudicem considerari. Rectoris tamen nomen usurpare Grotius maluit, quàm iudicis, quia actus liberan- di peccatorem à pœna, non tam rectè tribuitur iudici, quàm actus puniendi. Quare vocem eam

prætulit, quæ utrumq; comprehendat. Adjungit istis, *Certum est Deum passim in scriptura comparari cum iudice, qui mundum iudicet in iustitia, qui iudicet vivos & mortuos, qui iudicet unumquemque secundum opera sua.* Imò non iudici mundi, aut vivorum mortuorumq; comparatur: sed ipse iustus mundi iudex futurus, & vivos mortuosq; iudicaturus dicitur. Nec si iudici comparatur, eo intelligi oporteat *compositum* ac delegatum; sed supremum, qui legibus non subjacet alienis: quod discrimen mox ipse agnoscere cogitur Censor. Quod ergo hic colligit, rectè considerari Deum in puniendis ac remittendis delictis, ut iudicem: id nisi de iudice *composito* intelligatur, quod nunquam dicit, neutiquam Grotio ad-versatur; quia supremus iudex in summo rectore includitur: ut antea diximus.

CAP. XXVII.

Diluuntur ea quæ dixit Censor de actu Dei in negotio satisfactionis, & quid inter dispensationem & legis executionem: quid inter derogationem, abrogationem, subrogationem, & obrogationem: quidque inter dispensationem & legis interpretationem ut mixtas inter sit, ostenditur.

Hinc transit Censor ad quæstionem illam accuratè, ut omnia, à Grotio pertractatam, Qualis sit Dei actus in hoc negotio. Dixerat Grotius, actum illum esse legis relaxationem siue dispensationem: non autem vel executionem legis, vel abrogationem, vel interpretationem *mixtas*. Vbi tria isti oppositè intelligi, quatenus dispensationi opponuntur, res ipsa loquitur. Cen-

Censor tamen, *Quæ hæc, inquit, est subtilitas?*
Cujusmodi cum lego, cogito subinde mecum:

O frater, frater, quæ te dementia cepit?

Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.

Nisi frondes meras aut labruscas exspectare nos vis ab ingenio tuo, quod amamus, atatem cogita tuam, & illud Cui vaus, καὶ αὐτὸν τὴν. Noli damnare, quæ non intelligis: noli ridere, quæ discere adhuc debes: noli sic placere tibi, ut etiam in istis, quæ ex juris scientia dependent (huiusmodi enim quæstio est ista, de qua hoc capite agendum est nobis) acutius videre te credas, quam ipse ille, quem præfatione illâ tuâ eminentissimum Iuriconsultum appellas, & inferius, Iuriconsultum magni apud omnes nominis haberi agnoscis. Scis enim, opinor, illud quod Stagira philosophus primo Nicomac. dicebat, *Ἐκαστος αὐτὸν καλῶς, ὡς γινώσκαι, καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρετήν.*

Hinc subjungit Censor: *Dei in postulatione satisfactionis actio, est pænæ peccatis promeritæ exactio: quæ si Impersonaliter consideretur, cur peccator puniendus sit, finis eius est divine iustitiæ demonstratio: si verò Personaliter, cur Christus punitus sit, finis eius est, ut per Christi punitionem nos impunitatem consequamur.* Hæc verissimè ab Censore dicuntur: interim candorem tuus requiro, quòd, cum hæc iisdem penè verbis apud Grotium legerit pag. 32. unde ea hanferit, dissimulet: nec dissimulet tantum, sed Grotio ipsi, quasi ista docendus esset, obducatur.

Sequitur paulò post apud Censorem: *Frustra est, quod D. Grotius ait, actum illum Dei non esse legis executionem, nec abrogationem, nec interpretationem per similitudinem: sed legis relaxationem, seu dispensationem. Est enim hæc omnia Expende-*

110 R E S P O N S I O A D

pendemus singula. Ac primùm malè ait Censor, esse executionem legis, quæ veriùs est gratiosi decreti executio. Nec enim dispensatio illa lege continetur, sed Evangelio. Quod qui negat, Vetus & Novum Testamentum, sive legem & gratiam confundit. Error Censoris ex eo profluxit, quòd non cogitavit, quando executio legis dispensationi opponitur, totius legis executionem intelligi: quod Grotius additâ voce OMNINO explicuit. *Si Deus*, inquit, *legem omnino exequeretur*: Ergo cum dispensatione exequi, est partem legis exequi, non legem totam, *ut ait*. Hoc vellicare, quid aliud est, quàm cavillari? Exinde reprehendit Grotium, quòd neget esse abrogationem. Atqui solidè hoc eo evicit Grotius, quia lege abrogatâ nemo tenetur: infideles autem adhuc obnoxij sunt legi. Tamen noster egregius Censor. *Quæ hæc*, inquit, *est sequela, si lex infidelibus non est abrogata, ergo lex fidelibus non est abrogata?* Quasi summus vir ita stultè sapiat, ut sic argumentetur. Eo ineptiarum redegit Censorem, quod de abrogatione ausit dissertare, cum ne quidem quid abrogatio sit intelligat. Patiatur igitur se hoc doceri à nobis: vel potius ab antiquis Grammaticis ac Jurisconsultis, è quibus nos ista hausimus. Apud Romanos idem in tollendis, quod in ferendis legibus solemne erat: quia seu ferenda esset lex, populus rogabatur, an ferri vellent; seu tollenda, rogabatur, an tolli eam placeret. Hinc rogari lex dicebatur, quæ ferebatur: quia magistratu interrogante ferebatur: ut dicit Vlp. Tit. 1. Regul. Eademque de causa abrogari dicebatur, cum antiquaretur: quod Græcis est *ἀρκεῖν τὴν νόμον*. Ab eadem causa legi dicebatur derogari, cuius pars tollere-

IVDICIVM RAVENSP. III

tur. Paulus Diaconus ex Festo: *Derogare proprie est, cum quid ex lege vetere: quo minus fiat, sancitur lege novâ. Derogare ergo detrahere est.* Græci id *παρρηγορέω* dicunt: hoc est, ut Budæus exponit, *παρρηγορέω νόμον φέρω*: quasi legem cum lege, & rogationem cum rogatione conferre. Hoc abrogationis & derogationis discrimen, etiam nos docet Modestinus in Tit. de Verb. & Rer. signif. leg. c. 11. *Derogatur legi, aut abrogatur: derogatur legi, cum pars detrahatur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur.* Subrogationem verò ab utroque istorum, & obrogationem ab omnibus his differre, indicat Vlpianus Tit. 1. Reg. *Lex aut Rogatur, id est fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut Derogatur, id est, pars primæ tollitur: aut Subrogatur, id est, adjicitur aliquid primæ legi: aut Obrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege.* Hinc Cicero lib. 111. de Rep. apud Lactantium lib. vi. cap. vi 11. *Huic legi nec obrogari fas est, neq; derogari ex hac aliquid licet, neq; tota abrogari potest.* Ita enim in Basileensi Betulei edit. optime expressum: pro quo, unius literæ errore, in antiquo Thomasi codice legebatur, *Huic legi nec abrogari fas est.* Triætiâ ista conjunxit Tullius epist. 1. lib. 111. ad Att. Atq; ex his satis liquet, in satisfactionis negotio actum Dei judicis non abrogationem esse, sed obrogationem: nec enim lex tota tollitur, quæ abrogatio foret; sed manet lex, quod ad quosdam, quod verò ad alios, tollitur eius affectus: eoq; dispensatio, relaxatio, obrogatio hic locum habet. Spissas etiam ille est error, cum, nec sibi quidem constans, eundem actum dicit esse legis executionem & abrogationem: quo nihil dici potuit magis *absurdum*. Audiat Ciceronem

ceronem epist. 1. lib. 111. ad Att. *Vides nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quæ abrogantur?*

Præterea neg ut Grotius, dispensationem illam esse interpretationem legis κατ' ἐννοιαν. Siquidem ea interpretatio ostendit aliquod factum, aut personam sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam. Hic iterum Censor: *Quæ hæc, inquit, argutia est?* Equidem discrimen inter dispensationem & interpretationem legis κατ' ἐννοιαν non intelligi a censore, minimè miror, utpote in istis rebus neutiquam versato: neque etiam hoc in eo culpo: sed illud non solum miror, verum etiam vehementer reprehendo, quod quæ non didicit, tanto cum supercilio attingit. Sed quod factum est in se factum fieri non potest. Quod verò potest, saltem ne gravetur nunc,

Aures vacivæ si sunt, animum advertere.

Dupliciter fit, ut aliquis, verbis legis non exemptus, effectui eximatur per interpretationem κατ' ἐννοιαν, & per relaxationem vinculi legalis. Imperitiores confundere ista solent, quæ tamen & à Iurisconsultis politioribus, & à Thoma Aquinate, ac Scholasticis, optimâ ratione, nec sine usu discriminantur. Actus ἐννοειστικός est correctio legis, quâ aliquid ei deest, propterea quod generatim loquitur: ἐπεὶ ὁ νόμος νόμος, ἢ ἡ ἐννοία δὴ τὸ καθελόν: ut optimè explicat Aristoteles lib. v. Nicomachiorum cap. xv. Leges enim ob τὸ ἀόριστοι τὴν ψαφήν universalibus verbis concipiuntur: atque inde evenit, ut sæpe occurrat ea rerum ἀεὶ σαφές, quam certum sit, utcumque verba latè pateant; mente legis primitivâ non contineri. Declaravit hoc Grotius apposito exemplo ex sacris literis de lege, quæ Sabbatho operari vetat. Quam-

vis enim lex ista religionis ac misericordiæ opera verbis non excipit; ea ipsa tamen mente ac proposito excludit: ita ut ab initio latæ legis cuilibet æquo æstimatori liquere potuerit, legem minus latè, quàm verba præ se ferunt, intelligi oportere. At aliter cum eo comparatum est, qui lege solvitur, sive à legis vinculo relaxatur. Is enim ab initio & verbis & sententiâ legis fuit comprehensus. Sanè *Interpretatio* adhibere cuiusvis est: at lege solvere solius est legislatoris, aut cui *rogatus* id ipsum concessit. Rectè igitur à Grotio dictum fuit, relaxationem sive dispensationem, hoc est, solutionem aliquorum à lege, locum hic habere: non autem interpretationem per æquitatem. Nam apertum est, agere eum de liberatione nostri à pœnis, quos lex puniri præcipiebat. Quibus pœnis quod liberamur, non inde est, quòd legis generalitas non æque nos ac cæteros comprehendat: sed quia Deus legis vinculum, quod ad nos, relaxet. Nihil his clarius, nihil certius, nedum reprehendi mereantur. At, inquit Censor, *Interpretatio per Verba non necessario ostendit factum aut personam sub legis obligatione nunquam fuisse comprehensam: sed hoc ostendit, legis obligationem, quæ erat ad mortem, ab omnibus hominibus Dei filiis adoptivis, in unam personam, puta in filium Dei unigenitum Iesum Christum, fuisse translatam.* Sed iterum immanè quantum errat. Neq; enim interpretatio legis potest esse pœnæ tralatio: neq; interpretatio legis primitivæ potest ostendere pœnæ tralationem. Siquidem legis huius interpretes talem eius sententiam esse monstrat, ut omnes nos comprehendat: at non ostendit, quid postea facturus sit legislator.

Novum deinde argumentum ponit, quo Grotij adsertionem perire confidenter jactat. *Ostendit* inquit, dispensatio divina personam Iesu Christi qui sub obligatione legis ad mortem sive poenam non fuit comprehensus, quia ipse legem non est transgressus: nostri autem causa, qui sub legis obligatione eramus, legi factus est obnoxius. Quid hoc ad rem? Christus enim lege illâ, quæ peccatorem subiciebat pœnis, neque secundum mentem, neque secundum verba, tenebatur: ita ut interpretatio κατ' ἐννοίαν, quæ generalitatem τῶν πρὸς restringit καὶ διόρισται, in ipso locum habere non possit. Quod igitur ipse pro nobis subiit legis poenam, mutationem à legislatore circa legem esse factam ostendit: non autem arguit verborum legis interpretationem. Aliud nempe est ostendere ἀπλῶς, personam sub legis obligatione non comprehendit: aliud, ostendere id per interpretationem, quæ fiat κατ' ἐννοίαν. Pergens ille, *Dispensatio* inquit, *quid est, nisi legis per ἐννοίαν interpretatio, abrogatio, executio?* Imò verò dispensatio (ut rectè eam Grotius definit pag. 71.) est actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur. Si legis manentis, non ergo abrogatæ, hoc est in totum abolitæ. Si item obligatio tollitur, non contingit executio legis αὐτῇ κατ' ἐννοίαν. Adhæc si ea tollitur, prius obligationem fuisse necesse est: quod in interpretatione κατ' ἐννοίαν locum non habet: quandoquidem ibi ab initio nulla fuit obligatio, etsi id verba legis præ se ferre videbantur. Nec diffitemur, ἐννοίαν etiam latius sumi, ut clementiam quoque illam, ex quâ dispensationes oriuntur, includat. Hoc enim ostendit iste Sopatri locus, quem adduxit Grotius

pag. 77. Sed in disputationibus *anceps* loquendum est. Propriè autem, quid *immutabile* sit, diximus ex Aristotele, quem ceteri sequuntur. Præterea non de quavis *immutabile* hic agimus, sed eâ, quæ consistit in verbis legis interpretandis: quæ circa eundem actum cum dispensatione *commutativa* nequit, non magis sanè, quàm fieri potest, ut ingenuus qui sit, is jure manumittatur.

CAP. XXVIII.

Probatur multos & veteris & recentis ecclesiæ doctores, non aliam satisfactionis necessitatem agnovisse, quàm ratione decreti divini.

PErduxit nos series nunc ad quæstionem ultimam, An lex pœnalis sit relaxabilis. Quod cum affirmat Grotius, apertum est loqui eum de lege illâ, quam his verbis expressit: Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ. Legem istam potuisse relaxari, argumento invictum est, quod fuit relaxata. Sed objici potuit ex lege *ut nō* agi oportuisse, tum quia naturale sit puniri eum, qui deliquit: tum quia veracitas Dei exigere hoc videatur, ut comminatio, ita uti pronunciata est, adimpleatur. At utrumq; ita responderet Grotius, ut neutrum impugnet censor. Sed aliam hic quæstionem admiscet: An Deus, non acceptâ satisfactione, fontes potuerit dimittere impunitos. Hoc contendere Grotium sibi persuadet, & quasi ea sententia nova sit in Ecclesia Dei, non dubitat hoc nomine indignè atq; illiberalitèr admodum increpare virum illum, ad cujus laudes non adspirat, præcipuum sanè inter eruditos non sux modò Bataviæ, sed totius Belgicæ ornamentum. Sed audiamus censoriæ *verbera*

vera lingua: Hic inquit, nisi me fallit coniectura, in gravem apud Theologos bonos reprehensionem incurrer Dn. Grotius, quod ipse Iurisconsultus magni apud omnes nominis, advocatum actura fidei Catholice, illud adversario suo Socino largiatur, quod hactenus sincerorum Theologorum largitus est nemo. Liberalis sit Dn. Grotius erga adversarios suos in causis forensibus: in causis Theologicis, ultraquam iustum & rectum est, liberalem esse, est veritatis causam prodere. Nempe magis asseveratè nunc promit, quod cum conditione dixerat in præfatione, Si Socino iterum iterumq; sciens suppetias ferat, videri imitari eum, qui osculo os veritatis prodidit. Sed si Servator noster Christus, cum dæmonia ejiceret, per Beelzebub ea ejicere dicebatur: æquum sanè est, ut (cùm discipulus non sit supra magistrum) etiam Grotius patienter ferat, sibi fortiter Christi causam tuenti, obiectari, quasi Iudæ Iscariotæ similis sit, qui, diabolo instigante, prodidit Salvatorem Nec magis illò Censoris schemate moveri oportet, cùm Theologis bonis opponit fidei advocatum: eumque, quasi ultra peram sapiat, in forensibus, non Theologicis causis liberalem esse jubet. Sanè verum est eum, qui nunc Reip. Roterodamensi est à consiliis, & in Collegio delegatorum ab Ill. Hollandiæ & Westfrisiæ Ordinibus Senator: hunc antea ob eximiam juris scientiam Hollandici fisci advocatum ab iisdem Ill. Ordinibus fuisse constitutum. Sed nec fort gloria, nec civiles ulli honores, ita ingenij, magnitudinem, aut eruditionem eius omnigenam attriverunt, ut non idem in rerum sacrarum intelligentiâ credatur à summis viris longè amplius Deo debere, quàm multi, qui unum hoc agunt, ac docendo

cendo scribendoq; nomen procudent suum.
 Quod cum dico, animus non est vel urbanatim,
 vel rusticatim, ut loquitur ille, tangere Censo-
 rem: qui quantus sit, aliis iudicandum relinquo,
 qui illum melius norint: ipse interim facile con-
 cedo, esse virum maiorem, quam eum meti-
 remur ex hac Censura: ubi ille, seu affectus aci-
 em ingenij præstrinxerit, seu, ut morem gereret
 amicis nimium in scribendo festinârit, seu alius
 casus tantopere præcipitem egerit: (mille enim
 modis humanus animus de gradu suo labefacta-
 tur) censuram adeò infelicitèr exercet, ut non ar-
 bitrer quemquam controversiæ huius intelligen-
 tem, & æquum Grotianorum verborum inter-
 pretem, repertarum unum aliquid, ubi is sum-
 mum vicum jure reprehenderit. Est hæc res nova
 & insolens planè: quando, ut in lege Mænia di-
 cebat Varro: *Neq; in bona segete nullum est spi-
 cum nequam, neq; in malâ non aliquod bonum.* Sed,
 his missis, rem ipsam videamus.

Primum illud miror, quod dicat sincerorum
 Theologorum largiri hoc neminem, quod mox
 fatetur sensisse Wolfgangum Musculum, virum,
 ut ipse appellat, summæ & eruditionis & autho-
 ritatis, & verè magnam. Sed magis etiam miror,
 quod de omnibus hoc pronunciet, cum tam mul-
 ti & antiquæ & recentis Ecclesiæ doctores repe-
 riantur, qui illud quod Censor ut falsum & in-
 solens averfatur, pro compertissimâ habuerint
 veritate. Quod ne facilius quam veriùs dixisse
 videar, en testes locupletes.

Cyprianus, vel alius potius probus & antiquus
 scriptor lib. de Cardinalibus Christi operibus,
 serm. xiv. qui est de Passione Christi: *Hoc vis
 intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus; ut
 utraq;*

utrâq; re cognitâ peccatum appareat & gratias;
& quanti ponderis sit, utrumq; rerum prober ef-
fectus: cum originali mortui nullum nisi in Chri-
sti morte potuerit esse remedium; nec reconcilia-
re Deo potuerit exules & damnatos qualibet
oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrifici-
um. Et sine hoc holocausto poterat Deus tantum
condonâsse peccatum; sed facilitas veniæ laxaret
habenas peccatis effrenibus, quæ etiam Christi
vix cohibent passiones, quæ vix sceleratos animos
à voluptatum fece avellunt.

Athanasius Tom. 1. serm. 7. contra Anianes
p. 239. edit. Commel. Ἡ δὲ αἰτία ἣ μὴ εἴς ὅλους ἀπο-
συνιστᾷ τοὺς αὐτοὺς μέγιστον εἶπεν ὁ Θεός, ἡ λείψανος τοῦ
καταργεῖν ἅμᾶς ὁμοπνεῖν εἰς τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσι-
τελεῖν, ἡ μὴ ἂν πᾶσι τὸ σωθῆναι τὸ διὰ λογισμοῦ.
Poterat sine ullo adventu Christi solummodò lo-
qui Deus, & solvere maledictionem. Ceterum
spectandum est istuc, quid hominibus sit utile, non
quid suum sit in viribus Dei.

Augustinus lib. xlii. de Trinit. c. x. Eos itaq;
qui dicunt, Itane defuit Deo modus alius, quo li-
beraret homines à miseriâ mortalitatis huius, ut
unigenitum filium Deum sibi coeternum, homi-
nem fieri vellet, induendo humanam animam &
carnem, mortalemq; factum mortem perpeti: pa-
rum est sic refellere, ut istum modum, quo nos per
mediatorem Dei & hominum hominem Christum
Iesum Deus liberare dignatus, asseramus bonum
& divinæ congruum dignitati: verum etiam ut
ostendamus, non alium modum possibilem Deo de-
fuisse, cuius potestati cuncta aequalitèr subiacent,
sed sanande nostræ miseriæ, convenientiorem mo-
dum alium non fuisse, nec esse oportuisse.

Et cap. xvi. ejusdem lib. Cur ergo non fieret

mors Christi? Imò cur non prætermis-
 rabilibus modis, quibus ad nos liberandos uti pos-
 set omnipotens, potissimum eligeretur ut fieret, v-
 bi nec de divinitate eius aliquid imminutum est
 aut mutatum, & de humanitate susceptâ tantum
 beneficij collatum est hominibus.

Idem August. libr. de Agone Christiano cap.
 XI. Sunt autem stulti, qui dicunt: Non poterat
 aliter sapientia Dei, homines liberare, nisi sus-
 ciperet hominem, & nasceretur ex femina, & à
 peccatoribus anima illa pateretur? quibus dici-
 mus: poterat omnino: sed si aliter faceret, simili-
 ter vestre stultitiæ displiceret.

Leo M. sermone de natiuitate Christi: Verax
 namq. misericordia Dei, cum ad reparandum hu-
 manum genus ineffabiliter et multa suppetent,
 hanc potissimum consulendi viam elegit, quâ ad
 destruendum opus diaboli non virtute uteretur
 potentia, sed ratione iustitiæ.

Gregorius M. lib. xx. Moral. cap. xxvi. Tunc
 plena est cordis nostri compassio, cum malum ino-
 pie pro maximo suscipere non metuimus, ut illum
 à passione liberemus. Quam videlicet passionis
 formam mediator nobis Dei & hominum dedit.
QUI CVM POSSET NOBIS ETIAM NON
MORIENDO SVCCVRRERE, subvenire
 tamen moriendo hominibus voluit. Quia nos vide-
 licet minùs amâssent, nisi & vulnera nostra sus-
 ciperet; nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet,
 nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tempus ipse su-
 stineret. Ex mox: An non IN DIVINITA-
 TIS SVÆ DIVITIIS nobis invisibilis perma-
 nens, MIRIS NOS POTVIT VIRTVTI-
 BVS DITARE? Sed ut ad internas divitias re-
 diredet homo, feras apparere dignatus pauper Deus.

Etiam

Etiam Bernardus Clarævallisensis liberaitionis modum per satisfactionem magis fuisse convenientem ait, quàm si absq; eâ Deus remisisset homini peccata: Hoc, inquit, fuit de misericordiâ liberantis, ut quod congruebat remediis liberandi, iustitiâ magis contra invasorem, quàm potentia uteretur. Interea agnoscit, potuisse etiam liberari non interveniente satisfactione. Sic enim ibidem; hoc est, epist. cxc. ad Innocentium scribit adversus Petrum Abailardum, cuius dogma ab Orco revocavit Socinus: Deinde (Abailardus) laborans docere & persuadere, quod sine injuria diaboli, jure Deus profugum suum, si veller, misereri, repetere, & solo verbo eripere, posset (QVASI HOC QVIS DIFFITEATUR) post multa aliquando insert: Quæ itaq; necessitas, aut quæ ratio, aut quod opus fuit, cum solâ iussione suâ divina miseratio liberare hominem à peccato posset; propter redemptionem nostram, Filium Dei carne susceptâ tot & tantas inedia, opprobria, flagella, sputa, deniq; ipsam crucis ignominiosam & asperissimam mortem sustinere, ut cum iniquis patibulum sustineret? Ad quæ Abailardi verba ita respondet Bernardus: Ratio huius facti fuit dignatio facientis. QVIS NEGAT omnipotenti ad mare fuisse ALIOS ET ALIOS modos nostræ redemptionis, iustificationis, liberationis? Verùm hoc non præiudicat huius, QVEM E MULTIS ELEGIT, efficacie. ET FORTASSE IS PRÆSTAT, per quem in terra obliviois, gravedinis, lapsus nostri, tot & tantis gravaminibus reparatoris sortius, & vivacius admoneremur. Aliâs autem nemo hominum novit, nec noscere ad plenum ptesit, quid boni ad gratiâ, quid CONGRVENTIÆ ad sapienti-

am, quid decoris ad gloriam, quia commodi ad salutem, penes se ipsam contineat huius venerandi mysterii inscrutabilis altitudo. Post aliqua hæc Abailardi verba adducit: cur per sanguinem, quod potuit facere per sermonem? Respondet Bernardus: Ipsum interroga. Mibi scire licet, quod ita: cur ita, non licet.

Eidem permultorum nostri seculi doctorum sententia fuit. Afferam è plurimis paucos, Calvinus Institutionis Christianæ lib. 11. cap. xix. §. 1. iam magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem, qui mediator noster futurus esset. De necessitate si queritur, non simplex quidem, ut vulgò loquuntur, vel absoluta fuit: sed manavit ex cœlesti decreto, unde pendeat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum est, statuit clementissimus pater.

Idem Comment. in Ioh. c. xv. 13. Poterat nos Deus verbo aut nutu redimere, nisi aliter nostræ causæ visum esset, ut proprio & unigenito filio non parcens, testatum faceret in eius persona, quantam habeat salutis nostræ curam. Similiter Wolfgangus Musculus in Loc. Comm. loco de Iustific. cap. 111, Sed quia de Musculo Censor fatetur, verba eius non apponemus.

Hier. Zanchius lib. 11. de incarnatione cap. 111. quæst. 1. Et si verò Deus servare nos poterat solo suo imperio, peccata simpliciter ex sua misericordiâ condonando: noluit tamen, sed sapientissime constituit, sicut iustitia ipsius exigebat, peccata non condonare, nisi verè per effusionem sanguinis humani prius piarentur.

Daniel Tilenus, Theologus sedanensis, Disp. de Incarnatione Filij Dei: Restituere sive recreare hominem non minùs liberum fuit Deo, quam

quam creare. Nulla enim actionum transeuntium necessaria est in Deo, nisi ex hypothese ratione decreti. Cumq̃ visum fuerit ipsi, peccatum, quod quidem solo imperio, tanquam nubem tollere poterat (Ies. XLIV. 22.) non nisi perfectæ & adequate satisfactionis intervntu expiarum delere: hanc longè sapientissimam invenit rationem, quâ & iustitiam suam in repetendâ pœnâ, & misericordiam in submittendo vade, luculentissimè demonstraret. Otto Casmanus Anti-Socini sui part. II. cap. 1. Licet concedamus iustitiam punientem peccata, & misericordiam ea condonantem, utramq̃ scilicet esse liberrimæ Dei voluntaris effectum: tamen satisfactionem pro peccatis ad condonanda ea non esse **ULLO MODO** necessariam, non concedimus. Necessitas enim satisfactionis, de quâ hic agimus, est **HYPOTHETICA**, propter immutabile decretum Dei.

Wolfgangus Franzius, SS. Theologiæ Doct. & Profess. in Academia Witebergensi, disput. de Sacrificiis XIV. Thesi LXIII. & LXIV. *Queritur, utrum non Deus potuerit primos parentes & omnes homines ex mortis imperio eximere & in gratiam recipere, sed solâ voluntate, citra Mediatoris satisfactionem ullam* Et respondetur, **OMNINO POTVISSET**, nisi prius & antea protulisset **DECRETVM SVVM** comminatorium. *Ut igitur iustitiæ suæ prolatæ, cùm tantâ maiestate tandem plus satisfaceret, tum non amplius ex solâ voluntate suâ illud voluit & potuit facere. Et quod hæc omnino vera sint, inde constat, quia sese ita revelavit, quòd tunc omnino citra satisfactionem promissam hoc non fecerit. Simul etiam voluit ostendere, quantopere irascatur peccatis, & quantopere toti generi humano vitanda*

randa sint peccata, ut etiam viceversa, quanta sit ipseus erga homines creaturas suas delectio, quod nec proprio Filio voluit parcere, sed tradidit illum pro nobis inimicis suis, cum primis ne diabolus haberet ansam calumniandi sine intermissione Deum, quasi tam facilis fuisset, antea severus erga se ipsum, sed iam & sui ipsius & suæ iustitiæ ac etiam comminatorij decreti ita oblitus fuisset.

Huc etiam inclinatur non obscure Iacobus ad Portum, S. Theologiæ Professor in Academia Reipublicæ Bernensis, qui ante quatuor hos annos, hoc est biennio post luculentas Sibrandi Lubberti commentationes adversus Socinum editas in lucem, ipse etiam fidei catholicæ defensionem adversus Socinianas Ostorrodij Institutiones Genevæ divulgavit. Ipsum audi cap. xxxv. sic scribentem: Cum ipsa Scriptura sacra totum redemptionis mysterium, & universam eius administrationem, ac salutis tum dispensationem, tum fundamentum, principium, medium, ac finem in liberrimam Dei voluntatem & auctoritatem, tanquam primam ac supremam causam transcribat: ideo hic pedem fisco, & in hoc speculum fidei meæ ad spectum desigo, ne altius quam fas est, evolando in profundior, quam meæ & aliorum saluti conducatur, labyrinthum se demergat: ac proinde quæstionem illam controversam, An, videlicet, satisfactio pro peccatis nostris sit absolutè necessaria, & dependeat non tantum à necessitate & infallibili certitudine decreti divini, ac liberæ ordinationis, verum etiam à necessitate naturæ divinæ, sic ut Deus nullum peccatum condonare possit ulli, nisi plena satisfactione pro eo à Christo accepta: aliis, quibus

uberior Spiritus S. revelatio contigit, tractandam & explicandam relinquo. Ego in libero illo decreto Dei & gratuita executione ipsius tantam ~~etiam~~ opulentiam, tantumq; misericordie & gratiæ divinæ thesaurum invenio, ut habeat fides mea quod contempletur, quod miretur, & in quo acquiescat, nec penetrare altius de sideret: quod tamen absq; præiudicio dictum, neq; derogatum quicquam velim iis, quæ à præstantissimis atq; clarissimis Viris hac de re scripta existant. Atq; hi quidem sententiam suam monumentis publicis consignarunt. Adjungam etiam unum alterum, qui iudicium suum literis perscripserunt.

Reverendissimus Ioannes, Coventrensis & Lichfieldensis episcopus, epistolâ suâ ad Ampl. Grotium: *Quæ sivit à me D.N. aliquid de huiusmodi satisfactionis & redemptionis nostræ necessitate: de quâ nos in sententiâ Augustini acquiescimus, non defuisse Deo pro suâ omnipotentia & sapientia alios modos possibiles: sed hunc convenientissimum esse visum.*

Cl. V. Antonius Tylius literis ad amplissimum Sandium: *Cum rectorem hunc Deum, ut iustitiæ suæ convenientissimè agentem (Grotius) inducat: idque fortè secundum B. Augustinum lib. xiii. cap. x. de Trinit. qui convenientiorem alium modum nec fuisse, nec esse oportuisse asserit: sanè & hoc principio firmiter everti Sossinianam blasphemiam arbitror.*

Atque hæc iudicia tum antiquorum Patrum, tum reformatæ Ecclesiæ Clarissimorum luminum satis ostendunt: longissimè à vero abesse, quod Censor contendit, Theologum sincerum neminem istud concedere, Deum extra satisfaci-

onem

onem condonare peccata potuisse. Nam impudens sit qui neget, a Socini dogmate alienos fuisse tot veteris Ecclesiæ doctores, etiam magnum Athanasium & Augustinum: tot nostri seculi præclare de Ecclesia partim meritos viros, etiam magnum Calvinum, partim adhuc merentes. Atqui plerique omnes docent, quod neminem dicere Censor putavit: & qui minimum ex his dicunt, satis ostendunt, in hanc se magis inclinare sententiam, aut saltem existimare, absque dogmate de absolutâ satisfactionis necessitate, sufficienter defendi Catholicam fidem adversus Socinum. Quid quod, ut *in meo* hoc dicamus, etiam in Ecclesia Romanâ, idem Scholastici senserunt? Vt Thomas p. 3. qu. 46. art. 2. *Quod Deus posset sine satisfactione hominis, remittere peccata, cum non habeat aliquem superiorem.* Biel. 3. sentent. dist. 20. qu. un. *Quod possit Deus remittere peccatum per solam non imputationem: ac proinde rationes Anselmi in libris, Cur Deus homo, nihil probare, nisi præsuppositâ divinâ ordinatione.* Similiter Petrus Tataretus in 14 sentent. dist. xv. fol. 524. Nostroque seculo non solum Antonius Possevinus lib. x. biblioth. selectæ cap. 1x. atque alij extra ordinem, sed illi ipsi, qui contra *ostentant* Socini, Abailardum, vel ipsum Socinum atque eius assecclas, eruditos commentarios edolarunt, nullam de hoc vel Abailardo, vel Socinianis controversiam movent, sed in Augustini sententia acquiescunt. Audiamus Ioannem Driedonem, qui libro de captivitate & redemptione generis humani, Abailardi sententiam ex Bernardo exponit, quæ pro eo dici poterant, opponit, solidèq; omnibus occurrit. Verba eius inter alia hæc

sunt, Tract. 111. fol. 69. *Quamvis alius modus liberandi genus humanum Deo fuerat possibilis, non tamen inde consequens est, quod iste fuerit aut irrationabilis, aut supervacuus.* Continuo quatuor causas adjungit, cur modus iste divinæ sapientiæ maximè fuerit consentaneus. Atq; inter alia Augustini hæc verba adducit : *Alius modus liberandi possibilis Deo non defuit, sed sanandæ nostræ miseriæ convenientior modus non fuit, quàm iste, in quo nobis contulit & remedium, ac humilitatis, patientiæ & dilectionis præbuit exemplum.* Et aliquibus interiectis ait idem Driedo: *Dens (ut inquiunt Augustinus & Bernardus) quamquam secundum suam benignitatem, sapientiam, & iustitiam potuisset opus istud redemptionis aliter, sicuti placuisset, perficere: placuit tamen ei potius hominem sibi reconciliare eo modo & ordine, quo noverat illum cecidisse, ut quemadmodum Adam in mortem cecidit per Evam feminam; ita rursus spem vitæ accipiat per feminam Mariam.* Et post aliqua multa : *Si roges, cur hoc modo potius quàm modis aliis voluerit sapientiam suam, iustitiam & misericordiam declarare, cum alius modus hæc eadem declarandi possibilis illi non defuerit: Respondet Bernardus: Mihi, inquit, scire licet, quid ita fecerit: sed cur hoc modo, & non aliter fecerit, mihi curiosè scrutari non licet. Quomodocumq; aliter fecisset, inquit Augustinus, semper stulta creatura diceret, Cur isto modo, & non aliter fecit, qui innumeros apud se modos tenet? O homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo? Et post nonnulla: Convenientius erat divinæ sapientiæ ita misericorditer hominem à potestate diaboli liberare, ut in ipsa liberatione servaretur iustitia quædam sapienter*

in puniendo peccatum, quantum satis est Deo irato, secundum ordinem suæ iustitiæ peccatum non dimittentis inultum: divina tamen iustitia non ita absolutè erat ad hunc faciendi modum coarctata: quia & ipsa manente salva, Deus si secundum suam benignitatem aliter & absq; satisfactione hominem liberare voluisset, decenter utique & iuste fecisset, ex suâ misericordiâ pro nihilo, id est, absque pretio sanguinis omnia peccata delens, & hominem in priorem statum constituens. Exinde occurrit iis, quæ adversus hanc sententiam objici solent. Inter alia ad illud, quod si peccatum dimitteretur impunitum, Deus foret injustus, respondet hoc pacto: Deus cum sit iudex & dominus omnium, non est intelligendus quemadmodum alius quispiam iudex, qui servus est, atq; subiectus iustitiæ, sed est ipsa iustitia, & fons ac plenitudo, consummatio & finis omnis iustitiæ: & ideo ipse non est in ullam aliam iustitiam ordinabilis. Quamobrem neq; potest, aut esse, aut fieri debitor ulli iustitiæ, sed creaturæ universæ debitores sunt ipsi. Proinde & ipse, si iniuriam in se commissam absq; satisfactione sibi facta remittat, non facit neq; contra ullam iustitiam, neq; ulli alteri iniuriam. Plura ibidem in hanc mentem legere est.

Similiter Martinus Smiglecus lib. de Christi satisfactione scripti adversus Valentinum Smalcium cap. xi. Poterat Deus nobis clementiam suam aliâ ratione, hoc est sine ullâ redemptione ostendere: at statuit, eam potiùs in redemptione exhibere: tali inquam redemptione, quæ esset divinæ in nos charitatis & gratiæ plenissima. Et ibidem: Verumq; Deus potuit, & absq; ullâ satisfactione & cum satisfactione peccata nobis remittere.

De facto tamen elegit hoc posterius, ut non nisi acceptâ satisfactione peccata hominibus remitteret: ut eâ ratione & iustitiam suam in peccatis vindicandis, & charitatem in remittendis per tale medium, quod inmensam Dei charitatem continet, declararet. Maioris, inquit, clementiæ fuisset sine satisfactione remittere. At non minoris clementiæ erat, talem redemptionem summâ charitate plenam charitate procurare, & simul iustitiam clementiamq; demonstrare. Et si enim in Deo talis iustitia non sit, quâ teneatur absolute peccata vindicare: (potest enim tanquam Dominus, iure suo cedere, & offensas voluntate suâ simplici remittere:) tamen si ius suum, ut potest, exigere velit, certum est talem iustitiam in Deo esse, quâ possit peccatis reddere pœnam, quæ illis iuste debetur. Huic iustitiæ satisfieri non nisi Christi sanguine potuit, cùm nullus alius sanguis vim habuerit ullam ad tollenda peccata, & emundandas conscientias nostras: ut probat Paulus in epist. ad Hebræos. Ut igitur intelligerent homines, peccati gravitatem esse tantam, ut non possit, nisi sanguine filij Dei, redimi; nec ulla satisfactio alia par ei esse possit: exegit à Christo satisfactionem, ut ita & peccata impunita non essent, & homines à peccatis tanto magis deterrentur.

Ex his constare omnibus potest, etiamsi id Grotius dixisset, quod Censor putavit, nihil tamen causæ fuisse, cur tantopere ei insultaret: nunc verò ne id quidem dixit: sed cum pro utraque opinione rationes non adspernandas adferri videret; utrimq; item viros magnos stare animadverteret: sententiam privatam communi ac catholicæ fidei permiscere nec voluit, nec debuit.

Non

Non benè castra sua tutatur, qui ex tali præsidio dimicat. Ut verum maximè esset, tamen consultum non esset, eo, quod tantos viros dissentientes habet, hostes aggredi argumento. Audiamus quid hac de re literis suis iudicârit Clarissimus Sandius, cuius superius etiam fecimus mentionem : *Opinor*, inquit, *quod tandem inter nostræ Ecclesiæ doctores sit prævalitura hypothesis, quæ statuit, ante decretum maximam convenientiam, in decernendo libertatem ac sapientiam, ac post decretum, necessitatem, reiectâ receptiore nostrorum doctorum sententia de necessitate iustitiæ divinæ, quæ sit prior decreto, quæ sanè hypothesis in hac Sociniana controversia nimis periculosè pro statumina op. addita inducitur.* Censor tamen, quia Grotius hoc sententiæ suæ fundamentum non ponit, eò Socino ait largiri, quod non oportet, atq; aded causam prodere veritatis. Atqui nihil is adversario largitur, qui illa, de quibus adhuc disputatur inter Catholicos, in medio relinquit. Sed qui præclarum fidei nostræ dogma positionibus superstruit vel non satis firmis, vel saltem non evidentibus satis: is potiùs, quod falso in Grotio accusat Censor, causam prodit veritatis.

CAP. XXIX.

Exponitur cuiusmodi lex relaxabilis sit, cuiusmodi non sit quantum item distet inter ea, quæ Grotius, & quæ Musculus dixit: præterea quantum inter Grotij & Gittichij verba inter sit. Quæ omnia Censor confundit.

SEd videamus, quid moveret Censorem, ut hoc Grotium dixisse putaret, quod non dixit. *Grotius*, inquit, *legem Dei positivam & panalem, absolusè*

*solutè esse relaxabilem dicit, pag. 73 74. Dicit fanè: sed id cùm facit, non hoc vult, omni ex parte esse relaxabilem: verùm illud absolutè opponit considerationi hypotheticæ decreti definiti: vt sententia eius hæc sit: Si decretum de non. revocando, quod statuerat, removeatur (quale decretum de quibusdam legibus non mutandis Deus fecit) leges positivæ, quæ positivæ, sunt relaxabiles. Et hoc quidem universè dicit. Nec enim in specie agit Grotius de lege tali, *Peccata puniantur, nisi intercedat satisfactio*: sed de lege hac: *Omni homo peccans penam ferat mortis æternæ*. Locus ipse, quem Censor citat ex pag. 74. clarè hoc expressit: *Obijci potest, iustum esse naturalitèr, IPSOS SONTES PVNIRI penâ tali, quæ delicto respondeat: ac proinde id non subiacere libero arbitrio, neq. ESSE RELAXABILE*. Respondet deinde Grotius per explicationem vocis *naturalis*, ac concludit; *vt puniatur QVIVIS. PECCATOR penâ TALI, quæ culpæ respondeat, non est necessarium simpliciter & universaliter: neq. propriè naturale, sed naturæ satis conveniens. unde sequitur nihil ob stare, quo minus lex HOC IPSVM imperans sit relaxabilis*. Hæc lex, quæ in omnium peccatorum personas directæ est (de hac enim Grotius agit) quin relaxabilis sit, dubitare minimè possumus, cùm fuerit relaxata. Neque item potest negari, à liberissimo Dei arbitrio proficisci, quòd eam relaxarit, hoc est quòd cùm punire nos posset, sapientissimo modo à penâ nos liberarit. Quare & certum est, hoc ipsum eidem subiectum fuisse arbitrio ante factum decretum. Musculum excusat Censor isthoc dicentem, quod Grotius nec ait, nec negat. Et Grotium tamen accusare non veretur: quæ si non iniquissima est *οργισμένη*, quid nomen hoc mereatur,*

mereatur, fateor me non intelligere. Atque hoc ipsum magis elucebit, si in cæteris etiam, quantum interfit, videamus, Musculus enim creditoris similitudine suam stabilit sententiam; quod arripit Sooinus. Grotius verò, non posse similitudinem illam eò vsque extendi, ut peccata punire & non punire sit *ad idem*, & dixit sæpe, & argumentis pag 60.
74. 106. evicit. Grotius etiam causam gravissimam & iustissimam, cur Deus satisfactionem exegerit, fuisse agnoscit: addit, nullum dari potuisse modum convenientiorem: quod Musculus non dicit. Et tamen vapulat. *Atqui*, inquit Censor, *Dn. Grotius, cum irrelaxabile dixisset esse, vel absolute, vel ex hypothesi, neutro modo legem pœnalem irrelaxabilem dici posse statuit.* Ita lanè, illam legem quæ pœnam in omnes dirigit peccatores. Nam ea absolute irrelaxabilis non est, quia alioqui ex vi materiæ impossibile esset, peccatori cuiquam contingere liberationem. neq; irrelaxabilis dici potest hypothesi sive ex vi decreti irrevocabilis: quia tum sequeretur, Deum, liberando nos, revocasse decretum irrevocabile: quod mutationi & inconstantia Deum faceret obnoxium. De lege verò satisfactionem aliquam sive commutationem requirente, Grotius hoc loco non agit. Nam decretum de hac satisfactione certum & irrevocabile esse, vel cœco liquet: ac disertim id agnoscit Grotius p. 122. Ex isto igitur decreto sequitur necessitas: quia quæ Deus definitè decernit, ea relaxari non possunt, vel *augustinus* loquendo, nunquam relaxantur. Nam decretum Dei non quidem tollit potentias rerum, sed tamen actum remouet: eoque non facit, ut lex in se irrelaxabilis fiat; facit tamen, ut ne relaxetur unquam. Sed de loquendi ratione, dum de sententiâ constat, non controversabimur. Grotium ergo calumniatur

Censor

Censor, dum decretum, quo Deus aut simpliciter, aut dignissimè sibi per Christum satisfieri voluit, vel malignè, vel temerè confundit cum lege illà, quæ in personas peccatorum dirigitur, & quam non indefinitè, aut irrevocabiliter in omnes latam esse, ex ipso constat eventu. Sed quomodo Censori nescio quid perturbationis, judiciû expectaverit, vel id quod sequitur ostendit: *Scire ego velim, quid hoc sit aliud, quàm quod Gittichius Socini discipulus scribit, satisfactionem pro peccatis nostris per pœnarum in se derivatarum solutionem respectu Dei impossibilem fuisse. Certe fuit impossibilis, si lex pœnalis absolute, ut inquit Dn. Grotius, fuit relaxabilis.* Primum hinc apparet, derivationem pœnarum à Socinianis negari: eoq; nec agnoscere eos, Christum pro nobis pœnas tulisse; quod tamen Socino Censor adscribit. Deinde loquitur Grotius de ISTA lege pœnali, quæ peccatorem ad pœnam designat. Pronomen n, ISTA addiderat, ut quasi *Αυτονομία* indicaret legem ita conceptam: Omnis peccator pœnam ferat mortis æternæ. Hanc igitur legem tum absolute sive quod ad materiam: tum ex hypothesi decreti divini, relaxabilem fuisse ait: minimè verò agit de exigendæ satisfactionis decreto: quod ipsum lex propriè dici non potest, cum sit dispensatio legis. Adde quod ordo scriptionis Grotianæ clarè ista separat. Num enim lex ista relaxabilis fuerit, tractat cap. 111. An verò causa fuerit exigendæ satisfactionis, & quæ fuerit, exponit ca. 7. Sed pone dixisse Grotium, quod planè non dixit: Deum, nullâ satisfactione accepta, potuisse nobis peccata nostra condonare: (pro quo Censor à Grotio positum ait, legem pœnalem fuisse relaxabilem, quæ duo plurimum differre jam vidimus) eòne sequeretur, idem hoc esse ac quod Gittichius

scripsit

scripsit, Satisfactionem esse impossibilem? Hanc, inquam, enunciationes idem valent?

Possibile Deo fuit satisfactionem non accipere:
Et,

Impossibile Deo fuit accipere satisfactionem.
Planè hoc tale est, ac si dicat, idem esse, Potuit à Deo mundus non condi: quod Dei indicat libertatem, Et, Non potuit à Deo mundus condi. Quod Deum arguit impotentiae. Vel, vt Augustinus ait, lib. xx. de Civ. Dei cap. xxx. *Liberum arbitrium, quod homini datum est, quando primum creatus est, potuit non creare.* Et, Non potuit Deus hominem creare liberi arbitrij. Quod qui Augustinum dixisse dicat, qui prius illud dixit, atrocem sanctissimo episcopo injuriam facit. Item: Possim non ambulare, non mentiri, non navare operam studiis. Et, Non possum horum facere quicquam, Ovum enim ovo similius non est, quam his sunt ista, Potuit Deus non liberare nos per satisfactionem, Et, Deus non potuit nos per satisfactionem liberare. Quae tamen Ravenspergero tantundem valent. Vt alius, cui cum Censore negotium esset, genuinum in illo frangeret, spissi adeo erroris istic convicto, vbi atrocissime summum virum accusabat! Vnquamne tam infrunitum atque invenustum hominem reperiet Censor, cui solidi aliquid crepare hoc argumentum suum persuadeat? Non dixerat Grotius, Potuisse nos à Deo liberari citra satisfactionem. Censor tamen dixisse comminiscitur. Hoc satis non est. Minuscè inde colligit illud, quod nullo in gradu cum eo habeat affinitatem. Tantundem, inquit, hoc est, ac si cum sociniano illo Gittichio dicat, non potuisse nos à Deo liberari per satisfactionem: quod impium dogma à Grotio solidè refellitur, & ab eo quod dixit, vel etiam dixisse dicitur, amplius distat,

stat, quàm Sarmatiae juga ab insulâ Batavorum Si porro hunc in modum indicta pro dictis habere, & quidvis è quovis colligere licebit: quis in posterum tam cautè sapiet, ut in Socinianorum gremio conjiciendus non sit? Et tamen serpit indices hæc gangræna, magno cum dolore eorum, quibus vnice cordi est pax Ecclesiæ. Neq; enim talibus non potest non ægre esse, quèd homines in tantum fraternæ charitatis oblivisci vident, ut *Tros Rutulusve fiat*, nullo discrimine agentes, etiam Catholicæ fidei retinentissimos, imò defensores acerimos, & sermonibus, & libris suis Socinianismi suspectos reddere adlaborent: tantum quia non in omnia illorum verba jurent, aut fortasse studiis eorum, Ecclesiæ Reipublicæque interdum damnosis, vel tantillum incommodare credantur.

CAP. XXX.

Expenditur argumentum, quo Censor probat, satisfactionis necessitatem fluere ex naturâ divinâ: & quædam adferuntur, quibus verisimile fiat, pendere eam potiùs à decreto divino.

Posteà ad Musculum redit Censor: *Missam* inquit, *faciam controversiam hæc, ubi de sententiâ Musculi pauca monuero. Musculus vir magnus fuit, ab omni tamen errore, non magis ac alij viri piij, liber aut immunis. Necessitatem satis, factionis Christi pro peccatis ipse sanctè credidit: eam tamen non ex absolutâ Dei naturâ, sed libero decreto pendere existimavit. Qui error tolerabilis est. Si Musculus tolerabiliter erravit, Grotiusne tolerabiliter, qui ne hoc quidem dixit; sed totum istud reliquit indefinitum? Cæterum si sufficit cum Musculo affirmare necessitatem ex decreto, planè eam plenèque statuit Grotius. Credit enim*

omnino

omnino certo & irrevocabili decreto statuiffe Deum, non remittere peccata, nisi acceptâ satisfactione: addit, ut ita decerneret, convenientissimum fuisse & Deo, & nobis. Quod si etiam necessitatem absolutam ex Dei naturâ ante decretum, probare Censor possit, facile Grotium habiturus est assensorem. Argumentum unicum adferri ab eo video, his verbis: *Quod si Deus minus haberet libertatis in peccatorum remissione, quàm creditor in remittendo debito, propterea quod peccata sine iustitiæ suæ offensione condonare nequeat: sanè et in eo minus liber erit, qui, bonus & verax existens, nullo pacto sine naturæ suæ lesione possit esse malus & mendax.* Causa hæc est, quia in utroq; est eadem similitudo. Nam qualis in peccatorum remissione absq; iustitiæ Dei lesione impossibilitas est, talis etiam planè Deo inest in conversione bonitatis veritatisq; ipsius in malitiam & mendacium. Quibus in verbis duo facit. Primum sibi obijcit istud argumentum Socini: Nisi Deus peccata possit remittere sine offensione iustitiæ, minus Deo libertatis fore in remittendis peccatis, quàm creditori est in creditis exigendis. Sed istud sane argumentum facilè ex eo solvitur, quod (uti Grotius non frustra ostendit) Deus ratione pænæ creditor non est. Nam inde liquet, longè graves Deo fuisse exigendæ pænæ causas, quàm crediti exigendi est creditoribus. Atque hoc contra Socinum satis est, nec necesse fuit ultra procedere. At Censor, mirum, cum absolutam exigendæ satisfactionis causam adstruat, simul tamen spectare in hoc ipso Deum iubet, ut creditorem: quod cum naturâ crediti consistere non potest. Præterea in iisdem verbis Censor tale pro sententiâ suâ adfert argumentum: quod quemadmodum Deus per naturam nequit esse mendax aut malus

malus, ita nec peccata queat remittere, nisi satisfactione adhibitâ: nam aliqui, inquit, ren. sio iustitiam laxaret. Sed hoc est quod quaeritur, non an iustum sit satisfactionem accipi, sed an iniustum sit non accipi. Non enim sequitur, si misericors est Deus hoc vel illud agendo, eo immisericordem fore non agendo. Sæpè enim inter illa est medium aliquod. Parentes certè & Reges minimè se obstrictos putant, ut pro omnibus delictis satisfactionem accipiant. Scio quanto perfectior sit Dei iustitia quàm hominum: attamen niens humana impressas habet notitias, divinæ naturæ imagines. Præterea omne agens, quod agit naturaliter, agit in objectum suæ actionis naturaliter receptivum: quare si punire esset naturale (illâ nimirum acceptione, quæ secum fert necessitatem) non possit actio talis de personâ peccatoris in personam alteram transire. Neque etiam sapientia Dei, quæ in hoc negotio maximè elucet, locum habitura videretur, si per naturam nequisset Deus aliter agere. Sapientia enim est electrix mediorum. Maximè autem miror eos, qui jus libertatemque divini eo usque extendunt, ut decernere potuerit homini pœnas æternas, & gravissimas, etiam citra peccati rationem; eisdem Deo in partem alteram tantillum libertatis non concedere, ut culpam ullam citra satisfactionem posset condonare: cum tamen hoc non tam clarè pugnet cum iustitia, quàm illud pugnare videtur cum bonitate divina. Ego hæc non dico, ut quicquam adleram: sed si quis id, quod Grotius decidere ausus non est, cum Censore voluerit definire: ei cogitandum censeo, quomodo quæ contra objecimus, solvi possint, & quibus id argumentis probetur, quod veteris Ecclesiæ doctores, multi etiam præstantes seculi nostri scriptores, aut ignoraverunt, aut etiam negarunt.

FINIS.

atiffio
non
ultu
ors
em
di-
è se
sfa-
Dei
ana
nes.
ngit
um:
ep-
ffie
al-
paz
vi-
ere.
me
am
hini
cati
til-
ci-
nen
lud
hæc
id,
en-
uo-
qui-
ele-
stri
nt.
e

et in oratore et

- 1 Inventionem
verum finem linguam
- 2 Dispositionem
demonstratam
- 3 Elocutionem
aut ad in n...
- 4 memoriam
et dispositionem
- 5 pronuntiationem
aut utat
poterunt

et in sex orationibus
conferuntur.

1 exordium
finit a

2 Narratio
vera sunt
genera

nam est ex cogitatione verum
huius causam probabilem reddant
verum est ordo et descriptio verum
cuius quibus in locis sit collocandum
verum est idoneorum verborum, et ge-
neris accommodatio.

nam est prima an verum ac
falsitas exceptio.

aliqua est vocis et vultus et gestus
veritate. haec omnia tribus rebus
quae est praecipua quae dat
idem rationemque dicendi
imitatione qua imitellimus
ratione ut aliquorum sunt
accendo velumque esse
excitatione quae est affluens
confutatioque dicendi.

idem duo { 1 principium quod ignari
et a { appellat
2 insinuat quae reprobos
natus quae vultu tribus
rebus { 1 cum impet causam
venit.

2 curat audientis
et videtur ab ipsis quae
contra dicuntur
3 aut despectus est
endo qui ante dixit

unus quo cap omni rebus
et omninoque magis an
falsitas
Aliter quod inter caritatem
quae aut fidei, aut caritatem